МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА
імені МИКОЛИ ЛУКАША

IN STATU NASCENDI

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей

ВИПУСК 19

ХАРКІВ
2019

УДК 81'25

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 1 від 18 січня 2019 р.)

Редакційна колегія

Відповідальний редактор: О.В. Ребрій (докт. філол. наук, проф.)

Ребрій О. В. (докт. філол. наук, проф.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)
Ольховська А. С. (докт. пед. наук, доц.)
Фролова І. Є. (докт. філол. наук, доц.)
Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, проф.)
Вороніна К. В. (канд. філол. наук, доц.)
Івахненко А. О. (канд. філол. наук, доц.)
Кальниченко О. А. (доц.)
Каминін І. М. (канд. філол. наук, доц.)
Коваленко Л. А. (канд. філол. наук, доц.)
Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)
Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)
Статівка А. О. (канд. філол. наук)
Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)

Адреса редакційної колегії:
61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов,
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,
тел. (057) 707-54-42

In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. – Вип. 19. – Харків : НТМТ, 2019. – 228 с.

ISBN 978-966-285-555-5

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні, історичні та методологічні проблеми сучасного перекладознавства. Публікації присвячено розгляду низки актуальних питань, пов'язаних із перекладом текстів різних стилів жанрів та дискурсів, а також їхніх складників, зокрема, термінів, реалій, онімів, метафор, каламбурів, фразеологізмів, графонів тощо. Аналізу піддано перекладацькі стратегії, способи та трансформації на підставі традиційних та експериментальних методів, з урахуванням лінгвістичних, культурних, ситуативних та особистісних чинників. У роботах методичного напрямку окреслено складники перекладацької компетенції, визначено шляхи та способи її вдосконалення при підготовці майбутніх фахівців. Для студентів старших курсів факультетів іноземних мов, молодих науковців. Тексти подано в авторській редакції

Тексти подано в авторській редакції

ISBN 978-966-285-555-5

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2019
© Видавництво «НТМТ», 2019

ЗМІСТ

Абдулаєва А. Н. Ольховська А. С.
Управління термінологією як складова підготовки
майбутніх перекладачів .....

Богданова Т. В., Черноватий Л. М.
Переклад англомовних галузевих термінів
українською мовою .....

Болдирєва Д. С., Лук'янова Т. Г.
Вплив технології машинного перекладу
на якість виконання письмового перекладу .....

Бондаренко О. І., Черноватий Л. М.
Залежність вибору способу перекладу англомовних термінів
від їхньої структури (на матеріалі лінгводидактичної
термінології) .....

Гуркова Д. В., Фролова І. Є.
Особливості англо-українського перекладу етикетних
мовленнєвих стереотипів у дискурсі НАТО .....

Данилова О. О., Лук'янова Т. Г.
Особливості відтворення графічно стилізованих акцентів
в англо-українському перекладі .....

Двойніков С. Ю., Черноватий Л. М.
Особливості перекладу складних англомовних
галузевих термінів і термінів-абревіатур .....

Діденко Н. І., Вороніна К. В.
Особливості україномовного відтворення молодіжного сленгу
(на матеріалі роману Е. Берджеса «Механічний апельсин») .....

Діденко О. В., Ребрій О. В.
Жанрово-стилістичні та лексичні особливості
перекладу текстів юридичного дискурсу.....

Добриніна А. К., Ольховська А. С.
Вивчення впливу використання систем автоматизації
перекладу на якість перекладу.....

Єськов С. С., Черноватий Л. М.
Переклад англомовних галузевих термінологічних
словосполучень .....

Іванова Н. В., Ребрій О. В.
Особливості відтворення казкових образів
в англо-українському перекладі .....

Івахтіна А. В., Мартинюк А. П.
Англо-українські переклади метафоричних
дескрипцій слухових відчуттів .....

Кібовська С. В., Ребрій О. В.
Лексико-граматичні трансформації при перекладі
фахових текстів: причини та наслідки використання .....

Кіценко А. О., Мартинюк А. П.
Англо-українські переклади метафоричних дескрипцій
тактильних відчуттів.....

Козаченко С. В., Ковальчук Н. М.
Переклад українською мовою англомовної
термінологічної лексики в галузі методики навчання
письмового перекладу.....

Колесник І. В., Кальниченко О. А.
Культурологічні аспекти перекладу (на матеріалі передачі
реалій-мір в художній прозі).....

Кравченко В. П., Ковальчук Н. М.
Переклад українською мовою англійських лексичних
одиниць у галузі методики викладання іноземних мов
для молодших школярів.....

Кравченко Ю. П., Коваленко Л. А.
Проблеми відтворення англомовних каламбурів
на матеріалі творів Л. Керролла «Alice in Wonderland»,
«Through the Looking Glass» .....

Левенцова Ю. В., Мартинюк А. П.
Українські переклади англомовних синестезійних
метафор смаку .....

Лямзєнко В. В., Фролова І. Є.
Відтворення «мови расизму» в перекладі
(на матеріалі перекладів роману Г. Лі «Убити пересмішника») .....

Матяш Е. Ю., Івахненко А. О.
Передача онімів у романі Дж. Р. Р. Мартіна
A GAME OF THRONES українською мовою.....

Мащенко І. О., Кальниченко О. А.
Паратекстуальні елементи в перекладній книжці .....

Пасинкова Ю. О., Фролова І. Є.
Принципи англо-українського перекладу
та лексикографічного опису зоологічної термінології .....

Пісарєва В. В., Ребрій О. В.
Мовностилістичні засоби втілення картини
антиутопічного світу в англо-українському перекладі .....

Пономарьова Т. О., Статівка А. О.
Іноземний акцент в англо-українському
художньому перекладі.....

Постольник А. О., Ребрій О. В.
Фразеологізми з антропонімом як об'єкт
англо-українського перекладу.....

Путівцев О. К., Мартинюк А. П.
Стратегії англо-українських перекладів власних назв
в жанрі фентезі .....

Сасіна А. Г., Лук'янова Т. Г.
Переклад культурно-маркованих одиниць
(на матеріалі українсько-англійського перекладу
кінофільмів) .....

Сербіна Є. В., Кальниченко О. А.
Повторні переклади 1930-х-50-х років
з англійської мови в українській традиції .....

Сітченко О. В., Тащенко Г. В.
Еквівалентність та адекватність при перекладі прецедентних
імен (на матеріалі творчості С. Кінга) .....

Соляк Л. В., Коваленко Л. А.
Англо-український переклад реалій та квазі-реалій
(на матеріалі серії романів про пригоди
Гаррі Поттера Дж. Ролінг).....

Танаджи Л. А., Коваленко Л. А.
Особливості перекладу імен головних героїв
у казках Дж. К. Ролінг.....

Темерева М. О., Ольховська А. С.
Віддалений переклад як складова підготовки
майбутніх перекладачів.....

Філонова М. Ю., Каминін І. М.
Відтворення стратегії конфронтації в комунікативній
поведінці героя та антигероя в перекладі (на матеріалі
перекладу скриптів американських кінофільмів
українською мовою).....

Хамраєва Є. В., Мартинюк А.П.
Стратегії англо-українського перекладу казок Оскара Уайльда.....

Шалух К., Ковальчук Н. Н.
Стратегия отображения предикатной модальности
(на материале русскоязычных переводов англоязычных
художественных текстов) .....

Щолокова О. В., Коваленко Л. А.
Проблеми англо-українського перекладу поезії нонсенсу
(на матеріалі лімериків Е. Ліра) .....

Шановні читачі!

Пропонуємо до вашої уваги дев'ятнадцятий випуск збірника наукових робіт студентів з питань теорії, історії та методики навчання перекладу *In Statu Nascendi*. Назва збірника перекладається з латини як «На початку шляху» або «У стані зародження», що повністю відповідає його головному призначенню – бути стартовою площадкою для самостійної роботи університетських випускників, які обрали для себе складний, але такий цікавий фах перекладача.

Цього разу до складу збірника увійшло 38 робіт, написаних випускниками кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у співавторстві з науковими керівниками своїх кваліфікаційних магістерських робіт. Тематика робіт, включених до складу збірника, є, як завжди, цікавою, новітньою та актуальною, що свідчить про високий рівень теоретичної підготовки фахівців у галузі перекладознавства в Каразінському університеті та їхню орієнтацію на кращі світові тенденції.

В поточному випуску збірника представлено традиційні для Харківської школи розвідки з дослідження перекладу текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (військового, юридичного, казкового, фентезі, анти утопічного, кінематографічного, поетичного тощо) та особливостей творчого відтворення ідіостилю письменника (на матеріалі творів О. Уайльда, Е. Ліра, Дж. К. Ролінг, С. Кінга, Дж. Р. Р. Мартіна, Г. Лі, Л. Керролла, Е. Берджеса тощо). Серед різноманітних об'єктів дослідження привертають увагу стратегії, способи та трансформації перекладу, концептуальні метафори, прецедентні імена, абревіатури, художні образи, афоризми, терміни, пара текстуальні елементи, власні назви, сленгізми, культурно-марковані одиниці тощо. З позицій міждисциплінарного та полідіпарадигмального підходів у статтях розглянуто мовні, літературні, когнітивні, лінгвокультурологічні, історичні та ідеологічні проблеми англо-українського перекладу. Роботи методичного блоку висвітлюють

різноманітні аспекти формування фахової компетенції перекладача та технічних (у тому числі комп'ютерних) засобів її вдосконалення.

Статті написано на високому фаховому рівні, із дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови.

Бажаємо всім учасникам дев'ятнадцятого випуску збірника натхнення та подальших успіхів на складному науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та студентів до подальшої співпраці!

Відповідальний редактор, завідувач кафедри
перекладознавства імені Миколи Лукаша
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
докт. філол. наук, професор О. В. Ребрій

УДК 811.111'255:378.147.091.33

УПРАВЛІННЯ ТЕРМІНОЛОГІЄЮ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Абдулаєва А. Н. Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено вивченню поняття управління термінологією як складової підготовки майбутніх перекладачів. Проаналізовано низку праць з управління термінологією, проведено дефініційний аналіз цього поняття та виокремлено цілі застосування управління термінологією під час перекладу. Подано та обґрунтовано результати експериментального дослідження.

Ключові слова: *майбутні перекладачі, підготовка перекладачів, письмовий переклад, управління термінологією.*

Абдулаева А. Н., Ольховская А. С. Управление терминологией как составляющая подготовки будущих переводчиков. *Исследование посвящено изучению понятия управление терминологией, как составляющей подготовки будущих переводчиков. Проанализирован ряд работ по управлению терминологией, проведен анализ данного понятия и выделены цели использования управления терминологией во время перевода. Представлены и обоснованы результаты экспериментального исследования.*

Ключевые слова: *будущие переводчики, письменный перевод, подготовка переводчиков, управление терминологией.*

Abdulaeva A. N., Olkhovska A. S. Terminology management as a component of future translators' professional training. *The article is dedicated to the study of the concept of terminology management as a component of future translators' training. A range of works dedicated to the terminology management as well as the definitions of terminology management were analyzed. Aims of applying of terminology management to the translator's work were singled out. The results of the experiment were presented and substantiated.*

Key words: *future translators, future translators' training, terminology management, translation.*

Кінець XX – початок XXI сторіч можна охарактеризувати як період, що вплинув на ринок перекладацьких послуг в Україні, результатом цих змін є кардинально нові вимоги, що висуваються до

сучасних перекладачів. Така переорієнтація ринку перекладацьких послуг диктує свої умови також в підготовці майбутніх перекладачів в закладах вищої освіти, для того щоб майбутні фахівці відповідали тим стандартам, які висуваються на сучасному українському ринку перекладацьких послуг. Проте це визиває деякі складнощі, оскільки «культура перекладацького ринку в західних країнах складалася десятиліттями, в Україні сучасний ринок перекладу почав формуватися лише на початку 90-х років» [1], тому й підготовка майбутніх перекладачів, які будуть відповідати усім сучасним стандартам перекладу також є відносно новим відгалуженням. Одним з найважливіших аспектів фахової підготовки є обізнаність перекладача та вміння адекватно перекладати термінологію та користуватися усією термінологічною базою певної сфери. **Актуальність** дослідження зумовлена невпинним зростанням вимог до технологічних навичок та вмінь сучасних перекладачів. Оскільки термінологія займає важливе місце при перекладі, оптимізація управління термінологією з залученням САТ-інструментів є необхідною складовою підготовки сучасного перекладача.

Об'єктом дослідження виступають засоби управління термінологією. **Предметом** цього дослідження є визначення впливу, який засоби управління термінологією чинять на якість перекладу термінів. **Мета** дослідження полягає у проведенні дослідження з визначення впливу, який засоби управління термінологією чинять на якість перекладу термінів. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**: уточнити зміст поняття «управління термінологією»; розглянути та дослідити засоби здійснення управління термінологією та їх потенціал для упровадження до фахової підготовки майбутніх перекладачів; організувати та провести експериментальне дослідження; проаналізувати результати дослідження.

Стрімкий розвиток ринку перекладацьких послуг висуває нові вимоги до сучасних перекладачів, що в свою чергу ставить нові вимоги при викладанні фахових дисциплін для студентів-перекладачів. Однією з найактуальніших вимог – є ефективне оперування засобами управління термінологією. Управління термінологією, або в зарубіжних дослідженнях – термінологічний менеджмент [5], це – вилучення, запис, розподіл по групах термінологічних баз [6]. Залучення інструментарію з управління термінологією до роботи з термінами значно прискорює її. Засоби управління термінологією – це ціла низка інструментів, що залучає перекладач до своєї роботи з термінологічними базами.

Обізнаність у термінологічній сфері входить до перекладацької компетентності. Ґрунтуючись на аналізі теоретичних джерел з дослідження управління термінологією [1; 2; 3; 4], можна зробити висновок, що на якість та ефективність перекладу термінів впливає правильне застосування інструментарію управління термінологією, який представлено широким кругом програм та інструментів, серед яких можна виділити наступні системи: LookUp, qTerm, SDL Multiterm та інші.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що застосування засобів управління термінологією позитивно впливає на якість перекладу в аспекті передачі термінології. Для підтвердження цієї гіпотези ми провели спеціальне експериментальне дослідження, опис та аналіз результатів якого викладено далі.

Експериментальне дослідження з вивчення впливу засобів управління термінологією було проведено на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна на базі груп першого курсу магістратури англійського відділення.

Експериментальне дослідження було проведене у три етапи. На першому етапі було проведено аналіз ринку перекладацьких послуг, виявлено вимоги, що висуваються до сучасного перекладача, вивчено поняття управління термінологією та основі засоби управління термінологією.

На другому етапі було проведено експериментальну частину дослідження, яка мала на меті перевірку гіпотези.

На третьому, заключному етапі, було проведено аналіз результатів експериментального дослідження та розроблено методичні рекомендації з упровадження засобів управління термінологією до фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Для проведення експерименту необхідно було визначити експериментальні групи, розробити словник термінів для тексту перекладу, виявити вплив залучення засобів управління термінологією на якість та ефективність перекладу та підвести підсумки експериментального дослідження.

Учасники експерименту – студенти першого курсу магістратури факультету іноземних мов, дівчата та юнаки віком від 21 до 23 років.

Студентам-перекладачам було запропоновано перекласти текст за автентичного джерела, загальною кількістю 1517 знаків без пробілів. Тематика тексту була знайома студентам та стосувалася захисту прав жінок, оскільки на заняттях з практики перекладу, вони перекладають тексти з конвенцій з прав людини, що й зумовило наш вибір тематики тексту.

Перша експериментальна група перекладала текст від руки, тобто без залучення інструментарію управління термінологією (але з використанням електронних словників), тоді як друга група, мала змогу використовувати ці інструменти.

Переклади студентів оцінювалися наступним чином – за кожний вірно перекладений термін студент отримував 1 бал, за кожний невірний підбір еквіваленту – 0 балів. Таким чином, максимальну кількість балів, яку міг отримати студент за переклад скала – 20.

Результати зрізу, виконаного студентами письмово від руки подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати зрізу, виконаного студентами письмово від руки

		Усього штрафних балів за переклад від руки
1	Студент 1	11
2	Студент 2	3
3	Студент 3	9
4	Студент 4	5
5	Студент 5	5
6	Студент 6	15
Середнє значення		8

Як випливає з таблиці 1 лише один студент (№ 2) продемонстрував найменшу кількість помилок. Студенти 1 та 6 отримали найнижчі результати – 11 та 15 штрафних балів відповідно, тобто, вони не змогли правильно підібрати еквіваленти до термінів, а три терміни (pioneer, incommunicado detention, detention center) студент 6 взагалі не переклав, це можна поясними загальним низьким рівнем цих двох студентів, оскільки неконтрольні моменти також не було перекладено вірно.

Щодо помилок, пов'язаних із пошуком еквівалентів, то вони виявилися типовими, найчастотніша помилка – це невірний переклад абревіатур (NISS, ACJPS), назви організації (The Observatory for the Protection of Human Rights Defenders), та словосполучення targeted category.

Загалом результати письмових перекладів, що було виконані студентами від руки можна назвати задовільними.

Середнє значення (див. таблицю 2) по зрізу, що виконувався із залученням засобів управління термінологією дещо краще і становить 2,3 штрафних бали, що у порівнянні із першою групою майже в три рази краще.

Таблиця 2

Результати перекладу від руки експериментальної із залученням засобів управління термінологією

		Усього штрафних балів за переклад із залученням інструментів управління термінологією
1	Студент 1	2
2	Студент 2	5
3	Студент 3	2
4	Студент 4	3
5	Студент 5	4
6	Студент 6	1
7	Студент 7	3
8	Студент 8	1
9	Студент 9	0
10	Студент 10	2
Середнє значення		2,3

Студент 9 виконав переклад та отримав найкращий результат – 0 штрафних балів, студенти 6 та 8 отримали лише по одному штрафному балу, найгірший показник був у студента 2, який отримав 5 штрафних балів, але у порівнянні із найгіршим результатом у першій групі, цей показник незначний.

Щодо помилок, то у другій групі помилки були типовими, двома термінами, які студенти перекладали найчастіше помилково є targeted category та NISS officer, що зумовлюється скоріше за все тим, що студенти вилучали термін за допомогою засобу управління термінологією, але не брали до уваги контекст тексту оригіналу.

З метою порівняння результатів у двох групах нами було побудовано діаграму (рис. 1). На діаграмі представлено два стовпчика. Перший – експериментальна група 1, студенти що перекладали текст від руки, другий – експериментальна група 2, студенти що перекладали текст із залученням засобів управління термінології. Як бачимо, результати першої групи є невисокими та становлять 8 штрафних балів. Результати другої групи значно вищі, оскільки загальна кількість штрафних балів склала усього 2,3 бали.

Таким чином, гіпотеза, сформульована нами до початку проведення дослідження підтвердилася.

За результатами експерименту укладено методичні рекомендації, щодо упровадження засобів управління термінологією до фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Рис. 1. Діаграма з порівнянням результатів експериментального дослідження

Перспективи подальшого дослідження включають розробку курсу з засобів управління термінологією для студентів перекладацьких відділень вітчизняних закладів вищої освіти.

Література

1. Амеліна С.М., Тарасенко Р.О. Вивчення технологій творення електронних термінологічних баз у процесі професійної підготовки перекладачів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2017. № 60(4). С. 105–115. 2. Лейчик В. М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. 256 с. 3. Огляд ринку перекладацьких услуг в Україні. URL: http://ukrarticles.pp.ua/nauka/12199-obzor-rynka-perevodcheskix-uslug-v-ukraine.html (дата звернення: 12.10.2018). 4. Потехин А. Рынок переводческих услуг. URL: http://www.advertology.ru/ article27158.htm (дата звернення: 15.09.2018). 5. Lommel A. L. Terminology Management Survey: Terminology Management Practices and Trends", Localization Industry Standards. URL: http://www.lisa.org/ TerminologyManageme.461.0.html. (дата звернення: 14.09.2018). 6. Schmitz Klaus-Dirk Applied Principles of Terminology Work. URL: http://www.termnet.org/downloads/english/events/tss2010/TSS2010_KDS_Applied-Principles-of Terminology-Work.pdf (дата звернення 16.09.2018).

УДК 811.111'255'373.46

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ГАЛУЗЕВИХ ТЕРМІНІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Богданова Т. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

На основі аналізу змісту оригінального англомовного словника з методики навчання іноземних мов і прикладної лінгвістики встановлено питому вагу в цих галузях термінів із суміжних сфер, а також співвідношення різноструктурних термінів. З'ясовано, що найбільшу частку займають терміни, які відносяться до мовознавства, а з точки зору їх структури найбільшу перевагу мають термінологічні словосполучення, серед яких домінують двослівні. Встановлено залежність способу перекладу термінологічних словосполучень від структури останніх.

Ключові слова: *методика навчання іноземних мов, переклад термінів, прикладна лінгвістика, способи перекладу термінологічних словосполучень, структура термінів.*

Богданова Т. В., Черноватый Л. М. Перевод англоязычных отраслевых терминов на украинский язык. *На основе анализа содержания оригинального англоязычного словаря по методике обучения иностранным языкам и прикладной лингвистике установлен удельный вес в этой отрасли терминов из смежных сфер, а также соотношение разноструктурных терминов. Установлено, что самая большая доля приходится на языковедческие термины, а в структурном отношении преимущество имеют терминологические словосочетания, среди которых доминируют двухсловные. Выявлена зависимость способа перевода терминологических словосочетаний от структуры последних.*

Ключевые слова: *методика обучения иностранным языкам, перевод терминов, прикладная лингвистика, способы перевода терминологических словосочетаний, структура терминов.*

Bohdanova T. V., Chernovaty L. M. Translating English field-specific terminology into Ukrainian. *Basing upon the analysis of the original English Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics, the authors have found out the proportion of terminology related to the adjacent spheres in this dictionary, as well as the correlation of terms belonging to different structural types. It was established that linguistics-related terms account for the largest share in the corpus under investigation while terminological word*

combinations, dominated by the two-word units, turned out to be the largest category among the structural groups. The paper also exposes the dependence of the choice of translation methods from the structure of a terminological word combination.

***Key words**: applied linguistics, language teaching methodology, methods of translating terminological word combinations, terminology translation, term structure.*

В межах даної статті наведено результати дослідження особливостей перекладу українською мовою англомовної галузевої термінології.

Актуальність даного дослідження зумовлена декількома чинниками. По-перше, це процес глобалізації, до якого Україна прагне долучитися в усіх сферах діяльності. В межах глобалізації, викладання англійської мови в Україні має відповідати Загальноєвропейським Рекомендаціям з мовної освіти. Ось чому, виникає нагальна потреба у здійсненні перекладу англомовної лінгводидактичної літератури українською мовою. Виходячи з цього, виникає наступна проблема, що значною мірою зумовлює актуальність даного дослідження – відсутність англо-українського термінологічного словника в галузі методики навчання іноземних мов. Таким чином, відповідність за формування відповідних предметного і термінологічного компонентів фахової компетентності перекладача [4] лягає на заклади освіти, які навчають майбутніх перекладачів або на самого перекладача вже після закінчення курсу навчання. Відповідно, дане дослідження видається актуальним, оскільки воно має не тільки теоретичне, але й практичне значення як для перекладачів, так і для викладачів іноземної мови і перекладу.

Об'єктом дослідження є особливості перекладу англомовної термінології українською мовою в галузі методики навчання іноземних мов, а **предметом** аналізу – вивчення залежності між вибором способу перекладу й структурою терміна. **Метою** дослідження є вивчення особливостей перекладу українською мовою англомовної термінології в галузі методики навчання іноземних мов. Для досягнення поставленої мети слід було виконати наступні **завдання**: вибрати англомовний текст, який би містив достатню кількість англомовних термінів у згаданій галузі; вибрати з тексту максимально можливу кількість лінгводидактичних термінів для їх подальшого аналізу; перекласти відібрані терміни українською мовою з урахуванням контексту; розподілити англомовні терміни на поняттєві категорії для встановлення їх зв'язку з відповідними науками; розподілити

англомовні терміни за структурними категоріями для подальшого дослідження залежності вибору способу перекладу від структури терміна; проаналізувати способи перекладу термінів та їх потенційний зв'язок із структурою останніх; ґрунтуючись на результатах аналізу, сформулювати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження послужили 1046 англомовних термінів та термінологічних словосполучень, відібраних із оригінального англомовного словника з методики викладання іноземних мов і прикладної лінгвістики [5] (від літери M до літери R), а також стільки ж українськомовних термінів, перекладених авторами цієї статті.

Далі відібрані терміни, ґрунтуючись на аналізі відповідної літератури [1–3], було розподілено на групи за принципом приналежності до відповідних сфер, суміжних з методикою навчання іноземних мов та прикладною лінгвістикою, для визначення їх питомої ваги у загальному корпусі термінів. Результати такого розподілу показано на рис. 1.

Як випливає з рис. 1, всього у проаналізованому корпусі виявилися терміни, що відносяться до 23 галузей, найчисленнішою з яких виявилося мовознавство (44,6%), тобто майже половина з усіх термінів у згаданому сегменті даного словника належать до сфери лінгвістики, що має бути враховано в процесі навчання перекладу у даній сфері. Досить прогнозовано другою найчисельнішою групою у нашій вибірці виявилися терміни, які належать до сфери методики навчання іноземних мов, однак їхня частка (15,2%) практично втричі менша за частку лінгвістичних термінів. Питома вага інших помітних галузей принаймні вдвічі поступається вже лінгводидактичних термінам: педагогіка – 8,1%, психологія – 8%, математична статистика 6,9%, психолінгвістика – 5,2%, інформатика – 2,6%, теорія комунікації – 2%, анатомія – 1,3%. Решта галузей знань, нараховують менше одного відсотка від загальної кількості термінів: до них відносимо методи наукових досліджень, логіку, паралінгвістику, літературознавство, філософію, перекладознавство, нейролінгвістику, тестологію. Математична лінгвістика, математика та тестування сумарно складають лише 0,4%.

Наступне завдання нашого дослідження – це розподіл термінологічних одиниць за структурними ознаками. Спочатку ми виокремили дві великі групи термінів – однослівні та терміни-словосполучення (окремо розглядаємо терміни-абревіатури). Однослівні терміни ми розділили на прості, похідні (префіксальні, суфіксальні, префіксально-суфіксальні) та складні. Результати розподілу показано на рис. 2.

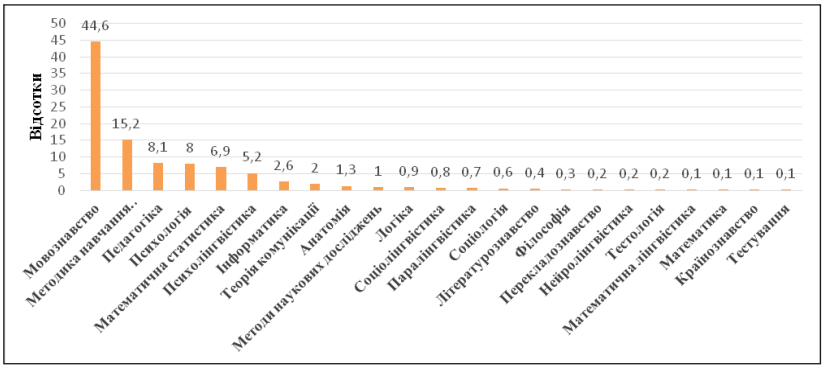

Рис. 1. Розподіл (у відсотках) термінів словника з методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики (літери M - R) за приналежністю до галузей знань

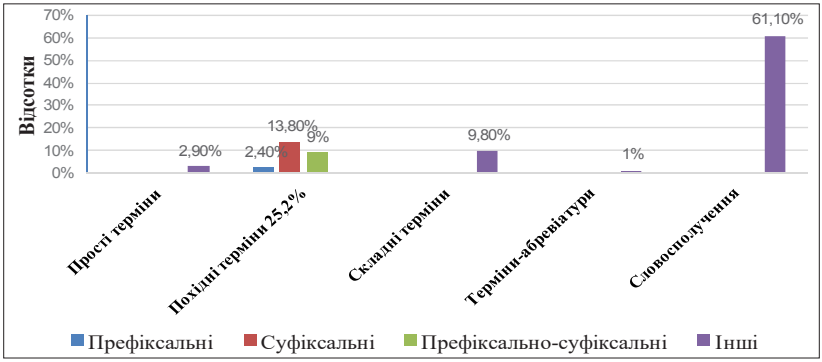

Рис 2. Розподіл (у відсотках) термінів словника з методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики (літери M - R) за структурними ознаками

Як видно на рис. 1, серед однослівних термінів прості складають 2,9%, похідні – 25,2%, найчисленнішою серед яких виявилися суфіксальні терміни – 13,8%, далі йдуть префіксально-суфіксальні – 9%, та префіксальні – 2,4%. На складні терміни припадає 9,8%. Якщо говорити більш загально, то сумарна питома вага однослівних термінів становить 37,9%. Терміни-словосполучення складають 61,1% від загальної кількості термінів і лише один відсоток припадає на терміни-абревіатури.

Словосполучення ми розділили за кількістю слів на двослівні – 81% від загальної кількості терміносполучень, трислівні – 16,6% та чотирислівні – 2,3%. В межах кожної із згаданих категорій було та-

кож виділено структурні моделі, для позначення яких використовувалися такі умовні позначення: *Adj* – прикметник, *N* – іменник, *Prep* – прийменник, *V* – дієслово, *Adv* – прислівник, *PI* – дієприкметник активного стану теперішнього часу, *PII* – дієприкметник минулого часу, *Con* – сполучник, *Art* – артикль.

Серед двослівних ми виокремили такі моделі: *Adj + N* (57,7% від загальної кількості двослівних словосполучень), *N1 + N2* (29,7%), *Part I + N* (5,8%), *Part II + N* (5,9%), *V + N* (0,77%).

Трислівні словосполучення складають відносно невелику частку у загальній кількості – 16,6%, серед яких найчастотнішою є модель *Adj + N1 + N2* (31,1%). Далі йде *N1 + Prep + N2* – 24,5%, *Adj1 + Adj2 + N* – 13,2%, *N1 + N2 + N3* – 10,4%. Інші моделі нараховують менше 5% кожна: наприклад: *N1 + Part II + N2* – 4,7%, *Adj + Part II + N* – 3,8%, *N1 + Part I + N2* – 2,8%. Ще інші виявилися зовсім нечисленними і становлять менше 2% кожна: *Adv + N1 + N2*, *Part II + N1 + N2, Part II + Adj + N* по 1,9% та *V + N + prep*, *V + Adv + N*, *Part I + Adj + N*, *Part II + Adj + Adj*, *N1 + Adj + N2* по 0,9% кожна.

Серед чотирислівних термінів (2,3% від усіх словосполучень) модель *Part II + N1 + Prep + N2* нараховує 19,9% від загальної кількості цих словосполучень. Усі інші категорії, які нам вдалося класифікувати, налічують по 6,6%, до них відносяться *Adj1 + Adv + Adj2 + N*, *Adj + Adv + Part II + N*, *Part I + N1 + Conj + N2*, *N1 + N2 + Prep + N3*, *N1 + Prep + N2 + N3*, *Adj + N1 + Prep + N2*, *N1 + Prep + Art + N2*, *Prep + N1 + Prep + N2*, *Part I + Adv + Art + N*, *N1 + Conj + N2 + N3* та *N1 + Prep + Adj + N2.*

Наступним завданням було проаналізувати співвідношення способів перекладу в кожній із перелічених вище категорій, аби встановити, чи існує якась залежність між структурою терміна та способом його перекладу.

Найчастотнішим способом перекладу простих термінів виявився словниковий відповідник – 56,6% від загальної кількості простих термінів. Додавання слів та адаптивне транскодування склали по 13,3%. Транслітерування налічує 6,6%, транскрибування, контекстуальна заміна та описовий переклад – по 3,3% кожен.

Як уже згадувалося, похідні терміни діляться на префіксальні, суфіксальні та префіксально-суфіксальні. Серед цих трьох категорій найчастотнішим способом перекладу виявився словниковий відповідник. При перекладі префіксальних термінів його питома вага склала 52% від усіх префіксальних термінів, суфіксальних – 42,3%, а в префіксально-суфіксальних – 36%.

Додавання слів при перекладі префіксальних термінів складає 16%, суфіксальних – 14,5%, префіксально-суфіксальних – 14,9%.

Адаптивне транскодування серед префіксальних термінів становить 12%, суфіксальних – 32%, префіксально-суфіксальних – 33%. Контекстуальна заміна серед префіксальних нараховує 12%, суфіксальних – 3,5% та 10,6% серед префіксально-суфіксальних.

Транскрибування склало незначну частку у кожній з категорій, найбільша його частка спостерігається при перекладі префіксальних термінів – 8%, суфіксальних – 0,7, а префіксально-суфіксальних – 1%. Транслітерування було застосовано при перекладі термінів, утворених суфіксальним та суфіксально-префіксальним способом, а серед префіксальних термінів такий спосіб перекладу не зустрічаємо: перший налічує 6,2%, а другий – 3%. Описовий переклад склав 0,7% при перекладі суфіксальних і 1% – при передачі префіксально-суфіксальних термінів.

За результатами проведеного аналізу можна зробити висновок, що не спостерігається чіткої залежності між структурою простих і похідних термінів, з одного боку, та вибором способу перекладу – з іншого.

Складні терміни ми також відносимо до однослівних. При перекладі складних термінів до тих способів перекладу, які були застосовані при передачі простих та похідних, додаються трансформації: вилучення, додавання та перестановка слів, а також калькування.

Найчастотнішим способом перекладу складних термінів виявилося транскодування – 49,1% (з них адаптивне транскодування – 43,1%). Калькування складає 31,4%, додавання слів – 12,7%, перестановка та додавання слів – 1,9%, вилучення слова – 1%. На застосування словникового відповідника припадає незначна частка – 3,9%, а контекстуальна заміна склала 1,9%.

Таким чином, якщо порівнювати складні терміни, з одного боку, та прості й похідні, з іншого, вибір способу перекладу залежить від структури терміна. Якщо у першій категорії превалює вибір словникового відповідника, транскодування та додавання слів, то при передачі складних термінів головними є транскодування та калькування, сумарна частка яких перевищує 80%.

Словосполучення ми поділили на підгрупи у відповідності до складових елементів. Наприклад, у двослівних словосполучень таких підгруп виявилося п’ять, у трислівних – п’ятнадцять, а в чотирислівних – тринадцять. У кожній з підгруп було проаналізовано способи перекладу та встановлено гіпотетичну його залежність від їхньої структури. Результати даного аналізу подано далі.

Серед двослівних словосполучень найпоширенішими є структури «*Adj* + *N*» (58%) та «*N* + *N*» (30%), решта 12% припадає на словосполучення, що мають структуру «*P I* + *N*» і «*P II* + *N*» (по 6% кожна

структура). Хоча серед трислівних словосполучень спостерігається більша варіативність типів структури, однак тут також переважають моделі, де першим словом є прикметник (48%): «*Adj* + *N* + *N*» (31%), «*Adj* + *Adj* + *N*» (13%) та «*Adj* + *P II* + *N*» (4%). Майже таку ж питому вагу (44%) мають моделі, де першим словом є іменник: «*N* + *Prep* + *N*» (25%), «*N* + *N* + *N*» (10%), «*N* + *P II* + *N*» (5%), «*N* + *P I* + *N*» (3%), «*N* + *Adj* + *N*» (1%).

При передачі двослівних іменникових словосполучень, домінують уже трансформації (до 70%), а решта передається за допомогою калькування. Відносно трислівних словосполучень, питома вага калькування падає навіть стосовно прикметникових структур, що можна пояснити складнощами збереження структури мови оригіналу при збільшенні кількості елементів у словосполученні.

Терміни-абревіатури не можна віднести ні до однослівних термінів, ні до термінів-словосполучень, тому ми виділили їх в окрему групу. При їх перекладі було застосовано перекладацькі трансформації, а саме додавання (*RP (received pronunciation)* – британська нормативна вимова), перестановка (*MTU (Minimal Terminable Unit)* – мінімальне складне речення, що включає одне головне і одне підрядне речення, *MLAT (Modern Language Aptitude Test)* – тест на оцінку здібностей до засвоєння іноземних мов), вилучення слів, (*ESLP (English as a second language programme)* – програма навчання англійської як другої мови, *MLU (mean length of utterance)* – середня довжина висловлювання), а також є випадки калькування (*MLU (Multi-Word Lexical Unit)* – багатослівна лексична одиниця, NP (noun phrase) – іменникова група, *PDP (parallel distributed processing)* – паралельна розподілена обробка).

Слід наголосити, що викладені вище висновки є попередніми і потребують подальшого уточнення за результатами досліджень з використанням більшого обсягу матеріалу.

Література

1. Бим И. Л. Теория и практика обучения немецкому языку в средней школе: Проблемы и перспективы. Москва: Просвещение, 1988. 256 с. 2. Методика навчання іноземних мов та культур: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б. та ін.; за ред. С. Ю.Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с. 3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с. 4. Черноватий Л.М. Фахова компетентність перекладача, перекладацькі компетенції та

зміст їх формування. Методика викладання перекладу як спеціальності. Вінниця: Нова Книга, 2013. 169-194.
5. Richards J.C., J. Platt, H. Platt Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Bungay: Longman, 1992. 423 p.

УДК 811.111'25-051:378

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЇ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ВИКОНАННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Болдирєва Д. С., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті надано визначення понять «машинний переклад» і «система машинного перекладу» та встановлено місце останніх у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів, описано ключові класифікації систем машинного перекладу, проведено експериментальне дослідження з вивчення впливу технології машинного перекладу на якість виконання письмового перекладу, проаналізовано й інтерпретовано його результати.

Ключові слова: *машинний переклад, підготовка перекладачів, письмовий переклад, системи машинного перекладу.*

Болдирева Д. С., Лукьянова Т. Г. Влияние технологии машинного перевода на качество выполнения письменного перевода. *В статье даны определения понятий «машинный перевод» и «система машинного перевода», а также установлено место последних в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, описаны ключевые классификации систем машинного перевода, проведено экспериментальное исследование по изучению влияния технологии машинного перевода на качество выполнения письменного перевода, проанализированы и интерпретированы его результаты.*

Ключевые слова: *машинный перевод, письменный перевод, подготовка переводчиков, системы машинного перевода.*

Boldureva D. S., Lukianova T. H. The impact of machine translation technology on the quality of translation. *The article defines the concepts of machine translation and machine translation engine and the place of the latter in the future translators' training structure, describes the key classifications of*

machine translation engines, describes an experimental study of the impact of machine translation technology on the quality of translation, analyzes and interprets its results.

Key words: *machine translation, machine translation engine, translation, translator training.*

Актуальність дослідження обумовлюється суттєвим значенням технології машинного перекладу у професійній перекладацькій діяльності. Системи машинного перекладу використовуються перекладачами у процесі виконання письмового перекладу тексту в межах інтегрованих систем автоматизації перекладу, окрім того, все частіше перекладачі отримують замовлення на редагування текстів, попередньо перекладених засобами систем машинного перекладу до різного ступеню якості. А відтак, машинний переклад має стати невід'ємною складовою фахової підготовки майбутніх перекладачів, що у свою чергу потребує вивчення різноманітних факторів його впливу на перекладацький процес.

Об'єктом дослідження виступає технологія машинного перекладу. **Предметом** дослідження є вивчення впливу технології машинного перекладу на якість виконання письмового перекладу. **Мета** дослідження полягає у проведенні експериментального дослідження з вивчення впливу технології машинного перекладу на якість виконання письмового перекладу. Реалізація поставленої мети передбачала вирішення низки **завдань**: надати визначення понять «машинний переклад» та «система машинного перекладу»; описати ключові класифікації систем машинного перекладу; провести експериментальне дослідження з вивчення впливу технології машинного перекладу на якість виконання письмового перекладу; проаналізувати й інтерпретувати результати проведеного дослідження.

Машинний переклад (machine translation – MT) визначається як переклад з однієї природної мови іншою, що повністю виконується комп'ютером без втручання людини [2].

Система машинного перекладу (machine translation system) являє собою онлайн сервіс або програму, що застосовують технологію машинного перекладу з метою здійснення перекладу значного обсягу текстів з однієї підтримуваної мови іншою підтримуваною мовою [7]. На сучасному етапі використання систем машинного перекладу носить частотний характер, особливо цьому сприяють системи автоматизації перекладу, які зазвичай містять інтегрований модуль машинного перекладу, який дозволяє миттєво отримати машинний відповідник, не гаючи часу на пошук необхідної системи машинного перекладу в Інтернеті.

Окрім того, популярність технології пов'язана з її значним вдосконаленням, що відображається у суттєвому підвищенні якості перекладеного тексту. Однак, системи машинного перекладу навряд чи замінять людину-перекладача у найближчій перспективі, а тому вірогіднішим сценарієм все ще залишається переклад, виконуваний людиною із використанням систем машинного перекладу, або постредагування людиною-перекладачем текстів, оброблених засобами згаданих систем відповідно до певного стандарту якості перекладу.

Класифікація систем машинного перекладу є доволі розгалуженою, оскільки критеріями виступають різні аспекти, а саме: тип системи машинного перекладу, алгоритм її дії та спосіб доступу.

За типами виокремлюють загальні (*generic*), налаштовувані (*customizable*) та адаптивні (adaptive) системи машинного перекладу [6].

За алгоритмом дії системи машинного перекладу поділяються на: системи машинного перекладу засновані на правилах та статистичні, нейронні й гібридні системи машинного перекладу [3].

За способом доступу системи машинного перекладу можуть бути: десктопними (**Desktop**), хмарними (**Cloud**), серверними (**Server**) та **API.**

Лідерами ринку систем машинного перекладу є Google Translate, Microsoft Translator, SYSTRAN. Усі згадані системи використовують комбінований алгоритм дії, поєднуючи технологію нейронного машинного перекладу з ще однією технологією (дуже часто статистичною).

Оскільки технологія машинного перекладу дуже широко використовується професійними перекладачами, дослідники [4; 5] відзначають, що вона чинить суттєвий вплив на перекладацький процес, а отже такий вплив потребує емпіричного вивчення. Такі дослідження уможливлять вдосконалення методики навчання систем машинного перекладу студентів перекладацьких відділень закладів вищої освіти, оскільки дозволять встановити які саме навички й уміння мають бути сформовані у студентів та на які аспекти технології машинного перекладу слід звернути особливу увагу під час професійної підготовки майбутніх фахівців з перекладу.

В межах нашого дослідження ми зупинилися на вивченні одного з факторів впливу технології машинного перекладу, а саме її вплив на якість письмового перекладу.

Перед початком експериментального дослідження ми сформулювали *гіпотезу*, яка базується на припущенні про те, що технологія машинного перекладу може чинити суттєвий позитивний вплив на процес письмового перекладу, виконуваного людиною-перекладачем, який виявляється у підвищенні якості письмового перекладу

в аспекті зменшення кількості помилок та скорочення часу на його виконання.

Серед варійованих умов виділено: наявність або відсутність системи машинного перекладу у процесі виконання перекладачами письмового перекладу та обсяг тексту перекладу.

До неварійованих умов належать: тематика тексту оригіналу, методика перевірки письмових перекладів, виконаних експериментальною та контрольною групою; склад експериментальної та контрольної груп.

В якості тексту оригіналу було обрано уривок Декларації соціального прогресу та розвитку обсягом 1499 друкованих знаків без пробілів для перекладу із застосуванням системи машинного перекладу та 1075 знаків без пробілів для перекладу тексту без її використання. Вибір тематики тексту обумовлюється тим, що у першому семестрі магістратури студенти навчаються перекладати документи в галузі прав людини, а отже уривок, обраний для виконання перекладу органічно доповнює матеріали з якими студенти працюють упродовж семестру та дозволяє подальше вдосконалення навичок й умінь перекладу текстів згаданої тематики.

Учасники експерименту – 20 студентів факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, розділених на дві групи – по 10 осіб у кожній.

Студенти експериментальної групи виконували переклад тексту із використання системи машинного перекладу Microsoft Translator, інтегрованої до системи автоматизації перекладу Memsource, у той час як студенти контрольної групи виконували переклад тексту без використання системи машинного перекладу.

Оцінювання перекладів студентів проводилося за стандартною процедурою кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, відповідно до якої за кожну помилку виставляється 0,1, 0,5 або 1,0 штрафний бал відповідно до ступеню складності.

Отримані результати проведеного експериментального дослідження узагальнено на рисунку1.

Як випливає з діаграми на рисунку 1, обидві групи (експериментальна та контрольна) продемонстрували несуттєві відмінності у якості письмового перекладу, оскільки їх загальна кількість помилок виявилася практично однаковою.

Таким чином, доходимо висновку, що гіпотеза, сформульована нами до початку експериментального дослідження підтвердилася лише частково – технологія машинного перекладу може чинити позитивний вплив на процес письмового перекладу, виконуваного лю-

диною-перекладачем, який виявляється у скороченні часу на його виконання, однак вона практично не впливає на якість виконаного письмового перекладу в аспекті зменшення кількості помилок.

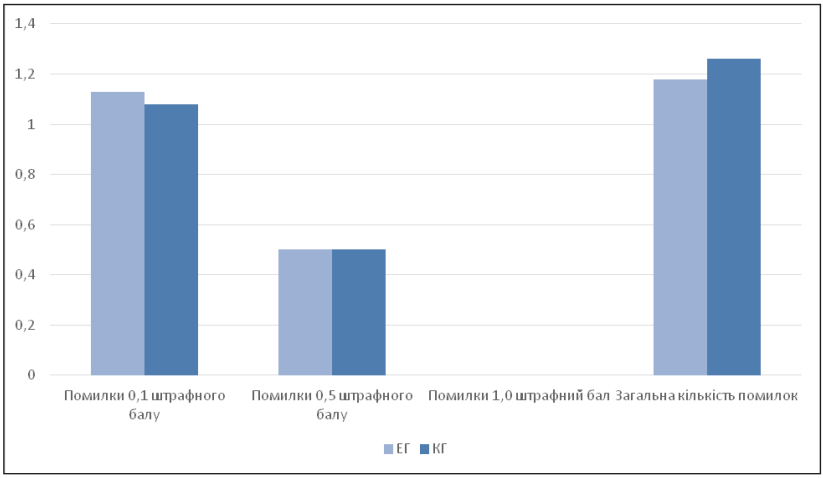

Рис. 1. Порівняльна діаграма з результатами виконання зрізів з використанням системи машинного перекладу (експериментальна група) та без її використання (контрольна група)

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших факторів впливу технології машинного перекладу на перекладацький процес, зокрема: вплив на лексичне різноманіття тексту, виконаного із використанням систем машинного перекладу, вплив на синтаксичні конструкції, використовувані перекладачем під час виконання перекладу тексту засобами систем машинного перекладу.

Література

1. Основные понятия переводоведения (Отечественный опыт). Терминологический словарь-справочник / отв. редактор М. Б. Раренко. Москва, 2010. 260 с. 2. Hutchins W. J. Machine translation. Encyclopedia of literary translation into English / O. Classe. London, 2000. P. 884–885. 3. Okpor M. D. Machine Translation Approaches: Issues and Challenges. International Journal of Computer Science. 2014. Issues, Vol. 11, Issue 5, No 2. P. 159–165. 4. Pym A. Translation skill sets in a machine translation age. Meta. 2013. 58(3). P. 487–503. 5. Pym A. What technology does to translating. Translation & Interpreting. 2011. Vol 3, No 1. P. 1–9. 6. What is

Machine Translation? URL: https://www.gala-global.org/what-machine-translation (дата звернення: 10.06.2018).
7. Wilks Y. Machine Translation: Its Scope and Limits. Sheffield: Springer, 2009. 252 p.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ЗАЛЕЖНІСТЬ ВИБОРУ СПОСОБУ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ ВІД ЇХНЬОЇ СТРУКТУРИ (на матеріалі лінгводидактичної термінології)

Бондаренко О. І., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Встановлено, що вибір способу перекладу англомовних лінгводидактичних термінів залежить від структури останніх. Однослівні передаються переважно шляхом адаптивного транскодування. Двослівні прикметникові здебільшого перекладаються за допомогою калькування, а двослівні іменникові – із застосуванням трансформацій. Стосовно багатослівних словосполучень калькування майже не застосовується, поступаючись місцем трансформаціям.

Ключові слова: *двослівний термін, калькування, лінгводидактична термінологія, однослівний термін, спосіб перекладу, транскодування, трансформація.*

Бондаренко А. И., Черноватый Л. Н. Зависимость выбора способа перевода англоязычных терминов от их структуры (на материале лингводидактической терминологии). *Установлено, что выбор способа перевода англоязычных лингводидактических терминов зависит от структуры последних. Однословные передаются преимущественно путем адаптивного транскодирования. Двухсловные адъективные передаются преимущественно путем калькирования, а двухсловные номинативные – с применением трансформаций. Относительно многословных словосочетаний калькирование почти не применяется, уступая место трансформациям.*

Ключевые слова: *двухсловный термин, калькирование, лингводидактическая терминология, однословный термин, прием перевода, способ перевода, транскодирование, трансформация.*

Bondarenko O. I., Chernovaty L. M. Dependence of the choice of translation techniques on the English term structure (based on teaching

methodology terminology). *The authors established the dependence of translation techniques choice on the structure of English teaching methodology terminology. One-word terms are mostly translated by adaptive transcoding, two-word adjectival terms – by calquing, while the two-word nominative terms – with transformations. Calquing is practically absent in rendering multi-word terms as it is ousted by transformations.*

Key words: *calquing, one-word term, teaching methodology terminology, two-word term, translation techniques, transcoding, transformation.*

Актуальність дослідження пояснюються процесами глобалізації, що сприяє розповсюдженню наукової літератури, виданої англійською мовою в усьому світі. Відповідно, виникає потреба в узгодженні наукових надбань та швидкому перекладі подібної літератури для забезпечення доступу до неї з боку українських фахівців. Виконання цього завдання ускладняється тим, що досі не існує відповідного термінологічного словника в галузі методики навчання іноземної мови, що сповільнює процес доступу до інформації у згаданій сфері в Україні.

Об'єктом дослідження є лексичні проблеми перекладу, а **предметом аналізу** – співвідношення способів перекладу українською мовою в умовах зміни структури англійського терміна в тексті оригіналу. **Метою роботи** є вивчення впливу різноманітних чинників, що потенційно можуть впливати на стратегію перекладу англомовних термінів, що відносяться до сфери методики викладання іноземних мов, зокрема, предметних знань та структури терміна в тексті оригіналу. **Матеріалом дослідження** було обрано 587 термінів з оригінального англомовного джерела відповідного спрямування [8].

Професія перекладача вимагає серйозної підготовки. Аби якісно виконувати свою роботу, перекладач має бути компетентним. Фахова компетентність перекладача включає п'ять компетенцій: білінгвальну, перекладацьку, екстралінгвістичну, особистісну і стратегічну [7]. В свою чергу білінгвальна компетенція включає мовну та мовленнєву субкомпетенції, екстралінгвістична компетенція – це фонові і предметні знання. До перекладацької компетенції включають інструментальну та дослідницьку субкомпетенції. Особистісна компетенція – це самовдосконалення та правила спілкування в професійному середовищі. Стратегічну компетенцію розглядають як інтегроване уміння перекладати.

Для перекладу лінгводидактичної термінології необхідно мати знання в галузі методики викладання іноземних мов. Методика – це педагогічна наука, а отже вона безпосередньо пов'язана з педагогікою. Педагогіка, в свою чергу, складається з загальної педагогіки,

теорії виховання і дидактики. Методика навчання іноземних мов (ІМ) використовує досягнення педагогіки в питаннях виховання і освіти. Методика тісно пов'язана з дидактикою, яка окреслює цілі та зміст навчання [4, с. 10].

Методика має таку структуру: зв'язок з іншими науками, підходи до навчання ІМ, цілі та зміст навчання, принципи навчання, технології навчання, види контролю. Методика тісно пов'язана з іншими науками, такими як психологія, психолінгвістика, лінгвістика, література, соціологія, країнознавство, інформатика.

Існують різні підходи до навчання ІМ, а саме ***біхевіористський, індуктивно-свідомий, пізнавальний підхід, інтегрований.*** З точки зору об'єкта навчання в методиці розрізняють мовний, мовленнєвий та мовленнєво діяльнісний підхід.

Що до цілей навчання, в сучасній методиці розрізняють п'ять основних цілей: практичну, виховну, розвивальну, освітню та професійно орієнтовану.

Зміст навчання – сукупність інформації, що учень повинен засвоїти в процесі навчання. Зміст навчання визначається у двох аспектах – предметному і процесуальному.

Що стосуються технологій навчання ІМ, розрізняють такі технології: ігрові технології, технологія навчання у співпраці, **технологія навчання "Case study", проектна технологія,** технологія «портфоліо», інформаційно-комунікаційні технології.

До принципів навчання відносять принцип наочності, принцип міцності, принцип свідомості, принцип науковості, принцип активності, принцип систематичності й послідовності.

Засоби навчання іноземних мов включають в себе**:** 1) основні (підручник) і допоміжні (граматичний довідник), 2) технічні (навчальні комп'ютерні програми, фонограми) і нетехнічні (друковані посібники, таблиці, малюнки), 3) комплект для учня (підручник, словник, зошит для самостійної роботи) і для учителя (Державний стандарт і програма з ІМ, книжка для учителя, дошка і крейда, посібник для позакласної роботи тощо).

Мова, як і суспільство постійно розвивається. Зростання потреб та досвіду людини призводить до накопичення інформації про навколишній світ. Це неминуче відображається в мові та спілкуванні. Мова постійно удосконалюється, її функціональні можливості збагачуються. Лексичний склад мови, який постійно змінюється, свідчить про рівень розвитку суспільства [5, с.36].

В лінгвістиці існує чимало спроб дати визначення терміну. В. І. Карабан визначає термін як мовний знак, що репрезентує по-

няття спеціальної, професійної галузі науки або техніки [3, с 315]. За Борисовою термін – це емоційно нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження понять та назв предметів [2, с. 57].

Фахова лексика, що використовується в певній сфері професійних знань та обслуговує певну галузь научи чи техніки називається термінологією [6, с. 18]. Таким чином, термінологія – це логічно організована та впорядкована система спеціальних назв, що описують певну галузь людської діяльності. Термін, як особлива мовна одиниця, має ряд притаманних ознак: системність, точність, однозначність, наявність дефініції, відсутність синонімів, стислість, експресивна нейтральність [1].

Для дослідження залежності вибору способу перекладу від структури терміна, нами було проаналізовано 578 згаданих лінгводидактичних термінів (з літери C до літери L включно). Для цього ми розподілили терміни за структурою на прості, похідні, складні, абревіатури та словосполучення (двослівні, трислівні та чотирислівні). За результатами цього виявилося, що більшість проаналізованих термінів мають форму словосполучень (65%). На другому за поширеністю місці знаходяться префіксально-суфіксальні терміни (16%), а далі йдуть суфіксальні (10%). Частки інших термінів виявилися незначними: префіксальні терміни – 3%, прості – 2%, складні – 2%, абревіатури – 2%.

Проведене нами дослідження засвідчило, що вибір способу перекладу українською мовою англомовних лінгводидактичних термінів певним чином залежить від їхньої структури.

Домінуючими прийомами перекладу простих термінів виявилися вибір словникового — 40% (*phrase* – словосполучення) відповідника та адаптивне транскодуваня – 40% (*code* – код, disk – *диск*). Далі йдуть додавання слів – 13,3% (*coda* – заключна частина складу, *clause* – просте речення) та контекстуальна заміна – 6,7% (*chunk* – фрагмент (тексту)).

Похідні терміни включали три підкатегорії: префіксальні, префіксально-суфіксальні та суфіксальні. Половину префіксальних термінів передано за допомогою адаптивного транскодування (наприклад, *affix* – афікс, *antonym* – антонім, *context* – контекст), що пояснюється значною часткою термінів з латинськими та грецькими коренями, які зазвичай передаються саме за допомогою цього прийому. На другому за поширеністю місці (44,4%) – вибір словникового відповідника (*decline* – відмінювати, interact – взаємодіяти), на третьому (5,6%) – додавання слів (*construct* – узагальнений образ).

У підкатегорії суфіксальних термінів домінуючим прийомом

(36,7%) є вибір словникового відповідника (*catenation* – об'єднання, *categorize* – класифікувати, *borrowing* – запозичення), питома вага адаптивного транскодування (*creolization* – креолізація, *climate* – клімат, *articulation* – артикуляція, *channel* – канал) дещо зменшується – до 31,7%. На третьому за поширеністю місці (26,7%) – додавання слів (*braille* – шрифт Брайля, *creole* – креольська мова, *drafting* – етап складання твору). Частка інших прийомів перекладу незначна: транскрибування – 3,3% (*computer* – комп'ютер, *cluster* – кластер), контекстуальна заміна – 1,6% (*cohort* – контингент).

Префіксально-суфіксальні терміни переважно (41,5%) передавались за допомогою адаптивного транскодування (*bilingual* – білінгвальний, *colloquialism* – колоквіалізм, *competence* – компетентність). Кожен четвертий термін (26,6%) передано за допомогою словникового відповідника (*conjugation* – дієвідміна, *constituent* – складова, *declension* – відміна) або додавання слів (24,5%) (*collocation* – сполучуваність слів, *comparative* – вищий ступінь порівняння, *conditional* – умовний спосіб). Частки використання калькування (4,2%) (*multilingual* – багатомовний, *disyllabic* – двоскладовий, *semi-consonant* – напівприголосний) та транслітерації (3,2%) (*component* – компонент, *construct* – конструкт, *continuum* – континуум) виявилися незначними.

При передачі складних термінів продуктивним виявилось адаптивне транскодування – 41,7% (*cataphora* – катафора, *methodology* – методика) та додавання слів – 33,4% (*courseware* – освітнє програмне забезпечення), а далі йдуть калькування (8,3%) (*D-structure* – глибинна структура), перестановка слів (8,3%) (*data-base* – база даних) та контекстуальна заміна (8,3%.) (*dicto-comp* – переказ). Висновки щодо складних слів потребують подальшої перевірки на більшому обсязі матеріалу.

Для перекладу термінів-абревіатур у 87% випадків. Використано одночасну перестановку й додавання слів у повному словосполученні мови перекладу: CAI (*Computer assisted instruction*) – викладання із застосуванням інформаційних технологій, CAL (*Computer assisted learning*) – навчання із застосуванням інформаційних технологій, CALL (*Computer assisted language learning*) – вивчення мови із застосуванням інформаційних технологій. Інколи застосувалося калькування повного словосполучення, наприклад, CA (*Contrastive analysis*) – контрастивний аналіз. Подібно складним термінам, незначна кількість лексичних одиниць у даній категорії не дозволяє зробити надійні висновки.

Що стосується багатослівних термінів, у категорії англомовних прикметникових словосполучень двослівні словосполучення моделі

Adj + N переважно калькуються (*communicative drill* – комунікативна вправа, *comparative linguistics* – порівняльна лінгвістика, *compensatory instruction* – компенсаторне навчання,), оскільки ця модель майже повністю збігається зі структурою відповідних словосполучень в українській мові. Однак збільшення компонентів словосполучення спричинює й зміни у співвідношенні способів їх перекладу. Наприклад, при перекладі словосполучень моделі *Adj + N1+ N2, Adj + Adj + N* частка калькування (*critical period hypothesis* – гіпотеза критичного періоду, *primary cardinal vowel* – первинна кардинальна голосна) знижується, а питома вага трансформацій відповідно зростає (перестановка слів: *contrastive discourse analysis* – порівняльний аналіз дискурсу, вилучення слів: *central processing unit* – центральний процесор, *communicative language teaching* – комунікативне навчання іноземної мови). Це стосується й чотирислівних словосполучень моделей *Adj1 + Adj2 + N1+ N2, Adj + N1+ Prep + N2* (*naturalistic* ***second language acquisition*** – природне оволодіння другою мовою, *naturalistic* ***second language acquisition*** – природне оволодіння другою мовою). Зростання кількості й варіативності компонентів англомовних словосполучень унеможливлює застосування калькування, натомість продуктивності набувають трансформації – перестановки, додавання та вилучення слів, які в окремих випадках використовуються одночасно.

При перекладі двокомпонентних іменникових термінів моделі *N1+ N2,* вірогідність калькування, порівняно з двокомпонентними прикметниковими зменшується майже в два рази (до 44%). Натомість зростає питома вага перестановки слів. Це зумовлено необхідністю дотримуватися норм мови перекладу. При подальшому ускладненні структури англомовного терміна можливості калькування практично відсутні. Натомість зростає частота використання трансформацій (перестановка, додавання або вилучення слів).

Якщо говорити про дієприкметникові терміни, то калькування домінує лише при перекладі словосполучень моделі *Part II + N.* В усіх інших моделях (*Part I + N, Part II + Adj + N, Part I + Adj + N*) переважає використання перекладацьких трансформацій: перестановки, додавання та їх комбінації. Проте, як і у випадку із складними термінами та термінами-абревіатурами, обмежений обсяг матеріалу для аналізу ускладнює формулювання висновків щодо цієї категорії словосполучень

Якщо говорити про дієприкометникові терміни, то калькування домінує лише при перекладі словосполучень моделі *Part II + N.* В усіх інших моделях (*Part I + N, Part II + Adj + N, Part I + Adj + N*) переважає використання перекладацьких трансформацій: перестановки, додавання та їх комбінації. Проте, як і у випадку із склад-

ними термінами та термінами-абревіатурами, обмежений обсяг матеріалу для аналізу ускладнює формулювання висновків щодо цієї категорії словосполучень.

Література

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с. 2. Борисова Л. И. Основные проблемы научно-технического перевода. Москва: МГУ, 2003. 208 с. 3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Частина ІІ. Вінниця : Нова книга, 2001. 303с. 4. Панова Л. С., Андрійко І. Ф., Тезікова С. В., Потапенко С. І., Чекаль Г. С. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. – Київ : Академія, 2010. 328 с. 5. Сопилюк Н. М. Переклад як особливий вид міжмовної та міжкультурної комунікації. Філологічні трактати. 2010. № 3. С. 199-200. 6. Ткачик О. В., Роговська Н. В. Шляхи поповнення складу сучасної англійської мови. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» імені Ігоря Сікорського. Київ. 2017. Вип. 9. С. 36-37. 7. PACTE 2005: Hurtado. A., Beeby. A., Fernandez. M. Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues. Meta. 2005. Vol. 50. N 2. P. 609 – 619. 8. Richards J.C., J. Platt, H. Platt. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Bungay : Longman, 1992. 423 p.

УДК 811.111'255'42

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ЕТИКЕТНИХ МОВЛЕННЄВИХ СТЕРЕОТИПІВ У ДИСКУРСІ НАТО

Гуркова Д. В., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглянуто способи перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів дискурсу НАТО. На основі уточнення сутнісних рис дискурсу НАТО зафіксовані в ньому етикетні мовленнєві стереотипи систематизовано за лінгвальними параметрами, а також виявлено способи їхнього перекладу українською мовою.

***Ключові слова**: дискурс НАТО, етикетні мовленнєві стереотипи, лінгвальні параметри, спосіб перекладу.*

***Гуркова Д. В., Фролова И. Е. Особенности англо-украинского перевода этикетных речевых стереотипов в дискурсе НАТО.** В статье рассмотрено способы перевода этикетных речевых стереотипов дискурса НАТО. На основе уточнения основных характеристик дискурса НАТО зафиксированные в нём этикетные речевые стереотипы систематизированы по лингвальным параметрам, а также выявлены способы их перевода на украинский язык.*

***Ключевые слова:** дискурс НАТО, лингвальные параметры, способ перевода, этикетные речевые стереотипы.*

***Hurkova D. V., Frolova I. Ye. Peculiarities of the English-Ukrainian translation of NATO discourse etiquette speech stereotypes.** The article presents the study of the ways of translating etiquette speech stereotypes in NATO discourse. Proceeding from bringing to light the essential features of NATO discourse, the etiquette speech stereotypes functioning in it are systematized as for their verbal characteristics; the methods of their translation into Ukrainian are also analyzed.*

***Key words:** NATO discourse, etiquette speech stereotypes, linguistic characteristic, method of translation.*

Розвиток когнітивно-дискурсивної парадигми спрямовує увагу науковців на аналіз дискурсу та його різновидів [1, 2, 3, 4, 6]. Зокрема, активно досліджуються інституційні дискурси, які тлу-

мачаться як розумово-комунікативна діяльність в межах суспільних інститутів, котрі діють через певні установи [5], організації тощо.

До інституційних дискурсів, поряд з педагогічним/академічним [1, 2, 3], науковим [4,5] та іншими, належить дискурс НАТО, який визначається як розумово-комунікативна взаємодія між представниками (АГЕНТАМИ) і громадськістю (КЛІЄНТАМИ) в межах політико-військового міжнародного союзу.

Окрім специфічних когнітивних і соціо-комунікативних ознак, інституційні дискурси також мають свої специфічні особливості вербального оформлення, зокрема, властиві їм етикетні мовленнєві стереотипи, під якими розуміємо стійкі, відтворювані у типових ситуаціях комунікативні одиниці, які сприяють оптимізації спілкування, зокрема встановленню, підтриманню та завершенню мовленнєвої взаємодії і структуруванню дискурсу для кращого сприйняття адресатом [7]. У процесі перекладу важливим завданням постає відтворення цих стереотипів у межах іншої лінгвокультури з використанням одиниць іншої мови.

Актуальність аналізу перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів інституційних дискурсів, зокрема дискурсу НАТО, обумовлена застосованим у роботі когнітивно-комунікативним підходом, а також значущістю передачі етикетних мовленнєвих стереотипів у перекладі.

Об'єктом нашого дослідження є етикетні мовленнєві стереотипи дискурсу НАТО. **Предметом** аналізу виступали способи їхнього англо-українського перекладу. **Метою** роботи є виявлення лінгвальних характеристик етикетних мовленнєвих стереотипів дискурсу НАТО; з'ясування способів їхнього перекладу та встановлення наявності/відсутності кореляції між лінгвальними характеристиками етикетних мовленнєвих стереотипів та способами їхнього перекладу.

Матеріалом для нашого дослідження слугували англомовні тексти документів НАТО, які ми отримали з офіційного сайту Організації Північноатлантичного Договору. Загальний обсяг англомовних текстів становив 374 217 знаків, кількість етикетних мовленнєвих стереотипів, які було дібрано з цих текстів складає 150 одиниць. За допомогою цього сайту були також знайдені українські еквіваленти відібраних нами англомовних текстів. Обсяг україномовних текстів становив 383 479 знаків та кількість одиниць – 150.

Методами дослідження були: метод аналізу та синтезу; метод інформаційного пошуку; метод вибіркового добору; метод наскрізної вибірки; метод структурного та функціонального аналізу; метод по-

рівняння тексту оригіналу та тексту перекладу; метод кількісного аналізу.

У ході дослідження дібрані етикетні мовленнєві стереотипи було поділено за певними критеріями. По-перше, ми виокремили слова, словосполучення та мовні вирази. Слова поділили на загальні назви *(negotiations, confrontation)* та власні назви *(Allied Ministers, Foreign Ministers)*, а також абревіатури (*NATO, OSCE*). Словосполучення розподілили на субстантивні ***(NATO's role, willingness to continue dialogue)***, ад'єктивні *(не зареєстровано)*, нумеральні *(не зареєстровано)*, дієслівні (*to join the Alliance, to build peace*) та займенникові *(не зареєстровано)*. Мовні вирази, у свою чергу, включали мовні вирази загальнокультурного характеру ***(It is a great honour for me to, I look forward to working)*** та ті, що безпосередньо пов'язані з дискурсом НАТО *(Allies expressed their deep concern, Welcome to NATO)*.

По-друге, за структурним критерієм дібрані одиниці було поділено на однокомпонентні *(concerns)*, двокомпонентні ***(Foreign Ministers)***, трикомпонентні *(NATO Secretary General)* та багатокомпонентні *(OSCE)*.

По-третє, за функціональним критерієм було виділено стереотипи вираження власної позиції *(We express our appreciation, NATO stands with Ukraine)*, організатори тексту *(NATO's greatest responsibility is, NATO's ultimate task is)*, референційні *(This sends a clear message, NATO is playing its part)*та інтеракційні стереотипи (*I'm ready to take your questions, I welcome the signature*).

За даними проведеного дослідження, способи перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів-слів включають:

– одноеквівалентний відповідник:

*Dialogue and **negotiations** should be given a chance to succeed in bringing about a de-escalation of the situation and a political solution.*	*Необхідно надати можливість провести діалог і **переговори**, які допомогли б здійснити деескалацію ситуації і знайти її політичне розв'язання.*

– багатоеквівалентний відповідник:

*NATO has made repeatedly clear that we not seek **confrontation** with Russia.*	*НАТО неодноразово чітко пояснювала, що ми не прагнемо **конфронтації** з Росією.*

Способи перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів-абревіатур включають:

– транскодування скорочення (*NATO-НАТО*) та еквівалентне скорочення (*the UN-ООН, the EU – ЄС, OSCE –ОБСЄ*):

*Accordingly, **NATO** activity to provide a secure environment will continue to be coordinated with the activities of **the UN, the EU** and the **OSCE** to build governance and support reform.*	*Відповідно, діяльність **НАТО** щодо гарантування безпечного середовища і надалі узгоджуватиметься з діяльністю **ООН, ЄС** та **ОБСЄ** для того, щоб розвивати органи управління та підтримати реформу.*

– переклад повною формою:

*NATO is ready to consult more regularly on security issues of common concern, through **the Mediterranean Dialogue** (MD) and **Istanbul Cooperation Initiative (ICI)**, as well as bilateral consultations and 28+n formats.*	*НАТО готова проводити активніші консультації з питань безпеки, що викликають спільну стурбованість, зокрема в рамках **Середземноморського діалогу (СД)** та **Стамбульської ініціативи співпраці (СІС)**, а також проводити двосторонні консультації у форматі 28+n.*

Способи перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів-словосполучень включають:

– еквівалент:

*The NATO-Ukraine Commission met today in Foreign Ministers session at **NATO Headquarters.***	*Сьогодні у **штаб-квартирі НАТО** відбулося засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ.*

– калькування:

*This is a **clear sign** of the enduring commitment by the United States to European security.*	*Це **чітка ознака** невпинної відданості Сполучених Штатів європейській безпеці.*

Способи перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів- мовних виразів включають:

– дослівний переклад:

***We urge all parties to** urgently continue all efforts to move away from this dangerous situation.*	***Ми закликаємо усі сторони** негайно продовжити докладати усіх зусиль для виходу з цієї небезпечної ситуації.*

– трансформацію додавання:

Allies expressed their appreciation *for Ukraine's significant contributions to Allied operations and to the NATO Response Force, and welcomed Ukraine's continued commitment to this engagement, including increasing its contribution to the Resolute Support Mission (RSM).*	***Держави-члени Альянсу висловили вдячність*** *Україні за значний внесок до операцій під проводом НАТО та Сил реагування НАТО, а також за продовження участі у заходах Альянсу, включно зі збільшенням свого внеску до місії "Рішуча підтримка".*

– перестановку:

Allied Ministers reiterated that ***NATO's door remains open*** *to European democracies willing and able to assume the responsibilities of membership, in accordance with Article 10 of the Washington Treaty.*	*Згідно зі статтею 10 Вашингтонського договору* ***двері НАТО залишатимуться відкритими*** *для демократичних європейських держав, які поділяють цінності Альянсу, які готові і здатні взяти на себе обов'язки і зобов'язання, що випливають із членства в Альянсі.*

– трансформацію заміни однієї частини мови на іншу:

So ***I'm looking forward to discussing*** *these and many other issues during my stay here at the Munich Security Conference today and tomorrow.*	*Тому* ***я з нетерпінням очікую на обговорення*** *цих і багатьох інших питань під час мого перебування на Мюнхенській конференції з питань безпеки сьогодні і завтра.*

– трансформацію опущення:

I strongly believe that *the answer lies with both more defence and more dialogue.*	***Я переконаний, що*** *відповіддю є посилення оборони і поглиблення діалогу.*

Як результат, доходимо висновку, що кожна група етикетних мовленнєвих стереотипів має різні способи перекладу. Було виявлено, що словам властивий переклад за допомогою багатоеквівалентного відповідника та відповідника з одним еквівалентом. Абревіатури було виділено як окрему підгрупу власних назв; до них застосовуються способи відмінні від перекладу слів, а отже абревіатури передаються транскодуванням, еквівалентним скороченням та повною формою. Головними способами перекладу словосполучень виступають еквівалентний відповідник та калькування. Мовні вирази, які спричиняють певні труднощі при перекладі, у дискурсі НАТО були перекладені переважно дослівно, під час їхнього перекладу також

було використано трансформації, а саме: додавання, перестановку, заміну однієї частини мови іншою та опущення. **Перспективою** роботи вважаємо аналогічний аналіз перекладу етикетних мовленнєвих стереотипів інших інституційних дискурсів.

Література

1. Билык В. С. Англоязычный педагогический дискурс. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія». Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. Вип. 74. №1052. С. 196–200. 2. Бурмакина Н. Г. Дискурсивно-интегративные и культурно-конвенциональные характеристики академической коммуникации: дисс.... канд. филол. наук : 10.02.19. Красноярск, 2014. 217 с. 3. Рябих Л. М. Лекція як жанр американського академічного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2014. 20 с. 4. Сологуб Л. В. Комунікативні стратегії фахової соціалізації адресата у науково-дидактичному дискурсі (на матеріалі сучасних англомовних підручників з екології) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2015. 20 с. 5. Фещенко О. В. Інституційність дискурсу американського слідства : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/ bitstream/ 123456789/.pdf. 6. Шепітько С. В. Науковий via академічний дискурс: питання типології. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов». Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. Вип. 77. № 1102. С. 76–80. 7. Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи американського науково-академічного дискурсу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2017. 20 с.

УДК 811.11'255.4'35

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ГРАФІЧНО СТИЛІЗОВАНИХ АКЦЕНТІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Данилова О. О., Лук'янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено висвітленню варіантів англо-українського перекладу акцентної вимови, що на письмі зображується за допомогою графічних стилізацій. Розглядаються графічні стилізації та їхня класифікація. Проаналізовано відтворення графонів в українській мові відповідно до їхньої графічно виділеної складової.

***Ключові слова**: акцент, графічна стилізація, графон, переклад.*

***Данилова О. А., Лукьянова Т. Г. Особенности передачи графически стилизованных акцентов в англо-украинском переводе.** В статье рассматриваются варианты англо-украинского перевода акцентной речи, которая на письме изображается с помощью графических стилизаций. Рассматриваются графические стилизации и их классификация. Проанализировано воспроизведение графонов в украинском языке в соответствии с их графически выделенной составляющей.*

***Ключевые слова**: акцент, графическая стилизация, графон, перевод.*

***Danylova O. O., Lukianova T. H. Peculiarities of rendering graphically stylized accents in English and Ukrainian translation.** Article aims at investigating the variants of English – Ukrainian translation of graphically stylized accent pronunciation. The definition of graphical stylizations as well as their classification are provided. Article analyzes representation of graphical stylizations in Ukrainian according to their graphically expressed elements.*

***Key words:** accent, graphical stylization, translation.*

В добу глобалізації, літературна традиція зазнає невпинного впливу та змін. Як наслідок, автор повинен докладати зусиль для створення необхідного художнього образу, який би передавав особливості героя та вирізняв би його серед інших. Одним із варіантів художнього увиразнення є створення неповторної вимови героя. Отже, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю висвітлення основних варіантів передачі автентичної вимови героя.

Об'єктом дослідження є англомовні графони на позначення іноземної акцентної вимови; **предметом** – адекватність їх перекладу

українською мовою. **Матеріалом** дослідження є англомовний твір Дж. К. Ролінг *Harry Potter and the Goblet of Fire* («Гаррі Поттер і келих вогню») та його український переклад, виконаний В. Морозовим.

Створення художнього образу передбачає пошук таких рис, що стали би ідентифікуючою рисою персонажу. В нашому випадку, такі риси використовують не тільки для одного героя, а для групи людей, що мають одне територіальне походження. Одним з варіантів створення єдиної риси для цієї групи населення є характерний тип вимови, тобто певний варіант вимовляння певної національної мови, який прирівнюють до поняття *акцент*. Акцент – це тип вимови, що є характерним для представників окремої мовної спільноти, що передає територіальне походження мовця [3, с. 28].

Окрім акценту на позначення територіальної вимови в межах однієї країни, також виділяють іноземний акцент, що є фонетичним явищем, наслідком якого є видозміна норм фонетики, а звуки мови видозмінюються і набувають рис іншої мови [2]. Іноземний акцент вважають стереотипним явищем – під час комунікації двох осіб з різних країн, кожен учасник комунікації очікує від співрозмовника певних, вже відомих, викривлень мовлення.

Іноземний акцент виникає на основі розбіжностей рідної мови мовця та «чужої» мови, що представляють собою різний звуковий склад мов, різну артикуляційну традицію та різний фонологічний рівень в цілому [там само]. Серед прикладів акцентів виділяють фонетично забарвлені, тобто ті, які передають акцентну вимову шляхом зміни звучання слова відповідно до фонологічних норм мови; граматично забарвлені – представлені відхиленням від норм граматики; та лексично забарвлені, тобто зображення вимови, що має власну лексику на позначення загальновідомих об’єктів [5].

Основним варіантом зображення акцентної вимови на письмі є вмотивоване відхилення від орфографічних норм для передачі цієї характерної вимови. Ці навмисні відхилення прийнято називати графонами або графічними стилізаціями. Графон представлений орфографічно зміненою лексемою, що має на меті відтворити характерні риси територіальної вимови героїв. Існує декілька підходів до класифікації графонів, зокрема, відповідно до їхньої функціональної направленості, частоти їх повторюваності, причиною використання графону та їхньої графічно виділеної складової. В своєму дослідженні ми розподіляємо графони відповідно до частини, що графічно виділена, і розрізняємо графофонологічні, графоморфологічні та графосинтаксичні графони [1].

На сьогодні в україномовній перекладознавчій практиці виникла традиція передавати акцентну вимову, використовуючи один із на-

ціональних діалектів, найчастотнішим компонентом яких є просторіччя. Оскільки акцентна вимова передається за рахунок графічних стилізацій, то, відповідно до теорії практики перекладу, графони будуть передаватись саме застосуванням просторіччя. Ця традиція перекладу не є однозначною, тому має і прихильників, і противників. В основі цих дискусій є перекладність чи неперекладність акцентної вимови, що може розумітись як реалія мови оригіналу. Проблема перекладності / неперекладності ґрунтується не тільки на відповідності еквівалентів однакового мовного рівня в двох мовах, а і на перекладацьких труднощах, яки виникають у перекладача під час передачі акцентів мовою перекладу. Перекладацькими труднощами є «мовні утворення різних рівнів, що спричиняють перешкоди на шляху міжмовної вербальної та невербальної взаємодії внаслідок об'єктивних розбіжностей у структурах та правилах функціонування контактуючих мов» [4, с. 139]. Проблема перекладності / неперекладності акцентів може виникати рекурентно, незалежно від контексту, або оказіонально, тобто виникати під впливом певних факторів. Природа графонів та тенденція до непостійного існування в мові, унеможливлює існування єдиного та незмінного відповідник. Хоча, з плином часу, можливо, що постійне використання певних відповідник до певних графічних стилізацій призведе до систематичного характеру використання цих новоутворень, що полегшить процес перекладу в цілому.

З одного боку, вважають, що територіальна вимова, яка використовується як ідентифікуюча характеристика особи, представляє собою неперекладне явище. Передача акцентної вимови мови оригіналу може бути не ефективною, оскільки в процесі перекладу можуть зникнути первині образотвірні функції. З іншого боку, вважають, переклад має підпорядковуватись постулату функціональної перекладності, тобто адекватність перекладу не є тотожним збігом форм і значень одиниці мови в оригіналі та тексті перекладу. Основна задача перекладача є передача функціональних особливостей тексту оригіналу, а зміст і форма тексту відходять на другий план. Оскільки кожна мова має приблизно однаковий набір функцій, тому при перекладі необхідно залучати саме функціональні відповідники обох мов [6, с. 151].

Існує декілька провідних перекладацьких стратегій, що використовуються для перекладу графічних стилізацій та реалій мови оригіналу. Такими стратегіями є стратегія очуднення та стратегія одомашнення. Обидві стратегії націлені на аудиторію, яка буде сприймати текст перекладу. Використовуючи стратегію одомашнення, перекладач буде передавати стилістично забарвлені одиниці оригіналу за

допомогою стилістично схожих одиниць, що існують в мові перекладу. Тобто, іноземний акцент буде передаватись однією із місцевих говірок, характерними рисами яких є своя неповторна лексика, порушення фонологічних та граматичних норм. Використовуючи стратегію очуднення, перекладач зберігає стилістично забарвлені елементи оригіналу і переносить їх у текст перекладу. Тож, стратегії очуднення характерне виникнення оказіональних відповідників, що можуть існувати тільки за певного контексту і, напевно, в межах тільки цього тексту перекладу.

В творі «Гаррі Поттер і келих вогню» нам зустрілися два іншомовних акценти: французький та болгарський. В цьому дослідження ми наведемо приклади зображення саме французького акценту. Ще до аналізу прикладів акцентів, в нашому уявленні виникає стереотипна картинка щодо цього акценту.

Наприклад, французький акцент в стереотипному розумінні має характерну вимову звуку /r/. Тобто, даний звук є комбінацією звуків /hr/ та зміною розташування утворення звуків – перехід від альвеолярної /r/, що притаманна англійцям, до увулярного /hr/, що є рисою французів. Найтиповішою рисою французької вимови є перенесення наголосу слова та його закріплення на останньому складі. Іншою ознакою є не вимовляння французами звуку /h/ на початку слова. Ще одна ознака – відмінність вимови звуку комбінації літер /th/. В англійській мові ці звуки вимовляються як глухий /θ/ та дзвінкий /ð/. У французькій вимові характерна вимова /ð/ як /z/ або навіть /dz/, а звук /θ/ уподібнюється звуку /t/ [7]. Під час передачі зазначених вище моментів українською мовою можливе збереження особливості уникання звуку /h/ на початку слова, а відповідно до характерної вимови увулярного звуку /r/ можна використати звук /г/, що є горловим звуком.

Розглянемо приклади графічно виділених акцентів у оригіналі та в тексті перекладу. Графони виділені напівжирним кеглем.

Приклад 1:

*“But evidently **zair ’as** been a mistake,” she said contemptuously to Bagman. “**’E** cannot compete. **’E** is too young.”*

Переклад:

*– **Алє** ж тут явна **помилькá**, – зневажливо кинула вона Беґменові. – Він не може **змагатисья**. Він є **дьюжє мольодий**.*

Аналізуючи цей переклад, необхідно звернути увагу, що графічні стилізації в обох мовах представлені на фонемному рівні, тобто зміни виникають в межах одного слова. В англійському варіанті ми бачимо підтвердження стереотипного уявлення про мову французів, а саме усічення звуку /h/ на початку слів та відмінна вимова звуку

/z/. Перекладач не дотримувався стратегії передачі графічних стилізацій відповідно до місця цієї стилізації в тексті, а передавав порушення орфографічних норм в межах інших слів. В українському перекладі ми можемо бачити інші особливості вимови французів, на які звернув увагу перекладач, а саме: домінуюча кількість м'яких приголосних та зміна наголосу на останній склад, що на письмі позначається графічним знаком наголосу.

Приклад 2:

*"An **'air** from **ze 'ead** of a veela," said Fleur. "One of my **grandmuzzer's**.*

Переклад:

*– **Вольосіну** з **гольови** віїли, – сказала Флер. – Моєї **пгабабусьї**.*

Другий приклад теж є прикладом використання графофонологічних графонів для передачі акцентної вимови. Ми бачимо повне збереження графічно виділених одиниць в мові перекладу та мові оригіналу, норми орфографії порушуються в однакових елементах. Графічні стилізації повторюють тенденцію, що була представлена першим прикладом: в англійському варіанті усічено звук /h/, активним є звук /z/, а в українському варіанті ми спостерігаємо подовження голосних. В перекладі зустрічається варіант передачі звуку /р/ через звук /г/, що є доречним в даному випадку.

Приклад 3:

*"We **'ave** none of **zis** ugly armor in **ze 'alls**, and **eef** a poltergeist ever **entaired** into Beauxbatons, **'e** would be expelled like **zat**."*

Переклад:

*– І немає **жьодного пготивнючого лицагського панцигя**, і якби навіть **полтегґейст** з'явився в Бобатоні, ми **пгогнали** б його отак.*

Цей приклад знову ілюструє графічні стилізації на фонемному рівні. Графони, такі як *'ave, 'e, ze,* повторюються майже в кожному прикладі представників французького акценту, але в українському перекладі ці графони не були передані та особливість усічення звуку /х/ на початку слова та чітке вимовляння звуку /з/ не ілюструвалась. Англійський варіант містить нові варіанти відступу від орфографічної норми, а саме подовження англійських голосних звуків. Ця особливість французької вимови вже використовувалась перекладачем і зображувалась в українському варіанті, і цей приклад теж не є винятком. Передача звуку /р/ через звук /г/ є рекурентним явищем, хоча в англійському варіанті жодна з графічних стилізацій не використовувала передачу французького акценту через зміни із залученням фонеми /r/.

Отже, переклад графічних стилізацій не повинен обмежуватись тотожним використання графічних стилізацій у тексті перекладу. Основною стратегією, яку повинен використовувати перекладач

– це передача функціональних особливостей оригіналу. Нехтувати графічними стилізаціями не можна, але можна змінювати їхнє місце в тексті, частотність використання та межі графічно виділеної частини. На основі нашого дослідження, ми виявили, що французький акцент в англійській та українським мовах передавався графічними стилізаціями, що не виходили за межі слова. Деякі приклади мали вкраплення французької лексики, що не перекладалась ні в англійському, ні в українському варіантах. Виявлено основні риси, які перекладач використовував для передачі акценту в мові перекладу, а саме зміна звуку /р/ на /г/, подовження голосних літер, пом'якшення приголосних та графічний знак наголосу.

Перспективою дослідження є подальший прикладів відтворення французького акценту з метою систематизації графічних стилізацій. Систематизація графонів та способів їх перекладу уможливить виокремлення конкретних тенденцій щодо перекладу графічних стилізацій, що зможе спростити переклад цих одиниць у майбутньому.

Література

1. Ківільша О. Є. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine28–17.pdf (дата звернення 05.11.2018). 2. Кочубей В. Ю. Фонологічні та фонетичні особливості залишкового вимовного акценту в англійському мовленні українців. Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2005. Вип. 59. С. 278–287. 3. Паращук В. Ю. Теоретична фонетика англійської мови: навчальний посібник для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 240 с. 4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. 5. Статівка А. О. Стратегії та способи відтворення фонографічних стилізацій мовленнєвих аномалій в англо-українському художньому перекладі: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Харків. 2018. 246 с. 6. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие для институтов и факультетов иностр. языков. Москва: ООО «Издательский Дом», 2002. 416 с. 7. How to Do a Credible French Accent. URL: https://www.wikihow.com/Do-a-Credible-French-Accent (дата звернення 06.11.2018)

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ АНГЛОМОВНИХ ГАЛУЗЕВИХ ТЕРМІНІВ І ТЕРМІНІВ-АБРЕВІАТУР

Двойніков С. Ю., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Встановлено, що передача складних англомовних лінгводидактичних термінів українською мовою здійснюється переважно шляхом транскодування, оскільки вони мають у своєму складі давньогрецькі або латинські словотворчі елементи. Передача ж англомовних лінгводидактичних термінів-абревіатур виконується здебільшого за рахунок перекладу повною формою словосполучення, яка в окремих випадках може доповнюватися вживанням відповідного скорочення мовою оригіналу або перекладу.

***Ключові слова**: англійська мова, лінгводидактична термінологія, переклад повною формою словосполучення, складний термін, скорочення, спосіб перекладу, термін-абревіатура, транскодування, українська мова.*

***Двойников С. Ю., Черноватый Л. Н. Особенности перевода сложных англоязычных отраслевых терминов и терминов-аббревиатур.** Установлено, что передача сложных англоязычных лингводидактических терминов осуществляется преимущественно путем транскодирования, поскольку они имеют в своем составе древнегреческие или латинские элементы. Передача англоязычных лингводидактических терминов-аббревиатур реализовывается главным образом за счет перевода полной формой словосочетания, которая в отдельных случаях дополняется употреблением соответствующего сокращения на языке оригинала или перевода.*

***Ключевые слова:** английский язык, лингводидактическая терминология, перевод полной формой словосочетания, сложный термин, сокращение, способ перевода, термин-аббревиатура, транскодирование, украинский язык.*

***Dvoinikov S. Y., Chernovaty L. M. Specifics of translating English compound terms and abbreviations.** The authors established that translating English compound terms related to teaching languages into Ukrainian mostly involves transcoding because they comprise elements of Ancient Greek and*

Latin origin. Rendering English language pedagogy abbreviations is mostly carried out by the full form of the word combination complemented by the corresponding abbreviations in the source or target language.

Key words: *abbreviation, compound term, English language, teaching methodology terminology, transcoding, translating the full form of the word combination, translation techniques, the Ukrainian language.*

Ефективний галузевий переклад з будь-якої мови вимагає від перекладача володіння низкою компетентностей (детальніше див. [4]), важливе місце серед яких займають предметні знання, тобто сукупність головних понять, що утворюють концептуальну основу відповідної галузі (в даному випадку – це лігводидактика, яку ще називають методикою навчання іноземних мов), а також знання галузевої термінології, яка передає згадані поняття. Недостатня сформованість як предметного, так і термінологічного компонентів фахової компетентності перекладача (ФКП) може спричинити його суттєві труднощі у процесі здійснення перекладу (детальніше див. [2; 3]). Таким чином, формування згаданих компонентів ФКП є одним із першочергових завдань університетського курсу навчання перекладу. Оскільки забезпечення ефективності цього курсу потребує проведення спеціальних розвідок стосовно широкого спектру галузей людської діяльності, то й дослідження у сфері лінгводидактики є **актуальним**, зважаючи на практичну відсутність подібних праць стосовно перекладу в парі «англійська мова – українська мова».

Об'єктом дослідження є переклад англомовної галузевої термінології українською мовою, а **предметом аналізу** – вивчення залежності вибору способу перекладу українською мовою англомовних складних термінів і термінів-абревіатур у сфері лінгводидактики.

Мета дослідження полягала в ідентифікації співвідношення способів перекладу при передачі згаданих категорій термінів, а також у вивченні гіпотетичної залежності вибору способу перекладу українською мовою від структури англомовного терміна. Для реалізації згаданої мети слід було розв'язати такі **завдання**: відібрати англомовні лінгводидактичні складні терміни та терміни-абревіатури для подальшого їх дослідження; вивчити динаміку змін способів перекладу відносно структури англомовних термінів; сформулювати висновки дослідження.

Матеріалом дослідження послужили 123 англомовних лінгводидактичних термінів, відібраних з оригінального англомовного джерела [6].

Далі викладено результати аналізу вибору способів перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі

методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики для встановлення можливої залежності такого вибору від структури англомовного терміна. Зважаючи на обмежені рамки статті, тут ми обмежимося лише аналізом перекладу складних термінів і термінів абревіатур.

Переклад складних термінів. Сукупна кількість цих термінів, структура яких складається з двох основ, що пишуться разом або через дефіс [1] (у нашій вибірці усі вони пишуться разом), склала 71 одиницю, тобто 58% від загальної кількості одиниць, відібраних для аналізу. У 41 випадку (57% від загальної кількості складних термінів) ці одиниці передавалися українською мовою шляхом адаптивного транскодування, наприклад, *homonymy* – омонімічність, *holophrase* – голофраза, *ideogram* – ідеограма, *lexicogrammar* – лексико-граматика, *lexicographic(al)* – лексикографічний, *scalogram* – шкалограма, *lexicographer* – лексикограф, *lexicography* – лексикографія, *lexicological* – лексикологічний, *lexicologist* – лексиколог, *lexicology* – лексикологія, *holophrastic* – голофрастичний, *homorganic* – гоморганний.

Якщо сюди додати ще тринадцять випадків транслітерування (18%) (*homophone* – омофон, *homograph* – омограф, *homonym* – омонім, *idiolect* – ідіолект) то загальна частка транскодування складе три чверті (75%) усіх складних термінів. Це неважко пояснити походженням усіх згаданих термінів у нашій вибірці – навіть побіжного погляду на них достатньо, аби зробити висновок, що майже всі вони мають давньогрецькі або латинські словотворчі елементи, а такі терміни зазвичай транскодуються.

Шість термінів (8,5%) (наприклад, *hardware* – апаратура, *software* – програмне забезпечення) відносяться до комп'ютерної сфери і мають в ній однозначні значення, закріплені у словниках, а отже спосіб їх передачі в контексті згаданої сфери визначається як варіантний відповідник.

Ще шість (8,5%) однокорінних термінів (наприклад, *highlight* – виділяти маркером, *highlighting* – виділення маркером) вживаються в контексті навчання читання, де учні позначають однаковим кольором однотипні випадки читання певних літер чи їх комбінацій. Згадані значення відсутні у загальних словниках, а тому для правильної передачі значень згаданих термінів вживається контекстуальна заміна.

Три випадки (4%) (наприклад, *jigsaw* – методика мозаїчного навчання) потребував додавання слів, оскільки його розуміння потребує знання фонової інформації. Цей термін відноситься до концепції так званого колективного навчання (*co-operative learning*), в якому

учні розподіляються на невеликі групи для роботи в класі. Вважається, що такий підхід підвищує ефективність навчання, оскільки він менш тривожний для учнів, підвищує їхню активність, зменшує необхідність в конкуренції та знижує домінування вчителя в класі. Розрізняють п'ять видів колективного навчання [6, с. 87], одним з яких якраз і є методика мозаїчного навчання, при застосуванні якої кожен член групи має фрагмент інформації, необхідний для виконання групового завдання, що врешті розв'язується внаслідок колективного обміну інформацією в межах групи.

Ще три випадки (4%) (наприклад, *lip-reading* – читання з губ) відноситься до методу, який використовується глухими та іншими, для того щоб визначити, що говорить мовець, шляхом спостереження за рухами губ і м'язів обличчя. Передача таких термінів українською мовою потребує не тільки додавання слів, але й їх перестановки, однак в усякому разі причиною застосування цих способів перекладу є не фонові знання, як у попередньому випадку, а структурні відмінності між мовами оригіналу (англійською) і мовою перекладу (українською).

Підбиваючи підсумки аналізу перекладу складних лінгводидактичних термінів, доцільно зауважити, що, так само як і в попередніх дослідженнях інших авторів [5], дані висновки, враховуючи відносно невелику кількість термінів у цій категорії, є попередніми і вимагають додаткової перевірки на ширшому обсязі матеріалу.

Переклад термінів-абревіатур. Загальне число цих термінів, структура яких складається з абревіатури або абревіатури плюс повне слово (слова), що пишеться окремо або через дефіс, становить 52 одиниці, або 42% від загальної кількості одиниць, відібраних для аналізу.

Переважна більшість англомовних абревіатур у галузі методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики не мають відповідників в українській мові, а тому передається у перекладі повною формою словосполучення, іноді із застосуванням деяких додаткових способів. Навіть у цьому випадку розуміння таких термінів зазвичай вимагає наявності певних фонових знань, як буде показано далі.

Переклад повною формою словосполучення застосовувався до 31 одиниці англомовних термінів-абревіатур (59%), особливості змісту деяких із них викладено далі.

Термін *GB theory* або *G/B theory* (*Government / Binding Theory*) перекладається українською мовою як «Теорія принципів і параметрів» і позначає лінгвістичну теорію, розроблену Хомським, яка ґрунтується на його концепції універсальної граматики і складається з ряду підтеорій, що включають певні принципи й умови, які називаються параметрами. До згаданих підтеорій, зокрема, відносяться теорія

зв'язування (*Binding Theory*), яка показує референтний зв'язок між іменниковими словосполученнями; обмежувальна теорія (*Bounding Theory*), що встановлює обмеження на переміщення елементів у реченнях; відмінкова теорія (*Case Theory*), яка визначає відмінки іменникових словосполучень у реченні; тета-теорія (*Θ-Theory*), що присвоює семантичні ролі елементам у реченні, та *X*-штрих теорія (*X-Bar Theory*), яка описує структуру фраз. Деякі аспекти теорії принципів і параметрів та її підтеорій використовуються при вивченні процесів засвоєння першої та другої мов [6, с.159].

Термін *H-variety* перекладається українською мовою як «високий варіант» і відноситься до ситуації диглосії, коли в суспільстві одночасно функціонують дві мови чи її варіанти, кожен з яких використовуються для різних цілей. Зазвичай, один варіант є більш наближеним до стандарту й називається високим варіантом, який використовується в управлінні державою, мас-медіа, освіті та релігії, тоді як інший (низький варіант – *L-variety*) вважається менш престижним і використовується для спілкування в родині, з друзями тощо [6, с.108].

Термін *K through 12* перекладається українською мовою як «навчання з підготовчого (*kindergarten*) до дванадцятого класу в США» й не дозволяє застосування жодних абревіатур в українському перекладі.

Обидва терміни *LEP* (*Limited English Proficient*) та *LES* (*Limited English Speaker*) передаються українською мовою як «особа з обмеженою компетентністю в англійській мові», проте жодних абревіатур у цьому значенні українська мова не має.

Термін *LF component* передається українською мовою як «компонент логічної форми», однак його розуміння потребує певного розуміння змісту теорії принципів та параметрів (див. вище), яка оперує поняттям «абстрактний рівень репрезентації речення», де членам речення приписуються такі семантичні ролі як суб'єкт дії (той, хто виконує дію) та об'єкт дії (той, на кого спрямовано дію). Наступним рівнем репрезентації речення є *S*-структура, де членам речення приписуються синтаксичні/граматичні відмінки, такі як називний (граматичний підмет) та знахідний (граматичний додаток). Аби перетворити S-структуру на поверхневе речення, слід додати компоненти фонетичної (*PF – phonetic form*) та логічної (*LF – logical form*) форм. Компонент фонетичної форми забезпечує S-структурі звукову форму, а компонент логічної форми – синтаксичне значення реченню [6, с.108].

Переклад широко вживаних англомовних абревіатур *LSP (Languages for Special Purposes)* як «мови для особливих цілей» та *IVI (In-*

teractive Videodisc Instruction) як «навчання із застосуванням інтерактивних відеоматеріалів» не викликає особливих труднощів, однак аналогічних скорочень в українській мові немає.

Однак переклад наступного терміна *LAD* (*Language Acquisition Device*) як «пристрій для засвоєння мови» потребує певних фонових знань, оскільки цей термін відноситься до здатності засвоювати першу мову, коли ця здатність розглядається як певний пристрій. У 1960-х та 1970-х роках Ноам Хомський та інші стверджували, що кожна нормальна людини народжується з пристроєм для засвоєння мови. Цей пристрій включає базові знання про природу й структуру людської мови. Концепцію пристрою для засвоєння мови було запропоновано для пояснення того, чому діти оволодівають своєю рідною мовою за відносно короткий час, просто перебуваючи у мовному середовищі й вступаючи в комунікативну взаємодію з носіями мови [6, с.197-198].

У тринадцяти випадках (24%) видається можливим застосувати передачу оригінального терміна відповідним скороченням разом з перекладом повною формою словосполучення. Сюди відносяться такі терміни як *IPA* (*International Phonetic Alphabet*) – МФА (міжнародна фонетична абетка), *ITA* (*Initial* ***Teaching Alphabet***) – ПНА (початкова навчальна абетка), *L1* (*First Language*) – М1 (перша мова / рідна мова), *L2* (*Second / Target Language*) – М2 (друга мова / цільова мова).

У шести випадках (12%) застосовувалося калькування разом з перекладом повною формою словосполучення. Зокрема, терміни (*I-language* – «І-мова (інтеріоризована мова)» та *E-language* (*externalized language*) – «Е-мова (екстерналізована мова)» пов'язані з підходом до мови, який розглядає її як внутрішню властивість людської свідомості, а не як щось зовнішнє. Прибічники цього підходу, наприклад, Хомський, намагаються побудувати граматику, що показує, як людська свідомість структурує мову та які (універсальні) принципи беруть участь в цьому. Вони вважають, що інші підходи до мови стосуються Е-мови (екстерналізованої мови). Дослідники Е-мови збирають та аналізують реальні зразки мовлення і конструюють граматику, яка описує загальні структури й моделі, що виникають. Прибічники І-мови вважають, що концепція Е-мови є частиною американської структуралістської традиції. Вони стверджують, що значна частина цієї концепції відноситься до соціолінгвістичних досліджень та аналізу дискурсу, оскільки вивчаються соціальні, а не психічні явища. Розмежування двох підходів, І-мови та Е-мови, є важливим для досліджень у сфері засвоєння мови та її викладання [6, с.197-198].

Ще в кількох випадках (5%) застосовувався перенос у текст перекладу скорочення в його оригінальній формі у сполученні з перекладом повною формою словосполучення: *KR 21* (*Kuder-Richardson Reliability Coefficient*) – KR 21 (коефіцієнт надійності Кудера-Річардсона). *KR 21* – це статистична формула, що використовується як один із способів оцінювання надійності тесту. Вона ґрунтується на кількості завдань у тесті, середньому балі та стандартному відхиленні. Аналогічна формула надійності, яка ґрунтується на складності окремих завдань, середньому значенні тесту та стандартному відхиленні, називається *KR 20* [6, с.195].

Узагальнюючи викладене вище, можна зробити висновок, що при перекладі абревіатур, які потрапили до корпусу термінів у нашому дослідженні, застосовуються усі способи їх передачі, описані в теоретичній літературі [2, с. 448]. Найпоширенішим (59%) у нашій вибірці виявився переклад англомовних термінів-абревіатур повною формою словосполучення, що можна пояснити практичною відсутністю відповідників поширених англомовних абревіатур у галузі методики навчання іноземних мов та прикладної лінгвістики в українській мові. У деяких випадках (24%) можливе застосування відповідного українськомовного скорочення разом з перекладом оригінального терміна повною формою словосполучення, однак і в цьому випадку мова йде не про українські відповідники, а про неологізми перекладача, які можуть прижитися чи не прижитися у відповідній сфері. В окремих випадках (12%) можливе застосовування калькування разом з перекладом повною формою словосполучення або перенос у текст перекладу скорочення в його оригінальній формі у сполученні з перекладом повною формою словосполучення (6%). Однак загалом це питання потребує додаткових досліджень на більшому корпусі термінів, в чому і вбачаємо перспективу дослідження.

Література

1. Городенська К. Г., Кравченко М. В. Словотвірна структура слова. Київ: Наукова думка, 1981. 199 с. 2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с. 3. Кияк Т. Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев: УМК ВО, 1989. 174 с. 4. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу. Вінниця: Нова книга, 2013. 376 с. 5. Черноватий Л.М., Малявіна М.В. Структура англомовних термінів і способи їх передачі українською мовою. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Сер. Іноземна філологія. 2017. №50. С.156-165.

6. Richards J. C., Platt J., Platt H. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Bungay : Longman, 1992. 423 p.

УДК 811.111'255'276.3-053.81

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНОМОВНОГО ВІДТВОРЕННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ (на матеріалі роману Е. Берджеса «Механічний апельсин»)

Діденко Н. І., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті описуються особливості відтворення молодіжного сленгу в мові героїв роману Е. Берджеса «Механічний апельсин». Розглянуто сленгові одиниці мови «надсат» та наведено способи їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: *арго, жаргон, кент, молодіжний сленг, надсат.*

Диденко Н. И, Воронина К. В. Особенности передачи молодежного сленга на украинский язык (на материале романа Э. Бёрджесса «Заводной апельсин»). *В статье описываются особенности воспроизведения единиц молодежного сленга в языке героев романа Э. Бёрджесса «Заводной Апельсин». Рассматриваются сленговые единицы языка «надсат» и указываются способы их перевода на украинский язык.*

Ключевые слова: *арго, жаргон, кент, молодёжный сленг, надсат.*

Didenko N. I., Voronina K. V. Specifics of rendering slang units into Ukrainian (based on the novel A Clockwork Orange by A. Burgess). *The article describes specifics of rendering the youth slang units in the novel «A Clockwork Orange» by A. Burgess into Ukrainian. Slang units of the Nadsat language are considered. The ways of their translation into Ukrainian are described.*

Key words: *argot, cant, jargon, Nadsat, youth slang.*

Сленг є одним із способів збагачення розмовної мови. Оскільки такі мовні одиниці мають певний термін дії, то сленг одного покоління дуже часто замінюється сленгом наступного покоління [3].

Сучасна лінгвістика пропонує різні варіанти виникнення слова

«сленг». За однією з версій, англійський термін *slang* походить від дієслова *sling* («кидати», «жбурляти»). В такому випадку можна провести аналогію з архаїчним виразом *to sling one's jaw – висловлюватися буйно й образливо*. Згідно з іншою думкою, можемо сказати, що сленг походить від слова *slanguage*, при цьому раніше йшлося про мову крадіїв – *thieves' language* [12, с. 122].

Існують наступні 4 критерії для мовних одиниць, наявність яких дає змогу вважати певний вираз або слово сленгом. При цьому вислів має відповідати принаймні двом критеріям, щоб його можна було зарахувати до сленгу [11, с. 14–15]:

1. Вираз або слово в мовленні суттєво знижує ступінь офіційності розмови або письмового тексту, таким чином цей вираз не прийнятний для ділового стилю.

2. Наявність вислову означає, що мовець знайомий з групою людей, які вживають той чи інший вислів, і для яких він є звичним.

3. Вислів є табу у повсякденному мовленні людей, що належать до «вищого» прошарку суспільства.

4. Вислів вживається замість звичного синоніму для того, щоб не допустити виникнення незручної ситуації, спричиненої використанням традиційного слова або щоб попередити подальші ускладнення.

Об'єктом нашого дослідження виступають сленгові одиниці штучної мови «надсат» у романі та їх еквіваленти в українському перекладі Олександра Буценка. **Предметом аналізу** є особливості перекладу та функціонування сленгу «надсат». **Мета дослідження** – визначити і дослідити особливості перекладу молодіжного сленгу «надсат» у художньому творі.

Завдання дослідження: надати визначення сленгу; проаналізувати його різновиди; схарактеризувати особливості молодіжного сленгу; проаналізувати особливості утворення та функціонування сленгових одиниць у творі оригіналу; визначити особливості вибору/утворення перекладацьких відповідників одиницям молодіжного сленгу українською мовою.

Матеріалом дослідження було обрано 305 лексичних одиниць з роману Ентоні Берджеса «Механічний апельсин», а також їх українські відповідники у перекладі.

Головною особливістю роману Е. Берджеса є сленг «надсат». Прагнучи оживити свій роман, письменник застосовує сленгові слова з вигаданої ним мови, поява якої була спричинена його подорожжю до Ленінграда і вимовою так званих «стиляг» [6, с. 424]. Назва сленгу – видозмінене закінчення російських числівників від «одинадцяти» до «дев'ятнадцяти». Така назва виникла через те, що

головними героями роману є підлітки (*nadtsatyje*) – тобто «тінейджери» (*teenagers*, що російською можна перекласти як «надцатилетние», або скорочено – «тины», *teens*) [8].

Велика кількість одиниць надсата записані латиницею і часто вони є спотвореними словами російської мови (*droog «друг», litso «лицо», viddy «видеть»*), але є і запозичення з інших джерел (наприклад, лондонського сленгу кокні, французької, німецької мов), а також слова, вигадані самим автором. Берджес прагнув створити сленг, який би існував поза часом і не підкорявся б віянням моди. Берджес хотів, щоб читач сам здогадався про значення іншомовних слів з контексту, тому не включив в книгу словник. Втім, деякі пояснення він дає прямо в тексті, наприклад: *a rooker (a hand, that is), litso (face, that is), shoulders ('pletchoes' we called them)* [7].

Не зважаючи на те, що мова «надсат» є здебільшого вигаданою, вона зберігає граматику та синтаксичну структуру англійської мови. Умовно їх можна поділити на такі групи:

- запозичення з російської мови, що видозмінені згідно з правилами англійської граматики: *bezoomny – mad, chepooka – nonsense, deng – money, dobby – good;*
- мовні одиниці англійського сленгу: *fagged – tired, shivvied – sliced;*
- римований сленг кокні: *hound and horny – corny, luscious glory – hair, pretty polly – money;*
- сленгові одиниці, вигадані самим автором: *chumble – mumble, drencrom – drug, firegold – drink, golly – unit of money, guff – laugh;*
- мова школярів або дітей: *appy polly loggy – apology, baddiwad – bad, guttiwut – gut, jammiwam – jam, skolliwoll – school;*
- видозмінені запозичення з німецької мови: *clop – knock, schlaga – club, schlagnicked – clubbed, tashtook – handkerchief;*
- видозмінені запозичення з французької мови: *tass – cup, vaysay – washroom*.

У романі «Механічний апельсин» ми проаналізували та виокремили 305 сленгових одиниць та зробили спробу класифікувати перекладацькі рішення з метою їх відтворення у цільові мові.

У ході аналізу нами були виділені наступні перекладацькі рішення:

1. Транскодування – такий спосіб перекладу слів, при якому звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу. Оскільки у проаналізованому нами перекладі мовні одиниці були відтворені російською мовою і записані українською абеткою, у прикладах, наведених нижче, йдеться здебільшого про транскодування російських слів українськими літе-

рами. Сленгові одиниці у романі були перекладені з використанням трьох видів транскодування [9, с. 21].

Транслітерування – коли слово мови оригіналу передається по літерах:

"They looked like they had been in some big ***bitva****, as indeed they had, and were all bruised and pouty."* [10, с. 32].

"Вигляд вони мали такий – скривавлені, набурмосені, – наче побували у великій ***бітвє****, що, зрештою, так і було."* [2, с. 47].

В оригіналі роману існує тільки два варіанти написання цих слів: *banda, bandas* і *bitva, bitvas,* в той час як перекладач змінює закінчення слів за відмінками і числом згідно з правилами російської мови, як, наприклад, *бітва – бітвє*.

Транскрибування – коли передається звукова форма слова мови оригіналу:

"It was probable that this was his third or fourth lot that evening, for he had that pale inhuman look, like he'd become a 'thing,' and like his ***litso*** *was really a piece of chalk carved."* [10, с. 20].

"Мабуть, він відлітав того вечора уже втретє чи вчетверте, бо вигляд мав якийсь нелюдський, наче й сам обернувся на вєщь, а його ***ліцо*** *– на крейдяну брилу."* [2, с. 28].

Адаптивне транскодування – такий спосіб перекладу, коли форма слова вихідної мови адаптується певною мірою до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу [5]:

"We had four of these ***lomticks*** *of like Prison Religion that morning..."* [10, с. 63].

"Того ранку наша релігійна відправа складалася з чотирьох окремих ***ломтіков****."* [2, с. 82].

На цьому прикладі видно, що Берджес не утворював множину від запозичених російських слів, а просто додав закінчення -s згідно з правилами англійської граматики для того, щоб звичайному англомовному читачеві, що не знає правил російської мови, було зрозуміло, що *lomtick* і *lomticks* – це ті ж самі слова, але у множині. Перекладач відтворив сленгові одиниці у перекладі, залишивши русизми, але записавши їх українською абеткою і змінивши закінчення на звичне для російськомовного населення.

Окрему групу становлять слова сленгу «надсат», що були транскрибовані, але до них перекладач додав зменшувально-пестливі суфікси для надання ефекту розмовності, невимушеності: *moloko – молочко, domy – домік, gazetta – газетка, collocol – колокольчік, rot – ротик, cantora – канторка*.

2. Функціональна заміна використовується у випадку, коли неможливо підібрати відповідник зі словника, який би відтворював

певний контекст тексту оригіналу. Найчастіше це спостерігається при перекладі авторських неологізмів, безеквівалентної лексики, штучних мов, сленгу, жаргонізмів. Найважливішим є те, що відповідна одиниця мови у тексті перекладу має виконувати ту ж саму функцію, що і одиниця мови оригіналу [4, с. 106–108]:

"Which was true, there being this law for everybody not a child nor with child nor ill to go out ***rabbiting****.*" [11, с. 21].

"І справді, був такий закон, який приписував усім, крім дітей, весь час ***вкаливать****, хай навіть ти хворий чи в тебе хвора дитина."* [2, с. 37].

Берджес асоціює дієслово *rabbit* з такими словами як *rab* і *robot*. Буценко замінює сленгову одиницю *rabbit* (з рос. *работать*) на розмовний російський варіант *вкаливать*, який виконує ту саму функцію, але має більш негативний відтінок, що відповідає контексту речення. Адже слово *работать* є нейтральним, у нашому ж випадку герой показує своє негативне ставлення до нав'язаних соціумом норм, де незалежно від свого самопочуття та життєвих обставин, кожен має тяжко працювати, що і відображається у мовній одиниці *вкаливать*.

3. Прийом компенсації слугує для того, щоб передати у цільовій мові певний елемент мови оригіналу, який неможливо відтворити у такому вигляді, в якому він наявний у тексті [1, с. 218-219]:

"For being a bastard with no manners and ***not the dook of an idea*** *how to comport yourself publicwise, O my brother."* [10, с. 20].

"Ти невихований виродок, брат, ***темнота****, що не відає, як поводитись на людях."* [2, с. 30].

Варто відмітити, що слово *dook* є одиницею сленгу «надсат» і є видозміненим запозиченням з російської мови слова *дух*. Тобто дослівний переклад «ти не маєш ні духу (зовсім ніякої) ідеї, як поводитися на людях» можна прирівняти у значенні до виразу *темна людина*, тобто неосвічена, невихована, така, що не знає норм і правил поведінки, тобто з російської мови *тёмный человек*, або просто *темнота*.

4. Описовий спосіб при перекладі сленгу «надсат» Олександр Буценко використовував лише декілька разів. Він застосовується у разі, якщо нелегко підібрати еквівалент слова з вихідної мови, бо таке поняття не існує у цільовій мові [1, с. 100–101]:

"He was a malenky veck, very fat, with all curly hair curling all over his gulliver, and on his ***spuddy*** *nose he had very thick ochkies."* [10, с. 72].

"Маленький, гладкий і круглий, як куля, на голові кучерява чуприна, на ***схожому на картоплину*** *носі – грубезні очкі."* [2, с. 99].

5. Наявні випадки невідтворення сленгу, коли перекладач вирішив надати український відповідник для кращого відтворення контексту. Наприклад:

"And when I'd ***cheested*** *up my litso and rookers a bit and done dressing..."* [10, с. 31].

"Коли я ***витер*** *ліцо, рукі й одягся..."* [2, с. 42].

Дієслово «cheest» (з рос. «чистить») в цьому випадку перекладається в контексті українським відповідником «витерти».

Переклад англійського сленгу становить значні перекладацькі труднощі. Ми дійшли **висновку**, що сленгові одиниці в тексті оригіналу і в тексті перекладу виконують дещо різні функції. Видозмінені російські одиниці сленгу «надсат» були введені автором з метою створення мови, що існувала б поза часом, адже звичайні сленгові одиниці застарівають та замінюються новими. Натомість, надсат звучить незвичайно і таємничо для англомовного читача, що надає головним героям ваги і робить їх ерудованими у свідомості реципієнта. На противагу, Олександр Буценко відтворив сленгові одиниці в українському перекладі, використавши українсько-російський суржик, що свідчить про неграмотність головних героїв. **Перспективою дослідження** є подальший розгляд труднощів іншомовного відтворення сленгу українською мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва: Международные отношения, 1975. 239 с. 2. Берджес Е. Механічний апельсин / пер. з англ. О.А. Буценко. Львів: Кальварія, 2004. 160 с. 3. Борис Д.П. Визначення сленгу у вітчизняній та зарубіжній термінологічних традиціях. Мовні і концептуальні картини світу: наукове видання: збірник КНУ ім. Т. Шевченка. 2015. Вип. 51. С. 72–82. 4) Казакова Т. А. Практические основы перевода: учеб. пособ. Санкт-Петербург: СПбГУ, 2001. 320 с. 5. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение: учебн. пособ. Москва: ЭТС, 2002. 424 с. 6. Лещинская Т.А. Особенности перевода сленга «надсат» с английского на русский (на материале романа Энтони Бёрджесса «Заводной апельсин»). Русский язык в современном мире: материалы II междунар. науч. конф. (Москва, 28 ноября 2011). Москва. 2011. С. 424–430. 7. Радецька С. Авторський індивідуальний стиль Ентоні Берджеса: різнорівнева реалізація. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінг-

вістика». 2017. № 30. С. 144–149. 8. Шеремета К. Ю. Особливості ідіостилю Ентоні Берджерса на прикладі роману «Механічний апельсин». Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. 2014. Книга 2. С. 288–293. 9. Яновська О. А. Фонові знання у вимірі сучасної філології. URL: http://repo.uipa.edu.ua (дата звернення 11.10.2018). 10. Burgess A. A. Clockwork Orange. New York: W. W. Norton & Company, 1986. 109 p. 11. Dumas B. K. & Lighter J. Is slang a word for linguists? American Speech. 1978. № 53(1). P. 5 – 17. 12. Partridge E. Slang today and yesterday. Fourth edition. London: Routledge & Kegan Paul, 1970. 484 p.

УДК 811.111'255'373'42:34

ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ТА ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ЮРИДИЧНОГО ДИСКУРСУ

Діденко О. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню лексичних, стилістичних та структурних особливостей англо-українського перекладу професійно-спеціальної юридичної літератури. В роботі обґрунтовується вибір стратегії перекладу тексту закону та розглядаються приклади застосування прийомів та способів відтворення термінів.

Ключові слова: *адекватність, домінанта, еквівалентність, закон, лексичні, стилістичні та структурні особливості перекладу, стратегія перекладу.*

Диденко Е. В., Ребрий А. В. Жанрово-стилистические и лексические особенности перевода текстов юридического дискурса. *Статья посвящена изучению лексических, стилистических и структурных особенностей англо-украинского перевода профессионально-специальной юридической литературы. В работе обосновывается выбор стратегии перевода текста закона и рассматриваются примеры применения приёмов и способов воспроизведения терминов.*

Ключевые слова: *адекватность, доминанта, закон, лексические,*

стилистические и структурные особенности перевода, стратегия перевода, эквивалентность.

Didenko O. V., Rebrii O. V. Genre, stylistic and lexical characteristics of translating texts of legal discourse. *The article is dedicated to researching lexical, stylistic and structural characteristics of English-Ukrainian translation of professional legal literature. In our work we determine the choice of translation strategy appropriate for the texts of law and deal with the examples of applying methods and techniques of terms reproduction.*

Key words: *adequacy, dominant, equivalence, law, lexical, stylistic and structural characteristics of translation, translation strategy.*

Вступ. Наше сьогодення – час, коли інформація різного змісту з різноманітних галузей людських знань безперешкодно перетинає кордони регіонів, країн та континентів. Переклад як засіб міжлюдського спілкування та джерело нових знань був і лишається одним із найважливіших елементів міжнаціональної та міжетнічної комунікації протягом усієї історії людства.

Серед тематичних різновидів перекладу можна виділити переклад юридичної літератури, який уможливлює ознайомлення з теоретичними та практичними напрацюваннями іноземних правознавців і практикуючих юристів для всіх, хто не знає мови самого оригіналу. Одначе треба наголосити на тому, що розуміння перекладу текстів у галузі мови права не просто як кінцевого результату, а як доволі складного процесу та виду професійної діяльності все ще залишається недостатньо вивченим. Таким чином, **актуальність** цього дослідження зумовлено необхідністю подальшого вивчення лексичного наповнення галузі права за умов її динамічного розвитку та відсутності комплексних досліджень інноваційної складової юридичної галузі з урахуванням як мовних, так і перекладацьких характеристик термінів.

Новизна дослідження полягає в отриманні емпіричних даних стосовно жанрово-стилістичних домінант текстів законів та, як наслідок, в розробці своєї власної стратегії перекладу юридичних текстів, що не має аналогів серед загальновідомих стратегій.

Об'єктом дослідження виступають тексти законів Великобританії як сталі зразки спеціальних текстів юридичного дискурсу. **Предметом аналізу** є сукупність лексичних та жанрово-стилістичних елементів юридичних законів Великобританії, що являють собою текстові домінанти та особливості їхнього відтворення в англо-українському перекладі. **Метою** роботи є письмовий переклад юридичного документу з англійської мови українською з подальшим визначенням та узагальненням задіяних стратегій, прийомів та способів

виокремлених домінант жанру.

За **матеріал** використано текст британського Закону про заповіти 1837 року (*Wills Act 1837*) та дві статті британського Закону про спадкування (забезпечення членів родини та утриманців) 1975 року (*Inheritance (Provision for Family and Dependants) Act 1975*). Тексти раніше не перекладалися українською мовою та не виступали об'єктом перекладознавчого аналізу.

Головним **методом дослідження** був порівняльний перекладацький аналіз. Крім того, широко застосовувався структурно-семантичний аналіз, який допоміг розумінню структури тексту та його змісту, а також порівняльний аналіз, для порівняння оригінального тексту та його перекладу.

Огляд літератури за темою дослідження. Дискурс – це мовлення, що є зануреним в саме життя [1, с. 136-137], а юридичний дискурс, відповідно, є мовленням у сфері права, яке відіграє одну з головних ролей в житті будь-якого суспільства. Ключовим складником юридичного дискурсу є текст. Оскільки в юридичних текстах фіксується та чи інша спеціальна інформація, то розвиток права й міжнародні міжмовні контакти не уявляються без обміну цією інформацією, чому значною мірою й сприяє переклад. Галузь права є однією із найскладніших для перекладу, тому що її термінологія тісно пов'язана з нормами і традиціями тих мов, в яких вона використовується, а терміносистеми різних мов найчастіше не можуть бути порівняні одна з одною [3, с. 280]. Перекладач не просто технічно переходить із однієї мови на іншу – йому потрібно поєднати у своїй свідомості два світи, дві абсолютно різні правові системи, адже право завжди було і залишається суто національним явищем. Оскільки юридичний переклад є посередником у комунікації між різними правовими системами та правовими культурами, саме цей незбіг і є джерелом майже всіх його проблем.

Для перекладу текстів мови права особливо актуальними є питання адекватності та еквівалентності перекладу, які можна розглядати як лінгвістичний вираз діалектичних категорій кількості та якості: якщо еквівалентність – кількісне співвідношення тексту оригіналу і тексту перекладу, то адекватність – їхнє якісне співвідношення. Тож, мета будь-якого юридичного перекладу полягає не лише у вірній дефініції усіх наявних у тексті документу термінів і знаходженні для них належних еквівалентів, а й у розкритті змісту документу таким чином, аби налагодити на належному рівні комунікацію з потенційним реципієнтом.

Серед усього розмаїття текстів юридичного дискурсу особливе місце посідають зразки жанру закону, який термінується як владний

документ, що видається вищим законодавчим органом влади, та спрямовується на регулювання відповідної сфери суспільних відносин. Сам жанр закону якнайкраще уособлює специфічні особливості офіційно-ділового стилю, що загалом притаманний юридичним документам. Тексти британських законів, у свою чергу, вважаються еталонами жанру, адже саме ця країна здавна відома своїми сталими юридичними традиціями та класичним законодавством.

У випадку дискурсивного підходу до юридичного перекладу мають бути враховані не лише право та мова, а й особистість перекладача, який намагається перенести особливості тексту оригіналу до тексту перекладу, обираючи для цього власну стратегію, адже переклад – це складний процес, у ході якого перекладач зустрічається з проблемами чи проблемними ситуаціями, які вимагають скрупульозного вивчення, чіткого окреслення та знаходження можливих шляхів їх вирішення. Засоби, за допомогою яких перекладач вирішує такі проблеми, іменуються «стратегіями перекладу».

Результати дослідження. Питання вибору стратегії перекладу було вирішено шляхом розробки власної стратегії перекладу, що об'єднала в собі елементи як форенізації (очуження), так і доместикації (одомашнення), за умов використання окресленого набору трансформацій, серед яких відзначимо пошук автохтонного відповідника, калькування, описовий переклад, транслітерацію, прийоми конкретизації та генералізації. При цьому ми намагалися в першу чергу зберегти «дух» тексту оригіналу, адже головне при перекладі закону – це надати читачам можливість побачити його «іншими очима», очима громадян країни, з мови якої і виконується переклад.

Першочерговим завданням для нас стало визначення жанрово-стилістичної домінанти (ЖСД) [2], зважаючи на те, що при перекладі з англійської мови українською юридичні тексти мають бути адаптовані до жанро-стилістичних норм української мови і культури. Оскільки переклад юридичного тексту повинен відповідати певним нормативним вимогам, для забезпечення його відповідності оригіналу до домінант перекладу можна віднести як особливості структури тексту закону (зокрема, його поділ на такі елементи, як: *part* («частина»), *chapter* («розділ»), *section* («стаття»), *subsection* («пункт»), *paragraph* («підпункт»), *subparagraph* («параграф») та наявність реквізитів закону), так і його лексичні та стилістичні особливості, адже всі вони є виразними проявами офіційного-ділового стилю й, тією чи іншою мірою, становлять особливості неповторного стилю британського законодавства. Оскільки офіційно-діловий стиль характеризує точність, документальність, чіткість у висловленні та експресивна нейтральність, то в тексті досліджених законів

відсутні знаки оклику, так само як і знаки запитання; наприкінці кожного речення, навіть якщо в ньому присутній імператив, ставиться крапка.

Засоби та прийоми, за допомогою яких вирішувалися різноманітні перекладацькі проблеми, з якими ми стикалися в ході перекладу, якнайкраще висвітлюються на прикладі лексичних особливостей обраних нами законів Великобританії. Перш за все, означимо, що в досліджених нами текстах доволі часто зустрічаються формальні слова, що надають жанру закону офіційності та викликають відчуття важливості цього документу. Зокрема, це дієслова на зразок: *ascertain* – «визнати» (що є синонімом більш стилістично нейтрального дієслова *establish), amend* – «змінити» (синонім *make changes), repeal* – «скасувати» (синонім *cancel), deem* – «вважати» (синонім *consider), construe* – «тлумачити» (синонім *interpret)*; іменники, як-от: *will* – «заповіт», *testator* – «заповідач», *deceased* – «померлий», *witness* – «свідок», *husband/wife* – «чоловік/дружина», *illegitimacy* – «незаконнонародженість», *decree* – «рішення», *presumption* – «припущення»; прикметники, наприклад: *corporeal* – «матеріальний», *incorporeal* – «нематеріальний», *subsequent* – «наступний», *commercial* – «комерційний», та різноманітні прийменники, як-от: *notwithstanding, toward, to, upon, in, at, of.* Наприклад:

... but the will, with such alteration as part thereof, shall be ***deemed*** *to be dully executed...* [4] – *... але заповіт, з такими змінами як його частина,* ***вважається*** *оформленим належним чином ...;*

No will *to be* ***revoked*** *by* ***presumption*** [4] – ***Заповіт*** *не* ***скасовується*** *на підставі* ***припущення****.*

В цілому, це досить «легка» лексика в плані перекладу, адже для неї достатньо просто підібрати належний словниковий відповідник. Треба відмітити, що в аналізованих законах використовується не лише формальна лексика, тобто спеціально-юридичні терміни, а й загальновживана, наприклад: *death* – «смерть», *life* – «життя», *child* – «дитина», *gifts* – «подарунки». Є в тексті законів слова і вирази, які зазвичай вважають загальновживаними, але у відповідному контексті вони набувають іншого, а саме специфічно-правового значення. Візьмемо за приклад дієслово *make,* що зазвичай перекладається як «робити, виготовляти», яке в юридичному контексті, у поєднанні з іншими словами, набуває офіційності: *to make a will* – «скласти заповіт». Те ж саме відбувається з дієсловом *speak* – «говорити, розмовляти», коли ми зустрічаємо його в такій конструкції: *speak and take effect,* тобто – «набувати чинності» (по відношенню до заповіту).

Але доцільно відмітити і той факт, що більша кількість слів у законодавчих текстах заслуговує на особливу увагу при перекладі,

оскільки питання вибору належного саме в даному контексті варіанта відповідника вимагає певних додаткових роздумів, як-от терміни *executor* та *administrator* з наведеного фрагменту статті:

... and all other property whatsoever which by law devolves upon the ***executor*** *or* ***administrator,*** *and to any share or interest therein...* [4] – *... та будь-яке інше майно, що згідно закону переходить через* ***виконавця заповіту*** *або* ***розпорядника****, та на будь-яку частку або майнове право у власності на них ...*

Згідно обраної, а точніше – створеної нами стратегії перекладу, слово *executor* ми перекладаємо як «виконавець заповіту», що цілком відповідає українському цивільному законодавству, виконавши таким чином певне додавання, замість дослівного перекладу як – «виконавець», що викликає асоціації з держслужбовцем, який працює у Державній виконавчій службі. Слово *administrator* можливо було би перекласти за допомогою транслітерації як «адміністратор», дотримуючись при цьому стратегії відчуження, або ж просто обрати один із таких відповідників, як скажімо «керуючий», «опікун», «посадова особа». Проте варіант перекладу як «адміністратор» міг викликати хибні асоціації, наприклад, із системним адміністратором, тому було вирішено наблизити переклад до реалій українського суспільства, за якими варіант «керуючий» здався нам найбільш подібним до оригіналу, проте не зовсім для нас доречним, оскільки міг спричинити асоціації, скажімо, з арбітражним керуючим, який не лише розпоряджається майном, в першу чергу, юридичних осіб, а й ліквідує його. Тому було прийнято рішення застосувати конкретизацію, переклавши термін як «розпорядник майном померлого».

В деяких випадках різні англійські слова перекладаються українською однаково, наприклад, у статті 1 Закону про заповіти 1837 р. ми перекладаємо терміни *will* та *testament* за допомогою одного відповідника – «заповіт»:

*... the word "****will****" shall extend to a* ***testament****, and to a* ***codicil,*** *and to an appointment by* ***will*** *or by writing in the nature of a* ***will****...* [4] – *... слово «****заповіт****» поширюється на* ***заповіт****,* ***кодиціль*** *(доповнення до заповіту), та призначення у* ***заповіті*** *або у письмовому документі на зразок* ***заповіту****...*

У наведеному фрагменті статті також є приклад безеквівалентної лексики – *codicil*, який є терміном, що широко вживається в цивільному праві Великобританії на позначення доповнення до заповіту, іншими словами, терміном, зовсім нехарактерним для українського законодавства. Для перекладу ми звернулися до транслітерації, переклавши термін як «кодиціль» і очуживши таким чином його пере-

клад. На додаток, ми також застосували описовий переклад до обраного відповідника, додавши до нього роз'яснення, тому остаточний варіант має такий вигляд – «кодиціль (доповнення до заповіту)».

У наведеному вище прикладі також візуально привертає увагу такий стилістичний прийом, як багаторазовий повтор іменника *will*, для досягнення ясності та визначеності ідеї, закладеної у зміст норми, що ми аналогічно відтворюємо в перекладі.

Варто також відмітити, що певні юридичні терміни набувають додаткового спеціального значення в контексті. Як приклад можемо навести термін *power*, тобто «повноваження», та словосполучення – *power of appointment*, яке ми перекладаємо не через калькування як «повноваження на призначення», а як «доручення по розподілу спадкового майна».

Характерною рисою британського закону є наявність усталених мовних зворотів – кліше, які надають тексту ще більш владного і формального прояву. Це такі словосполучення, як: *repeal an act* – «скасувати закон», *take effect* – «набувати чинності», *be in force* – «бути чинним», *apply to the court* – «звернутися до суду», *execute a will* – «оформити заповіт», *under section* – «згідно статті» та інші. Візьмемо такий приклад з контексту: *... **under section** 4 of the Human Tissue Act 2004 ...* [4] – *... **згідно статті** 4 Закону про людські тканини 2004 року ...*

У тексті законів зустрічаються дублети, словосполучення з двох слів, що мають однакове значення, скажімо: *null and void* (що не мають юридичної сили), *speak and take effect (*набути чинності), *extend and be applied to* (поширюватися). При їх перекладі застосовують прийом опущення, надаючи двом словам одне вираження, скажімо*: ... gift ... be utterly **null and void** ...*[4] – *... подарунок ... вважається повністю **позбавленим юридичної сили** ...*

Іншою яскравою рисою британського законодавства є архаїзми. Серед таких, що нам зустрілися, варто зазначити: *herein-before, herein-after, therein, thereto, hereby, thereof, thereby.* Наведемо приклад: *Every will executed in manner **herein-before** required shall be valid...* [4] – *Кожен заповіт, оформлений у спосіб, вимоги до якого передбачені **вище,** є чинним ...*

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновку**, що переклад текстів юридичного дискурсу має відбуватися на основі побудови власної стратегії перекладу й ретельного аналізу жанрово-стилістичних та лексичних особливостей тексту оригіналу, що дозволяє досягти максимальної адекватності та еквівалентності тексту за умови відтворення «духу» тексту, що перекладається. **Перспекти-**

ви дослідження вбачаємо в можливості подальшого використання його результатів у викладанні теорії та практики перекладу на перекладацьких факультетах та для формування словників спеціальних термінів у галузі цивільного права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс. Лингвистический энциклопедический словарь. Москва: Советская энциклопедия, 1990. С. 136–137. 2. Макаренко Е. И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе : дис. ... канд. филол. наук :10.02.20. Одесса, 1989. 161 с. 3. Albrecht J. Übersetzung und Linguistik. 2. Aufl. Narr Francke Attempto Verlag GmbH + Co.KG, Tübingen 2013. 4. Wills Act 1837. URL: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/ Will4and1Vict/7/26/contents.

УДК 811.111’25-051

ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ НА ЯКІСТЬ ПЕРЕКЛАДУ

Добриніна А. К., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті надано визначення поняття «система автоматизації перекладу», наведено ключові класифікації та основний функціонал систем автоматизації перекладу, описано переваги та недоліки хмарних та десктопних систем автоматизації перекладу, проведено експериментальне дослідження вивчення впливу використання різних типів систем автоматизації перекладу на якість перекладу, проаналізовано й інтерпретовано результати проведеного дослідження, окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: *майбутні перекладачі, письмовий переклад, системи автоматизації перекладу.*

Добрынина А. К., Ольховская А. С. Изучение влияния использования систем автоматизации перевода на качество перевода. *В статье дано определение понятия «система автоматизации перевода», приведены ключевые классификации и основной функционал систем автоматизации перевода, описаны преимущества и недостатки*

облачных и десктопных систем автоматизации перевода, проведено экспериментальное исследование по изучению влияния использования различных типов систем автоматизации перевода (десктопной и облачной) на качество перевода, проанализированы и интерпретированы результаты проведенного исследования, определены перспективы дальнейших исследований.

Ключевые слова: *будущие переводчики, письменный перевод, системы автоматизации перевода.*

Dobrynina A. K., Olkhovska A. S. . The impact of computer-aided tools on the quality of translation. *The article defines the concept of computer-aided translation tools, provides their main classifications and key options, analyzes advantages and disadvantages of cloud and desktop computer-aided tools, describes experimental research of the impact of computer-aided tools of various types (cloud and desktop ones) on the quality of translation, analyzes and interprets the results of the research, outlines perspectives of further research.*

Key words: *computer-aided tools, future translators, translation.*

Сучасний ринок перекладацьких послуг характеризується бурхливим розвитком та постійними змінами, які виявляються навіть у тому, яким чином перекладач здійснює переклад. На сьогоднішній день значні перетворення у роботі професійних перекладачів пов'язані з інтенсивним використанням перекладацьких технологій, які значною мірою змінюють алгоритм діяльності перекладача.

Актуальність дослідження зумовлюється суттєвим технологічним розвитком перекладацької галузі. Щороку на ринку перекладацьких послуг з'являються нові технології та відбувається оновлення вже існуючих, а відтак, діяльність професійних перекладачів стає дедалі технологічнішою. Виконання письмового перекладу текстів вже практично не можливе без використання такого перекладацького засобу як система автоматизації перекладу, яка, у свою чергу, чинить вплив на перекладацький процес. Фактори такого впливу підлягають обов'язковому науковому вивченню, оскільки їх врахування у методиці навчання перекладацьких технологій здатне значною мірою оптимізувати такий процес та підвищити його ефективність.

Об'єктом дослідження виступають різни типи систем автоматизації перекладу. **Предметом дослідження** є визначення впливу використання різних типів систем автоматизації перекладу на якість перекладу. **Мета роботи** полягає у комплексному визначенні впливу використання різних типів систем автоматизації перекладу (хмарної й десктопної) на якість перекладу.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення цілої низки **завдань**, зокрема: надати визначення поняття «система автоматизації перекладу»; навести ключові класифікації та основний функціонал систем автоматизації перекладу; описати переваги та недоліки систем автоматизації перекладу різних типів (хмарних та десктопних); провести експериментальне дослідження із вивчення впливу використання різних типів систем автоматизації перекладу (десктопної та хмарної) на якість перекладу; провести аналіз та інтерпретацію результатів проведеного дослідження; коротко окреслити перспективу подальших досліджень.

Системи автоматизації перекладу являють собою програмне забезпечення, яке дозволяє оптимізувати перекладацький процес, виконуваний професійним людиною-перекладачем, шляхом підвищення його загальної продуктивності й ефективності, а також покращення якості перекладу за цілою низкою параметрів, зокрема в аспекті однорідності та послідовності використовуваної термінології, а також стилю [1; 3]. Сучасні системи автоматизації перекладу, по суті, перетворилися на інтегровані перекладацькі середовища, засобами яких можна виконувати усі етапи перекладацької діяльності – від прийому замовлення на переклад до отримання плати за нього, а також наданні відгуку замовника перекладацьких послуг про перекладача.

Система автоматизації перекладу класифікуються за низкою параметрів, а саме: типом власності, архітектурою.

За архітектурою виокремлюють хмарні та десктопні системи автоматизації перекладу. Хмарна архітектура означає, що для використання програму не потрібно встановлювати на персональному комп'ютері, оскільки вона доступна в якості Інтернет-сервісу в режимі реального часу.

Десктопну систему автоматизації перекладу необхідно встановлювати на персональному комп'ютері, причому доступ до такої системи буде здійснюватися лише з того комп'ютера, на якому її було встановлено.

За типом власності виокремлюють безкоштовні та пропрієтарні (тобто платні) системи автоматизації перекладу. І десктопні, і хмарні системи можуть бути як безкоштовними, так і пропрієтарними.

Ключовий функціонал будь-якої системи автоматизації перекладу включає такі модулі: пам'яті перекладу; управління термінологією; управління проектами; машинного перекладу; редактор.

Проведення порівняльного аналізу хмарних та десктопних систем автоматизації перекладу дало змогу встановити їх основні переваги та недоліки.

Перевагами хмарних систем автоматизації перекладу є: відсутність необхідності встановлення софту на персональний комп'ютер; оновлення системи розробником; повна сумісність з операційними системи різних типів; легкість доступу; простота співпраці з рештою учасників проекту перекладу; низька вартість використання системи.

До недоліків хмарних систем автоматизації перекладу можна віднести: обов'язкова наявність доступу до Інтернету; вади в аспекті конфіденційності даних.

Переваги десктопних систем автоматизації перекладу включають: сумісність з операційними системами різних типів; забезпечення конфіденційності даних замовника; робота зі значним колом форматів; відсутність необхідності доступу до мережі Інтернету.

Однак, десктопні систем автоматизації перекладу мають і низку недоліків, а саме: необхідність встановлення на персональний комп'ютер; відсутність автоматичних оновлень від розробника; неможливість співробітництва з іншими учасниками проекту перекладу; висока вартість; робота лише з одного персонального комп'ютера; необхідність наявності значної кількості місця на персональному комп'ютері для встановлення системи та забезпечення її належного функціонування.

В межах нашого дослідження ми зупинилися на вивченні впливу використання систем автоматизації перекладу на якість перекладу, а тому сформульована нами гіпотеза базувалася на припущенні стосовно того, що якість тексту перекладу може відрізнятися в залежності від типу використовуваної у цьому процесі системи автоматизації перекладу (десктопна або хмарна).

Піддослідними стали 20 студентів першого курсу магістратури факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, поділені на дві рівноцінні групи – експериментальну (виконували переклад тексту із використанням хмарної системи автоматизації перекладу) та контрольну (виконували переклад тексту із використанням десктопної системи автоматизації перекладу). В якості тексту оригіналу було використано текст новин, присвячений порушенню прав людини "Human Rights Violations" [2], обсягом 1261 друкованих знаків з пробілами.

Оцінювання студентських перекладачів здійснювалося за системою, розробленою кафедрою перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, яка передбачає виставлення певної кількості штрафних балів за помилки виокремлених типів (0,1, 0,5 та 1,0 штрафних балів).

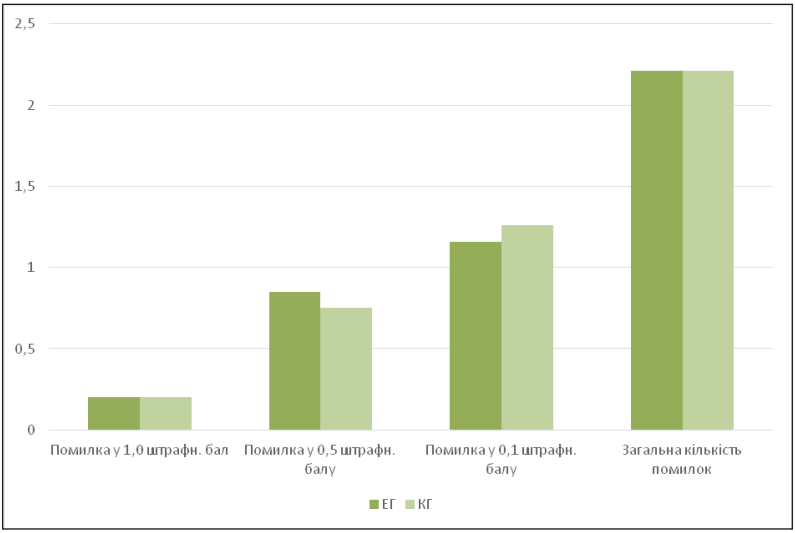

Рис. 1. Діаграма з порівнянням результатів перекладів експериментальної (із використанням хмарної системи автоматизації перекладу) та контрольної (із використанням десктопної системи автоматизації перекладу) групи

З діаграми, наведеної на рисунку 1 видно, що стовпчики, які демонструють усі категорії помилок та загальну кількість помилок, є практично ідентичними, як для експериментальної, так і для контрольної групи. Таким чином, гіпотеза, сформульована нами до початку проведення експериментального дослідження не підтвердилася, оскільки одержані результати свідчать про однакову якість тексту перекладу, виконуваного як із використання хмарної системи автоматизації перекладу, так і з використанням десктопної системи автоматизації перекладу.

За результатами проведеного дослідження було сформульовано методичні рекомендації з упровадження десктопних та хмарних систем автоматизації перекладу до фахової підготовки студентів перекладацьких відділень вітчизняних закладів вищої освіти. **Перспективу** подальших досліджень вбачаємо у розробці методики навчання систем автоматизації перекладу різних типів (хмарних та десктопних) студентів вітчизняних вищих закладів освіти, які отримують професію перекладача з проведенням її подальшої експериментальної перевірки.

Література

1. Fernández-Parra M. Integrating computer-assisted translation tools into language learning. New perspectives on teaching and working with languages in the digital era / A. Pareja-Lora, C. Calle-Martínez, P. Rodríguez-Arancón. Dublin, 2016. P. 385–396. 2. Human Rights Violations. URL: https://www.humanrights.com/what-are-human-rights/violations-of-human-rights/ (дата звернення: 16.09.2018). 3. Neubert A. Computer-Aided Translation: Where Are the Problems? Target. 1991. 3:1. P. 55–64.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ГАЛУЗЕВИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Єськов С.С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Встановлено, що двослівні англомовні прикметникові термінологічні словосполучення у сфері лінгводидактики передаються українською мовою переважно за допомогою калькування, тоді як іменникові словосполучення – шляхом трансформацій. Трислівні словосполучення перекладаються переважно за рахунок трансформацій, незалежно від того, слово якої частини мови йде першим, хоча стосовно невеликої частки прикметникових словосполучень можливість калькування може зберігатися.

***Ключові слова**: англійська мова, калькування, лінгводидактична термінологія, переклад, термінологічне словосполучення, трансформація, спосіб перекладу, українська мова.*

Еськов С С., Черноватый Л. Н. Перевод англоязычных отраслевых терминологических словосочетаний. *Установлено, что передача двухсловных англоязычных адъективных лингводидактических терминологических словосочетаний на украинский язык осуществляется преимущественно путем калькирования, в то время как номинативные словосочетания передаются с помощью трансформаций. Трехсловные словосочетания переводятся в основном за счет трансформаций, независимо от того, слово какой части речи стоит во главе, хотя отно-*

сительно небольшой доли адъективных словосочетаний возможность калькирования может сохраняться.

Ключевые слова: *английский язык, калькирование, лингводидактическая терминология, перевод, способ перевода, терминологическое словосочетание, трансформация, украинский язык.*

Yeskov S. S., Chernovaty L. M. Translating English field-specific terminological word combinations. *The authors established that translating into Ukrainian English two-component adjectival terminological word combinations related to teaching languages mostly involves calquing, while transformations prevail in rendering the two-component nominative word combinations. The three-component word combinations are mainly translated by means of transformations, though a small window of opportunity for calquing the three-component adjectival word combinations remains.*

Key words: *calquing, the English language, teaching methodology terminology, terminological word combination, transformation, translation technique, the Ukrainian language.*

Глобальна лінгводидактична термінологія, яка вводиться у вжиток переважно англійською мовою, постійно розвивається й доповнюється. Це спричинює нагальну необхідність її перекладу різними мовами, в тому числі, українською [1]. На жаль, на сьогодні, як у теорії та і в практиці перекладу відсутні дослідження особливостей передачі саме цієї категорії термінів. Це пояснюється низкою причин, які виходять за межі даної статті. Оскільки потреби в оволодінні іноземними (переважно англійською) мовами постійно зростають, то й методика їх навчання постійно розвивається, виникають нові концепції та методичні рішення, з'являються нові групи людей, що їх вивчають, змінюються умови її вивчення, його цілі, способи контролю рівня володіння мовою тощо. Усі ці та інші причини викликають необхідність, зокрема, й пошуку підходів до перекладу згаданої термінології, що, у свою чергу, зумовлює а**ктуальність** нашого дослідження.

Метою розвідки є визначення особливостей перекладу англомовної лінгводидактичної лексики українською мовою. Для досягнення згаданої мети потрібно було виконати наступні **завдання**: відібрати лінгводидактичні терміни з оригінального англомовного джерела, розділити їх на структурні групи, перекласти їх українською мовою, проаналізувати способи перекладу в кожній групі, шляхом порівняльного міжгрупового аналізу визначити, чи існує залежність вибору способу перекладу від структури терміна, сформулювати висновки. **Об'єктом** дослідження є термінологічні проблеми перекладу

іншомовної термінології українською мовою, а п**редметом** аналізу – дослідження впливу структури терміна мови оригіналу на вибір способу його передачі мовою перекладу.

Зважаючи на рамки статті, в ній ми обмежимося лише аналізом особливостей перекладу термінологічних словосполучень. Відповідно, **матеріалом** дослідження послужили 366 англомовних лінгводидактичних термінів-словосполучень, відібраних з оригінального англомовного словника у галузі навчання мов та прикладної лінгвістики (*Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*) [2].

В межах відібраного корпусу, серед двослівних термінів, відповідно до граматичної моделі, на якій вони ґрунтувалися, було виділено шість структурних груп (дві іменникові, дві – прикметникові і ще дві – дієприкметникові), а серед трислівних – п'ять (див. далі). Результати аналізу за цими групами викладено далі.

Двокомпонентні терміни.

1. Модель *N*+*N* (іменник + іменник). В процесі здійснення аналізу, виявилося, що 46% термінів, складених за даною моделлю, було перекладено за допомогою перестановки слів, наприклад: *achievement test – тест навчальних досягнень, proficiency test – тест на загальне володіння мовою.*

Кожну четверту одиницю (25%) цієї моделі було перекладено за допомогою додавання слова, наприклад: *felicity conditions – умови реалізації мовленнєвого акту, foreigner talk – мова для іноземців, form class – клас мовних одиниць.* Додавання слів пояснюється необхідністю забезпечення чіткої передачі смислу словосполучення мови оригіналу у мові перекладу. Варто зазначити, що у більшості випадків додавання супроводжується перестановкою слів, наприклад: *alternation rules – правила вибору регістру, address system – система форм звертання.* Необхідність додаткової перестановки слів пояснюється вимогами норм мови перекладу. Кожне п'яте (20%) словосполучення цієї структурної групи було перекладено за допомогою калькування: *adjacency pair – суміжна пара, applications program – прикладна програма.*

Незначну кількість термінів (4,5%) було перекладено за допомогою контекстуальної заміни, наприклад: *action research – спостереження і пробне навчання, action plan – методичні рекомендації.* Необхідність такої заміни виникала тоді, коли для передачі змісту словосполучення мови оригіналу доводилося вибирати слова, жодне з яких не було його словниковим відповідником у мові перекладу.

Ще менша частка (3,5%) припадає на вилучення слова (*benefactive case – бенефактив, factitive case – фактитив, resultative case – результатив*). Як бачимо усі ці випадки стосуються назв відмінків в теорії

відмінкової граматики, в яких в українській мові слово «відмінок» не вживається, тобто маємо справу з надлишковістю одного слова в мові оригіналу для повноцінної його передачі в мові перекладу. Описовий переклад (наприклад, *bar* ***notation – система запису із застосуванням вертикальних рисок***) практично не застосовувався (1%).

2. Модель *N's* + *N* (іменник у присвійному відмінку + іменник). Усі терміни даної моделі перекладалися за допомогою перестановки слів, наприклад: *Bloom's taxonomy – таксономія Блума, Broca's area – центр Брока, Wemicke's area – центр Верніке*. Це пояснюється нормами української мови, де важко зберегти порядок слів мови оригіналу, оскільки непросто перекласти перший компонент англомовного словосполучення як прикметник.

3. Модель *Adj* + *N* (прикметник + іменник).

Переважну більшість (68,6%) термінів цієї моделі було перекладено за допомогою калькування, наприклад: *sequential* ***access – послідовний доступ, acoustic filtering – акустична фільтрація***. Це пояснюється структурним збігом цієї моделі в мовах оригіналу та перекладу. Однак спостерігалося і вживання трансформацій – стосовно кожного сьомого словосполучення (15,1%) застосовувалася додавання слова, аби забезпечити повноцінне розуміння адресатами, наприклад: *passive* ***vocabulary – пасивний запас слів, active vocabulary – активний запас слів***.

Незважаючи на згаданий збіг даної структури у двох мовах, у деяких випадках (8,7%), крім додавання, все ж знадобилася перестановка слів, аби забезпечити відповідність нормам мови перекладу, наприклад: *active teaching – навчання з активною роллю вчителя, behavioural* ***objective – мета навчання у термінах мовленнєвої поведінки***. Ще рідше (3,5%) застосовувалась контекстуальна заміна: *backward build-up – зворотна імітація*. Зовсім невелику частку словосполучень (2,3%) було перекладено за допомогою описового перекладу, наприклад: *a posteriori syllabus – навчальна програма, яка складається після закінчення курсу навчання, acoustic cue – диференційна акустична ознака фонеми*. Вилучення слова (*true beginner – початківець*) практично не застосовувалось (1,2%).

4. Модель *Adj* + *V-ing* (прикметник + дієприкметник теперішнього часу). Уся термінологічні словосполучення цієї моделі перекладалася українською мовою за допомогою калькування (*acoustic filtering* ***– акустична фільтрація, automatic processing – автоматична обробка***) з причини повного збігу структур цієї моделі у двох мовах.

5. Модель *V-ing* + *N* (дієприкметник теперішнього часу + іменник). Певна частина (30%) термінів, утворених за даною моделлю, збігалися за структурою з відповідними словосполученнями укра-

їнською мови, сприяючи калькуванню: *agglutinating* ***language – аглютинативна мова, bounding nodes – обмежувальні вузли.*** Інша (40%) – не збігалася, а тому вимагала перестановки слів в процесі перекладу: *Bounding Theory – теорія зв'язування, branching direction – напрямок розгалуження.* Ще в 30% випадків потреба забезпечення однозначного розуміння адресатами вимагала ще й додавання слів, наприклад: *branching programme – програма навчання за принципом розгалуження, teaching materials – навчально-методичні матеріали.*

6. Модель *V-ed + N* (дієприкметник минулого часу + іменник). З причини частого збігу структури словосполучень цієї моделі в обох мовах, переважну їх більшість (62,5%) перекладено українською мовою за допомогою калькування: *postponed* ***subject – відкладений підмет, externalized language – зовнішня мова.*** Стосовно кожного четвертого (25%) словосполучення цієї групи застосовувалося додавання слова: *prerecorded* ***program – попередньо записана аудіо- або відеопрограма.*** Контекстуальна заміна (*fused sentence – злиття двох речень*) та перестановка слів (*elicited imitation – імітація за вказівкою вчителя*) застосовувалися нечасто (по 6,25% кожна).

Трикомпонентні терміни. озвончение

7. Модель *N + N + N* (іменник + іменник + іменник). Усі словосполучення цієї моделі перекладалися за допомогою комбінованого застосування перестановки та додавання слів: *voice onset time – час початку одзвінчення, language aptitude test – тест на мовні здібності.* Це пояснюється складнощами у збереженні структури з трьох іменників в українській мові.

8. Модель *N + of + N* (іменник + прийменник *of* + іменник). Словосполучення цієї моделі передавалися переважно шляхом вилучення слова (68%): *functions* ***of*** *language – функції мови, form* ***of*** *address – форма звертання.* В усіх випадках вилучався прийменник *of*, що в даному випадку передає родовий відмінок, який в українській мові передається закінченням. Тобто необхідність вилучення диктується нормами мови перекладу. У 17% випадків, дотримання згаданих норм вимагало додаткової перестановки слів (*analysis of covariance – коваріаційний аналіз, analysis of variance – варіаційний аналіз, figure of speech – стилістична фігура*, а прийоми додавання, калькування й контекстуальної заміни траплялися рідко (по 5% кожен): *transfer of training –* ***перенос результатів вправляння, ethnography of communication – етнографія комунікації.***

9. Модель *N + by + N* (іменник + прийменник *by* + іменник). Нечисленні терміни цієї моделі перекладалися за допомогою калькування: *association by contiguity – асоціація за суміжністю, association by similarity – асоціація за схожістю, association by contrast – асоціація за*

контрастом. Це пояснюється збігом принципів побудови структур у двох мовах.

10. Модель *Adj* + *N* + *N* (прикметник + іменник + іменник). На відміну від двослівних прикметникових словосполучень, калькування застосовувалось лише в 14% випадків: *equivalent form reliability – надійність у порівнянні з еквівалентними формами, free response item – завдання із вільно конструйованою відповіддю*. Це пояснюється тим, що питома вага збігів на рівні трислівного словосполучення є суттєво меншою, порівняно з двослівними.

Домінуючим (72%) способом перекладу термінів цієї групи є перестановка слів, необхідність якої викликана потребою забезпечення відповідності нормам мови перекладу: *active language knowledge – активне володіння мовою, receptive language knowledge – рецептивне володіння мовою, second language development – засвоєння другої мови*.

Ще в 14% випадків, крім перестановки, знадобилося ще й додавання слів, аби забезпечити повне розуміння терміну адресатами: *acceptable word method – метод прийнятності будь-якого слова, що підходить за смислом, appropriate word method – метод прийнятності будь-якого слова, що підходить за смислом*.

11. Модель *Adj* + *Adj* + *N* (прикметник + прикметник + іменник). Найчастіше використовувалося калькування (42%), наприклад, *small-scale investigative project – вузькоорієнтований дослідницький проект, additive bilingual education – активна двомовна освіта*. Стосовно кожного третього терміна (33%) вживалася перестановка (*acceptable alternative method – метод прийнятності будь-якого слова, що підходить за смислом, English medium school – школа з викладанням англійською мовою*), а в 25% випадків довелося вдаватися до додавання слів, наприклад, *acceptable alternative method – метод прийнятності будь-якого слова, що підходить за смислом*.

Таким чином, наведений вище аналіз дозволяє зробити висновок, що вибір способу перекладу термінів-словосполучень певною мірою залежить від їхньої структури. Двослівні прикметникові словосполучення передаються переважно за допомогою калькування, тоді як двослівні іменникові – шляхом трансформацій. Трислівні словосполучення передаються переважно за рахунок трансформацій, незалежно від того, слово якої частини мови йде першим, хоча стосовно невеликої частки прикметникових словосполучень калькування, на відміну від іменникових, може застосовуватися.

Ці висновки є попередніми і потребують підтвердження на ширшому обсязі матеріалу, в чому і вбачаємо перспективу дослідження.

Література

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова Книга, 2004. 576 с.
2. Richards J. C., Platt J., Platt H. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Bungay: Longman, 1992. 423 p.

УДК 811.111'255.4'38

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ КАЗКОВИХ ОБРАЗІВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Іванова Н. В., Ребрій О. В. (доктор філол. наук)

Харківський національній університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню особливостей відтворення художніх образів в англо-українському перекладі на матеріалах роману Beyond the Deepwoods Пола Стюарта та Кріса Ріддела. Визначено основні мовні засоби створення художніх образів мовою оригіналу та особливості їх відтворення при перекладі українською.

Ключові слова: *авторський новотвір, казка, квазіреалія, оказіоналізм, онім, перекладацькі труднощі, художній образ.*

Иванова Н. В., Ребрий А. В. *Особенности воспроизведения сказочных образов в англо-украинском переводе. Статья посвящена исследованию особенностей воспроизведения художественных образов в англо-украинском переводе на материале романа Beyond the Deepwoods Пола Стюарта и Криса Риддела. Определены основные языковые средства создания художественных образов на языке оригинала и особенности их воспроизведения при переводе на украинский.*

Ключевые слова: *авторский неологизм, квазиреалия, окказионализм, оним, переводческие трудности, сказка, художественный образ.*

Ivanova N. V., Rebrii O. V. The specifics of English-Ukrainian translation of fairy tale artistic images. *The article is dedicated to the specifics of English-Ukrainian translation of fairy tale artistic images on the material of the novel Beyond the Deepwoods by Paul Stewart and Chris Riddell. The main linguistic means of creating artistic images in the original and the specifics of their English-Ukrainian reproduction are identified.*

Key words: *artistic image, author's neologism, faity tale, nonce formation, onim, queasi-realia, translation difficulties.*

Ми присвятили цю статтю вивченню особливостей відтворення казкових образів в англо-українському художньому перекладі. Художній образ є невід'ємною частиною будь-якого художнього твору та відіграє головну роль як об'єкт його філологічного аналізу. *Актуальність статті* полягає в тому, що на даному етапі розвитку перекладознавства спостерігається підвищений інтерес до відтворення художніх образів у дитячій літературі, яка раніше знаходилася на периферії наукових досліджень філології. Оскільки дитяча література формує систему цінностей, впливає на характер та естетичне сприйняття світу кожної особистості, сучасні перекладознавці зосередили свою увагу на комплексному дослідженні та аналізі компонентів художнього образу, його лінгвістичних та перекладознавчих характеристик.

Об'єктом статті є художні образи макрорівня роману *Beyond the Deepwoods* Пола Стюарта та Кріса Рідделла, а *предметом дослідження* стали мовностилістичні засоби втілення художніх образів та особливості їх відтворення в англо-українському перекладі.

Метою статті є визначення повноти та повноцінності відтворення образу головного героя твору *Beyond the Deepwoods* та чинників, які на це впливають.

Матеріалом статті є такі мовностилістичні засоби втілення художніх образів, як авторські новотвори, оніми, реалії, тощо.

У своєму дослідженні ми зосередили увагу на іншомовному відтворенні художньої літератури, а саме на особливостях перекладу англомовних чарівних казок, як розраховані на дитячу аудиторію. Казка – це вид художньої прози, порівняно коротка розповідь про фантастичні події та персонажів з настановою на вигадку [1, с. 114].

Кожен персонаж, як позитивний, так і негативний, як анімований, так і неанімований, має низку характерних для нього рис, які сукупно утворюють його художній образ. Художнім образом називають різні явища реальності, відображені в уявному світі, що створює письменник у своєму творі. Розглянемо класифікації художніх образів за різними критеріями. Згідно з місцем образу у творі їх поділяють на: головні, другорядні, епізодичні. За предметом, що його змальовує образ, їх поділяють на: образи-персонажі, образи-пейзажі, образи-речі, образи-емоції, образи-поняття [там само]. За рівнем художнього узагальнення образи поділяються на: мікрообрази, макрообрази, мегаобрази.

Мікрообраз – це найменша елементарна художня величина як вихідна одиниця виміру образного художнього мислення, в якій художньо зображено маленьку частинку буття. Він може виражатися й одним словом-реченням або реченням, абзацом, а то й надфразовою

єдністю. Наприклад, у книзі Пола Стюарта “The Edge Chronicles” («Легенди Світокраю») у ролі мікрообразів виступають: їжа, предмети побуту, традиції, рослинність та багато інших. З мікрообразів складаються більш масштабні макрообрази – цілісні словесно-художні величини, наприклад, образи головних та другорядних героїв, образи географічних об’єктів. Сукупність макрообразів художнього твору підпорядковується мегаобразу.

Навряд чи можливо перерахувати і прокоментувати всі засоби оформлення художнього образу. У нашому дослідженні ми виділяємо найбільш уживані із них: 1) емоційно-експресивна лексика (синоніми, антоніми, омоніми, фразеологізми, епітети); 2) стилістично забарвлена лексика; 3) безеквівалентна лексика; 4) авторські новотвори/оказіоналізми (слова, значення, вирази, що формують індивідуальний стиль митця); 5) реалії та квазіреалії.

Художній образ – це дуже складне та багаторівневе явище. Неможливо відтворити його в перекладі, керуючись виключно знанням мов оригіналу та перекладу. За кожним персонажем, за кожним словом та вчинком прихована його історія, його характер та те враження, яке він має справити на читача. Задача перекладача полягає у тому, щоб засобами мови перекладу донести до іноземного читача те саме враження, яке автор намагався вкласти в образ за допомогою засобів мови оригіналу. Проблема полягає в тому, що не завжди на перший погляд одні й ті самі мовні засоби викликають у представників різних культур однакові емоції. При перекладі необхідно чітко відображати той самий настрій, ту саму ідею, яку вкладав автор у кожен із художніх образів. Саме тому навіть найменші складові цих образів мають бути передані з мінімальною кількістю втрат. Для того, щоб зберегти повноту образу, перекладач має зберігати кожен троп та засіб виразності в процесі відтворення тексту засобами іншої мови.

Проте, іноді для того, щоб досягти максимальної адекватності перекладу, перекладачеві доводиться відхилятися від авторських стилістичних прийомів. Це називається перекладацькою компенсацією.

Першим поняття перекладацької компенсації ввів Я. Рецкер, який відносить цей прийом до виділених ним самим семи різновидів лексичних трансформацій. На його думку, компенсацією (або компенсацією втрат) в перекладі слід вважати «заміну непередаваного елемента першотвору елементом іншого порядку відповідно до загального ідейно-художнього характеру першотвору і там, де це представляється зручним за умовами мови перекладу» [3, с. 245].

Ми зосереджуємося на перекладознавчому аналізі макрообразу головного героя роману «У нетрях Темнолісу» Живчика Деревохвата. Історія цього персонажа дуже складна та заплутана і спочатку читачеві невідомо, ким він є насправді. Це ускладнює роботу перекладача, адже скласти повну картину образу можливо лише дочитавши роман до кінця та зібравши усі необхідні деталі. Однак, навіть маючи цілісне уявлення про героя, описаного англійською, передати той самий настрій українською досить складно, оскільки вітчизняні читачі звикли зовсім до інакшого рівня емоційності та стилістичної наповненості тексту. Для спрощення та упорядкування багатьох граней цього художнього образу ми розглядаємо такі його складові: 1) ім'я персонажа; 2) портрет персонажа; 3) характер персонажа; 4) мовлення; 5) вчинки; 6) ставлення інших персонажів до нього.

Ім'я. У романі *Beyond the Deepwoods* провідним образом є образ головного героя на ім'я *Twig*. Для перекладачів з англійської російською мовою у цьому випадку не виникає проблеми, адже словниковий відповідник слова *twig* є слово «прутик». Тому у російських перекладах головного героя так і звати: «Прутик», що точно передає характер та зовнішність персонажа: його худорлявість, жвавість, гнучкість.

Однак, для вітчизняних перекладачів у одразу ж з'являються труднощі. Якщо звернутися до словника, то ми виявимо, що відповідником англійського слова *twig* є українське «гілочка». Проблема полягає в тому, що словниковий відповідник не годиться на роль імені головного персонажа, оскільки він – хлопчик, а слово «гілочка» – жіночого роду. Перекладач А.Саган вдається до наступного прийому: він зберігає при перекладі суть та характер персонажа та називає його «Живчик». Так, при цьому втрачається натяк на худорлявість юнака, проте лишаються усі інші його риси.

Портрет. Портрет персонажа – це опис його зовнішності: особи, фігури, в їх статиці або динаміці. Зовнішність дуже часто дає натяк на характер персонажа. Вираз обличчя (і особливо очей), жести, міміка, пози, тобто невербальна поведінка, нерідко свідчить про ті почуття, які персонаж переживає. На перших сторінках роману ми можемо спостерігати простий опис зовнішності Живчика:

Spelda tousled her son's <u>*thick black hair*</u> [5, с. 2].

Спельда скуйовдила <u>*густу чорну*</u> *синову* <u>*чуприну*</u> [8, с. 2].

Перекладач використовує стилістично забарвлений відповідник «чуприна» замість нейтрального відповідника «волосся».

Характер персонажа. Не лише зовнішність головного героя твору відрізняє його від лісових тролів, серед яких він розпочав своє життя. Його характер, вподобання, вчинки, його відносини з іншими

персонажами також виявляють цю рису. Хлопець змалечку сам прекрасно розумів, що відрізняється від оточуючих не лише на перший погляд, а й за характером. Через усвідомлення своєї недоречності у цьому лісі Живчикове сприйняття світу стало інакшим, ніж у його однолітків:

It had been painful, so painful, being different when he was growing up [5, с. 147].

Це було боляче, так боляче – бути не таким як усі, коли він підростав [8, с. 164].

Мовлення персонажа. Цілком очевидно, що в ситуації невимушеного спілкування герої літературних творів використовують у своєму мовленні не лише літературну мову і повністю дотримуються всі його норми, але і її літературно-розмовний різновид, а також нелітературні різновиди національної мови. А неосвічені герої, особливо діти, та ті, хто представляє низи суспільства (як в соціальному, так і в культурному плані), навіть в офіційній ситуації навряд чи будуть говорити на літературній мові в чистому вигляді, не відступаючи від її норм.

Розглянемо приклади мовлення головного героя роману:

– *But I know the story, Mother-Mine* [5, с. 18].

– *Але ж я, матусю, її вже чув* [8, с. 18].

Тут перекладач стикається з перекладом реалії чарівного Світокраю. Маленький хлопчик називає свою матір саме так, як це прийнято в лісових тролів. В українській мові немає подібного дещо офіційного, проте й ласкавого звернення, яке б використовувалося дітьми при розмові з матір'ю. А. Саган вирішив цю перекладацьку проблему, переклавши звернення *Mother-Mine* за допомогою емоційно забарвленого слова *матуся,* яке дійсно дуже часто використовують діти.

Ставлення інших до персонажа. Ставлення оточуючих до героя є дуже важливим аспектом для перекладу художнього образу, адже це прояв зовнішньої оцінки його поведінки, характеру та вчинків. Це допомагає читачеві зрозуміти систему цінностей, яку письменник будує в літературному творі. Мати Живчика завжди йому казала:

From the moment you were born... you were different [5, с. 71].

Від самого народження... ти був не такий, як усі [8, с. 71].

Ці слова завжди чіпляли хлопчика, проте мудрий лісовий ельф сказав інакше:

Not different, but special! It was the one fact that had kept him going when the other woodtroll children had picked on him so mercilessly [66, с. 79].

Він не сказав «не такий», він сказав «особливий»! Тільки це й додавало Живчикові сили, коли інші діти лісових тролів не давали йому просвітку, кривляючись і ображаючи [48, с. 78].

У цьому випадку ми спостерігаємо, що перекладач зберігає задум автора та відтворює слово *different* однаково: «не такий, як усі», хоча ці два уривки знаходяться далеко не поряд один з одним у тексті роману.

Порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту перекладу показав, що обраний нами образ Живчика з роману *Beyond the Deepwoods* було відтворено достатньо повно, зі збереженням усіх стилістичних та мовних засобів. Характер образу головного героя в перекладі книги повністю відповідає характеру цього ж персонажа в оригіналі.

Література

1. Литературный энциклопедический словарь. Москва, 1987. С. 252-256. 2. Овчинникова Л. В. Английская литературная сказка XX века. Москва: Флинта: Наука, 2003. 312 с. 3. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. 4. Ребрій О. В. Творчі виміри перекладу дитячої літератури. Філологічні трактати : наук. Журнал. Суми : СумДУ, 2012. Т. 4, №2. С. 89-94. 5. Ріддел К., Стюарт П. У нетрях Темнолісу. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 1998. 224 с. 6. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва: Наука, 1973. 366 с. 7. Jesperson O. Expressive Language. Style in Language. Cambridge, 1960. P. 109-144. 8. Riddell C., Stewart P. Beyong the Deepwoods. Doubleday, 1988. 224 p.

УДК 811.111:811.161.2’255

АНГЛО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ МЕТАФОРИЧНИХ ДЕСКРИПЦІЙ СЛУХОВИХ ВІДЧУТТІВ

Івахтіна А. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті досліджуються англомовні метафоричні дескрипції слухових відчуттів, представлені в художній літературі кінця XX – початку XXI сторіччя, та їхні переклади українською мовою. У фокус уваги потрапляють метафоричні дескрипції синестезійного характеру, в межах яких сприйняття звуку переосмислюється з опорою на відчут-

тя, що належать до інших перцептивних систем. У результаті проведеного дослідження було виявлено 5 перекладацьких патернів, за якими дескрипції слухових відчуттів відтворювались цільовою мовою: збереження/зміна моделі міжчуттєвого переносу, збереження/зміна концептуальної метафоричної моделі, де ЗВУК є доменом мети (в межах міжчуттєвого переносу СЛУХОВЕ – ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ), втрата метафоричності в тексті перекладу.

Ключові слова: *дескрипція слухових відчуттів, концепутальна метафорична модель, модель міжчуттєвого переносу, синестезійна метафора.*

Ивахтина А. В., Мартынюк А. П., Англо-украинские переводы дескрипций слуховых ощущений. *В статье исследуются англоязычные метафорические дескрипции слуховых ощущений, представленные в художественной литературе конца XX – начала XXI века, и их переводы на украинский язык. В фокус внимания попадают метафорические дескрипции синестетического характера, в рамках которых восприятие звука переосмысливается с опорой на ощущения, принадлежащие другим перцептивным системам. В результате проведенного исследования выявлено 5 переводческих паттернов, согласно которым дескрипции слуховых ощущений воспроизводились на целевом языке: сохранение / изменение модели межчувственного переноса, сохранения / изменение концептуальной метафорической модели, в рамках которой ЗВУК выступает сферой цели (в пределах межчувственного переноса СЛУХОВОЕ – ЗРИТЕЛЬНОЕ ОЩУЩЕНИЯ), потеря метафоричности в тексте перевода.*

Ключевые слова: *дескрипция слуховых ощущений, концептуальная метафорическая модель, модель межчувственного переноса, синестетическая метафора.*

Ivakhtina A. V., Martynyuk A. P., English-Ukrainian translations of auditory sensation descriptions. *The article deals with the English metaphorical auditory sensation descriptions presented in the fiction of the late XX – early XXI century and their Ukrainian translations. Metaphoric synesthetic descriptions within which the perception of sound is rethought on the basis of the sensations belonging to other perceptual systems, are put in focus of the work. Five translation patterns according to which the auditory sensation descriptions are reproduced in the target language are identified as a result of the study: preservation / change of the inter-sensory transfer model, preservation / replacement of the conceptual metaphorical model where the SOUND is the target domain (within AUDITORY – VISUAL inter-sensory transfer model), demetaphorization.*

Key words: *auditory sensation description, conceptual metaphorical model, inter-sensory transfer model, synesthetic metaphor.*

Хоча слухове сприйняття відіграє важливу роль в процесах пізнання навколишнього світу, його буквальне лексичне втілення як в англійській, так і українській мовах є недостатнім задля відображення всього спектру відчуттів, вражень та емоційних переживань, які виникають в людини під час сприйняття звуку. Подібна обмеженість компенсується завдяки осмисленню слухових відчуттів в термінах інших сенсорних модальностей, що слугує причиною появи синестезійних метафор, в межах яких «слово, значення котрого пов'язано з одним органом відчуття, використовується у значенні, що належить до іншого органу відчуття» [2, с. 279]. Послуговуючись працями Дж. Лакоффа і М. Джонсона, Р. Ленекера, Е. Маккормака, Г. Реддена та інших дослідників [3; 4; 5; 7], які працювали в рамках когнітивної лінгвістики, ми можемо сформулювати наступне твердження: синестезійні метафори є концептуальними метафорами, формування яких забезпечується взаємодією двох або кількох концептуальних структур – домену мети ЗВУК, на який проектуються домени джерела, що представляють різні перцептивні системи – візуальну, тактильну, смакову або їх комбінації.

Дескрипція (від лат. *describere* – описувати), тобто опис, слухових відчуттів в англійській та українській літературі має ряд особливостей, пов'язаних, перш за все, з мовними та культурними відмінностями.

Актуальність нашого дослідження, відповідно, полягає в аналізі українських перекладів англомовних дескрипцій слухових відчуттів, представлених у художній літературі кінця XX – початку XXI сторіччя, із застосуванням лінгвокогнітивного, радше ніж суто лінгвістичного підходу, який дозволяє більш наочно продемонструвати сутність механізмів їх формування та відтворення українською мовою.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу англомовних метафоричних дескрипцій слухових відчуттів українською мовою з урахуванням збігів та розходжень на концептуальному рівні в межах англійської та української лінгвокультур.

Об'єктом дослідження є англомовні дескрипції слухових відчуттів та їх українські переклади. **Предметом аналізу** є специфіка відтворення концептуальних моделей англомовних дескрипцій слухових відчуттів українською мовою.

Здійснивши аналіз 300 англомовних метафоричних дескрипцій синестезійного характеру, ми розробили їхню класифікацію, згідно з якою всі виявлені дескрипції формувались за такими моделями

міжчуттєвого метафоричного переносу, що розташовані у порядку їхньої репрезентативності:

1. СЛУХОВЕ – ВІЗУАЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ (*Aunt Petunias **high,** false **laugh** sounded from the living room)*.
1. СЛУХОВЕ – ТАКТИЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ (*The kitten stretches up on its hind legs with **a soft mew** and licks Poppet's fingers before turning its attention to Chandresh*).
1. СЛУХОВЕ – СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ (*Her **laugh is caramel**; it seems to emanate from the body of someone much larger*).
1. СЛУХОВЕ – ТАКТИЛЬНЕ + ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ (*"Listen," he said, and Eddie could scarcely credit the **silky quality of Roland's voice**)*.
1. СЛУХОВЕ – ТАКТИЛЬНЕ + СМАКОВЕ ВІДЧУТТЯ (*A strange**, bitter edge sharpened** his tone at the very end, when he spoke of Sam*).

Крім того, в межах моделі міжчуттєвого переносу СЛУХОВЕ – ВІЗУАЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ виокремлюються такі концептуальні моделі:

1. ЗВУК – ПРЕДМЕТ, що РУХАЄТЬСЯ У ПРОСТОРІ (*The **sounds of drums and horns swirled up into** the night*).
1. ЗВУК – ЛАМКИЙ ПРЕДМЕТ (*He laughed above them and the **sound crashed** around them, reverberating like surf in a filling cave*).
1. ЗВУК – РЕЧОВИНА, яка ЗМІНЮЄ СТАН (*They say it grows so cold up here in winter that a **man's laughter freezes in his throat** and chokes him to death*).
1. ЗВУК – РОСЛИНА, що НАПОВНЮЄТЬСЯ РІДИНОЮ (*A low rumbling **sound** … it **swelled to a roar** as they both looked up at the sky*).
1. ЗВУК – КОНТЕЙНЕР (*It was followed by a **hollow echo** which sounded, he fancied, strangely like the bouncing of strange bones*) та ін.

Модель СЛУХОВЕ – ВІЗУАЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ виявилась найбільш продуктивною, адже до цієї моделі належать 176 досліджених дескрипцій, які становлять 59 % від загальної кількості. У цих дескрипціях слухові сприйняття переосмислювались з опорою на відчуття, отримувані людиною завдяки зоровому аналізатору. Встановлене в результаті аналізу переважання дескрипцій цього типу відносно інших не є неочікуваним, адже більшу частину інформації людина отримує саме за допомогою органів зору.

З урахуванням «гіпотези когнітивного перекладу», запропонованої Н. Менделблітом [6, с. 493] та із застосуванням методики виявлення концептуальних патернів перекладу метафор А. П. Мар-

тинюк [1, с. 25] було виокремлено 5 перекладацьких патернів, за якими метафоричні дескрипції слухових відчуттів відтворювались цільовою мовою, а саме: збереження/зміна моделі міжчуттєвого переносу, збереження/зміна концептуальної метафоричної моделі, де ЗВУК є доменом мети (в межах міжчуттєвого переносу СЛУХОВЕ – ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ), втрата метафоричності в тексті перекладу.

Патерн, який полягає у збереженні моделі міжчуттєвого переносу, виявився найбільш продуктивним, відповідно до нього були перекладені 124 висловлення, хоча в 57 з них в результаті метафоричного мапування специфікувались ознаки, що не збігаються із тими, які висвітлені в джерельному тексті. Цей показник вказує на те, що представники англомовного та україномовного колективів осмислюють слухові відчуття переважно в схожих термінах, хоча із виокремленням різних ознак в межах тієї чи іншої сенсорної модальності. Аналіз перекладацьких рішень показав, що представлення звуку як такого, що має *значну висоту* та такого, що має *вузьку товщину* є тотожним як в англійській, так і в українській мовах. Теж саме стосується і осмислення звуку як такого, що має *глибину* або *малу висоту*.

Відмінності мають місце в тих випадках, коли певний просторовий вимір, візуальна ознака або відчуття дотикового характеру не використовуються в українській мові для метафоричної переоцінки *звуку*, а саме *розмір, велика товщина* та такі ознаки *поверхні*, як *пласкість*, що сприймається зоровим аналізатором, а також *гладкість*, яку можна відчути завдяки органам дотику. В 21 випадку відтворення таких дескрипцій втілилось в висвітленні ознак, хоча й не еквівалентних, в межах тієї самої моделі міжчуттєвого переносу, яка була представлена в англомовному висловленні – (*Ah, said a nasty* ***little voice*** *in his brain, but the Sorting Hat wanted to put you in Slytherin, don't you remember? – Ага, – пролунав у нього в голові гидкий* ***тоненький голосочок****, – але ж Сортувальний капелюх хотів віддати тебе у Слизерин, хіба ти не пам'ятаєш?*), що вказує на інтенцію перекладачів зберегти як відповідний тип синестезійного переносу, так і естетичний компонент метафори.

За другим виокремленим патерном, що полягає у зміні моделі міжчуттєвого переносу, були перекладені 44 дескрипції, що складають 14 % від загальної кількості. Найбільш чисельною із англомовних дескрипцій, що зазнали змін згідно із цим патерном при перекладі, виявилась модель СЛУХОВЕ – ВІЗУАЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ (17 випадків) – (*When the blades met, there was no ring of metal on metal; only* ***a high****, thin* ***sound*** *at the edge of hearing, like an animal screaming in pain – Коли клинки зустрілися, то замість дзвону металу об метал*

почувся тонкий ***болючий виск****, наче ледь чутно скімлила якась тварина*); СЛУХОВЕ – ТАКТИЛЬНЕ ВІДЧУТТЯ, навпаки, найчастіше замінювало інші моделі міжчуттєвого переносу в перекладених висловленнях (19 випадків) – (*When Fleur Delacour too had vanished into the side chamber, silence fell again, but this time it was* ***a silence so stiff*** *with excitement you could almost* ***taste*** *it – Коли Флер Делякур також зникла в бічній кімнаті, знову запала тиша, тільки тепер ця* ***тиша*** *була така* ***напружена****, що, здавалося, її можна було* ***помацати***), що в цілому вказує на те, що переосмислення звуку носіями англійської та української мов з опорою на ознаки зорової перцепції має найбільші зони незбігу, в той час як для української мовної картини світу є характерним представлення звуку в термінах гаптичної системи.

В межах моделі чуттєвого переносу СЛУХОВЕ – ЗОРОВЕ ВІДЧУТТЯ, де ЗВУК виступає доменом мети, при відтворенні 25 досліджених дескрипцій зберігалась концептуальна модель метафори, а при перекладі 53 висловлень українською мовою відбувалась повна або часткова зміна концептуальної моделі. Найбільш продуктивною як в англійській (25 дескрипцій), так і українській мовах (27 дескрипцій), виявилась концептуальна модель ЗВУК –ІСТОТА/ПРЕДМЕТ/РЕЧОВИНА що РУХАЄТЬСЯ у ПРОСТОРІ – (***A murmur ran through t****he crowd as Adrian Pucey dropped the Quaffle – Трибунами* ***прокотилася хвиля вигуків****, коли Адріян Пасі випустив з рук квафела*), адже звукові хвилі так само розповсюджуються у повітряному або водному середовищі, що й слугує основою для метафоричного порівняння. Крім того, при перекладі до структурування домену мети ЗВУК долучились 8 доменів джерела – КРУГЛИЙ ПРЕДМЕТ, що РУХАЄТЬСЯ; ПРЕДМЕТ, що ВИСИТЬ У ПРОСТРОРІ; ІСТОТА, що ВИХОДИТЬ НАЗОВНІ; ПРЕДМЕТ/ІСТОТА, що ТОНЕ У ВОДІ; ІСТОТА, яка ПІРНАЄ; РОСЛИНА, що РОСТЕ; ЛЮДИНА, ЩО ЗДІЙСНЮЄ КЕРІВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ; ТКАНИНА, які не були виявлені в англомовних текстах, хоча цей показник не вказує, що такі концептуальні кореляти взагалі не залучаються до мапування в англійській мові.

Встановлені у відтворених висловах такі концептуальний кореляти, як ПРЕДМЕТ/ІСТОТА, що ТОНЕ У ВОДІ (7 випадків), наприклад *("Sadie, down!" I* ***shouted****,* ***but it was lost*** *in the* ***bark*** *of Oswald's rifle – Сейді, падай! – закричав я, але* ***голос*** *мій* ***потонув у гуркоті*** *Освальдової гвинтівки*), а також РІДИНА (4 випадки), РЕЧОВИНА, що РОЗЧИНЯЄТЬСЯ У ВОДІ (1 випадок), ГУСТА РІДИНА (9 випадків), ІСТОТА, яка ПЛИВЕ (1 випадок) вказують на осмислення звуку, як такого, що має властивості води або контактує з нею, в українській мові. Деметафоризація відбулась при перекладі 4 англомовних

концептуальних метафор, що належали до моделі ЗВУК – ПОРОЖНІЙ КОНТЕЙНЕР – (*It was followed by a* ***hollow echo*** *which sounded, he fancied, strangely like the bouncing of strange bones – За ним пролягло* ***глухе відлуння****, що було на диво, наче калатання якихось кісток*), відповідно, такий домен джерела не проектується на домен мети ЗВУК в українській мові.

Втрата метафоричності мала місце у 54 висловах. Причиною в 18 випадках є зв'язок між осмисленням звуків з опорою на відчуття інших видів сенсорних модальностей та надання людиною таким відчуттям оцінного параметру *приємності/неприємності,* що є характерним як для англійської, так і української мов – (*His heart beating very fast, Harry stood listening to the* ***chill silence*** *– Серце його несамовито калатало. Гаррі прислухався до* ***моторошної тиші***). Схожа підстава обумовлювала і зміну типу міжчуттєвого переносу в 21 випадку – ("*I had no idea, Wormtail, that you were craving more dangerous assignments,"* ***said*** *Snape* ***silkily*** *– Я й не знав, Червохвосте, що ти прагнеш небезпечніших завдань, –* ***солодко проказав*** *Снейп*).

Зв'язок між емоційним станом людини та приписуваним її голосу ознак, властивих іншим перцептивним системам, в англомовних дескрипціях також спричинив втрату метафоричності при перекладі 13 висловлень – (*"I should have never mentioned the clock," I say* ***bitterly*** *– Даремно я згадала про годинник уголос, –* ***розлючено промовила*** *я*), та зміну типу міжчуттєвого переносу або ж появу синестезійних метафор у цільовому тексті в 7 випадках – (*There was* ***a sour edge to his voice****, and I realized that he would have seen the motorcycle in the garage – ... він сказав це таким* ***сумним голосом****, що я одразу зрозуміла – він бачив мотоцикл у гаражі*).

Однак, задля більш обґрунтованого доказу цих гіпотез необхідно зібрати більший об'єм емпіричного матеріалу з англомовної та україномовної художньої літератури, що складає **перспективу** подальшого проведення аналогічних досліджень.

Література

1. Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2017. Вип. 85. С. 21–28. 2. Ульманн С. Семантические универсалии. Новое в лингвистике. 1970. Вып. 5. С. 250–299. 3. Lakoff G. Metaphors We Live by. Chicago: Chicago Univ. Press, 2003. 276 p. 4. Langacker R. W. Foundations of cognitive grammar. Stanford : SUP, 1987. 516 p. ***5. Mac Cormac E. R. A Cogni-***

tive Theory of Metaphor. London : MIT Press, 1990. 264 p. 6. Mandelblit N. The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory. Translation and Meaning. Maastricht : Universitaire Press, 1995. P. 483–495. 7. Radden G., Kovecses Z. Towards a Theory of Metonymy. Metonymy in Language and Thought / ed. K. Panther, G. Radden. Philadelphia: John Benjamins, 1999. P. 17–61.

УДК 811.111:811.161. 2'255

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ВИКОРИСТАННЯ

Кібовська С. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено перекладознавчому аналізу лексико-граматичних трансформацій у текстах психологічної спрямованості з метою окреслення причин та наслідків їх застосування.

Ключові слова: *класифікація перекладацьких трансформацій, перекладацькі труднощі, трансформація, фаховий текст.*

Кибовская С. В., Ребрий А. В. Лексико-грамматические трансформации при переводе специальных текстов: причины и последствия их применения. *Статья посвящена переводоведческому анализу лексико-грамматических трансформаций в текстах психологической направленности с целью определения причин и последствий их применения.*

Ключевые слова: *классификация переводческих трансформаций, переводческие трудности, специальный перевод, трансформация.*

Kibovska S. V., Rebrii O. V. Lexical and grammatical transformations in translations of specialized texts: causes and consequences of implementation. *The article is dedicated to the translation analysis of lexical-grammatical transformations in specialized texts in psychological field in order to outline causes and consequences of their implementation.*

Key words: *specialized translation, translation transformation classification, translation difficulties, transformation.*

Проблема перекладацьких трансформацій існує в перекладознавстві вже дуже давно. Вони є невід'ємною частиною перекладацького процесу та завжди виступають важливим інструментом у створенні

якісного перекладу. Водночас, аналіз провідних досліджень з цього питання показує, що на сьогоднішній день немає єдиної класифікації перекладацьких трансформацій; до того ж науковці не можуть остаточно з'ясувати, які саме операції належать до них та що означає сам термін «перекладацька трансформація». **Актуальність** статті полягає в представленому аналізі причин та наслідків використання перекладацьких трансформацій під час перекладу текстів психологічної спрямованості. **Об'єктом** дослідження виступають перекладацькі трансформації, за допомогою яких перекладач здійснив переклад тексту оригіналу. **Предметом** нашого дослідження виступають причини та наслідки використання перекладацьких трансформацій. **Метою** дослідження є визначення причинно-наслідкової специфіки використання лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій під час міжмовного перекодування фахових текстів. **Матеріалом** для аналізу виступають тексти психологічної спрямованості та відібрані з них методом суцільної вибірки приклади лексичних, граматичних та лексико-граматичних трансформацій. Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше представлений комплексний аналіз різних типів перекладацьких трансформацій на основі текстів психологічного характеру.

З-поміж лінгвістичних **методів** аналізу в роботі використовувалися структурний аналіз (визначення синтаксичної побудови речення) та семантичний аналіз (визначення структури значення одиниць вихідної мови та їхніх цільових відповідників).

Задля визначення причин та наслідків використання перекладацьких трансформацій потрібно розібратися з самим поняттям «трансформація». Над з'ясуванням цього питання працювали багато науковців, наприклад, Л. С. Бархударов, В. І. Карабан, В. Н. Комісаров, Я. Й. Рецкер та інші. Так, наприклад, Л. Л. Нелюбін надає близько 6 різних визначень терміну трансформація: трансформація – це закономірні зміни основної мовної моделі на вторинну; певні зміни, які допомагають перекласти одиниці вихідного тексту, не порушуючи його зміст; основа перекладу, яка замінює формальні або семантичні компоненті ТО [4, с. 230]. У свою чергу, О. Д. Швейцер писав, що трансформації в перекладознавстві вживаються у метафоричному сенсі та що під цим поняттям розуміють відношення між виразами ТО та ТП та заміну однієї форми відношень іншою [6, с. 118]. Проаналізувавши ці визначення, можна побачити разючу різницю між ними, адже, якщо деякі науковці вважають, що певні зміни при перекладі ТО і є трансформаціями, то інші зауважують, що трансформації – це щось уявне, а отже неможливо виокремити їх при перекладі та сказати, в якому саме випадку була використана та чи інша трансформація.

Взагалі, можна вважати, що трансформації – це міжмовні перетворення, які допомагають нам зрозуміло та адекватно перекласти текст. На сьогодні існує велика кількість класифікацій трансформацій, виходячи з різних критеріїв. Наприклад, Л. К. Латишев класифікував трансформації, виходячи (принаймні, частково) з рівнів мови. Так, він виділяє морфологічні, синтаксичні, стилістичні, семантичні та змішані трансформації [3, с. 78]. Л. С. Бархударов, натомість, розрізняє перекладацькі трансформації за формальними ознаками: перестановка, додавання, заміна та опущення [1, с. 112].

Український перекладознавець В. І. Карабан у своїй класифікації розрізняє лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації. До лексичних науковець відносить транскрибування, транслітерація, калькування, так звані лексико-семантичні заміни, тобто конкретизація та генералізація. До граматичних входять синтаксичне уподібнення, тобто дослівний переклад, об'єднання та членування речень та граматичні заміни. До лексико-граматичних перекладацьких трансформацій входять антонімічний переклад, експлікація, тобто описовий переклад та компенсація [2, с. 172-173].

В роботі аналіз перекладацьких трансформацій здійснювався згідно класифікації В. Н. Карабана. Варто також зазначити той факт, що під час перекладу художніх текстів перекладацькі трансформації використовуються частіше, ніж при перекладі фахових. До того ж, існують певні особливості перекладу різного виду текстів, а отже можна виокремити такі особливості для фахових текстів у галузі психології. Перше, що можна відмітити, це необхідна значна дослівність фахового перекладу як протиставлення художньому перекладу, де перекладачу потрібно проявляти гнучкість та намагатися адаптувати оригінал до реципієнта. У фаховому тексті перекладач більшою мірою слідує граматичним та синтаксичним конструкціям тесту оригіналу аби не порушити достовірність викладених фактів та не викривити надану інформацію.

Аби якісно та точно перекладати фахові тексти, перекладачу необхідно володіти неабияким запасом термінології, яка, до речі, перевищує загальновживану лексику в декілька разів. Складність перекладу такої термінології полягає в тому, що в різних галузях та в різних науках вона може позначати речі та поняття різного обсягу, саме тому завдання перекладача полягає не стільки у запам'ятовуванні слів, скільки в намаганні «усвідомити» їх, прив'язавши до певної галузі знань.

Існують різні труднощі перекладу, у зв'язку з якими перекладач вимушений використовувати різного виду перекладацькі трансформації. Ці труднощі варто поділити на дві групи: об'єктивні та

суб'єктивні. Об'єктивні фактори залежать від правил вживання в мові лексичних одиниць, граматичних правил та конструкцій та від різного походження мов, натомість суб'єктивні фактори відносяться до типу тексту, індивідуальності автора та мовних традицій (норм) мови (культури) оригіналу та мови (культури) перекладу. Серед наслідків використання трансформацій можна виокремити легше розуміння тексту оригіналу, уникнення ефекту надлишковості, яке, у свою чергу, також сприяє кращому розумінню та сприйманню тексту оригіналу.

Задля здійснення практичного аналізу, скерованого на з'ясування причин та наслідків використання перекладацьких трансформацій у фахових текстах, ми обрали книгу психологічної спрямованості «Психологія впливу» Р. Чалдині [5; 7]. У ході дослідження з'ясувалося, що найчастіше перекладач застосовував такі трансформації, як контекстуальна заміна та вилучення, що й не дивно, адже саме вони є найлегшими та найзручнішими помічниками в подоланні труднощів, пов'язаних з різною структурою вихідної та цільової мов.

Трансформацію вилучення зазвичай використовують з метою полегшення розуміння тексту, а також для того, аби не перенавантажувати речення неприродними чи занадто складними конструкціями. Така трансформація зазвичай полегшує донесення думки автора до читача, а також не перешкоджає розумінню речення, яке сприймає реципієнт. Контекстуальна заміна, у свою чергу, також полегшує розуміння тексту та допомагає перекладачу адекватно передати зміст ТО.

Розглянемо приклад:

"*Those who don't know how to get people to say yes soon fall away; those who do, stay and flourish*."

«Ті, хто не знає, як змусити людей сказати «так», зазвичай зазнають поразки; ті ж, хто знає – процвітають.»

Звичайно слова *soon, fall* away та *do* за словником не мають таких варіантів перекладу як «зазвичай», «зазнавати поразки» та «знати», але, виходячи зі змісту повідомлення та його контексту, можна зрозуміти, що словникові відповідники зовсім не підходять. У випадку *fall away* ми не можемо перекласти як, наприклад, «зазвичай відпадають» або ж «зазвичай залишають», оскільки це призведе до порушення природності викладу в українському варіанті. Такий переклад стовідсотково викличе ряд питань у читача, а розуміння тексту значно погіршиться. Переклад слова *soon* як «зазвичай», на наш погляд, можна пояснити бажанням перекладача наголосити, що люди, які не вміють переконувати, завжди зазнають поразки, тобто усі ситуації є невдалими. У цьому випадку слово «зазвичай» означає

щось більш постійне, якусь повторювану дію, на відміну від слова «скоро». Щодо слова *do*, то його переклад як «знати» викликаний контекстом, адже на початку речення було вжито фразу «ті, хто не знає», тобто зрозуміло, що у наступній частині речення мова йде про те ж саме дієслово «знати», хоча в англійському реченні і використовується дієслово *do*. Ще одна трансформація, використана перекладачем, – це вилучення слова *stay*, тому що за контекстом воно не підходить ситуативно. Якщо перекласти дослівно, то виходить «хто знає – залишаються та процвітають». Такий переклад є не зовсім зрозумілим, саме тому перекладач вирішив не включати це слово до перекладу, тим самим зробити його простішим та зрозумілішим для читача.

Іншим прикладом використання різноманітних перекладацьких трансформацій може виступати речення:

"And which techniques most effectively use these factors to bring about such compliance?"

«І використання яких методик дозволяє домогтися подібної поступливості?»

Під час його перекладу була використана трансформація граматичної заміни, а саме слово *use*, яке в англійському реченні використане у якості дієслова та мало б перекладатися як «використовувати», в українському варіанті має відповідник-іменник «використання». Така заміна обумовлена намаганням перекладача досягти зрозумілого та адекватного перекладу. Адже дослівний переклад звучав би кострубато та міг би заплутати читача, до того ж фраза «техніки використовують фактори» звучить доволі безглуздо. Варто зазначити, що в англійському варіанті слово *techniques* виступає підметом, а в українському реченні воно є додатком, тобто використання такої трансформації призводить до зміни синтаксичної структури речення.

Іноді звичайні трансформації тільки викривлюють зміст речення та погіршують його розуміння. Так, наприклад, у реченні *"Especially revealing* ***was one version of the experiment in which the requester stopped pedestrians and pointed to a man standing by a parking meter fifty feet away"*** перекладач використав трансформацію членування речень: *«Особливо показовим був такий варіант експерименту. Прохач зупиняв пішоходів і вказував на людину, яка стояла за 50 футів від них біля лічильника, що визначає вартість паркування»*. Складається таке враження, що в українському варіанті в першому реченні бракує якоїсь частини або ж його логічного завершення. Можливо, перекладачу потрібно було б після фрази «такий варіант експерименту» поставити двокрапку, адже всі ми знаємо, що цей знак використовується, якщо між реченнями або ж його частинами можна поставити питання «а саме?».

Такий вихід із ситуації був би найбільш вдалим та не викликав би запитань під час читання речення, до того ж не складалося б враження, нібито речення обірвалося як-то кажуть на півслові.

Проведене дослідження дозволяє зробити **висновки**, що трансформації, безумовно, стають помічниками, які допомагають вирішувати, здавалося б, невирішувальні проблеми. Зазвичай, перекладаючи той чи інший текст, те чи інше речення ми можемо навіть не здогадуватись, що використовуємо трансформації, але перекласти щось, не застосувавши їх, просто неможливо. У ході аналізу ми зрозуміли той факт, що трансформації, застосовані при перекладі, не завжди є доречними. Іноді вони навпаки стають на заваді легкому розумінню речення, його читанню та в подальшому розуміння ідеї тексту в цілому. Варто зазначити і той факт, що зловживання такими елементами може також привести до неочікуваних наслідків, адже з їх допомогою можна докорінно змінити зміст та сенс речення, і, таким чином, задум автора та його думка, яку він хотів донести до читача, вже не буде відтворена в тексті перекладу. А тому, кожен раз, коли при перекладі перекладач звертається до трансформацій, треба бути особливо обережним, обізнаним та знати як, чому та які можуть бути результати застосування тієї чи іншої трансформації. **Перспективою** подальших досліджень є аналіз причин та наслідків використання трансформацій у фахових текстах в інших галузях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод / под ред. В. П. Торпакова. Москва: Международные отношения, 1975. 240 с. 2. Карабан В. І. Посібник-довідник з перекладу англійської наукової та технічної літератури. Київ: TEMPUS, 1997. Ч. 1. 317 с. 3. Латышев Л. К. Курс перевода: эквивалентность перевода и этапы его достижения. Москва: Просвещение, 1980. 160 с. 4. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь. Москва: Флинта : Наука, 2003. 320 с. 5. Чалдині Р. Психологія впливу / за ред. С. С. Скляр. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 366 с. 6. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 215 с. 7. Cialdini R. B. Influence. The Psychology of Persuasion. New York: Harper Collins Publisher Inc., 2001. 253 p.

УДК 811.111:811.161.2'255

АНГЛО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ МЕТАФОРИЧНИХ ДЕСКРИПЦІЙ ТАКТИЛЬНИХ ВІДЧУТТІВ

Кіценко А. О., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті досліджуються англомовні метафоричні дескрипції тактильних відчуттів, представлені в сучасній художній літературі, та їхні переклади українською мовою. Розглядаються синестезійні дескрипції – синестезія як феномен сприйняття реальності через поєднання різних видів відчуттів втілюється у синестезійних метафорах. Теоретичне обґрунтування процесу метафоризації дескрипцій тактильних відчуттів з точки зору когнітивістики полягає у міжчуттєвому переносі різних модальностей. З метою дослідження збереження, зміни чи втрати концептуальної моделі метафоризації та типу модальності при перекладі дескрипції було розподілено на 7 перекладацьких патернів.

Ключові слова: *дескрипція тактильних відчуттів, концептуальна метафорична модель, міжчуттєвий перенос, синестезійна метафора.*

Киценко А. О., Мартынюк А. П. Англо-украинские переводы метафорических дескрипций тактильных ощущений. *В статье исследуются англоязычные метафорические дескрипции тактильных ощущений, представленные в современной художественной литературе, и их переводы на украинский язык. Рассматриваются синестезийные дескрипции – синестезия как феномен восприятия реальности через соединение разных видов ощущений воплощается в синестезийных метафорах. Теоретическое обоснование процесса метафоризации дескрипций тактильных ощущений с точки зрения когнитивистики заключается в межчувственном переносе различных модальностей. С целью исследования сохранения, изменения или потери концептуальной модели метафоризации и типа модальности при переводе дескрипции были распределены на 7 переводческих паттернов.*

Ключевые слова: *дескрипция тактильных ощущений, концептуальная метафорическая модель, межчувственный перенос, синестезийна метафора.*

Kitsenko A. O., Martynyuk A. P. English-Ukrainian translations of metaphorical tactile sensation descriptions. *The article deals with English metaphorical descriptions of tactile sensations presented in the modern fiction*

and their translations into Ukrainian. We investigated synesthetic descriptions – synesthesia as a phenomenon of perception of reality through the combination of different types of sensations is embodied in synesthetic metaphors. In the framework of cognitive science, theoretical background of metaphorization process of tactile descriptions lies in the inter-sensory transfer of various modalities. In order to study the preservation, change or loss of the conceptual model of metaphorization and type of modality in translation, the descriptions were divided into 7 translation patterns.

Key words: *conceptual model of metaphorization, description of tactile sensations, inter-sensory transference, synesthetic metaphor.*

Дані сучасної когнітивної науки надають усі підстави стверджувати, що у процесі пізнання приймає участь не тільки мозок, а весь організм. Мислення тлумачиться як процес опосередкованого й узагальненого відображення людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності в їх істотних зв'язках і відношеннях, що забезпечується анатомією, фізіологією, психікою людини, самосвідомістю і мовою. Органи відчуттів є тими «вікнами», завдяки котрим людина отримує інформацію про навколишній світ та осмислює його, отже можна сказати, що відчуття є першоосновою для сприйняття і пізнання. Інформація про характеристики окремого об'єкта отримується через різні канали сенсорного сприйняття або модальності: тактильний, візуальний, аудіальний, смаковий, нюховий, відчуття рівноваги. Коли кілька або всі ці модальності синтезуються, ми отримуємо комплексне, повне чуттєве сприйняття об'єкта, що засноване на досвіді попередньої взаємодії з подібними об'єктами.

Відчуття різних модальностей об'єктивуються в мовленні у формі **дескрипцій** (від лат. *describere* – описувати), тобто описових висловлень, що є істинним чи хибними [3], а також буквальними чи метафоричними. Усі сучасні теорії метафори так чи інакше пов'язані з гіпотезою американського когнітивного лінгвіста Джорджа Лакоффа, згідно якої метафора є універсальною операцією мислення і "найважливішим способом створення мовної картини світу" [*4*]. У системі понять когнітивної лінгвістики **концептуальну метафору** тлумачать як осмислення абстрактних і нечітко структурованих концептуальних структур в термінах більш чітко структурованих і закорінених безпосередньо в тілесному досвіді [1, с. 153].

Актуальність цієї роботи зумовлюється її міждисциплінарним характером, вираженим у залученні до розгляду даних когнітивних наук для встановлення перцептивних та когнітивних процесів, які лежать за лаштунками метафоричних дескрипцій тактильних відчуттів та їх перекладів.

Метою дослідження є вивчення способів англо-українських перекладів метафоричних дескрипцій тактильних відчуттів з урахуванням когнітивних процесів, що лежать в основі їх вербалізації.

Об'єктом дослідження є способи українських перекладів англомовних метафоричних дескрипцій тактильних відчуттів, а **предметом** – способи концептуалізації дійсності, втілені в дескрипціях та їх перекладах.

Здійснивши аналіз 300 англомовних метафоричних дескрипцій тактильних відчуттів, ми побачили необхідність у їх класифікації з метою їх логічного упорядкування. Отже, нами було виділено такі патерни метафоричних дескрипцій:

1. ЕМОЦІЯ є ТЕМПЕРАТУРА висока (*Slumming simply amused him. So did the* ***rage and disappointment baking up from the plugged oven of Lee's disturbed personality*** *– Барона просто розважало його товаришування з покидьком. Як і* ***викиди гніву й відчаю з розжареної духовки розладнаної психіки Лі***) та низька (*...there had been other arguments and times of* ***coldness in their marriage****... –...в їхньому подружньому житті не раз траплялись сварки і* ***періоди відчуження***).

2. ЕМОЦІЯ є ЛЮДИНА, що ТОРКАЄТЬСЯ / ШТОВХАЄ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА *(Thinking about it now, in the security of my room,* ***I am shaken with the rawness that touched me*** *– Думаючи про це тепер, у безпеці своєї кімнати,* ***я приголомшений відвертою брутальністю того, що зі мною сталося****; «Don't interrupt me!«* ***The real anger in her voice pushed me back*** *– Не уривай мене! –* ***Справжній гнів у її голосі відштовхнув мене****)*.

3. ЕМОЦІЯ є ВІДЧУТТЯ ВАГИ (*The sedatives pulled harder at him now,* ***and he felt as if earth's gravity were growing stronger by the second, trying to drag him down through his mattress*** *– Заспокійливе вже діяло сильніше,* ***і йому здалося, наче земне тяжіння дужчає з кожною секундою, намагаючись протягнути його донизу крізь матрац***) чи здавлювання (*A hundred yards away, at the bottom of the slope, ran the* ***brook****, no more than three feet wide,* ***half choked with kingcups****, watercress and blue brooklime – Унизу, в долині, звивався* ***струмочок****, близько метра завширшки,* ***майже задушений заростями*** *жовтецю, жерухи та вероніки*)

4. ЕМОЦІЯ є ФІЗИЧНИЙ БІЛЬ (*Once, such letters meant* ***another painful stage in my divorce*** *- maybe that's why I'm wary of them – Колись такі листи означали* ***черговий болісний етап у моєму розлученні*** *– може, саме тому я побоююся їх*; *You can* ***screw up*** *too, Ballard. ...* ***It hurts,*** *doesn't it? – І ти, Баллард, здатна* ***напартачити****. ...* ***Боляче****, правда?*).

5. ДОТИК є ЗАПАХ (*...suddenly I* ***smelled*** *something,* ***faint yet sharp*** *– ...аж раптом я відчув якийсь запах,* ***слабкий та гострий***).

6. ЗВУК є ДОТИК (*Bix laughed.* ***The sound was cracked*** *and cheerful – На це Бікс розсміявся* ***надтріснутим*** *і радісним* ***сміхом****; ...but down here, where I am,* ***air and sound and time and feeling are thick and dense*** *– Але тут, унизу, де я, –* ***повітря, звук, час та відчуття густі та щільні***).

7. ТЕМПЕРАУРА є ОБ'ЄКТ, що ЗБІЛЬШУЄ ВАГУ (*With that word* ***the heat seemed to increase till it became a threatening weight*** *and* ***the lagoon*** *attacked them with a blinding effulgence – Від цих слів* ***спека неначе виросла, набравши загрозливої ваги****, лагуна наступала на них сліпучим блиском*).

8. ДОТИК є ЗВУК (*The cat meows loudly, and* ***I feel the sound as a hand upon my shoulder*** *– Гучно нявчить кіт,* ***і мені його крики видаються чиєюсь рукою на плечі***)

Керуючись методикою виявлення концептуальних патернів перекладу метафор А. П. Мартинюк [2, с. 25], ми встановили такі перекладацькі патерни, як збереження, зміна чи втрата метафоричного моделі при перекладі.

Найбільше нами було виокремлено температурні дескрипції, їх кількість становить 33%. Метафорична модель ЕМОЦІЯ є ТЕМПЕРАТУРА є найбільш продуктивною, адже більшість метафор тактильного відчуття температури збережено. Це стосується як високих температур, так і низьких. Носії англійської та української мов однаково осмислюють емоцію в схожих термінах температурної сенсорної модальності, це особливо часто стосується виразу очей (***I felt his eyes on me like a burn – Його погляд обпікав мене, наче вогонь;*** *...his* ***icy gaze*** *parting the crowds before him – ...****крижаним поглядом*** *змушуючи всіх розступатися перед ним*).

Модель ЕМОЦІЯ є ЛЮДИНА, що ТОРКАЄТЬСЯ / ШТОВХАЄ ЕКСПЕРІЄНЦЕРА, яка описує емоційний стан, настрій, мозкову діяльність та фізичне відчуття сп'яніння, має тенденцію до збереження, адже в українській мові є прямі відповідники таких дескрипцій (***The darkness embraces her.*** *She swims, not looking back, until her legs grow tired –* ***Темрява огортає її.*** *Вона пливе, не озираючись, поки не втомлюються ноги*). Заміна метафоричної моделі відчуття дотику трапляється у випадках, коли переносним значенням наділяється емоція (*Part of me* ***is always touched*** *and wants to cheer; but another part is wary and baffled – Частина мене завжди* ***зворушується*** *й хоче радіти; та інша частина-стомлена й спантеличена*). Також зміни відбуваються через лінгвокультурні реалії української мови, в котрій немає виразу *взяти успіх*; замість модальності тактильного відчуття використовується модальність руху, тобто *досягнути* або *дійти успіху* (*For each of them, the most important thing in living was* ***to reach out and touch perfection*** *in that which they most loved to do, and that was to fly – Всі вони*

жили заради того, ***щоб досягати нових висот*** *у головній справі свого життя – у польоті*) та з тих самих причин відбувається втрата метафоричності.

Модель ЕМОЦІЯ є ВІДЧУТТЯМ ВАГИ є дуже поширеним засобом метафоризації в обох мовах, отже при перекладі вона зберігається (*A few weeks after the worst day,* ***I started writing lots of letters****. I don't know why, but* ***it was one of the only things that made my boots lighter*** *– Через декілька днів після того найгіршого дня я почав писати листи. Я не знаю, чому я це робив, проте* ***від писання листів тягар на моєму серці ставав трохи легшим***)

Модель ЕМОЦІЯ є ФІЗИЧНИЙ БІЛЬ є часто вживаною, адже для реалій англійської та української мов порівняння тяжкого психологічного стану або негативних емоцій як реакції на неприємні події із справжнім фізичним болем є спорідненим явищем, отже при перекладі майже у всіх випадках цю модель збережено (*And with that, a long-forgotten* ***image struck him like a jolt of electricity*** *– Коли Ленґдон це* ***збагнув, то його мов електричним струмом ударило***; ***It was there before them, as real as a dogbite – Воно було відразу перед ними, реальне, як собачий укус***). Нами було виокремлено лише один приклад зміни метафоричної моделі ЕМОЦІЯ-БІЛЬ на ЕМОЦІЯ-ДОТИК, причина котрої полягає виключно в рішенні перекладача надати тексту більшої естетичності (*Greg felt a sudden* ***stab of anxiety*** *– Ґреґ відчув, як раптово його* ***оповила тривога***). Втрата метафоричності мала місце через відсутність в свідомості носії української мови відповідних патернів (*He was like my husband:* ***physically pained by any art that was not beautiful*** *– Він був як мій чоловік:* ***фізично не зносив будь-якого мистецтва, що не було прекрасним***).

Для носіїв обох мов модель ДОТИК є ЗАПАХ є найбільш вживаною (***She could smell the change in the trees, how the aroma that had been sweet had grown sharp – Вона відчувала нюхом зміну в деревах, відчувала, як пахощі, які були ніжними, тепер стають різкими***), вона зберігається в усіх випадках.

Модель ЗВУК є ДОТИК є найменш вживаною, але як в англійській, так і в українській мовах деякі характеристики звуку є сталими, отже вони зберігаються в усіх випадках: звук як м'який об'єкт (***The soft sounds of lapping water eased Robert Langdon gently back to consciousness – М'які звуки плюскотіння води*** *поволі повернули Робер- та Ленґдона до свідомості*); звук як сухий об'єкт (*I aint tired, «Boon said in that* ***light dry voice*** *– Я не втомився,* ***– відказав Бун спокійно і сухо***) та звук як фізичне відчуття певної поверхні (***The words buzz, metallic, from her larynx – Слова гортанно деренчать металом***). Втрата метафоричності спостерігалась у випадках, коли перекладач не відтво-

рив усі характеристики звуку, що наявні в оригіналі (*But we could hear Minnie*: ***a quick sharp flat sound, then her feet*** *– Тут ми почули Мінні: щось* ***гучно ляснуло****, а потім почулася її хода*).

Модель ТЕМПЕРАТУРА є ОБ'ЄКТ, що ЗБІЛЬШУЄ ВАГУ є унікальною, адже ця дескрипція є нехарактерною для обох мов. Автор англомовного оригіналу вживає її для поетизації, отже перекладач мав відтворити та зберегти її метафоричний сенс (*On one side the air was cool, but on the other* ***the fire thrust out a savage arm of heat that crinkled hair*** *on the instant – З однієї сторони повітря залишалося прохолодним, а з другої –* ***вогонь дико вимахував своєю гарячою рукою і вмить обсмалював волосся*** *кожному роззяві*).

Модель ДОТИК є ЗВУК також не притаманна обом мовам. В нашому випадку така дескрипція вживається для навмисного надання синестетичного сенсу будь-яким явищам.

Загалом, згідно отриманим результатам, із 300 прикладів у 218 перекладах метафору збережено, у 67 – втрачено, а у 15 – змінено.

Отже, емоції становлять основу діяльності людини, вони є частиною структури свідомості і мислення. Емоційний концепт є лексично або фразеологічно невербалізованою одиницею, що відображає в мовній свідомості людини уявлення про емоційні переживання у вигляді універсальних і культурно-обумовлених понять. Дескрипції є головним засобом опису емоцій та відчуттів, а процес метафоризації є невід'ємною частиною існування дескрипцій. У цьому дослідженні розглянуто метафоризацію дескрипцій, а саме дескрипцій тактильних відчуттів, з точки зору когнітивістики, теорії пізнання. Адже саме завдяки когнітивним процесам людина здатна продукувати синестезійні метафори та інтерпретувати їхній смисл. Нами було встановлено, що при перекладі на українську метафоричні моделі, втілені дескрипціями, мають тенденцію зберігатися. Це свідчить про те, що з точки зору культурології та лінгвістики носії англійської та української мов мають схоже уявлення про метафоричне значення тактильних відчуттів, а засоби української мови дозволяють повністю передати це уявлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блэк М. Метафора. Теория метафоры: сборник : пер. с анг., фр., нем., исп., польск. яз. ; вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой / общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. Москва : Прогресс, 1990. С. 153–172. 2. Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. Вісник Харківського національного універси-

тету імені В. Н. Каразіна. 2017. Вип. 85. С. 21–28. 3. Descriptions. Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: https://plato.stanford.edu/entries/descriptions/ 4. Lakoff G. Metaphors We Live By. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 242 p.

УДК 81'25'.81'366.587

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Козаченко С. В., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню способів перекладу українською мовою англомовних термінів у галузі методики навчання письмового перекладу. Окреслено поняттєву структуру відповідної термінологічної системи. Визначено залежність способів перекладу від структури та походження термінів.

***Ключові слова**: спосіб перекладу, структурні та семантичні характеристики, терміни-словосполучення, фонові знання.*

Козаченко С. В., Ковальчук Н. Н. Перевод на украинский язык англоязычной терминологической лексики в области методики обучения письменному переводу. *Статья посвящена исследованию способов перевода на украинский язык англоязычных терминов в области методики обучения письменному переводу. Обозначена понятийная структура соответствующей терминологической системы. Определена зависимость способов перевода от структуры и происхождения терминов.*

***Ключевые слова:** способ перевода, структурные и семантические характеристики, термины-словосочетания, фоновые знания.*

Kozachenko S. V., Kovalchuk N. M. Rendering English terminological units in the field of teaching written translation into Ukrainian. *The article aims at researching the methods of rendering English terminology in the field of teaching written translation into Ukrainian. It outlines basic concepts of the terminology system. The translation methods are determined depending on the structure and origin of the terms.*

***Key words**: background knowledge, method of translation, structural and semantic characteristics, terminological word-combination.*

Актуальність дослідження пояснюється, в першу чергу, необхідністю вивчення термінологічної лексики через призму методики навчання письмового перекладу; встановлення специфіки методики навчання перекладу, зокрема письмового, у формуванні фахової компетенції перекладача; інтересом сучасних науковців до питань термінології. Актуальною залишається і потреба систематизації знань про методичні основи навчання перекладу та шляхи передачі термінологічних одиниць при перекладі, а також виявленні залежності передачі значення термінів від структурно-семантичних ознак.

Відповідно**, об'єктом** дослідження є переклад галузевих термінологічних одиниць з англійської на українську мову, а **предметом** виступає встановлення залежності вибору способу перекладу, виходячи з певних чинників.

Матеріалом дослідження було обрано 300 англомовних термінологічних одиниць, відібраних в процесі перекладу й аналізу оригінальних англомовних статей ("A hard way to make money" та "The role of audiovisual translation in the implementation of language policies in Cameroon") [5].

Метою дослідження було встановлення особливостей перекладу англомовної термінологічної лексики українською мовою та визначення залежності способу перекладу обраних лексичних одиниць від структурно-семантичних ознак та їх походження.

Для реалізації згаданої мети необхідно було виконати низку **завдань:** 1) дослідити термінологію сучасної англійської мови; 2) визначити поняттєву структуру методики навчання письмового перекладу; 3) відібрати матеріал для дослідження; 4) розподілити виявлені лексичні одиниці на структурно-семантичні групи; 5) встановити залежність способу перекладу різних груп відповідно до структурних особливостей й походження та узагальнити характерні особливості перекладу термінів українською мовою.

Методи дослідження зумовлені його метою та завданнями і включають наступні: метод порівняльного аналізу, метод суцільної вибірки, метод системного аналізу, метод кількісного аналізу, метод конкретизації, метод електронної обробки даних та метод класифікації.

Сучасні науки про світ, суспільство й різні галузі його життя удосконалюються, взаємозбагачуються та продукують нові дисципліни на перетині тих, які існують тривалий час. Тому з'являються нові й нові підмови науки, які здатні відображати базові поняття, категорії та концепти, а також специфіку об'єктів, суб'єктів, явищ і процесів

конкретної галузі знань і діяльності людини, що номінуються. Матеріали сучасних досліджень із проблем термінології засвідчують, що її теоретичне підґрунтя, вивчення усталених галузевих терміносистем, дослідження механізмів формування прогресивних систематизованих сукупностей одиниць термінологічної лексики й далі привертають до себе увагу.

Поняття «термін» є ключовим у вивченні, розробці та подальшому розвитку термінології як науки. У мовознавстві співіснують різні бачення даного поняття, а спроби лінгвістів сформулювати оптимальне визначення цього багатогранного феномену залишаються не до кінця реалізованими. Актуальним для нашого дослідження є визначення терміну як мовного знаку, що репрезентує поняття спеціальної, професійної галузі науки або техніки [2, с. 17].

Термінологічні одиниці становлять суттєву складову науково-технічних текстів, а тому перед перекладачем стоїть складна задача – знайти або створити такий відповідник у цільовій мові, щоб передати значення одиниці мови оригіналу якомога точніше. Для реалізації цієї мети перекладач, перш за все, має досягти високого рівня фонових знань, які є невід'ємною частиною комунікації, та виступають як когнітивний (невербальний) компонент вербальної комунікації. Окрім знань вихідної мови та мови перекладу, перекладачу слід добре орієнтуватись у екстралінгвістичній ситуації, яка відбивається у матеріалі, що перекладається [1; 3].

Процес трансформації мовленнєвого утворення на одній мові в мовленнєве утворення на іншій мові зі збереженням незмінного значення є перекладом. Цей процес потребує глибокого розуміння способів перекладу, які є одними з головних компонентів змісту навчання, зокрема формування перекладознавчої компетенції в письмовій формі. Зважаючи на те, що від перекладача вимагається усвідомлене використання якомога ширшого спектра способів перекладу, їх навчання вимагає детального аналізу з наступним їх узагальненням [4, с. 22].

Ґрунтуючись на визначенні поняття «переклад» та необхідності аналізу й інтерпретації термінологічних одиниць, класифікованих за структурним показником, ми виявили групу простих термінів, що складають 21,3% від загальної кількості у вибірці, які перекладаються шляхом використання словникового відповідника (*account* – облікова документація, *beneficiary* – бенефіціар, *computing* – комп'ютеризація). Кількість похідних термінів у нашій вибірці складає 17%; з них терміни, утворені шляхом префіксації – 3,6% (*after-effect* – післядія, *counteraction* – зустрічний позов, *outlay* – витрати), шляхом суфіксації – 13% (*amendment* – поправка, *capacity* –

компетенція, *direction* – вказівка), префіксально-суфіксальним способом – 0,3% (*self-regulation* – самоконтроль). Способом перекладу цієї групи термінів виступає словниковий відповідник. Також виявлено похідний префіксальний термін, значення якого передається на українську мову шляхом опису (*co-recipient* – той, хто отримав щось разом з кимось). Складені терміни склали 3,6% від загальної вибірки (*framework* – загальна схема дії, *guidelines* – керівництво, *starting-point* – відправна точка), які також перекладено за допомогою словникового відповідника. Це є свідченням того, що певна кількість простих, похідних та складених термінів із проаналізованих у нашому дослідженні вже зафіксовано в словниках.

Значну групу нашої вибірки становлять терміни-словосполучення – 174, або 58%, а найбільш частотним способом їх перекладу виявилось калькування (у 42% випадків), тобто передача комбінаторного складу слова, коли складові частини слова чи фрази перекладаються відповідними елементами мови перекладу, наприклад, *authentic information* – достовірна інформація, *post-colonial period* – постколоніальний період, *decisive factor* – вирішальний фактор.

Дещо менш вживаним способом виявилось застосування конкретизація (41,4%). Прикладом є наступні словосполучення: *basic provisions* – основні положення, *public body* – державний орган, *turnaround times* – термін обробки інформації.

Частка інших способів є значно меншою: інверсія – 4,6% (*market access* – доступ до ринку), генералізація – 4,6% (*full and final settlement* – остаточний розрахунок з виплатою повної суми), компресія – 4,0% (*period under review* – звітний період), транслітерація – 1,1% (*Pidgin English* – піджин-інгліш). На основі аналізу словосполучень можна зробити висновок, що вибір способу перекладу певним чином залежить від їхньої структури.

Розглянемо терміни за походженням. У нашій вибірці було знайдено терміни латинського, давньогрецького, англійського, а також змішаного походження. Терміни латинського походження складають найбільшу групу у нашому дослідженні – 58% (*coherence* – зв'язок, послідовність, *discretion* – рішення, висновок, *federal republic* – федеративна республіка). Терміни англійського походження зафіксовано у 8% від загальної вибірки (*gap* – розбіжність у поглядах, *main board* – рада директорів, *mother tongue* – рідна мова), давньогрецького – у 2,6% (*catalogue* – посібник, *governance* – управління, керівництво, *outlay* – витрати). Терміни змішаного походження зустрічались доволі часто, їхня частка у роботі склала 30,6%, наприклад, *clear-cut mechanisms* – механізм чіткої дії, *command set* – набір команд, *field trip* – наукове відрядження. Ця класифікація вказує на

те, що більшість термінів у статтях наукового характеру складають терміни, утворені з латинських слів, що зумовлено зв'язком англійської мови з латиною.

В процесі аналізу отриманих результатів стосовно залежності способу перекладу від походження терміна, ми встановили, що терміни латинського походження найчастіше перекладаються словниковими відповідниками (56,8% випадків), наприклад, *curriculum* – розклад, *privilege* – привілей, перевага, *proficiency* – високий рівень знань, майстерність. Зокрема, це стосується однослівних термінів. Якщо термін неможливо знайти у словнику, застосовують прийоми конкретизації, який у нашому дослідженні становить 20,4% (*incorporated person* – юридична особа), та калькування (15,3% випадків), наприклад, *decisive factor* – вирішальний фактор.

Набагато рідше використовують прийом генералізації (лише у 2,8%, наприклад, *common notion* – загальноприйнята точка зору), інверсії – 2,3% (*market condition* – стан ринку), компресії – 1,7% *(prestige value* – престижність) та опису (менше 1%, прикладом є *co-recipient* – той, хто отримав щось разом з кимось).

Опрацьовуючи способи передачі значення термінів давньогрецького походження, виявлено 100% переклад за допомогою словникового відповідника (*governance* – управління, керівництво, *mentoring* – наставництво, *policies* – політика стосовно чогось, курс).

Термінологічні одиниці англійського походження передаються в українській мові двома способами: словниковим відповідником – 73% (*kinship* – спорідненість, *network* – мережа, система, *mismatch* – невідповідність) та конкретизацією значення – 27% (*main board* – рада директорів, *sales force* – відділ продажів, *scanty means* – обмежені кошти).

Терміни, які належать до змішаної групи, загалом перекладаються шляхом калькування (39,1%) та конкретизації (28,2%). Прикладами є *authentic information* – достовірна інформація (калькування) та *abstract knowledge* – теоретичне знання (конкретизація). Меншу частку складає переклад, виконаний за допомогою інверсії (5,4% випадків) (*acceptability appraisal* – оцінка придатності), компресії – 4,3% (*problem of common interest* – загальна проблема), генералізації – 4,3% (*decision pattern* – модель прийняття рішень), транслітерації – 1% (*lingua franca* – лінгва-франка) та за допомогою словникового відповідника – 7,7% (*workshop* – семінар). Таким чином, ми зафіксували, що походження термінологічної одиниці певною мірою може визначати спосіб її перекладу.

Отже, при загальному аналізі термінів, диференційованих за структурно-семантичними ознаками й походженням, можна зро-

бити висновок, що найуживанішим способом передачі значення є використання словникового відповідника та застосування калькування. Найменш частотними методами стали описовий спосіб та транскрибування, використання яких може призвести до втрати значних елементів перекладу або нечіткої передачі значення чи нагромадження тексту. Це є важливим для розуміння того факту, що система термінів української мови потребує поліпшення та розвитку, а поглиблений аналіз залежності перекладацьких прийомів від структурно-семантичних ознак й походження термінів може стати **перспективою** для подальшого дослідження.

Література

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : навч. посібник для студентів філологічного напряму підготовки. Вінниця : Нова Книга, 2010. 232 с. 2. Карабан В. І. Переклад англомовної наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2002. 564 с. 3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 448 с. 4. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с. 5. Translation Journal URL: https://translationjournal.net/journal/13prof.htm.

УДК 81’255.4’42:82-3

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ (на матеріалі передачі реалій-мір в художній прозі)

Колесник І. В., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті досліджуються способи відтворення реалій-мір з англійських художніх текстів XVIII – XXI століть в українських перекладах XX – XXI століть. Виявлено, що вибір певних способів їх передачі визначається не лише жанровими особливостями та характером тексту, а й до певної міри панівною глобальною стратегією (очужувальний чи одомашнювальний переклад) того періоду, коли переклад було здійснено.

Ключові слова: *глобальна стратегія, жанр, норми перекладу, реалія, реалія-міра, транскрипція, функціональний аналог*

Колесник И. В., Кальниченко А. А. Культурологические аспекты перевода (на материале передачи реалий-мер в художественной прозе). *В статье исследуются способы воспроизведения реалий-мер из английских художественных текстов XVIII – XXI столетий в украинских переводах XX – XXI веков. Установлено, что выбор определенных способов их передачи определяется не только жанровыми особенностями и характером текста, но также, в известной степени, и господствующей глобальной стратегией (очуживающий или одомашнивающий перевод) того периода, когда перевод был осуществлен.*

Ключевые слова: *глобальная стратегия, жанр, нормы перевода, реалия, реалия-мера, транскрипция, функциональный аналог*

Kolesnyk I. V., Kalnychenko O. A. Cultural aspects of translation (on the material of the realia-measures rendition in fiction). *The article deals with the methods of reproducing realia-measures in English fiction of the 1700s – 2000s in Ukrainian translations of the 1900s – 2000s. Translators' choice of certain methods of their rendition has been established to be determined not only by the genre features and character of the text, but also, to a certain extent, by the dominant global strategy (foreignization or domestication) of the period when the translation was made.*

Key words: *functional analogue, genre, global strategy, norms of translation, realia, realia-measure, transcription*

Реалії-міри (мезуративи) можуть становити як при розумінні, так і при відтворенні в перекладі суттєві складнощі, що визначає **актуальність** їх перекладознавчого дослідження. **Об'єктом дослідження** є реалії-міри в англомовній прозі XVIII – XXI століття та їх передача в перекладах на українську мову. **Предметом аналізу** стали способи відтворення реалій-мір англійського художнього тексту в українських перекладах в залежності від періоду часу, коли було виконано переклад, з урахуванням жанру джерельного тексту.

Мета роботи полягає у виконанні перекладацького аналізу засобів та особливостей відтворення реалій-мір у перекладах англомовних класичних та сучасних прозових художніх творів різних жанрів (історичний роман, пригодницький роман, детективний роман, казка в жанрі фентезі) на українську мову, виконаних у різні періоди протягом XX – початку XXI сторіччя, та у встановленні того факту, що певні способи передачі реалій-мір узгоджуються з глобальною стратегією очужувального перекладу, а інші – одомашнювального.

Матеріалом дослідження стали романи *Robinson Crusoe* («Робінзон Крузо») Даніеля Дефо, *Quentin Durward* («Квентін Дорвард») та *Ivanhoe* («Айвенго») Вальтера Скотта, *The Adventures of Tom Sawyer* («Пригоди Тома Сойєра») Марка Твена, *The Lost Symbol* («Втрачений символ») та *Inferno* («Інферно») Дена Брауна, *The Quiet American* («Тихий американець») Ґрема Ґріна, *Kidnapped* («Викрадений») Роберта Льюїса Стівенсона, *The Love of Last Tycoon* («Кохання останнього магната») Френсіса Скотта Фіцджеральда *The Voyage of the Dawn Treader* «Морські пригоди «Зоряного мандрівника» К. С. Льюїса та їх переклади українською мовою, які виконали відомі перекладачі в різні періоди (1920-і; 1930-50-і; кінець XX – початок XXI століття).

Методи дослідження обумовлені його завданнями і включають в себе наступні: метод порівняльного аналізу, на базі якого сформульовані спостереження щодо зібраного фактичного матеріалу; метод дескриптивного перекладацького аналізу для встановлення способів перекладу та умов їх застосування.

Переклад – це не лише передача тексту на одній мові засобами іншої мови, але й «ще перенесення явищ однієї культури в іншу, адже процес перекладу відбувається в контексті культури і є частиною культурного діалогу та розвитку цільової культури» [2, с. 210]. На думку Гідеона Турі [6], реалізація концепції норми веде перекладачів до кращого розуміння стратегій перекладу. Зауважимо, що згідно з Ґ. Турі, мета вивчення норм полягає передусім не у їх визначенні як таких, а у поясненні виборів перекладача [5, с. 240]. Через те що перекладацька діяльність пов'язана з двома мовами та двома культурами, перекладач стикається із двома системами норм [6]. Особливо важлива початкова норма, коли здійснюється вибір між двома можливостями: орієнтацією або на оригінал, з його мовою, його культурою і його стилістичними особливостями? його нормами, або на читача, з його мовою, його культурою і його смаками. Перекладач може прагнути випнути в тексті усе «чужинне» або ж, навпаки, нівелювати його, залежно від того, як бачить своє завдання та мету. Скажімо, при передачі фрази *at the distance of four feet* перекладач може обрати варіанти «на відстані чотирьох футів» чи «на відстані двох кроків» в залежності від того, якою є панівна вихідна норма (орієнтація на першоджерело, чи на читача).

У перекладознавстві термін «реалія» використовується стосовно понять, які існують у джерельній культурі, але відсутні у певній цільовій культурі [4, с. 126]. Реалії прив'язують текст до його локального та часового контексту, надаючи йому певного національного або часового забарвлення. Одна з груп реалій, реалії-міри, або інак-

ше мезуративи, становлять певну проблему для розуміння тексту й відтворення в перекладі. Які ж із засобів передачі реалій-мір переважають у перекладах англомовних класичних та сучасних прозових художніх творів різних жанрів на українську мову, виконаних у різні періоди протягом XX – початку XXI сторіччя. Як припускає Рітва Леппігальме, напевне, деякі із запропонованих способів передачі реалій узгоджуються з глобальною (макрорівневою) стратегією очужувального перекладу, а інші – одомашнювального [4, с. 130], тому не всі вони можуть в однаковій мірі застосовуватися у певному культурному контексті в певний період. Ймовірно, що існує деяка кореляція між певними способами передачі реалій-мір та глобальною орієнтацією перекладача чи то на очужувальний переклад чи на одомашнювальний, й через те не всі з цих способів можуть в однаковій мірі знаходити застосування в певний період часу за домінування однієї з цих макрорівневих стратегій. Перед перекладачем при зустрічі з мезуративом завжди постає питання: транскодувати його (тобто, транскрибувати або транслітерувати) чи перекладати (замінювати). Для опису засобів передачі реалій ми скористалися класичною класифікацією локальних (мікрорівневих) стратегій, описаних у праці Сергія Влахова та Сидера Флоріна «Непереводимое в переводе» [1, с.93].

Наша гіпотеза полягає в тому, що способи чи тактики передачі реалій будуть визначатися не лише жанровою приналежністю творів художньої літератури, але й узгоджуватися з обраною глобальною стратегією чи то одомашнювального, чи то очужувального перекладу, адже у період з 1920-х років до 1960-х років уявлення про гарний художній переклад змінювалися – від підвищеної уваги до чужого до загостреної уваги до свого (наскільки правильна мова перекладу), тобто тяга до очужувального перекладу змінювалася вимогою одомашнювального перекладу, і ця зміна норм, яка викликала зміну в стратегії (методі) перекладу, відбулася десь всередині 1930-х років [3]. Тому ми взяли два переклади, які були виконані в кінці 1920-х років («Айвенго» в перекладі Анатоля Волковича й «Тайфун» у перекладі Миколи Рошківського), й два переклади кінця 1930-х («Квентін Дорвард» у перекладі Андрія та Ніни Білецьких та «Острів скарбів у перекладі Юрія Корецького) й проаналізували на переважні способи передачі реалій-мір.

Перекладачі 1920-х років, як виявилося, переважно зверталися до транскрипції в передачі реалій-мір. Приклад з «Айвенго»: *If I should say that I would take eighty **zecchins** for the good steed and the rich armour, which leaves me not a **guilder**'s profit.... – Коли я скажу, що за доброго коня й за багатий обладунок візьму лише вісімдесят **цехінів**, тут уже*

мені жодного ***гульдена*** *баришу не перепаде...* . Або приклад з «Тайфуну»: *It was about nine* ***miles*** *long and five across... – Острів простягався на дев'ять* ***миль*** *уздовж і на п'ять ушир....*

На відміну від них перекладачі 1930-х років схилялися до функціонального аналогу, як провідного способу передачі реалій-мір, звісно за винятком реалій-грошей та тих одиниць мір, що були вже запозичені в українську мову й перестали бути на цей час реаліями (миля, ярд), і які зазвичай у всіх перекладах передавалися транскрипцією чи літерацією. Особливо цікавим виявився випадок з перекладом історичного роману Вальтера Скотта «Квентін Дорвард», дія якого відбувається у Франції у 1468 році, бо перекладачі (Андрій та Ніна Білецькі) замінювали англійські національні одиниці вимірювання французькими, попри те що Вальтер Скотт вживає суто англійські одиниці міри *feet* та *yards*, бо намагається наблизити світ середньовічної Франції до сучасної йому англійської аудиторії. Наведемо приклади: *... was sunk a ditch of* ***about twenty feet in depth, supplied with water by a dam head on the river Cher... – ...був прокопаний рів у двадцять п'є*** *завглибшки, який наповнювався водою через спеціально влаштовану загату на річці Шер...* Або *...on the contrary, those who entered had to proceed nearly* ***thirty yards*** *betwixt the first and second wall, exposed... – Навпаки, хто заходив до замку, той мусив іти ще приблизно* ***п'ятнадцять туаз*** *поміж першим і другим муром під загрозою бути обстріляним з обох мурів...* . Тобто, перекладачі орієнтуються на враження, яке складеться у читача, а не на першоджерельний твір. Аналогічним є випадок із заміною англійських грошових одиниць на французькі, хоча їхні назви вжиті в переносному значенні «жодної монетки»:*...I will not receive a penny of it... – ...Я не візьму жодного су з цих грошей....* Аналогічно чинить і перекладач «Острова скарбів» Юрій Корецький, обираючи функціональний аналог *...****ten fathoms*** *south of the black crag... – ... за* ***десять сажнів*** *на південь від чорної скелі...*, або описовий переклад*...I handed him a pannikin with about a* ***gill*** *of brandy – ...і дав йому чарку, в якій було з* ***чверть пінти*** *горілки.* Проте в описовому перекладі вжито іншу екзотичну міру – пінту, яка нашому читачеві все-таки знайома. А от національне забарвлення при цьому вдалося зберегти.

При аналізі перекладів 1960-х років та початку XXI століття ми встановили, що передача мезуративів у детективно-пригодницьких творах, як слідує з аналізу передачі одиниць виміру в перекладах роману Роберта Льюїса Стівенсона «Викрадений», «Тихого американця» Ґрема Ґріна та двох романів Дена Брауна, очевидно, не потребує приблизного перекладу, адже в цих жанрах більше важить чужомовний колорит. Так само домінуючим способом передачі реалій-мір

виявилася транскрипція і в перекладі роману Ф. Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната», перекладачі якого (Ігор Ільїн та Олександр Кальниченко) орієнтувалися в своєму перекладі на першоджерело, класичний твір американської літератури, а не на читача, послуговуючись глобальною стратегією очужувального перекладу, широко при цьому користуючись зносками та коментарями: ... *Wylie gave him a* ***quarter****... – ...що Вайлі не втримався й дав йому* ***квортер****....* Квортер — це «монета в 25 центів» повідомляє виноска внизу сторінки. ...*She has two* ***dimes*** *and a* ***nickel*** *- and* ***a cardboard matchbox****... – ...У неї усього на всього два* ***дайми*** *та один* ***нікель****.» What was the* ***nickel*** *for?" asked Boxley evasively... – «А для чого ж* ***нікель****?» – запитав уникливо Бокслі....* У примітці (а примітки, як вказується, належать перекладачам) написано: «монетка в п'ять центів. Виготовляється зі сплаву нікеля та міді, звідси й назва». Збереження американської назви «нікель» важливе й тому, що, як сказано в іншій примітці, «на зорі кінематографа вхід в кінотеатр мережі «Нікелодеон» коштував 1 нікель – 5 центів». Тому репліка: «Ах, нікель – то на кіно!» стає зрозумілою і не потребує пояснень в тексті, бо читач отримав необхідну фонову інформацію.

Ті ж самі перекладачі при перекладі повісті Клайва Стейплза Льюїса «Морські пригоди «Зоряного мандрівника»» з циклу «Хроніки Нарнії» передаючи одиниці міри, як правило зверталися до культурної адаптації, за якої функціональний аналог замінює джерельну реалію, що є характерним для дитячої літератури. Наведемо приклади такої адаптації з тексту перекладу: ...*it was a Mouse on its hind legs and stood* ***about two feet high****... – ...на зріст була хіба що не* ***по пояс дорослій людині****...; About* ***fifteen yards away*** *from him was a pool of clear, smooth water... - ...****Кроків за двадцять*** *від нього виднілося озерце з чистою прозорою водою....* З іншого боку, дитяча перекладна література має також і дидактичні цілі: вона має розширяти горизонт юного читача про різні краї та часи. Тому в цьому перекладі можна зустріти й такі приклади:...*sailed more than* ***four hundred leagues*** *from Narnia ... – ...відійшли від Нарнії більш як на* ***чотири сотні ліг****.*

Також виявлено, що паратекстуальні додавання (виноски, коментарі, примітки, глосарії) при осмисленні і поясненні реалій-мір варіюються залежно від культури, жанру та обраної стратегії.

Література

1. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980. 340 с. 2. Кальниченко О.А., Зарубіна З. В. Концепція перекладу Андре Лефевра та її термінологія. Вісник Харківського наці-

онального університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Романо-германська філологія». 2014. №1102. С. 210–218. 3. Кальниченко О. А. Володимир Миколайович Державин як теоретик та критик перекладу. Володимир Миколайович Державин. Про мистецтво перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2015. С. 4–47. 4. Leppihalme R. Realia. Handbook of Translation Studies/ Gambier Y., van Doorslaer L. (Eds.). Amsterdam: John Benjamins, 2010. Vol. 2. P. 126–130. 5. Sch ffner C. Norms of translation. Handbook of Translation Studies / Gambier Y., van Doorslaer L. (Eds.). Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2010. Vol. 1. P. 235–244. 6.*Toury G. Descriptive Translation Studies and Beyond. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 1995. 311 p.*

УДК 811.111'255:373.3.091.33

ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛІЙСЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Кравченко В. П., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті проаналізовано особливості перекладу англійських лексичних одиниць у галузі методики викладання іноземних мов для молодших школярів, а також визначено залежність способу перекладу цих одиниць від їх структурно-семантичних характеристик.

Ключові слова: *лексичні одиниці, спосіб перекладу, структурні та семантичні характеристики, фонові знання.*

Кравченко В. П., Ковальчук Н. Н. Перевод на украинский язык английских лексических единиц в области методики преподавания иностранных языков младшим школьникам. *В статье проанализированы особенности перевода английских лексических единиц в области методики преподавания иностранных языков для младших школьников, а также определена зависимость способа перевода этих единиц от их структурно-семантических характеристик.*

***Ключевые слова**: лексические единицы, способ перевода, структурные и семантические характеристики, фоновые знания.*

Kravchenko V. P., Kovalchuk N. N. Translation of English lexical units in the field of teaching methods of foreign languages for young learners. *The article analyzes peculiarities of the translation of English lexical units in the field of teaching methods of foreign languages for young learners, as well as the dependence of the translation method on their structural and semantic characteristics is determined.*

***Key words**: background knowledge, lexical units, method of translation, structural and semantic characteristics.*

У сучасному світі немає людини, яка б не володіла іноземною мовою хоча б на мінімальному рівні. Тому на даний момент так гостро стоїть питання щодо вивчення іноземних мов через те, що знання іноземних мов сьогодні у суспільстві є необхідною складовою вміння людини адаптуватися до лінгвокультури чужого соціуму. Серед інших чинників пріоритетними у розвитку особистості є мова/мови та рівень володіння цією/цими мовами. Тому ми можемо стверджувати, що ці фактори можуть вважатися вирішальними у процесі навчання та викладання іноземних мов в українських навчальних закладах. На даний час освіта в нашій державі має тенденцію змінюватися через вплив різних реформ, завдяки чому і відбувається переоцінка цінностей та стереотипів. Це спонукає оновленню старих методик навчання. Чудовим прикладом оновлення застарілих навчальних методик, з новою системою навчання учнів-початківців є «нова українська початкова школа». Ще з раннього дитинства людину треба заохочувати вчити іноземні мови. Тому наразі особливо актуальним питанням є реформування у сфері іноземних мов, які викладаються вже в перших класах українських шкіл. Дуже важливо розуміти, що маленька дитина не може опановувати іншу мову у нецікавий для неї спосіб, тому сфері освіти треба приділяти більше уваги задля розробки цікавого освітнього матеріалу для молодших школярів. Чим раніше дитина почне опановувати іноземну мову, тим краще та доступніше їй даватиметься удосконалення цієї мови у майбутньому [2]. Таким чином, на даному етапі ми можемо зазначити, що для дитини дуже важливо цікаво та доступно подавати інформацію щодо опанування, допомагати їй долати мовний бар'єр та заохочувати до вивчення іноземних мов, що і визначає **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом нашого дослідження був переклад англомовних текстів українською мовою та їх розподіл за структурно-семантичними

ознаками, а **предметом аналізу** були способи перекладу англомовних термінів та залежність від їх структурно-семантичних ознак. **Метою** роботи є визначення характеру змін, доповнень та пропусків у повторних редакціях перекладів, та причини їх появи. **Матеріалом дослідження** були обрані оригінальні англомовні тексти З. Я. Ахметової «Сучасне англомовне навчання у початковій школі» [7]. Їх ми переклали українською мовою.

Мета роботи та предмет дослідження зумовили необхідність використання таких **методів***:* метод порівняльного аналізу лексичних одиниць мови оригіналу та їх відповідників у мові перекладу; метод суцільної вибірки для відбору лексичних одиниць з тексту оригіналу; метод системного аналізу для дослідження терміносистеми та її структуризації; метод кількісного аналізу, що дозволив встановити кількісні показники застосованих способів перекладу; метод конкретизації для аналізу мовних одиниць відповідно до їх структурно-семантичних особливостей.

У нашому дослідженні ми виокремили теоретичну та практичну частину, спочатку ми розглянули дві компетенції – екстралінгвістичну та перекладацьку. Розглядаючи вище згадане ми виявили, що їх роль полягає у окресленні головних предметних, фонових та термінологічних знань, також за умовою їх наявності у перекладача буде забезпечений якісний переклад іншомовних текстів в галузі методики викладання іноземних мов для молодших школярів. Також їх функція визначається у якісному перекладі та професійному викладанні іноземних мов як для молодших школярів, так і людей будь-якого віку. Ще однією не менш важливою їх рисою є можливість правильно перекладати термінологічні одиниці, які ми і розглядаємо у даному дослідженні [6].

Під екстралінгвістичною компетенцією ми розуміємо фонові та предметні знання, володіння якими є надважливими для перекладу іншомовних текстів та викладання іноземних мов у цій галузі.

До фонових знань ми відносимо такі поняття, як знання історії виникнення галузі методики викладання іноземних мов для молодших школярів, методи навчання, поняття структури методики та види словникового запасу [3].

До додаткових компетенцій нашого дослідження ми відносимо білінгвальну компетенцію (знання фонетичних, лексичних та граматичних норм обох мов (вихідної та цільової); трансферну – вміння / здатність обігравати усі можливі наявні еквіваленти та обрати найдоречніший; інструментальну – здатність виопрацювати тактику дій, обрати найбільш підходящу за певних обставин стратегію, розробити методику / алгоритми; психофізіологічну – вікові / ген-

дерні характеристики перекладача, його психоемоційний стан, відхилення якого не здатні забезпечити ефективну роботу). Однією з найважливіших складових фахової компетенції перекладача є його / її пам'ять [4].

Наступна частина нашого дослідження про яку ми зараз більш детально розглянемо присвячена визначенню основних способів перекладу та перекладацьких трансформацій, якими зараз користуються сучасні перекладачі та вчителі, що займаються перекладацькою діяльністю у галузі навчання іноземних мов школярів. Матеріалом нашого дослідження слугував англомовний оригінальний текст, а саме термінологічні одиниці, обрані нами, у галузі методики навчання іноземних мов учнів молодшої школи. Їх наявність свідчить про те, що ця тема є для нас дуже актуальною, та має багато невирішених питань.

Терміни або поняття не можна перекладати приблизно, або застосовуючи свою додепність з елементами художнього стилю, бо має бути чітко витриманий науковий стиль.

Структура термінології згаданої нами галузі є віддзеркаленням основних результатів дослідження щодо підвищення ефективності вивчення та засвоєння іноземних мов. З точки зору перекладу термінології даної тематики, стверджуємо, що сам феномен «термін» не має ані синонімів, ані яких конотативних значень. Терміни завжди треба перекладати термінами, що й є складністю нашого дослідження. Не завжди цільова мова має відповідний термін-еквівалент. Об'єктом нашого дослідження є адекватне відтворення термінологічних лексичних одиниць, що і становить проблему через асиметрію англійської та української мов. Якщо мова перекладу абсолютного еквіваленту не має, то він може бути замінений на відносний. Але не можна забувати, що це робити потрібно дуже обережно, щоб не перекрутити / змінити зміст (чи саме значення лексичної одиниці). Відносний еквівалент – це поняття, що є релевантним / родовим по відношенню до абсолютного терміну, який вимагає перекладу. Відносні еквіваленти можуть вживатися при використанні перекладацької трансформації вилучення [1].

Для того, щоб доступно та адекватно перекладати / передавати англомовні терміни з нами дослідженої галузі, важливим фактором є не тільки знати іноземну мову, а бути експертом у сфері перекладознавства. А також вміти вірно обирати найкращий еквівалент терміну для мови перекладу. Для цього необхідним є орієнтуватися у галузі, до якої саме належить текст оригіналу. Задля того, щоб вирішити проблему перекладу термінологічних одиниць та здійснити якісний переклад літератури будь-якого стилю. Ось чому такі скла-

дові, як екстралінгвістична та перекладацька компетенції мають велике значення у сфері методики викладання іноземних мов для молодших школярів як для перекладачів, так і для вчителів.

Обраний нами англомовний оригінальний текст ми переклали українською мовою, проаналізувавши всі терміни стосовно галузі методики викладання іноземних мов для молодших школярів та визначили залежність перекладу від їх структурно-семантичних ознак.

Виділені нами терміни були розділені за першим компонентом словосполучення на іменникові, прикметникові, дієприкметникові та дієслівні. Ми класифікували термінологічні одиниці згідно до приналежності першого компонента у словосполученні.

Розподіливши за структурними ознаками терміни, ми можемо зробити висновок, що переважна більшість мала словникові відповідники, а найбільш вживаним способом були вибір автохтонного відповідника та транскодування. Найменш вживаним методом був вибір варіантного відповідника і траплялись випадки використання таких лексико-граматичних трансформацій як вилучення, додавання та перестановка [5].

Класифікуючи термінологічні одиниці за структурними ознаками, нами було виявлено, що найчисельнішою групою з відібраних нами термінів стали дво- та трьохкомпонентні словосполучення. Це доказує нам те, що зазвичай у текстах, написаних в науковому стилі, терміни утворюються за допомогою двох, трьох та більше слів.

Отже, проведене дослідження показало, що мовних / лінгвістичних знань недостатньо задля якісного перекладу. Не можна забувати, що англомовні тексти треба перекладати лише у комплексі, перекладач має орієнтуватися у сфері, до якої відноситься його тематика. Ще одним важливим завданням успішного перекладача є вміння синтезувати лексичні знання і вдало їх поєднувати з фоновими знаннями. Тож перекладачі мають постійно оновлювати свої лексичні знання, вивчати теоретичну літературу, і збільшувати знання тієї галузі в якій вони працюють.

Виходячи з нами викладеного, можемо зазначити, що **перспективою** нашого дослідження може стати проведення повторних аналізів іншомовних оригінальних текстів з метою удосконалення та розвитку термінологічної системи української мови. А переклади текстів з іноземних мов в свою чергу також потребують якісного підходу та володіння на достатньому рівні обома мовами.

Література

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2010. 232 с. 2. Бужинский В. ***В. Функциональный поход к обучению английско-***

му произношению. Дрофа, 2004. С. 154. 3. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. 3–е изд., перераб. и доп. Москва: Русский язык, 1983. С. 269. 4. Комарницька Т. М. Кваліфікаційна характеристика вчителя іноземної мови в контексті сучасних наукових, психо- лого-педагогічних теорій, методів та технологій навчання. Міжнародне співробітництво та університетська освіта : матер. міжнар. наук. конф. : вид-во МФ НаУКМА, 2000. С. 161—165. 5. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык. АРКТИ, 2002. 176 с. 6. Цехановська В. О. Сучасні підходи до вивчення іноземних мов. Постметодика, №2-3-4(24-25-26). Полтава. 1999. С. 63 – 65. 7. Akhmetova Z. Y. Modern English teaching in primary school. Oxford: Trentham Books, 2010. 109 p.

УДК 81’25:82–845 =111Л. Керролл

ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНИХ КАЛАМБУРІВ НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Л. КЕРРОЛЛА «ALICE IN WONDERLAND» ТА «THROUGH THE LOOKING GLASS»

Кравченко Ю. П., Коваленко Л. А. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглядається каламбур як стилістичний прийом, його класифікація та способи перекладу на матеріалі творів Л. Керролла «Alice in Wonderland», «Through the Looking Glass» та їхніх перекладів, виконаних Г. Бушиною. Було виявлено, що калькування та компенсація є найбільш вживаними способами англо-українського відтворення каламбурів.

Ключові слова: *гра слів, каламбур, калькування, компенсація, Л. Керролл, методи перекладу.*

Кравченко Ю. П., Коваленко Л. А. Проблемы воспроизведения англоязычных каламбуров на материале произведений Л. Керролла «Alice in Wonderland» и «Through the Looking Glass». *В статье расс-*

матривается каламбур как стилистический прием, его классификация и способы перевода на материале произведений Л. Кэрролла «Alice in Wonderland», «Through the Looking Glass» и их переводов, выполненных Г. Бушиной. Было обнаружено, что калькирование и компенсация являются наиболее применяемыми способами англо-украинского воспроизведения каламбуров.

Ключевые слова: *игра слов, каламбур, калькирование, компенсация, Л. Кэрролл, методы перевода.*

Kravchenko Y. P., Kovalenko L. A. Problems of English puns translation based on L. Carroll's works "Alice in Wonderland", "Through the Looking Glass". *This article studies the pun as a stylistic device, its classification and methods of its translation based on L. Carroll's works "Alice in Wonderland", "Through the Looking Glass" and their Ukrainian translations by G. Bushyna. Calquing and compensation proved to be the most frequently used methods of rendering English-Ukrainian puns.*

Key words: *calquing, compensation, L. Carroll, methods of translation, pun, wordplay.*

Часте вживання каламбуру, яке зустрічається в різних жанрах не лише вітчизняної та зарубіжної літератури, а й у повсякденній мові, і труднощі при його перекладі обумовлюють **актуальність** дослідження. **Об'єктом** дослідження являються каламбури на матеріалі творів Л. Керролла «Alice in Wonderland», «Through the Looking Glass». **Предмет** дослідження – способи перекладу англомовних каламбурів в творах Льюїса Керролла на українську мову.

Переклад являється невід`ємним компонентом міжмовної та міжкультурної комунікації. Тому великий інтерес лінгвістів та перекладознавців викликає адекватне відтворення англомовних каламбурів, які являються не лише способом надання художнім текстам виразності та експресивності, а і відображають особливості стилю автору та цілісний мовно-стилістичний образ тексту оригіналу.

Каламбур – це риторичний засіб, що використовує певні комбінації звуків і слів для створення свого роду грайливого та комічного ефекту. Тлумачний словник визначає цей термін наступним чином: «Каламбур – це дотеп, в основі якого лежить використання різних значень якогось одного слова або кількох різних слів, схожих звучанням; гра слів» [5, с. 74]. Тобто, каламбури – це такі словосполучення, які використовують мовні одиниці, схожі між собою за фонетичними, семантичними чи графічними ознаками для створення комічного ефекту, вираження гумору, іронії та навіть сарказму.

Каламбур – це складне і різноманітне явище, про що свідчить термінологічна та концептуальна непослідовність, а також різні роботи та публікації на цю тему. В сучасній лінгвістиці термін каламбур розглядають в вузькому і широкому значенні і це пов'язано з відокремленням чи ототожненням цього поняття з терміном «гра слів». В широкому понятті каламбур являється лише одним із різновидів гри слів, на одному рівні з іншими риторичними прийомами, який створює подвійне значення в контексті, в якому він зустрічається, використовуючи слова, які відрізняються за змістом, але схожі або майже схожі за вимовою або написанням [8, с. 57].

Терміни «каламбур» та «гра слів» у багатьох випадках використовуються взаємозамінно. Ми дотримуємося думки більшості лінгвістів, які не розмежовували терміни гри слів з каламбуром, адже вони виконують в мові однакову роль і основуються на багатозначності слів.

Не менш складним являється питання класифікація каламбурів. Умовно їх можна поділити наступним чином – на фонетичній, лексичній або фразеологічній основі [1, с. 292]. Розглянемо їх більш детальніше.

Фонетичні каламбури – основані на мовних одиницях зі спільними фонемами, які не мають спільної етимології чи значення. Наприклад:

"They were obliged to have him with them," the Mock Turtle said. "No wise fish would go anywhere without a ***porpoise****." "Wouldn't it really?" said Alice, in a tone of great surprise. "Of course not," said the Mock Turtle. "Why, if a fish came to me, and told me he was going on a journey, I should say 'With what* ***porpoise****?'" "Don't you mean '****purpose****'?" said Alice* [6, с. 155].

Слова *porpoise* та *purpose,* хоча і мають майже однаковий склад фонем, але перекладаються семантично не зв'язаними словами, *дельфін* та *мета* відповідно.

Лексичні каламбури, в свою чергу також мають власну класифікацію, в якій можна виділити наступні підтипи:

Полісемічні каламбури – основані на мовних одиницях, що мають кілька значень. Наприклад:

"And so these three little sisters – they were learning to ***draw****, you know –" "What did they* ***draw****?" said Alice quite forgetting her promise. "Treacle," said the Dormouse, without considering at all this time* [6, с. 102].

Даний каламбур заснований на багатозначності дієслова «*draw*» – «*малювати*» та «*виймати*».

Омонімічні каламбури – основані на мовних одиницях, що мають ідентичне або схоже звучання або написання.

*"The governess would never think of excusing me lessons for that. If she couldn't remember my name, she'd call me '**Miss**', as the servants do." "Well, if she said '**Miss**', and didn't say anything more," the Gnat remarked, "of course you'd **miss** your lessons.* [7, с. 53]*."*

Слова ***Miss*** та ***miss*** хоча і мають однакове графічне зображення та фонетичне звучання, але не мають різне лексичне значення – Міс та пропускати відповідно.

Каламбури, що ґрунтуються на етимології – вигаданих словах, власних назвах чи іменах. Наприклад, ***Curiouser*** або ***March Hare*** відповідно.

Фразеологічні каламбури основані на зміні історично усталених значень слів та словосполучень, несподіваному тлумаченні мовних одиниць, використанні переносного значення елементів фразеологізму в буквальному значенні:

*"Perhaps not," Alice cautiously replied; "but I have to **beat time** when I learn music." "Ah! That accounts for it," said the Hatter. "He won't stand **beating*** [6, с. 101]*."*

Сталий вираз *to **beat time*** має значення «відбивати такт», та для створення каламбурного ефекту автор використовує його в буквальному значенні «бити час».

Гра слів захоплює увагу читача, тому що вона виділяється з навколишнього тексту. Часто функція каламбуру в тексті полягає в тому, щоб розважити людей, що його читають, створюючи гумористичний ефект. Проте, функція гри слів не завжди розважальна. Як вказує Делабастіта, на додаток до створення гумору, можливі функції гри слів включають створення тематичної узгодженості тексту, привертаючи більше уваги читача, додавання переконливої сили до твердження тощо [8, с. 129-130].

У всіх сферах перекладу перекладач повинен залишатися вірний мові оригіналу і намагатися найкраще передавати оригінальний стиль твору і його атмосферу. Особливо складним випробуванням для перекладача при перекладі каламбурів є той факт, що він використовує особливі структурні характеристики мови оригіналу для передачі його значення та ефекту. Для цих структурних особливостей часто неможливо знайти відповідник на цільовій мові. Також у таких словосполучень можуть бути різні тлумачення та різні сфери використання, а різні культурні та соціальні конотації можуть завадити правильному сприйняттю того чи іншого вислову.

Перекладачеві часто доводиться відходити від текстових структур мови оригіналу заради відтворення певних ефектів в мові перекладу. Це може означати наприклад, що оригінальний каламбур, що не має еквіваленту у мові перекладу замінюється іншим. Тому дуже часто

каламбури відносять до неперекладності, принаймні їх дослівний переклад.

Та на думку багатьох мовознавців, зокрема М. Любимова, Н. Галь, С. Влахова та С. Флоріна, в більшості випадків неперекладної гри слів не існує, це лише ознака некомпетентності перекладача і його небажання докласти зусиль для пошуку адекватного відтворення цього риторичного засобу [1, с. 286].

Дослідження лінгвістів допомогли сформувати декілька закономірностей перекладу каламбурів, але не кожен випадок може відповідати заданим рамкам, адже кожна гра слів – це стилістичний прийом, який відрізняється особливим семантичним змістом, і потребує від перекладача досконалого володіння двома задіяними мовами та розуміння соціально-культурних конотацій мови оригіналу [там само, с. 287].

При перекладі художнього твору треба вирішити головні питання – передати зміст, знехтувавши грою слів, чи зберегти експресивну фігуру мови, повністю відступивши від оригінальних слів автора.

Дії перекладача в більшій мірі залежать від контексту не лише уривку, який містить гру слів, а й всього твору і стилю автора в цілому. Перекладач має зробити припущення, які зміни зашкодять тексту найменше і згідно цьому діяти при перекладі.

Каламбури, основані на багатозначності слів, на думку С. Влахова та С. Флоріна являються найпростішими для відтворення. Вірогідно, що в мові перекладу та в мові оригіналу полісемічні одиниці відрізняються ідентичними зв'язками і знайти вдалий переклад гри слів не викликає труднощів [там само, с. 294].

Омонімічні каламбури частіше за все перекладаються іншою парою омонімів, інколи навіть зовсім різними за семантикою, адже дуже важко знайти схожі відповідники в мові перекладу [там само, с. 297].

Якщо в мові перекладу неможливо знайти еквівалентні мовні одиниці, або при буквальному відтворенні втрачається гумористичний ефект, перекладач має створити власну гру слів, використовуючи інші мовні засоби.

Переклад фразеологічних каламбурів, що мають ідентичне значення в обох мовах, не викликає ніяких труднощів. Та при відтворенні стилістичних прийомів, що не мають відповідників, перекладачу потрібно використати фразеологізм мови перекладу, який метафорично схожий на одиницю оригіналу і відтворює схожий образ в уяві реципієнтів [там само, с. 308].

Найчастіше вживаними способами перекладу каламбурів являються калькування та компенсація.

Калькування – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (у разі стійких словосполучень) їх лексичними відповідниками у мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого сполучення в мові перекладу, що копіює структуру вихідної лексичної одиниці [4, с. 65]. Наприклад:

"If that's all you know about it, you may ***stand down****," – continued the King.*

"I can't go no lower" – said the Hatter: "I'm on the floor, as it is."

"Then you may ***SIT down****," – the King replied* [6, с. 172].

– Якщо це все, що тобі відомо в даній справі, ти можеш ***спустатися*** *вниз, – провадив Король.*

– Я не можу спуститися нижче, – промовив Капелюшник, – я й так на самісінькій підлозі.

– Тоді можеш ***присісти****, – відповів Король* [2, с. 160].

Компенсація – це вид перекладацької трансформації, «спосіб перекладу, за якого елементи смислу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких є неможливою, а отже, такі, що втрачаються при перекладі, передаються у тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково у тому самому місці тексту, що й в оригіналі [3, с. 171].»

"And how many hours a day did you do lessons?» said Alice, in a hurry to change the subject. «Ten hours the first day,» said the Mock Turtle: «nine the next, and so on.»

«What a curious plan!» exclaimed Alice. «That's the reason they're called ***lessons****," the Gryphon remarked: «because they* ***lessen*** *from day to day* [6, с. 145].*»*

– А скільки годин у день тривали у вас ***уроки****? – запитала Аліса, поспішаючи змінити розмову. – У нас це називалося* ***строки****. Ми мали десять годин в перший день,– сказала Фальшива Черепаха,– потім дев'ять і так далі. – Як дивно! – вигукнула Аліса. – Саме тому вони й називалися* ***строки****,– зауважив Грифон,– бо вони щодня* ***скорочувалися*** [2, с. 67].

Отже, головним завданням перекладача є не буквальне відтворення каламбурів, збереження їх форми чи семантичних зв'язків, а збереження прагматичної функції гри слів, що була задумана автором тексту, відповідність стилістичним, ідейно-художнім засадам тексту оригіналу, його основній меті, змісту та експресивному забарвленню.

Література

1. Влахов С. Н., Флорин С. В. Непереводимое в переводе. Москва: Международные отношения, 1980. 343

с. 2. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес / пер. з англ. Г. Бушиної. Київ : Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1976. 143 с. 3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высшая. школа, 1990. 253 с. 4. Ребрій О. В. Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 116 с. 5. СУМ = Словник української мови в 11 т. / за ред. І. К. Білодід, А. А. Бурячок, В. О. Винник, Г. М. Гнатюк та ін. Київ : Наукова думка, 1971. Т. 9. 550 с 6. Carroll L. Alice's adventures in wonderland. Chicago, Illinois : Book Virtual Corporation, 2000. 195 p. 7. Carroll L. Through the Looking Glass and What Alice Found There. New York : Books of Wonder, 1993. 228 p. 8. Delabastita D: Wordplay and Translation: Introduction. In The Translator. Studies in Intercultural Communication. Manchester : St. Jerome Publishing, 1996. 353 p

УДК 811.111'255'373.612.2

УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ АНГЛОМОВНИХ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР СМАКУ

Левенцова Ю. В., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено дослідженню англо-українських перекладів смакових відчуттів. Результати, отримані в ході порівняльного аналізу англомовних метафоричних дескрипцій та їх відповідників українською мовою, вказують на три способи перекладу синестезійної метафори: збереження синестезійної метафори, зміна сенсорної моделі в метафорі та втрата метафори при перекладі українською мовою.

Ключові слова: метафора, переклад, синестезія.

Левенцова Ю. В., Мартынюк А. П. Украинские переводы английских синестезийных метафор вкуса. Статья посвящена исследованию англо-украинских переводов вкусовых ощущений. Результаты,

полученные в ходе сравнительного анализа англоязычных метафорических дескрипций и их соответствий в украинском языке, указывают на три способа перевода синестезийной метафоры: сохранение синестезийной метафоры, изменение сенсорной модели в метафоре и потеря метафоры при переводе на украинский язык.

Ключевые слова: метафора, перевод, синестезия.

Leventsova Yu. V., Martynyuk A. P. Ukrainian translations of English synesthetic gustatory metaphors. The article reports the results of the study of the English-Ukrainian translations of gustatory sensations. The results obtained in the course of the comparative analysis of English descriptions and their equivalents in Ukrainian indicate three patterns of translating synesthetic metaphors: preserving synesthetic metaphors, changing the sensory model in a metaphor, and losing metaphors when translated into Ukrainian.

Key words: metaphor, translation, synesthesia

Синестезія є способом сприйняття дійсності, продиктованим культурою: невипадково синестезійні переноси зустрічаються в літературі і мистецтві [7, с. 45]. Проте необхідно розрізняти два основних типи явищ, які позначаються терміном «синестезія»: перший тип – це феномен, про який говорять дослідники в сфері медицини і психофізіології, а саме посилена взаємодія аналізаторів відчуттів, коли дія на один з аналізаторів, активує інші, як аномалія; другий тип – прояви асоціативних відчуттів, притаманних більшості людей як психологічна норма [4, с. 150].

З точки зору лінгвістики, синестезія – це вживання слова, значення якого описує відчуття, типові для одного органу чуття, для характеристики відчуттів іншого органу чуття, наприклад, *м'яке світло, різкий звук, кришталевий голос*. При синестезії, або інтермодальності, завжди можна виділити первинне відчуття, за аналогією з яким розглядаються інші (наприклад, у виразі *м'яке світло* первинність тактильного відчуття є очевидною і вираз є метафоричним) [2, с. 23-27].

Синестезія в лінгвістиці втілюється у синестезійній метафорі. Синестезійна метафора є одним із найчастіших видів метафори і, таким чином, широко розповсюджена в мовах різних культур. З одного боку, синестезійна метафора часто використовується у повсякденному житті, наприклад, *солодкий запах* (тобто зображення запаху через смак). З іншого боку, використання сенсорної метафори спостерігається в художній літературі та рекламі (наприклад, *sweet dream – солодка мрія*) [9, с. 1305].

Актуальність роботи пов'язуємо зі значущістю проблеми вербалізації та перекладу дескрипцій смакових відчуттів для перекладознавства, й, водночас, з тією обставиною, що ця проблема є майже не вивченою. **Метою** нашого дослідження є встановлення особливостей перекладу англомовних метафоричних дескрипцій смакових відчуттів українською мовою. **Об'єктом дослідження** є англомовні метафоричні дескрипції смакових відчуттів та їх українські відповідники, а **предметом** – способи концептуалізації смакових відчуттів, втілені в англомовних метафоричних дескрипціях смакових відчуттів та їх перекладах українською мовою.

Емпіричним **матеріалом** слугують метафоричні дескрипції смакових відчуттів та їх українські відповідники, що були вилучені із автентичних англомовних художніх текстів XX – XXI століть. Ми проаналізували 184 англомовні метафоричні дескрипції та їх українські еквіваленти у романах Дж. Мартіна «Пісня льоду та полум'я», Гарріс Джонсон «Шоколад», Патріка Зюскінда «Парфуми: історія одного вбивці», Джона Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

Методи дослідження включають: класифікацію емпіричного матеріалу, його порівняльно-перекладацький аналіз та кількісний аналіз для підрахунків отриманих даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому виявлено метафоричні дескрипції смакових відчуттів в англомовних художніх текстах та способи їх відтворення в українських перекладах; з'ясовано, що смакові дескрипції застосовуються для відображення інших відчуттів людини та навіть абстрактних понять; встановлено концептуальні моделі переносу смакової модальності в іншу, та їх відповідники при перекладі на українську мову.

Під час перекладу подібних мовних одиниць перекладач повинен зберегти сенс дескрипції тексту оригіналу, та адекватно перекласти її на цільову мову. Метафоричні дескрипції вимагають творчого підходу і представляють собою певну складність, оскільки при перекладі треба брати до уваги їх оціночні, номінативні та естетичні компоненти [1, с. 41].

Як відомо, головною метою перекладу є досягнення адекватності. Основне завдання перекладача при досягненні адекватності – вміло зробити різні перекладацькі трансформації для того, щоб текст перекладу передавав всю інформацію, яка міститься в тексті оригіналу при дотриманні відповідних норм мови перекладу [4, с. 784]. Це також стосується і перекладу метафори, оскільки перекладачу потрібно «ввести» іншомовну метафору в текст перекладу таким чином, щоб основна мета автора оригінального тексту збереглася повністю [6, с. 1].

Метафори не завжди можна перекласти, оскільки часто вони пов'язані із певними культурними реаліями, і тому можуть виникнути проблеми при перекладі. Перекладач може застосувати стратегію одомашнення, яка полягає в наближенні тексту до культури мови, на яку створюється переклад, проте при перекладі втрачається певна інформація тексту оригіналу; або стратегію очуження, тобто культурний компонент тексту оригіналу буде збережено при перекладі [8, с. 251-252].

Порівняльний аналіз англомовних смакових метафор та їх українських перекладів здійснювався на основі встановлення відповідності між концептуальними моделями оригінальних смакових метафор та їх перекладів за методикою А.П. Мартинюк [3, с. 5]. На основі порівняльного аналізу виділені перекладацькі патерни: збереження / заміна / втрата метафоричної моделі.

1).Збереження сенсорної метафори має місце у 86 прикладах.

Метафори в цій групі було розподілено на моделі міжчуттєвого переносу, в яких відчуття смаку переноситься на такі модальності: ольфакторна, слухова, візуальна та дотикова. Також сюди відносимо моделі «смак – абстрактні поняття» та «смак – емоції». Ці дані подаємо у таблиці нижче:

Таблиця 1

	Нюх	Слух	Зір	Абстрактні поняття	Емоції
Смак	33	3	10	27	13

В нашому дослідженні найбільш широко представлені переноси із смакової модальності в ольфакторну (38%), наприклад: *bittersweet aroma of the chocolate vapour – гіркувато-солодкі випари шоколаду; sweet scent – солодкі запахи; bitter reek – гіркий сморід* тощо.

Наступною найбільш розповсюдженою моделлю є «смак – абстрактні поняття» (31%): *sweet dream – солоденька мрія; sweet abasement – солодке приниження; bitter comfort – гірка втіха* тощо.

Синестезійні переноси із смакової модальності на емоції представлені у 15% випадків: *bitterly regretted – гірко пожалкував; said Sam bitterly – з гіркотою мовив Сем* тощо.

Модель «смак – зір» представлена такими прикладами (12%): *her smile as sharp and sweet as icing – оголюючи зуби в сліпучій, нудотній, як цукрова глазур, посмішці; women made of dark honey, smooth and sweet and terribly sticky – жінок, що нагадують темний мед, густий, солодкий і надзвичайно липкий* тощо.

Та остання за кількістю прикладів модель – «смак – слух» складає лише 4% прикладів: *words were honey – солодким голосом; sweet was the sound of her voice – солодко звучав її голос.*

2). Зміна синестезійної метафори відбувається у 43 прикладах при перекладі на українську мову.

Метафори цієї групи було розподілено на такі моделі: «смакова модальність ↔ тактильна модальність», «смакова модальність ↔ візуальна модальність», «смакова модальність ↔ слухова модальність», «смакова модальність ↔ ольфакторна модальність». Подаємо дані в таблиці нижче:

Таблиця 2

	Дотик	Зір	Слух	Нюх
Смак	10	11	9	13

Найбільш часто зустрічається зміна модальності в моделі «смак нюх» (30%): *salt smell → солоний присмак; sweet grass → духмяна трава* тощо.

Наступна за кількістю модель зміни модальності є модель «смак ↔ зір» (26%): *bitter wind → різкий вітер; sweet days → світлих днів; wry jests → кислі жарти* тощо.

Модель зміни сенсорної модальності «смак ↔ дотик» складає 23% прикладів: *soft as a kiss → солодким, як поцілунок; singing with sweet voices → спів ніжних голосів; sweet-spoken as a young leaf → ласкаві, мов юні листочки* тощо.

Та найрідше зустрічається модель зміни модальності «смак – слух» (21%): *bitterness in her tone → буркотливі нотки; sweet forgetfulness of sleep → тихий сон забуття* тощо.

3). Втрата метафори при перекладі на українську мову зустрічається у 55 прикладах.

Спостерігається два види втрати метафори: 1) міжчуттєвий перенос не перекладається; 2) відбувається зміна модальності і таким чином утворюється неметафоричне словосполучення. Результати подаємо в таблиці:

Таблиця 3

	Не перекладається	Словосполучення без метафори
Смак	36	19

Випадків переносу смакової модальності на українську мову більше (65%): *minstrels began to make sweet music – менестрелі заграли; our feud with the Orcs is bitter – ворогуємо з орками; sweet bell ringing in a tower of the citadel – на цитадельній вежі вдарив дзвін*, тощо.

35% складають приклади, що були перекладені із заміною модальності на ту, що є характерною для певного об'єкту, через що і відбувається втрата метафори: *sweet Nimrodel – мила Німродель; bitter edge – гостре лезо, bitter struggle – жорстока сутичка,* тощо.

Із проведеного аналізу можемо зробити **висновок**, що при перекладі на українську мову перенос смакової модальності на інші зберігається, утворюючи і в мові перекладу синестезійну метафору. **Перспективи** дослідження вбачаємо в подібному аналізі синестезійних метафор, які змінюють сенсорну модальність або втрачають свою метафоричність при перекладі.

Література

1. Боева Е. Д., Кулькина Е. А. Способы перевода авторской метафоры в художественном тексте. Филологические науки. Вопросы теории и практики. 2014. № 4 (34). С. 41–44. **2.** *Григорьева О. Н. Цвет и запах власти. Лексика чувственного восприятия в публицистическом и художественном текстах: учеб. пособие. Москва : Флинта: Наука, 2004. 341 с.* **3.** *Мартинюк А. П. Відтворення англійських конвенціональних метафор в українських перекладах. Вісник ХНУ. 2017. Вип. 85. С. 21–28.* **4.** *Махмудов У. Р. О классификации переводов фразеологизмов в текстах СМИ. «Молодой учёный». 2015. № 4 (84). С. 784–787.* **5.** *Найчук В. В. Синестезия как психологическая норма. Исследование синестезии младших школьников. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2014. №19. С. 149–151.* **6.** *Пронькина В. М. Способы перевода метафоры в художественных произведениях А. Кристи с английского языка на русский язык. Научное обозрение. 2017. № 2. С. 1–7.* **7.** *Шнякина Н. Ю. Тактильные ощущения как источник метафорической вербализации перцептивной области «запах». Гуманитарный вектор. 2017. №5. С. 41–50.* **8.** *Gerrig Richard J. Psychology and Life 20th ed. London : Pearson, 2013. 624 p.* **9.** *Xiu Yu. The Cognitive Function of Synesthetic Metaphor. Journal of Language Teaching and Research. 2015. Vol. 6, No. 6. P. 1305–1310.*

УДК 811.111'255.4:821.111(73)–31.09

ВІДТВОРЕННЯ «МОВИ РАСИЗМУ» В ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Г. ЛІ «УБИТИ ПЕРЕСМІШНИКА»)

Лямзєнко В. В., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті на основі визначення понять «дискурсу расизму» та «перекладу дискурсу расизму» з тексту оригіналу виокремлено одиниці, які становлять або містять опори расистських смислів. Ці одиниці систематизовано та розподілено на номінативні та комунікативні. Встановлено потенціал та продуктивність способів перекладу цих одиниць, засвідчено збіжність/незбіжність способів/засобів, застосованих в українському та російському перекладах. Переклад досліджених одиниць визначено як успішний через його здатність до відтворення расистських смислів.

Ключові слова: вербальні опори, дискурс расизму, номінативні/комунікативні одиниці, переклад, способи/засоби перекладу.

Лямзенко В. В., Фролова И. Е. Воспроизведение «языка расизма» в переводе (на материале переводов романа Х. Ли «Убить пересмешника»). В статье на основе определения понятий «дискурса расизма» и «перевода дискурса расизма» из текста оригинала выделены единицы, которые представляют собой или содержат опоры расистских смыслов. Эти единицы систематизированы и распределены на номинативные и коммуникативные. Установлен потенциал и продуктивность способов перевода этих единиц, засвидетельствовано совпадение/несовпадение способов/средств, использованных в украинском и русском переводах. Перевод исследованных единиц определен как успешный вследствие их способности к передаче расистских смыслов.

Ключевые слова: вербальные опоры, дискурс расизма, номинативные / коммуникативные единицы, перевод, способы/средства перевода.

Liamzienko V. V., Frolova I. Ye. Rendering "language of racism" in translation (based on translations of H. Lee's novel "To Kill a Mockingbird"). Proceeding from defining "discourse of racism" and "translation of discourse of racism", the article focuses on the language units which have been extracted from the original text as the ones that form

the basis for racist senses. These units are classified into nominative and communicative ones. The study also establishes the set and productivity of the methods of these units translation; reveals the identity/difference of the methods/means employed in the Ukrainian language and Russian language translations. The translation of the units under study is qualified as successful on the grounds of their ability to render the racist senses.

Key words: discourse of racism, methods/means of translation, nominative/communicative units, translation, verbal basis.

На сьогоднішній день проблема расизму ще не втратила своє актуальності, можливо, навпаки стала гострішою. Це питання було висвітлено у творах багатьох письменників, але одним із найвідоміших романів, у якому піднімається проблеми афроамериканців та расизму загалом можна сміливо назвати «Убити пересмішника» Нелл Гарпер Лі. Саме її відомий твір ми взяли за основу у своєму дослідженні проблеми відтворення «мови расизму» в перекладі.

Актуальність дослідження визначена застосованим у ньому дискурсивним підходом до аналізу перекладу та значущістю літературних творів антирасистського спрямування, які покликані чинити регулятивний вплив на суспільну свідомість, формуючи в громадян негативне ставлення до проявів расизму. **Об'єктом** дослідження є вербальні одиниці, що репрезентують «мову расизму» в романі Гарпер Лі «Убити пересмішника». **Предметом** аналізу виступають способи перекладу цих одиниць українською та російською мовою. **Метою** роботи є з'ясування специфіки відтворення «мови расизму» у перекладі з урахуванням міжкультурних відмінностей. **Матеріалом** аналізу був роман Гарпер Лі «Убити пересмішника» (*"To Kill a Mockingbird"*). Зокрема, аналізу були піддані 226 вербальних одиниць (слів, словосполучень, висловлень), що репрезентують дискурс расизму, та 452 їхніх українських та російських відповідників.

Расизм, як суспільна практика, сформувався в умовах дискримінації небілого населення, тобто дискримінації за расовою ознакою. Це основне значення терміну «расизм» стосується суспільних відносин у США, закорінених на практиках рабства і расової сегрегації, наслідки яких, попри значні зусилля влади, на сьогодні ще остаточно не вдалося подолати. У сучасному світі термін «расизм» отримує більш широке тлумачення та використовується на позначення дискримінації різних груп людей за різними соціальними ознаками. Релевантним нашому дослідженню є первісне, вузьке розуміння расизму, як дискримінації чорної раси в США.

Дискурс расизму розуміємо як розумово-комунікативну вербалізовану діяльність, конституювальними ознаками якої є такі:

- когнітивна – ментальна основа: формування/відтворення расистських ментальних репрезентацій, вкорінених в расистських забобонах і ідеології;
- соціальна – дискримінаційні соціальні практики домінуючих груп, організацій, інститутів;
- комунікативна – засвоєння/реалізація расистських соціальних практик у вербальній комунікації [3].

У нашому дослідженні виходимо з того, що продукти дискурсу расизму – тексти та їхні мінімальні одиниці – висловлення – містять вербальні одиниці, котрі слугують опорами расистських смислів.

Роман Н. Г. Лі «Убити пересмішника» належить до скарбниці світової літератури XX ст., а його популярність та значущість у США обумовлена його анти-расистською спрямованістю. Час виходу в світ роману збігся із початком масштабного руху небілого населення Америки за свої громадянські права, що суттєво підвищило його актуальність [5]. У своєму творі авторка пропагує ідею рівності людей різного кольору шкіри, шляхом включення в роман фрагментів дискурсу расизму та подання расизму як украй негативного суспільного феномену.

Сучасні перекладознавчі студії трактують переклад як міжкультурну комунікацію, а поняття перекладності, адекватності та еквівалентності пояснюють з опорою на когнітивний аспект комунікації: головним чинником постає донесення до реципієнта цільового тексту усіх тих смислів, що закладено у вихідному тексті. Це дає підстави вести мову про переклад дискурсу, процес, у якому завдання перекладача вбачається у відтворенні не стільки мовних особливостей тексту оригіналу, скільки тих розумових і комунікативних чинників, що в ньому втілено, хоча в художньому перекладі необхідним є також якомога повніше збереження мистецьких якостей тексту оригіналу [4].

Переклади роману “To Kill a Mockingbird” українською і російською мовою зроблені відомими перекладачами, а саме Михайлом Харенко, Норою Галь, Раїсою Облонською та Тетяною Некряч. Для аналізу обрано переклади, зроблені в один часовий період – 60-ті – 70-ті роки XX ст. У цей радянський період підтримка боротьби небілого населення США за громадянські права належала до провідних ідеологем, тому перекладачі не відчували тиску цензури й могли вільно обирати шляхи і способи відтворення мовних одиниць – опор расистських смислів.

Одиницями перекладацького аналізу стали фрагменти дискурсу расизму, наявні в оригіналі роману Г. Лі «Убити пересмішника». До таких фрагментів належать: (1) зразки мовлення героїв роману (у

дискурсній зоні персонажів [1]), які кореспондують з расистськими комунікативно-соціальними практиками, закоріненими на відповідних ментальних репрезентаціях; (2) зразки авторського мовлення (у дискурсній зоні наратора [1]), які описують прояви расизму. Одиниці першої групи кваліфікуємо як *репрезентативні*, оскільки вони представляють зразки расистських комунікативних дій; одиниці другої групи вважаємо *дескриптивними*, тому що вони описують расистські соціальні практики. Обидві групи одиниць на вербальному рівні подані висловленнями, в яких містяться опори расистських смислів, а саме: (1) номінативні (слова, словосполучення); (2) акціональні (прагмасемантична характеристика цілого висловлення). Зазначені одиниці були піддані порівнянню у тексті оригіналу і текстах перекладу.

Аналіз перекладу здійснювався за допомогою таких процедур:

1. З'ясування наявності/відсутності в перекладі одиниць тексту оригіналу, що містять опори расистських смислів.

Нами було виокремлено 226 вербальних одиниць (слів, словосполучень, висловлень), що репрезентують дискурс расизму та містять опори расистських смислів, а також 452 їхніх російських та українських відповідників.

2. За наявності перекладу таких одиниць виявлення способів перекладу.

Усі виокремлені одиниці було відтворено в текстах перекладу. Під час аналізу в нашому дослідженні ми використовуємо типологію способів перекладу лексичних одиниць, запропоновану С. Флориним та С. Влаховим [2].

3. Порівняння способів перекладу, використаних в українському та російському перекладі роману.

Отримані результати засвідчили, що застосовані способи перекладу можуть збігатися в українському та російському перекладах, наприклад:

Оригінал	Український переклад	Російський переклад
The sheriff hadn't the heart to put him in jail alongside ***Negroes****, so Boo was locked in the courthouse basement.*	*Шериф не наважився посадити Страхолюда у тюрму разом з* ***неграми****, і його замкнули у підвалі будинку суду.*	*Шериф не решился посадить Страшилу в тюрьму вместе с* ***неграми****, и его заперли в подвале здания суда.*

В українському та російському перекладах слово *"**Negroes**"* перекладається за допомогою транкодування.

В інших випадках застосовані способи перекладу частково збігаються в українському та російському перекладах.

Оригінал	Український переклад	Російський переклад
*"He looked **all Negro** to me: he was rich chocolate with flaring nostrils and beautiful teeth".*	*«Мені здалося, **звичайний негритянський хлопчик**; шоколадний полиск шкіри, широкі ніздрі, гарні зуби».*	*«Мне показалось – **настоящий негритёнок**, совсем шоколадный, ноздри широкие, и зубы сверкают».*

В українському варіанті перекладу було використано контекстуальний переклад та додавання, в російському варіанті – лише контекстуальний переклад.

Оригінал	Український переклад	Російський переклад
*"Too proud to fight, you **nigger-lovin' bastard**?"*	*«То що – битися не бажаєте? Надто гордий? **Чорнолюб смердючий**!»*	*Что, говорит, **черномазым пятки лизать не гордый**, а драться гордый?*

В українському варіанті вислів "***nigger-lovin' bastard"*** був перекладений за допомогою семантичного неологізму, а в російському – заміною слів однієї частини мови на іншу та використанням семантичного неологізму.

Загалом, результати аналізу засвідчили, що під час перекладу питома вага використаних способів перекладу незначно відрізняється в російському та українському перекладах. Також, було виявлено, що під час перекладу номінативних одиниць «мови расизму» найчастіше були використані функціональний аналог (37%), калькування (21%), транскодування (14%) та вилучення (14%). Під час перекладу комунікативних одиниць «мови расизму» найчастіше використовувався функціональний аналог (68%).

Щодо успішності перекладачів можна стверджувати, що незважаючи на те, які способи чи засоби вони обирали, їм в усіх випадках вдалося відтворити опори расистських смислів, а отже переклади можна кваліфікувати як успішні.

Перспективою роботи є аналогічний аналіз перекладу інших літературних творів, пов'язаних із тематикою расизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бехта Т. О. Текст і дискурс як категорії літературно-художньої комунікації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2013. Вип. 37. С. 51–53. 2. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. Москва : Высш. шк., 1986. 416 с. 3. Дейк ван Т. А. Дискурс и власть: Репрезен-

тация доминирования в языке и коммуникации. Пер. с англ. : монография. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. 344 с. 4. Радчук В. Динаміка перекладності. Питання літературознавства. 2008. № 75. С. 289–295. 5. Lee Harper. To Kill a Mockingbird // ЛитЛайф – литературный клуб. URL: https://litlife.club/br/?b=103554 (дата звернення: 7.09.2017).

УДК 811.111+811.161.2]'255.4'373.2

ПЕРЕДАЧА ОНІМІВ У РОМАНІ ДЖ. Р.Р. МАРТІНА *A GAME OF THRONES* УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Матяш Е. Ю., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено проблемам відтворення власних назв у романі-епопеї Дж. Р.Р. Мартіна *A Game of Thrones* при перекладі українською мовою. Виділено такі групи онімів, характерні для аналізованого твору, як антропоніми (імена й прізвища, прізвиська, титули) й топоніми. Зроблено висновок щодо загальної стратегії перекладача В. Бродового та вжитих трансформацій при передачі онімів.

Ключові слова: Дж. Р.Р. Мартін, оніми, передача власних назв, художній переклад, фентезі

Матяш Э. Ю., Ивахненко А. А. Передача онимов в романе Дж.Р.Р. Мартина *A Game of Thrones* на украинский язык. Статья посвящена проблемам воссоздания имен собственных в романе-эпопее Дж. Р. Р. Мартина *A Game of Thrones* при переводе на украинский язык. Выделены следующие группы онимов, характерные для проанализированного произведения: антропонимы (имена и фамилии, прозвища, титулы) и топонимы. Сделан вывод об общей стратегии переводчика В. Бродового и использованных им трансформациях при передаче онимов.

Ключевые слова: Дж. Р. Р. Мартин, онимы, передача имен собственных, художественный перевод, фэнтези.

Matiash E. Yu., Ivakhnenko A. O. Rendering onyms in *A Game of Thrones* by G.R.R. Martin into Ukrainian. The article deals with the issues of transferring proper names used in *A Game of Thrones* by G.R.R.

Martin while translating the novel into Ukrainian. The following groups of proper names typical for the text in question have been determined: anthroponyms (personal names, family names, nicknames, titles of nobility) and toponyms. The general strategy of translator V. Brodovyi has been determined as well as transformations used while rendering onyms.

Key words: G. R. R. Martin, fantasy, literary translation, onyms, proper names rendering.

В якості **об'єкта дослідження** виступають проблеми перекладу фентезійних творів Дж. Р. Р. Мартіна українською мовою, а його **предмета** – особливості відтворення власних назв. **Мета дослідження** полягає у виявленні основних трансформацій, вжитих у межах перекладацької стратегії. **Актуальність дослідження** обумовлена великою популярністю жанру фентезі, взагалі, і творів Дж. Р.Р. Мартіна, зокрема. На наш погляд, **новизна** статті полягає в ономастичному й перекладознавчому аналізі першоджерела і цільового тексту. **Методи дослідження** – стилістичний і перекладознавчий аналіз. **Матеріалом дослідження** послугував роман-епопея Дж.Р.Р. Мартіна в оригіналі та українському перекладі В. Бродового.

Оскільки у даній статті розглядається проблема передачі онімів, перш за все слід зазначити, що саме ми розуміємо під цим поняттям. Для цього звернемося до «Словника української мови», де оніму дається таке визначення: це «слово, словосполучення чи речення, яке служить для виділення іменованого ним об'єкта з ряду подібних, індивідуалізуючи і ідентифікуючи даний об'єкт» [3]. Дослідники групують оніми за певними ознаками. На нашу думку, найпростішу класифікацію онімів пропонує Д. Єрмолович [1]. Так, він розділяє власні назви лише на дві крупні групи. До першої відносяться позначення персоналій, а саме: імена та прізвища людей, «персоналії змішаного типу та прізвиська». До другої належать всі інші типи власних назв, серед яких можна виокремити, як вжиті в аналізованому творі, топоніми та зооніми [1]. Також у текстах жанру фентезі зазвичай велику роль грають драконіми, фруріоніми та псевдобіоніми [2, с. 131], але у межах даної статті ми їх не розглядатимемо.

На думку сучасної української дослідниці Т.М. Старостенко [4, с. 131], в романі A Game of Thrones ім'я людини грає надзвичайно важливу стилістичну роль, має багату семантику і «виконує ряд важливих функцій: характеризуючу, оцінно-експресивну, алюзивну». Так, багато імен персонажів циклу є звичайними чи видозміненими британськими іменами, або ж у них можна побачити алюзії на певні історичні особистості з тієї ж таки Британії або середньовічної Європи, взагалі. Цікаво, що видозмінення імен відбувається за

рахунок внесення змін у їхню вимову або написання, наприклад: «нормальне» англійське ім'я *Edward* стає *Eddard, Benjamine* перетворюється на *Benjen, Harold* стає *Gerold,* жіночі імена *Jane* та *Lisa* отримують вигляд *Jeyne* та *Lysa*, відповідно. Найчастотнішою фонетичною зміною при адаптації імені людини стає зміна голосної. А ось, яким чином автор змінює графічну форму імен: *Adam → Addam, Jamie → Jaime, John → Jon, Martin → Martyn*. Назвемо кілька англійських імен, що не зазнали жодних змін у романі: *Will, Robert, Robin*.

Наведемо також приклад антропонімів, утворених за асоціативним принципом, від імен відомих історичних особистостей. Мабуть, найяскравішим прикладом є імена двох ворогуючих домів, Старків і Ланістерів. На наш погляд, їхні назви, а також певні події в сюжеті завдячують славнозвісній Війні Червоної та Білої троянди у середньовічній Британії, що відбувалась між домами Йорків і Ланкастерів.

Також слід звернути увагу на структуру складних імен, що були утворені за загальними принципами, характерними для середньовічної Англії, та й взагалі, середньовічної Європи. Серед таких імен ми виділили чотири великі групи, а саме: 1) ім'я + прізвисько, наприклад: *Old Nan, Theon Stinky*, 2) ім'я + титул, наприклад *Quentin Martell, Prince of Dorn*, 3) ім'я + місце проживання, наприклад *John Snow of the Winterfell*, 4) офіційна форма звернення до монархів і їм подібних вельмож, наприклад *His Grace, Joffrey of Houses Baratheon and Lannister, First of His Name, King of the Andals and the First Men, Lord of the Seven Kingdoms, and Protector of the Realm*.

Перейдемо до порівняльного аналізу оригіналу та перекладу. З цією метою ми звернулись до українського варіанту роману, що його створив В. Бродовий, оскільки останній на початку тексту робить зауваження стосовно своєї перекладацької стратегії: він зазначає, що намагався певним чином «адаптувати» першотекст. Наведемо цитату аргументації перекладача щодо його стратегії: «Ключова моя ідея полягала в тому, щоб адаптувати мову перекладу з використанням українських старожитностей, надати їй виразного східноєвропейського колориту, де б у титулах, звертаннях, побутових назвах, військових термінах, у двірському пишномов'ї та посполитих теревенях чулося відлуння старої Русі-України, Литви, Речі Посполитої, козацтва, а подеколи й різноманітних наших сусідів: чехів, угорців, татар, москвинів тощо» [5].Такий підхід, який у перекладознавстві називається «стратегією одомашнення», свого часу використовувався славетним харківським перекладачем Миколою Лукашем, ім'я якого носить наша кафедра. На нашу думку, стратегія одомашнення

гарно спрацьовує саме у роботі з фантастичними жанрами, де вживається багато прецендентних імен.

The man had been taken outside a small holdfast in the hills. Robb thought he was a wildling, his sword sworn to Mance Rayder, the King-beyond-the-Wall. It made Bran's skin prickle to think of it. He remembered the hearth tales Old Nan told them. <...> He had lost both ears and a finger to frostbite, and he dressed all in black, the same as a brother of the Night's Watch, except that his furs were ragged and greasy.

Як бачимо, тут присутні імена людей у вигляді простого імені *Robb*, імені разом із прізвиськом *Mance Rayder, the King-beyond-the-Wall, Old Nan*, а також назва загону дружинників *the Night's Watch.* Передача цих імен досить різноманітна. Так, просте ім'я персонажа відтворено за допомогою транслітерування: *Робб.* Складне ім'я, що складається з власне імені та прізвиська, а саме, *Mance Rayder, the King-beyond-the-Wall,* передане напівкалькою: ім'я як таке було транскрибоване, а два прізвиська – кальковані, в результаті чого ім'я персонажа отримало українською такий вигляд: *Манс-Розбишака, Король-за-Стіною.* Тут також потрібно зазначити, що прізвисько «король» зберігає графічне оформлення оригіналу. Наступний онім, *Bran*, транслітероване: *Бран.* При передачі імені няні було вжито кальку і прийом архаїзації: *Old Nan – Стара Мамка.* Калькою також були передані наймення ворогів (*Others – Інші*), назва сезону холодів (*Long Night – Довга Ніч)* і назва військового підрозділу (*Night's Watch – Нічна Варта).* Графіка цих онімів у перекладі збереглася: В.Бродовий пише їх із великої літери.

Розглянемо ще один приклад – передачу складного титулу. Оригінал:

"In the name of Robert of the House Baratheon, the First of his Name, King of the Andals and the Rhoynar and the First Men, Lord of the Seven Kingdoms and Protector of the Realm, by the word of Eddard of the House Stark, Lord of Winterfell and Warden of the North, I do sentence you to die."

При передачі титулу українською мовою, В.Бродовий ужив кілька низка трансформацій водночас. Транскрибовані були: імена як такі: *Robert, Baratheon, Eddard, Stark* передано *Роберт, Баратеон*, *Едард, Старк*; топонім *Rhoynar – ройнар.* Калькування було застосовано до структури *of the House – з дому*; калькування і злиття основ – до *Seven Kingdoms (Семицарство);* напівкалька з адаптацією до топоніму *Winterfell – Зимосіч.* Цікаво, що титул *Lord* в різних місцях передається у різний спосіб: калькою як *повелитель*, а також транскрибуванням як *лорд.* Також було вжито заміну (*Protector – господар*, а не *захисник*) й еквівалент (*Warden – Оборонець).* У відтворенні решти титулу використано калькування.

Підбиваючи підсумки, можна зробити такий висновок. Перекладач В. Бродовий, намагаючись відтворити, у першу чергу, «середньовічну забарвленість» твору і його естетичний вплив на читача, не дотримувався єдиного підходу до передачі онімів, Перспективою нашого дослідження може стати аналіз відтворення особливостей мови персонажів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермолович Д. И. Имена собственные на стыке языков и культур. Москва : «Р. Валент», 2001. 200 с. 2. Новичков А. А. Передача антропонимов при переводе произведений жанра фэнтези // Вестник ИГЛУ. 2012. С. 198–205. 3. Словник української мови: в 11 томах. 1980. URL: www.sum.in.ua. 4. Старостенко Т. М. Феномен імені у романі Дж. Р.Р. Мартіна «Гра престолів» за циклом «Пісня льоду і полум'я» // Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. Вип. 2(78). Ч. 2. С. 128–138. 5. Хата на Тризубі: Про проект. URL: http://ice-and-fire.in.ua/page/about/.

УДК 81'255'42:655.3.066

ПАРАТЕКСТУАЛЬНІ ЕЛЕМЕНТИ В ПЕРЕКЛАДНІЙ КНИЖЦІ

Мащенко І. О., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглядаються паратексти, проаналізовано окремі види паратекстуальних елементів перекладних книжок та їх участь в аналізі та формуванні норм, стратегій і тактик перекладу. Досліджено передмови перекладної книжки в українській традиції. Проаналізовано зноски та примітки в перекладній книжці та їх роль у її розумінні та читанні.

Ключові слова: зноски, назва книги, норми перекладу, паратекст, передмова, перекладна книга, примітки, тріангуляція.

Мащенко И. А., Кальниченко А. А.. Паратекстуальные элементы в переведенной книге. В статье рассматриваются паратексты, проанализированы отдельные виды паратекстуальных элементов переведенных книг и их участие в анализе и формировании норм,

стратегий и тактик перевода. Исследованы предисловия переведенной книги в украинской традиции. Проанализированы сноски и примечания в переведенной книге и их роль в ее понимании и чтении.

Ключевые слова: название книги, нормы перевода, паратекст, переводная книга, предисловие, примечания, сноски, триангуляция.

Mashchenko I. O., Kalnychenko O. A. Paratextual elements in a translated book. The article focuses on paratexts, describes specific types of paratextual elements of translated books and their role in analysing and forming translation norms, strategies and tactics. It deals with prefaces of a translated book in the Ukrainian tradition and analyzes notes of a translated book and their role in its reading and understanding.

Key words: endnotes, footnotes, norms of translation, paratext, preface, title, triangulation

Нещодавно коло інтересів перекладознавців істотно розширилось, коли стали досліджувати такі явища, як псевдопереклади, автопереклади, опосередковані переклади, повторні переклади та паратексти перекладів.

На відміну від інших аспектів перекладу, паратекстуальний елемент є сукупністю рішень, прийнятих не тільки перекладачем. Робота над паратекстами здійснюється також за участі видавця, критиків і навіть читачів. Тому в цьому дослідженні ми розглянули, якою є роль кожного з агентів перекладу у створенні паратекстів, проаналізуємо сутність поняття «парапереклад» і його роль у світовій та вітчизняній перекладознавчій теорії.

Об'єктом дослідження виступають різні види паратекстів перекладної книжки. **Предметом аналізу** є засоби подачі перекладної книжки українському читачеві через передмови, через зноски та примітки як перекладача, так і редакції, через інші паратекстуальні елементи у зв'язку з домінуючими перекладацькими нормами. **Метою дослідження є** визначення ролі паратекстів у перекладній книжці та у дослідженні норм перекладу.

Матеріалами дослідження були обрані передмови до українських перекладів зарубіжних творів, опублікованих у 1920-30-х роках, а саме: передмови до зібрання творів М. Гоголя, до «Грозової ночі» Ж. Дюамеля, «Дев'яносто третього року» та «Бюг-Жаргаль» В. Гюго, до збірки німецьких балад, антології американської поезії, до вибраних творів М. Лєскова, Е. По та О. Пушкіна та до шекспірівського «Гамлета», до збірки перекладів Л. Українки; зноски та примітки із українських перекладів Ф. С. Фіцджеральда «Кохання останнього

магната», С. Гокінга «Найкоротша історія часу», Д. Кіза «Таємнича історія Біллі Міллігана», Дж. Нельсона «Вікінги», Е. Дж. Фінна «Жінка у вікні», Дж. Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі».

Паратекст – це будь-який текст, що доповнює, супроводжує або знаходиться за межами основного тексту, виконує тлумачну або інструктивну функції, надає довідкову інформацію, містить коментарі та думки вчених, перекладачів чи читачів [1].

Розрізняють вербальні та невербальні паратексти. Категорії вербальних паратекстів включають примітки та зноски, передмову та післямову, вступ і епілог. Менш видимими, але не менш важливими видами паратекстів є зміст, алфавітний покажчик, заголовки та підзаголовки, синопсис глав і навіть рекламні оголошення на паперовій суперобкладинці [2]. Окрім вербальних паратекстів, більшість видань містять певну кількість невербальних паратекстів, якими виступають ілюстрації, фотографії, таблиці, схеми та діаграми, оформлення суперобкладинок, а також менш помітні, але дуже важливі елементи візуальної презентації: шрифт, структурування тексту та оформлення. Такі елементи містяться у виданій книзі, і кожен з них більшою чи меншою мірою впливає на сприйняття останньої читачем.

Зазвичай стратегії та тактики перекладачів, а через них і перекладацькі норми, що діють в певних період розвитку національної традиції, визначають за допомогою порівняльного аналізу джерельних та цільових текстів. Але останнім часом у перекладознавстві додатково до такого аналізу стали долучати й дослідження позатекстових джерел, таких як оціночні праці про переклад (напр., рецензії, наукові статті) та паратексти (напр., примітки перекладача, зноски, передмови), тобто, використовується так званий прийом «триангуляції», коли застосовують два чи більше методи збору даних при дослідженні одного й того самого предмету, чи перехресну перевірку з різних джерел. Ідея полягає в тому, що можна бути більш впевненим у результатах, якщо різні методи чи джерела призводять до одного результату. Наприклад, якщо перекладач вважає за потрібне обґрунтувати деякі прийняті ним рішення, можна вважати, що перекладачеві відомо про «нормативні» очікування. Зазвичай обґрунтування подають у вигляді зносок або передмови, у випадку, якщо рішення перекладача не відповідає загальним очікуванням, а суперечить панівним нормам та відображає певне відхилення від них. А якщо такі рішення вважають новаторськими, а інші перекладачі починають їх використовувати, то норми змінюються. До інших форм позатекстових джерел відносяться спостереження перекладачів та інтерв'ю з перекладачами або рецензентами. Отримані дані можуть підкріплю-

вати даними, отриманими при визначенні закономірностей у контексті перекладених текстів (а саме за допомогою триангуляції) [5].

Сьогодні **перекладацькі передмови** зустрічаються вкрай рідко. Однак, українські видання перекладних книжок у 1920-30-і роки, як правило, супроводжувалися розлогою передмовою, яка містила не лише просвітницький та ідеологічний матеріал, але й дещо стосовно методу перекладу. Так, критик і літературознавець Володимир Державін написав протягом 1920-х років низку передмов до україномовних перекладів зарубіжних творів, зокрема «Боккаччо й «Декамерон»» до «Декамерона» Дж. Боккаччо в перекладі Л. Пахаревського та П. Майорського (1928), «Антігона» Софоклова – зразок античної трагедії» до перекладу П. Ніщинського «Антігони» Софокла, «Вальтер Скотт – основоположник історичного роману» до роману Вальтера Скотта «Роб Рой» у перекладі з англійської Л. Скрипника та С. Гаєвського (1930), в яких відстоював перекладстилізацію, тобто необхідність орієнтації перекладача на першоджерело. Іван Кулик у передмові до власної «Антології американської поезії 1855–1925» проголошував, що перекладач має орієнтуватися не так на першоджерело, як на радянського читача: «Ми мали на увазі, що перекладаємо для українською читача, до того ж для *сучасного*, радянського. Це змушувало нас свідомо вносити деякі зміни в переклади порівняно з оригіналами». В передмові Павла Филиповича «Пушкін в українській літературі» до антології українських перекладів Пушкіна 1927 р. (друге видання – 1930 р.) на матеріалі численних перекладів цього російського поета розглядаються зміни в методах українського перекладу, в рецепції читача, в мовних засобах перекладу. В передмові «Чехов по-українськи» до ІІ тому «Вибраних творів» А.П. Чехова її автор Максим Рильський пише про основні завдання, що стоять перед перекладачем художньої літератури – знайти відповідний тон чи ключ та визначити творчу домінанту автора чи місця. І хоча більшість передмов написані не авторами і не перекладачами, а третьою особою, все ж передмови, написані безпосередньо перекладачами, виділяються перекладознавчим аналізом, бо кожен перекладач вважає за потрібне викласти труднощі та особливості перекладу твору, над яким він працював. Саме такі передмови мали і, мабуть, продовжують мати, вплив на формування норм перекладу.

Перекладацькі зноски/примітки є, напевно, одним з найскладніших паратекстуальних елементів в контексті визначення їх текстуальної чи екстратекстуальної природи [4]. Адресантом зносок/приміток може бути сам автор, або інша особа (аллографічні паратексти). Зноски в перекладній книжці можуть належати авторові

твору, перекладачеві, редакторові, або сторонньому фахівцю, не рідко в останньому випадку авторові передмови. Іноді в такій книжці можуть зустрічатися зноски/ примітки автора, перекладача і третьої особи одночасно. Разом з адресантом, інша складова, яка визначає прагматичний характер таких паратекстуальних елементів як зноски/ примітки, є адресат. Цільова аудиторія тексту вважається основним компонентом процесу перекладу та вирішальним чинником процесу прийняття рішень перекладачем та редактором отриманого продукту. Цільова аудиторія перекладу – це члени іншої культурномовної спільноти, чиї знання, очікування та потреби в тексті відрізняються від відповідних рис цільової аудиторії тексту першоджерела. Саме до такого читача звертається перекладач у своїх зносках, саме цільовий читач є визначальним чинником використання зносок/ приміток та представлення їх у певному вигляді. Читач же, зі свого боку, завжди має право вибрати – читати їх чи ні.

Функція паратексту визначається його зв'язком з текстом, який він супроводжує. Внаслідок цього, функціональний статус зносок/ приміток не визначається апріорі, а розглядається лише у контексті. Ці обставини будуть залежати від декількох чинників, таких як відстань між культурами, до яких належить джерельний та цільовий тексти, вимоги потенційного читача тексту перекладу, тип тексту, ідеологія тощо. Розглядаючи наявність чи відсутність зносок, напр., час їх написання та мету, можна отримати дуже цінні дані про перекладацькі стратегії, положення літературного перекладу в цільовій системі та політику перекладу, експліцитні та імпліцитні норми, уживані в конкретному історичному та/або професійному контексті [3]. За функціональними особливостями виділяють пояснювальні та дискурсивні примітки/зноски.

Основна функція **пояснювальних зносок/приміток** полягає у наданні додаткової інформації, яка вважається необхідною для досягнення повного розуміння вихідного тексту та відтворення всіх впливів вихідного тексту цільовою мовою. Приклади взяті з перекладу твору Ф. Скотта Фіцджеральда «Кохання останнього магната» (перекладачі та автори зносок Ігор Ільїн та Олександр Кальниченко) [6]: *«... та я покуняла кілька хвилин на одній з тих «залізних дів» (1), що їх поставили нібито для відпочинку пасажирів.» (1)* «Залізна діва (англ. *Iron Maiden*) – знаряддя катувань у вигляді залізної шафи з гострими цвяхами всередині»; *«...він тримав у полі зору усе розмаїття життя у себе під ногами до найменших подробиць; так молодий добрий пастир і день, і ніч опікується своєю отарою (1)»*. (1) «Алюзія на Євангелію від Івана 10: 11-16 (Я – пастир добрий: добрий пастир життя своє покладе за овечок... Є у Мене й інші вівці, котрі не з цієї

отари, і тих належить Мені привести: і вони почують голос Мій, і буде одна отара і один Пастир)».

Функція **дискурсивних зносок/приміток** полягає не в наданні об'єктивної інформації чи деталей. Основна характеристика дискурсивних зносок полягає в тому, що перекладач не тільки «каже щось», але також коментує і висловлює думку про це. Наприклад [6]: «*В окремому залі студійного кафетерію за ленчем зібралися одинадцятеро та їхній гість принц Arґe (1)*». (1) (1) «Принц Arґe – йдеться про Оге, принца Данії (*Aage*, а не *Agge*) (1887 – 1940) – кузена короля Данії Кристіана X, офіцера французького іноземного легіону, який у 1914 році після одруження проти волі королівської сім'ї відмовився від прав на трон і титулу «принц Данії» і став іменуватися принц Оге, граф Розенборг. У 1930-х роках неодноразово бував у США»;*«він уважав більшість ділків нудярами, яких вже й могила не виправить – остаточний вирок йому завжди підказувала кров Бернадотів (1), що текла в його жилах»:* (1) «Бернадоти – правляча династія королівства Швеції, що походить від наполеонівського маршала Бернадота. Принц Оге не був Бернадотом, але у 1934-38 роках принц Сігвард Бернадот (1907–2002), другий син шведського короля Густава VI Адольфа з династії Бернадотів, який пізніше став відомим промисловим дизайнером, працював помічником режисера в Голівуді, зокрема технічним радником на зйомках фільму «Невільник Зенди» (1937). Ймовірно, Фіцджерелд поєднав ці дві особи».

Такі зноски переривають діалог між автором тексту та читачем. Та помітність, якої досягає перекладач, використовуючи такі примітки, робить його майже оповідачем історії. Тобто голос перекладача підіймається до голосу автора та керує читанням та розумінням тексту.

Висновки: паратексти несуть у собі велику кількість інформації, цінної не тільки для якісного розуміння та читання книжки, а й додаткову до перекладацького порівняльного аналізу текстів щодо перекладацьких стратегій, а, отже, й норм. **Перспективу** дослідження бачимо в інших різновидах паратексту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Calle-Gruber M., Zawisza E. Paratextes. tudes au bord du texte. Paris : L'Harmattan, 2000. 29 p. **2**. *Fr as J. Y. Presentation of the web-TV programme P ldoras T&P. URL: http://www.joseyustefrias.com/index.php/web-tv/pildorastyp.html (дата звернення 01.09.2018).* **3.** *Genette G. Paratexts: thresholds of interpretation. Cambridge : The Press Syndicate of the University of Cambridge, 1997.*

427 p. **4.** *Toledano Buendia C. Listening to the voice of the translator: A description of translator's notes as paratextual elements. La Laguna : PCEI Ediciones, 2013. 14 p.* **5.** *Schaffner C. Translation and norms. Clevedon : Multilingual Matters,1999. 35 p.* **6.** *Фіцджеральд Ф. С. Кохання останнього магната. Харків : Folio, 2018. 308 с.*

УДК 811.111'255'374'373.46

ПРИНЦИПИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПИСУ ЗООЛОГІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Пасинкова Ю. О., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У цьому дослідженні увагу зосереджено на проблемах і принципах перекладу зоологічних термінів тематичних груп «Ссавці», «Парнокопитні» та «Непарнокопитні» з англійської на українську мову. Розроблено алгоритм перекладу цих термінів, виявлено якісні та кількісні характеристики термінів, які складають \ не складають труднощі в перекладі. Запропоновано також принципи лексикографічного опису досліджених термінів.

Ключові слова: алгоритм перекладу, зоологічні терміни, принципи лексикографічного опису, тематичні групи.

Пасинкова Ю. О., Фролова И. Е. Принципы англо-украинского перевода и лексикографического описания зоологической терминологии. В данном исследовании внимание сосредоточено на проблемах и принципах перевода зоологических терминов тематических групп «Млекопитающие», «Парнокопытные» и «Непарнокопытные» с английского на украинский язык. Разработан алгоритм перевода этих терминов, выявлены качественные и количественные характеристики терминов, которые представляют \ не представляют трудности в переводе. Предложены также принципы лексикографического описания исследованных терминов.

Ключевые слова: алгоритм перевода, зоологические термины, принципы лексикографического описания, тематические группы.

Pasynkova J. A., Frolova I. Ye. The Principles of English-Ukrainian translation and lexicographic description of zoological terminology. In

this research, attention is focused on the problems and principles of the translation of zoological terms of the thematic groups “Mammals”, “Ungulates” and “Odd-toed ungulates” from English into Ukrainian. The algorithm for translating these terms has been developed, the qualitative and quantitative features of the terms that present \ do not present difficulties in translation are brought to light. The study also offers the principles of lexicographic description of the analyzed terms.

Key words: translation algorithm, zoological terms, the principles of lexicographic description, thematic groups.

Проблеми аналізу перекладу фахової термінології належать до провідних у сучасних перекладацьких студіях, зокрема в нашій роботі увагу зосереджено на англо-українському перекладі зоологічної термінології. Через велику кількість термінів цієї галузі наукового знання, увагу зосереджено на трьох тематичних групах: термінах, що позначають клас ссавців та два ряди тварин, що входять до цього класу – парнокопитних і непарнокопитних. Ссавці вважаються вищим класом тварин, вони є найбільш розвиненими, більш за всіх походять на людину, більша частина з них одомашнені й мають практичне значення для людства. Парнокопитні та непарнокопитні є рядами класу ссавців, багато з яких поширені в природному середовищі нашої країни [15].

Актуальність дослідження обумовлена нагальною потребою аналізу англо-українського перекладу вузькогалузевої термінології, як основи укладання спеціалізованих словників. **Об’єктом** дослідження були ключові лексичні одиниці англомовних текстів у галузі зоології (зоологічні терміни) та їхні українські відповідники. **Предметом** дослідження стали способи англо-українського перекладу цих термінів, та принципи їхнього лексикографічного опису. **Метою** роботи був аналіз англо-українського перекладу зоологічних термінів, розробка принципів їхнього перекладу, та укладення глосаріїв цих термінів. **Матеріалом** аналізу стали автентичні англомовні тексти у галузі зоології загальним обсягом близько 50000 тисяч знаків та їхні ключові одиниці – терміни, яких виявилося 351, а також українські переклади цих текстів та українські відповідники зоологічних термінів.

На ***першому етапі*** дослідження було перевірено наявність досліджуваних термінів у неспеціальних перекладних англо-українських словниках. За наявності позитивного результату було застосовано такі способи перекладу, як добір словникового відповідника, або варіантного відповідника.

Відповідники зафіксовані для таких термінів, як наприклад, для групи *Ссавці* (36 лексичних одиниць,47,8%):*reptiles – рептилії; rorquals – смугастики; elephant – слон.*

Для групи *Парнокопитні* (68 лексичних одиниць, 46%): *ungulates – парнокопитні; herbivorous – рослиноїдні.*

Для групи *Непарнокопитні* (73 лексичні одиниці, 60%): *Oligocene – Олігоцен; epidermis – епідерміс.*

Цілком очевидно, що усі англомовні терміни, перекладені таким способом не склали труднощів у перекладі, їх загалом виявилось більшість (61% від загальної кількості одиниць), відповідно, проблемним виявився переклад решти (49%) термінів, що потребувало здійснення подальших кроків.

На ***другому етапі***, терміни, не зафіксовані в англо-українських перекладних словниках, були перекладені шляхом використання мови посередника, зокрема російської. Такий спосіб виявлено тільки у групі *Непарнокопитні* (8 лексичних одиниць, 6%) наприклад: *Chiroptera –рукокрылые –рукокрилі; Anisodon grande – Анисодон большой – Анісодон великий;*

Третій етап був необхідний, якщо пошук в англо-українських та англо-російських словниках не давав позитивного результату. У цьому випадку ми використали довідкові джерела, переважно в електронному форматі.

У групи *Ссавці* у такий спосіб було перекладено 2 лексичні одиниці (4,75%), а саме: *Soricomorpha – мідицеподібні; Cetartiodactyla – Кітопарнокопитні.*

У групі *Парнокопитні* ми скористались таким способом, також виявили відповідники двох одиниць, а саме: *Okapis – самці окапі; Babirusa – бабірус.*

Аналогічним виявився і результат у тематичній групі *Неарнокопитні,* де ми також виявили відповідники також двох одиниць, а саме: *Dimetrodon – діметродони; endothermic amniotes – ендотермічні амніоти.*

На ***четвертому кроці***, якщо попередні дії не дали позитивних результатів, ми використали транскодування. Слід зазначити, що перекладені цим способом терміни, позначають вже давно вимерлих тварин, які зараз не існують.

У групі *Ссавці* також виявилося 4 лексичні одиниці (7,45%), а саме: *Afrotheria – Афротерії; Dimetrodon – Діметродони; Sauropsid – Завропсіди; Haramiyida – Харамеїди.*

У групі *Парнокопитні* було транскодовано 36 лексичних одиниць, (23,7%) наприклад*: Tubulidentata – Тубулідентата; Afroinsectiphilia – Афроінінсектіфіли;*

condylarths – кондиляртри; Phenacodontidae – Пенакодонтиди.

У групі *Непарнокопитні* термінів, що потребували траскодування, виявилось 41 одиниця (32,5%): *Tapiridae – тапірові;*

Paraceratherium –Парацератерії; Laurasiatheria – Лаурасіатерарія.

Відповідно до принципів лексикографічного опису ми уклали **перший глосарій** за принципом перекладного словника, розмістивши усі англомовні терміни, проаналізованих тематичних груп в абетковому порядку, та надавши кожному з них український відповідник. Далі наводимо зразок цього глосарію: *Anhimidae – Анхімідії; Anisodon grande –Анісодон великий; Anseranatidae – Ансеранатіди; Anseriform – Ансеріформи; biological classification – біологічна класифікація; birds – птиці; body temperature – температура тіла; body type – тип тіла; bone collagen – кістковий колаген; cartilage – хрящ; cats – коти;*

Другий глосарій, відповідно до розроблених у роботі принципів, ми уклали у двох варіантах. У ***першому варіанті*** цього тематичного глосарію усі англомовні терміни спочатку розподілені по тематичних групах, а в межах тематичних груп впорядковано за абеткою.

Далі наведено зразок цього глосарію (тематична група «Парнокопитні»): *Anthracobunids – антрокобуни; Anthracotheres – антракозери; Antlers – Роги оленів; chalicotheres – халікозери; chevrotains – оленьки; clade – ряд; diversified – диверсифіковані; duikers – антилопи; Early Oligocene – ранній Олігоцен; Embrithopoda – Ембрітоподи; even-toed – клишоногі; molar – кутній зуб; Mongolestes – монголити;*

Другий варіант цього глосарію передбачає, так само як і в попередньому варіанті, розподіл термінів по тематичних групах, але на відміну від першого варіанту, тематичний принцип тут зберігається і надалі. Тобто, в межах груп терміни подано не за абеткою, а за тематичними підгрупами (*клас, ряд, спосіб життя, морфологічні особливості, фізіологічні особливості*). Наприклад, тематична група «Ссавці», підгрупа *фізіологічні особливості*: *body temperature – температура тіла; circulatory system – серцево-судинна система, dentary – шлунково-кишковий; four-chambered heart –чотирикамерне серце; gnathostomes – гнатостоми; mammalian brain – мозок ссавців; mammary glands –молочні залози; middle ear bones – кістки середнього вуха; squamosal jaw – лускатний щелеп;*

Також, як було передбачено, ми уклали – **третій** – **глосарій**, де окрім українських відповідників, подано також тлумачення кожного терміну українською мовою. Наводимо приклад цього глосарію (тематична група «Ссавці», підгрупа *ряди*):

land-borne animal – ссавці, що є земельними тваринами. Хом'як, борсук, крім і багато інших тварин будують собі житла такі досконалі і складні, так добре пристосовані до «підземного» життя їх мешканців. [6].

Placentals – Плацентарні відрізняються від інших ссавців тим, що у них зародок харчується протягом вагітності через плаценту, тоді як у більшості інших це не так (Бандикути – відомий виняток із цього

правила). Вони розмножуються статевим шляхом, і дитинчата виношуються матір'ю, поки вони повністю не розвинуться та не стануть здатними до відносно самостійного життя. Плацентарні, подібно до пов'язаних сумчастих, живородні. Члени групи знайдені на всіх континентах і у всіх океанах. [6].

Перспектива нашої роботи полягає у тому, що її результати та висновки можуть бути використані у спецкурсах з перекладознавства, у практиці викладання англійської мови та перекладу студентам-біологам, у подальших розвідках студентів і аспірантів, а також у лексикографічній практиці, зокрема в укладанні спеціальних словників і глосаріїв з зоології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жизнь животных: в 6-и т. / под ред. С. П. Наумова, А. П. Кузякина. Москва : Просвещение, 1971. Т. 6. 626 с. 2. Amniote. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Amniote. 3. Babyrousa celebensis. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Babyrousa_ celebensis. 4. Dimetrodon. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Dimetrodon. 5. Okapi. URL: https://ru.wikipedia.org/ wiki/Okapi. 6. Mammal. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Mammal.

УДК 811.111+811.161.2]'255.4

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ КАРТИНИ АНТИУТОПІЧНОГО СВІТУ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Пісарєва В. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено перекладацькому аналізу відтворення мовностилістичних засобів втілення картини антиутопічного світу в англо-українському перекладі.

Ключові слова: картина антиутопічного світу, мовностилістичні засоби, перекладацька домінанта, спосіб перекладу.

Писарева В. В., Ребрий А. В. Лингвостилистические средства воплощения картины антиутопического мира в англо-украинском переводе. Исследование посвящено переводческому анализу воспроизведения лингвостилистических средств воплощения картины антиутопического мира в англо-украинском переводе.

Ключевые слова: картина антиутопического мира, переводческая доминанта, лингвостилистические средства, способ перевода.

Pisarieva V. V., Rebrii O. V. Linguistic and stylistic means of embodiment of the dystopian world view in the English-Ukrainian translation. The article deals with the translation analysis of the linguistic and stylistic means of embodiment of the dystopian world view in the English-Ukrainian translation.

Key words: dystopian world view, linguistic and stylistic means, method of translation, translation dominant.

Завдяки бурхливому, хоч і не завжди позитивно забарвленому, розвитку технологій і суспільно-політичних процесів людство все швидше наближується до того майбутнього, яке раніше могло собі лише уявити на сторінках романів-антиутопій, що мали значний прогностичний потенціал. Як і будь-який інший художній твір, антиутопія інтегрує в собі такі елементи, як мова і пізнання, мова і свідомість, мова і ментальність, мова і культура, мова і творчість. Прагнення дослідити зазначені аспекти в їхньому взаємозв'язку обумовлює гостру потребу розробки комплексного підходу до перекладу застосованих у антиутопіях мовностилістичних засобів, що відповідає сучасним тенденціям перекладознавства та обумовлює **актуальність** нашої роботи.

Об'єктом дослідження є мовностилістичні засоби втілення картини антиутопічного світу, тоді як **предметом** аналізу є способи та стратегії іншомовного відтворення зазначених мовностилістичних засобів.

Метою дослідження стало визначення особливостей іншомовного відтворення мовностилістичних засобів, що є складовими альтернативного світу на лексичному рівні.

Матеріалом дослідження виступили 192 приклади термінів, онімів та реалій з антиутопічних романів «Мы» російського письменника Є. Замятіна і «Brave new world» англійського письменника О. Гакслі і їх англійського та українського перекладу здійснених перекладачами М. Гінзбург і С . Маренком відповідно.

Комплексний характер дослідження передбачає використання **методів** як загальнонаукового й філологічного, так і суто перекладознавчого характеру, таких як: літературознавчий аналіз, метод моделювання, семантико-стилістичний аналіз і порівняльний аналіз вихідного та цільового тексту для зіставлення між собою англійських та українських перекладацьких відповідників, а згодом встановлення способів їх перекладу.

Картина світу – це ментальне уявлення про світ, його інтелектуальна копія, що формується за законами діяльності людської свідомості і має різні форми існування залежно від потреб пізнання дійсності [2, с. 64]. Її складові відбиваються у мовних формах і категоріях, формуючи *мовну картину світу* – сукупність зафіксованих в одиницях мови уявлень про дійсність, мовне членування і впорядкування світу, предметів і явищ [3, с. 54].

У художньому тексті письменник розбудовує власну реальність. Так виникає *художня картина світу* – матеріалізація авторського світобачення і світосприйняття за допомогою мовних засобів і художніх образів, або *фантастична художня картина світу* – «форма репрезентації дійсності, яка протікає у вигаданому географічному просторі – "топофоні" та у специфічному часовому вимірі, що позначається терміном "хронотоп"» [5, с. 359].

У процесі перекладу літературного твору відбувається не просто заміна мовних знаків однієї системи знаками іншої, а одночасна взаємодія двох культур, «масштабне переконструювання художньої картини світу автора на художню картину світу перекладача» [4, с. 76]. Тому переклад це, передусім, відтворення максимально наближеної до вихідної картини світу.

Картина антиутопічного світу є жанровою домінантою антиутопії, навколо якої будується композиція твору. Вона містить наступні складові: 1) топофон – ізольована від інших або відмежована від природи країна із тоталітарною системою управління; 2) хронотоп – віддалене відносно реципієнта майбутнє; 3) яскравий опис здобутків науки й техніки; 4) негативна модель суспільства; 5) головний герой або герої твору – бунтівники, що намагаються протистояти існуючому порядку [1]. На вербальному рівні ці складові втілюються шляхом використання цілої низки мовностилістичних засобів, а найпоширеніші з них – *терміни*, *оніми* і *реалії*.

Антиутопічний світ – це технократична квазіреальність, тому технологічні поняття мають в ньому величезне значення. Більшість квазітермінів у романах Є. Замятіна «Ми» та О. Гакслі «Прекрасний новий світ» будуються на основі морфологічних норм вихідних мов, тому найчастіше перекладаються шляхом калькування: *музыкометр – musicometer, электрический кнут – electric whip, taxicopter – таксікоптер, pneumatic sofa – пневматична софа*, тощо. У силу того, що перекладач не може бути цілком впевненим в обізнаності потенційного читача у специфічних галузях знань, він може інколи вдаватися до контекстуальної заміни:

Explained the system of labeling – a T for the males, a circle for the females and for those who were destined to become ***freemartins*** *a question mark, black on a white ground.*

Пояснив систему маркування: Т – для чоловіків, О – для жінок, а для тих, що приречені бути ***безплідними****, – знак запитання, поставлений чорним на білому.*

Сам термін ***фрімартин*** існує і в український мові, та використовується переважно в біології та генетиці на позначення безплідної самки, однієї з пари різностатевих близнюків у великої рогатої худоби. Оскільки в повсякденному житті це поняття навряд чи зустрічається, така заміна вихідного слова видається нам логічною і виправданою.

При перекладі квазітермінів антиутопічного твору перекладач також має пам'ятати, що одиниці, які слугують для номінації ірреального, альтернативного світу, часто матимуть ірреальне, альтернативне значення. Показовим у цьому плані є переклад квазілексеми ***эллинг*** узуальною лексемою ***dock***:

Нынче утром был я на ***эллинге****, где строится «Интеграл», и вдруг увидел станки: с закрытыми глазами, самозабвенно, кружились шары регуляторов; мотыли, сверкая, сгибались вправо и влево; гордо покачивал плечами балансир; в такт неслышной музыке приседало долото долбежного станка.*

In the morning I was at the ***dock*** *where the Integral is being built, and suddenly I saw: the lathes; the regulator sphere rotating with closed eyes, utterly oblivious of all; the cranks flashing, swinging left and right; the balance beam proudly swaying its shoulders; the bit of the slotting machine dancing up and down in time to unheard music.*

За словником слово ***эллинг*** означає споруду, що призначена для будування, стоянки, зберігання і ремонту дирижаблів і аеростатів. Насправді ж ***эллинг*** у тексті роману є семантичним оказіоналізмом, який, збігаючись з узуальною лексемою за формою, має інше значення – це величезна платформа, на якій найкращі інженери Єдиної Держави будують Інтеграл, інструмент абсолютного щастя. Внаслідок подібного перетворення цей квазітермін втрачає свою винятковість та фантастичність.

Топофон антиутопічних творів обмежується описом державного апарату і контролюючих органів, через що кількість онімів, які позначають географічні назви надзвичайно мала. Переклад більшості з них був також виконаний шляхом калькування: *Единое Государство – the One State, the World State – Світова Держава, Reservation – Резервація, the Other Place – Інше Місце.*

Лише в одному випадку перекладу топоніму застосовується трансформація конкретизації:

Near them a black and khaki army of labourers was busy revitrifying the surface of the ***Great West Road****. One of the huge travelling crucibles was being tapped as they flew over.*

А неподалік армія робітників у хакі і в чорному склила наново покриття ***Великої західної автомагістралі****. Якраз у цей час в одному з пересувних тиглів відкрили льотку.*

У цьому випадку слід звернути увагу ще й на ситуативний контекст. Оскільки суспільство майбутнього виділяється неабияким технологічним і економічним прогресом, вочевидь, і транспортна система повинна бути досить розгалуженою, про що і йдеться в наведеному нами уривку. Тож, застосування трансформації конкретизації тут є цілком умотивованим і спрямованим на збереження в читача відчуття швидкості руху.

Транскодування використовується перекладачами при роботі з лексичними одиницями, які позначають особливі ізольовані від цивілізації поселення, як, наприклад, ***Мефи – Mephi*** у Є. Замятіна або ***the pueblo of Maplais – поселення Малпайс*** у О. Гакслі.

Реалії є мовним втіленням своєрідного понятійного апарату, що створює автор задля концептуалізації та категоризації антиутопічного світу, в якому відбуваються змальовані в художньому творі події. Вони є сполучною ланкою між дійсною реальністю і квазіреальністю, тож, шляхом їх уведення в художній текст автор викликає в читача певні асоціації з дійсністю, змушує провести паралелі з тим, що оточує його і головних героїв твору.

В основному більшість реалій на позначення органів влади, закладів і організацій як в українському, так і в англійському перекладі передаються за допомогою кальки: *Ботанический Музей – Botanical Museum, Институт Государственных Поэтов и Писателей – Institute of State Poets and Writers, Hospital for the Dying – Госпіталь для вмираючих, the Psychology Bureau – Бюро Психології.*

У романі Є. Замятіна «Ми» весь державний апарат складається з низки бюро: ***Бюро*** *Хранителей, Медицинское* ***Бюро****, Научное* ***Бюро,*** *Административное* ***Бюро****, Операционное* ***Бюро*** і навіть *Сексуальное* ***Бюро*** у той час як в тексті перекладу ми знаходимо ***Office*** *of the Guardians*, *Medical* ***Office,*** *Scientific* ***Bureau***, *Administrative* ***Office***, *Operational* ***Section*** та *Sexual* ***Department.*** На наш погляд, таке «розмаїття» передачі однієї реалії є недоречним. Ми припускаємо, що вибір слова «бюро» Є. Замятіним є невипадковим, адже саме цей термін використовувався для позначення органів, що контролюють роботу всередині держави на всіх рівнях у Радянському Союзі. Тож, використовуючи різні відповідники перекладач ризикує позбавити читача цього важливого асоціативного ряду, і він може дійти хибного висновку про те, що ці заклади не становлять єдиний державний апарат і різняться за силою впливу.

Доволі широким і різноманітним пластом антиутопій є реалії, що

позначають носіїв влади, політичних діячів, звання, титули та звернення, що логічно випливає з розлогості державного апарату і бюрократизації життя:

*"**Controller**! What an unexpected pleasure! Boys, what are you thinking of? This is the Controller; this is his fordship, Mustapha Mond."*

*– **Головний Контролер!** Що за приємна несподіванка! Хлопці, уявіть собі! Це ж **Головконтр** – його фордність Мустафа Монд!*

Одразу ж нашу увагу в українському перекладі привертає новотвір ***Головконтр*** як відповідник до квазіреалії ***(World) Controller***, який виникає шляхом складання основ. Це є яскравим проявом лінгвокреативості С. Маренка як перекладача. Дійсно, подібні лексичні одиниці були досить широко вживаними у період існування Радянського Союзу, що безперечно буде зрозумілим для українських читачів.

Взагалі, саме українським перекладачам притаманна схильність до подібних лінгвокреативних рішень. Розглянемо ще один приклад:

*Eight hundred **Simple Lifers** were mowed down by machine guns at Golders Green.*

*Вісімсот **назадників** були скошені кулеметами на Голдерс-Грін.*

Для розуміння сенсу реалії *Simple Lifers* і пов'язаного з нею авторського задуму слід, знову ж таки, звернутися до контексту всього твору. «Прекрасний новий світ» – це майбутнє, нашпиговане винаходами, що використовуються в усіх сферах життя. З точки зору технократичного суспільства, ті, хто не бажає користуватися благами цивілізації й закликає до повернення до природи – люди, які застрягли у минулому. Оказіональна лексема влучно і містко передає першочергову інтенцію автора, і зберігає своє емоційне навантаження.

Однак не завжди перекладач наважується на такий ризикований крок стосовно оригіналу. Так, працюючи з квазіреалією *право штор* М. Гінзбург надає перевагу експлікації і відтворює її словосполученням *the right to lower the shades*. Такий варіант перекладу є комунікативно адекватним та нормативним, але йому бракує динамічності оригіналу.

В межах проведеного дослідження ми дійшли **висновку**, що домінуючим способом перекладу є калькування, що становить 63%, контекстуальна заміна – 12% і використання автохтонного відповідника – 11%. Рідше перекладачі вдавалися до експлікації (6%), транскодування (5%) і використання оказіонального відповідника – усього 3%, з яких більшість представлено в українському перекладі. Основні складнощі перекладу були пов'язані з не зовсім вірним інтерпретуванням як мовного, так і позамовного контексту,

що призвело до спотворення змісту деяких складових картини антиутопічного світу або зниження емоційно-експресивного забарвлення художнього тексту. Це вкотре доводить, що для адекватного відтворення літературного твору необхідне не тільки знання мови на головних її рівнях, а й розуміння специфіки індивідуальної, національної, мовної та художньої картин світу.

Загальний курс розвитку сучасної науки про переклад вказує на необхідність подальшого вивчення перекладу художніх творів на засадах когнітивної моделі перекладознавства, що є **перспективою** нашої роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ланин Б. А. Анатомия литературной антиутопии. Общественные науки и современность. 1993. №5. С.154-163. URL: http://ecsocman.hse.ru/data/120/386/1217/017_LANIN.pdf (дата звернення 10.03.2018). 2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с. 3. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика : учебное издание. Москва : АСТ: Восток–Запад, 2007. 314 с. 4. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / наук. ред. В. І. Карабан. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с. 5. Тіліга А. Ю. Відтворення топоніміки як складової фантастичної художньої картини світу в англо-українських перекладах. Філологічні трактати : наук. журнал. Суми : СумДУ, 2012. Т. 4, № 2. С. 114–118.

УДК 811.111’255’12

ІНОЗЕМНИЙ АКЦЕНТ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Пономарьова Т. О., Статівка А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено вивченню особливостей відтворення іноземного акценту в англо-українському художньому перекладі. Акцент, як результат інтерференції мов, слугує важливим засобом імітації мовленнєвих характеристик іноземця. При відтворенні іно-

земного акценту в англо-українському художньому перекладі проаналізовано дві протилежні стратегії: стратегію перекладу паралельними засобами цільової мови та стратегію ігнорування / вилучення засобів імітації іноземного акценту.

Ключові слова: акцент, інтерференція, переклад, стратегія.

Пономарева Т. А., Стативка А. А. Иностранный акцент в англо-украинском художественном переводе. Исследование посвящается изучению особенностей воспроизведения иностранного акцента в англо-украинском художественном переводе. Акцент, как результат интерференции языков, является важным средством имитации речевых характеристик иностранца. При воспроизведении иностранного акцента в англо-украинском художественном переводе проанализированы две противоположные стратегии: стратегия перевода параллельными средствами целевого языка и стратегия игнорирования / опущения средств имитации иностранного акцента.

Ключевые слова: акцент, интерференция, перевод, стратегия.

Ponomaryova T. O., Stativka A. O. A foreign accent in the English-Ukrainian literary translation. The research is dedicated to studying specifics of rendering a foreign accent in the English-Ukrainian literary translation. Accent as a result of linguistic interference is considered to be an essential means of imitating speech specifics of a foreigner. While rendering a foreign accent in the English-Ukrainian literary translation, we have analyzed two opposite strategies: translation strategy by parallel means of the targeted language and translation strategy of neutralization of means imitating a foreign accent.

Key words: accent, interference, strategy, translation.

Вимовний акцент, який виникає внаслідок взаємодії двох чи більше мов, слугує потужним засобом характеризації особливостей мовлення іноземця. Наразі можна стверджувати, що акцент дедалі частіше стає об'єктом дослідження багатьох мовознавців, зокрема, й перекладознавців, що свідчить про недостатність його вивчення саме в аспекті перекладу. Науковці пропонують різні ідеї щодо можливості адекватного відтворення вимовного акценту засобами цільової мови. Найпоширенішими є передача іноземного акценту, виходячи з наявних стереотипізованих уявлень у суспільстві про мовлення представників країни походження акценту, а також на іноземний акцент у перекладі може вказувати коментар, на зразок, *«ламаною англійською сказав француз»,* чи *«жалюгідним шотландським акцентом вимовив Грегорі»* тощо

Проблема іншомовного відтворення акценту не завжди може знайти позитивне вирішення через приналежність цього феномену до категорії перекладацьких труднощів. В залежності від багатих / небагатих ресурсів цільової мови інколи складно знайти / створити адекватний відповідник. У такому разі перекладачі вдаються до творчих пошуків та розробляють цілі алгоритми передачі акценту засобами мови перекладу.

Актуальність дослідження визначається важливістю проблеми іншомовного відтворення акценту в англомовних художніх творах засобами української мови, а також недостатньою кількістю наукових розвідок, в яких би комплексно висвітлювалась специфіка саме україномовного відтворення акценту з урахуванням усіх чинників. **Об'єктом** дослідження є засоби різних мовних рівнів, що слугують задля стилізації іноземного акценту у художніх творах, а **предметом** – стратегії їх англо-українського перекладу. **Мета** дослідження – визначити стратегії англо-українського відтворення іноземного акценту в художньому перекладі.

Різноманітні порушення мовних / літературних норм, прикладом чого слугує іноземний акцент, нерідко використовуються авторами творів для створення певного прагматичного ефекту. Досліджуючи акцент, ми посилаємося на визначення Т. Андрієнко, яка тлумачить це явище як «феномен, що несе інформацію про національну приналежність людини і ступінь її асиміляції в англомовне середовище» [1, с. 11]. При наявності щонайменших культурологічних знань щодо того чи іншого мовного середовища через акцент з легкістю можна розпізнати з якої країни іноземець родом.

Особливо відчутним вимовний акцент простежується на тлі граматичної та стилістичної правильності. Іноземці, як правило, «розмовляють інфінітивами» й не узгоджують родові чи часові форми тощо. Тому, якщо ми чуємо спотворене мовлення одразу з'являються думки, що маємо справу з людиною, для якої ця мова не є рідною.

Акцент зумовлюється, здебільшого, асиметрією рідної для іноземця мови та чужої. Кожній мові притаманні «специфічні диференційні ознаки та своєрідні їхні комбінації, не кажучи про значні акустико-артикуляційні відмінності подібних звуків, різні закономірності варіювання фонем та неоднакових дистрибутивних обмежень» [2, с. 15]. Відмінності в артикуляційних базах двох контактуючих мов і спричиняють вимовний акцент. Саме артикуляційна база надає кожній мові неповторності, самобутності, оскільки «представляє усі фонетичні засоби мови» [там само].

Проблема іншомовної передачі іноземного акценту є однією з найбільш пріоритетних для багатьох дослідників [3; 4; 5; 6; 7]. Поява

акценту у вихідному тексті може визначатися навмисним та ненавмисним критерієм. Навмисність полягає у тому, що контаміновані форми слугують засобом ідентифікації особливостей мовлення іноземця та створення прагматичного потенціалу тексту в цілому. Відповідно, перекладач повинен відтворити прагматичну функцію цих форм повністю або частково. Однак, варто з особливою обережністю поставитися до такого завдання, оскільки повна контамінація при передачі мовлення іноземця у перекладі може провокувати суттєві стилістичні втрати. Часткова контамінація зумовлює лише несуттєві / незначні втрати.

Використання засобів імітації акценту дуже часто супроводжується розмовними, просторічними одиницями, використанням складних граматичних конструкцій замість простих. Але перекладачі мають пам'ятати, що занадто стереотипізовані засоби стилізації іноземного акценту можуть сприйматися неоднозначно, не тільки як акцент, а ще й як мовлення неосвіченої людини. Вибір стилістичних засобів реалізації іноземного акценту у цільовій мові має відповідати прагматичним характеристикам першотвору.

Українським перекладачам слід постійно удосконалювати свою діяльність та опановувати нові прийоми / тактики передачі іноземного акценту, а також вдало їх імплементувати в межах фонетичної системи цільової мови. Важливо зрозуміти авторські ідеї, його творчий задум і відтворити у перекладі мовлення його персонажів паралельними засобами мови перекладу, або створити «штучні» еквіваленти. Вибір засобів передачі акценту визначається принципом «зручної» графічної репрезентації у поєднанні з принципом «упізнання слова».

Матеріалом нашого дослідження ми обрали повісті Джека Лондона. Однією з них є повість *"The Game"* («Гра»), у якій представлено німецький акцент головних героїв.

Тож далі розглянемо конкретні приклади.

*"But he **iss** a good boy, Silverstein was contending. He make **der** money, **an'** he **safe der** money."* (London J., The Game)	*«Він славний такий хлопець,– сперечався Сілверстайн. – Він заробляє **хроші** й дуже ощадний».* (Лондон Дж., Гра, переклад В. Гладкої та К. Корякіної)

У тексті оригіналу німецький акцент в англійській мові репрезентовано через запозичення з німецької мови, а саме дієслівна форма *iss* для третьої особи однини замість англійської форми *is*; німецький означений артикль *der* на позначення іменників чоловічого роду. Спостерігаємо редукцію кінцевого приголосного */d/* у сполучнику

and=an'. Дієслово *save* зображено як *safe*. У відповідності з правилами фонетики німецької мови, приголосна *v* вимовляється як */f/*, тому й позначено таку модифікацію. Граматичні відхилення – неузгоджена дієслівна форма з третьою особою однини: *he make* замість *he makes*.

В українському перекладі спостерігаємо лише одну фонетичну деформацію іменника «гроші», який деформовано як «хроші». Україномовний читач, так само як і перекладач доречі, мабуть, добре знає, якими засобами імітується мовлення німця. Однак, при перекладі цього фрагменту перекладач вилучив засоби стилізації акценту.

Інший приклад:

*"He **go** many times before **der** clubs; he get many **purses**--ten dollar, fifty dollar, one hundred dollar**. Vat** he do? Tell me **dat!** Quit **der** job at Hansen's? **Haf der** good time **vit der** boys? No, no; he **iss** der good boy. He **vork efery** day. He fight at night before **der** clubs. He say, **'Vat** for I pay **der** rent**,** Silverstein?'--to me, Silverstein, he say **dat.*** (London J., The Game).	*«Він **шче** не раз **виштупати** в клубі, **брати** приз по призові – десять, п'ятдесят, сто доларів. І що він **робити**! А ну скажи! **Посилати** до біса Генсенову майстерню? **Шалається** десь? Ні, ні, він порядний хлопець. **Цілішінький** день **працювати**. А ввечері **змагатися** по клубах. «Чого я маю платити за помешкання, Сілверстайне?»* (Лондон Дж., Гра, переклад В. Гладкої та К. Корякіної)

Німецькій мові притаманна певна грубість, яка можлива завдяки особливій вимові приголосних «р», «ш», «х». Перекладач для реалістичного зображення образу німця деформує такі лексеми: «шчо» замість «що», «шчоб» замість «щоб», «цілішінький» замість «цілісінький». Враховуючи той факт, що у німецькій мові *s* перед *t* та *p* вимовляється наближено до українського /ш/, перекладач у лексемах «виступати» та «сплатити» замінює початкову «с» на «ш». Саме такі прийоми перекладача допомагають українському читачеві познайомитись з німцем на сторінках твору.

Ще однією працею Дж. Лондона у якості матеріалу дослідження став пригодницький роман *"Call of the Wild"*, у якому функціонує французький акцент героїв.

*"**Sacredam**!" he cried, when his eyes lit upon Buck. "**Dat** one **dam** bully dog! Eh! How **moch**?"* (London J., Call of the Wild).	*«Чорт **'абирай**! – крикнув маленький чоловік, коли в його око впав Бек. – Оце справжній пес! Скільки?»* (Лондон Дж., Поклик безодні, переклад В. Гладкої та К. Корякіної).

Французький акцент стилізовано за допомогою графічних маркерів порушення норми та візуальних фонетичних порушень. Укра-

їнський переклад, виконаний В. Гладкою та К. Корякіною, не має зовсім ніяких натяків на імітацію акценту, окрім поодинокого фонетичного відхилення «абирай» замість «забирай». Отже, ми бачимо, що французи, для яких англійська не є рідною мовою, говорять на ній краще за англійців. Звичайно, такі помилки для перекладачів є неприпустимими. Вони позбавили цільових читачів можливості познайомитися з мовленням французів на сторінках роману. Переклад позбавлено будь-яких стилізацій іноземного акценту.

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновків**, що у тексті оригіналу домінуючими засобами стали наступні: заміна звуку, не представленого у фонетичній системі мови оригіналу; зміна графічної оболонки слова або його спотворення. Саме спотворення зумовлює бажаний прагматичний ефект, що для автора є найголовнішою умовою, який, безумовно, покладається на принцип зручної графічної репрезентації. В українських перекладах для імітації іноземного акценту віддається перевага фонетичним та граматичним компенсаціям у поєднанні з перекладацькими ремарками. Перекладачі дедалі частіше застосовують стратегію відтворення іноземного акценту паралельними засобами цільової мови, відходячи поступово від стратегії ігнорування засобів стилізації іноземного акценту у перекладі, яка була особливо популярною серед радянських перекладачів.

Перспективою подальшого дослідження вважаємо вивчення інших різновидів категорії перекладацьких труднощів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієнко Т. П. Стратегії відтворення іншомовних елементів у мовленні персонажів художнього твору. Філологічні трактати. 2012. Том 4, №1. С. 11–16. 2. Валігура О. Р. Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 288 с. 3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 342 с. 4. Клименко О. Л. Про переклад субстандартної лексики. Методологічні проблеми перекладу на сучасному етапі. Суми : СумДУ, 1999. С. 49–52. 5. Некряч Т. Є., Копильна О. М. Відтворення контамінованої мови в українських перекладах. Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : зб. наукових праць. Київ : КНУ, 2002. Вип. 1. С. 155–159. 6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012.

376 с. 7. Статівка А. О. Особливості відтворення іноземного акценту в англо-українському перекладі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2017. Вип. 85. С. 52–57.

УДК 811.111'255'373.23'373/7

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З АНТРОПОНІМОМ ЯК ОБ'ЄКТ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Постольник А. О., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Дослідження присвячено аналізу англо-українського перекладу фразеологізмів з антропонімом на основі словникових відповідників. У дослідженні розглядається вплив природи антропоніма на збереження або втрату власного імені та переносного значення таких фразеологізмів у перекладі.

Ключові слова: антропонім, культура, фразеологізм з антропонімом, фразеологія.

Постольник А. А., Ребрий А. В. Фразеологизмы с антропонимом как объект англо-украинского перевода. Исследование посвящено анализу англо-украинского перевода фразеологизмов с антропонимом на основе словарных соответствий. В исследовании рассматривается влияние природы антропонима на сохранение или потерю имени собственного и переносного значения таких фразеологизмов при переводе.

Ключевые слова: антропоним, культура, фразеологизм с антропонимом, фразеология.

Postolnyk A. O., Rebrii O. V. Phraseologisms with an anthroponym as an object of English-Ukrainian translation. The study is dedicated to the analysis of English-Ukrainian translation of phraseologisms with an anthroponym on the basis of vocabulary correspondences. In the study, we consider the influence of the nature of an anthroponym on the presence or absence of a proper name or figurative meaning in such phraseologisms in translation.

Key words: anthroponym, culture, phraseologism with anthroponym, phraseology.

Вивчення фразеології значно просунулося з тих часів, коли фразеологізм розглядали лише з точки зору його структури та сприймали його як багатослівний вираз, що є суто мовним явищем. Активна робота в галузі фразеології привела лінгвістів до усвідомлення необхідності її вивчення разом із суміжними гуманітарними галузями, такими як соціологія, філософія, психологія тощо. Центром вивчення кожної з перелічених наук, включаючи фразеологію, є людина, яка становить ключовий елемент мовної картини світу. Фразеологізми, що містять в собі компонент на позначення людини передають поряд з мовною, також культурну, соціальну, історичну та експресивну інформацію. **Актуальність** нашого дослідження полягає в необхідності розгляду та детального вивчення фразеологізмів, до складу яких входять лексеми на позначення людини, з урахуванням їхніх мовних та культурних особливостей.

Об'єктом дослідження є англомовні фразеологізми з антропонімом, а **предметом** дослідження – особливості природи антропоніма та його впливу на переклад фразеологізмів. **Метою** даного дослідження є аналіз впливу природи антропоніма на переклад англомовних фразеологізмів на основі словникових відповідників українською мовою.**Матеріалом** дослідження є 50 фразеологізмів з антропонімом, представлених словниковими відповідниками, що були відібрані на основі англо-українського фразеологічного словника.

90-ті роки ознаменували виникнення нового, дуже перспективного, але водночас досить складного підходу до вивчення фразеології – лінгвокультурологічного. Лінгвокультурологічний підхід означає вивчення різних способів та форм взаємодії культури та мови, тобто розгляд фразеологізмів як довгострокових носіїв культурної інформації. Культуру сприймають як щось, створене людиною в процесі її розуміння себе та природи речей. Фразеологізми є одним із ключів до розуміння мовного та культурного кодів того чи іншого народу. А переклад фразеологізмів є шляхом до міжмовної та міжкультурної комунікації між представниками різних націй.

Людина часто постає головним персонажем фразеологічних одиниць (далі ФО). Однією з визначних рис людини є її власна назва – антропонім. Фразеологізми з антропонімом – це такі фразеологізми, одним із компонентів яких є власне ім'я людини. Антропонім передає ім'я, що виконує функцію ідентифікації особи. До антропонімів зазвичай відносять власні імена, прізвища, імена по

батькові, прізвиська та псевдоніми [3, с. 20]. Питання класифікації у «Фразеологія сучасної англійської мови» розглядає О. В. Кунін. Він запропонував розширити список та додати до антропонімів не тільки імена реальних людей, а й також вигаданих персонажів. Загалом О. В. Кунін виділив наступні види антропонімів: прізвища, імена, герої казок та байок, історичні особи, літературні персонажі, біблійні герої [2]. Покладаючись на запропоновану класифікацію антропонімів та на загальний аналіз фразеологізмів вибірки з іменами власними в їхньому складі, ми виділили наступні види фразеологізмів з антропонімом: це фразеологізми, компонентом яких можуть бути імена історичних персонажів, літературних героїв, біблійних та міфологічних особистостей та імена звичайних людей, які в культурі народу, мова якого є оригіналом для фразеологізму, передають значення окремої реалії, зрозумілої лише окремій народності.

Ознаки, що лежать в основі значення компонентів фразеологізму, вважаються їхньою природою. Природа антропоніма визначається культурними особливостями народу мови оригіналу. Той факт, що саме такі аспекти визначають більшість фразеологізмів, складає основні труднощі при перекладі.

На прикладі фразеологізмів з антропонімом ми розглянемо, як саме культурологічний аспект, тобто природа антропоніма, впливає на переклад, та в яких випадках значення антропоніма впливає на збереження або втрату імені власного та переносного значення у ФО.

Імена історичних персонажів відображають культуру в аспекті історії. Історія може бути всесвітньою або національною, як і культура. Коли у фразеологізмі зустрічається ім'я людини, що є частиною історії загальної, то переклад не становить труднощів. У таких випадках ім'я англійською мовою передається тим самим ім'ям, але вже українською мовою. Наприклад, Цезар є відомим давньоримським політичним діячем та завойовником, якого знають у всьому світі. Окрім історичної слави, він став одним із найбільш згадуваних персонажів у фразеологізмах. *Caesar's wife is above suspicion* – «дружина Цезаря (повинна бути) поза підозрою». Збереження імені власного призводить до збереження переносного значення фразеологізму. Однак фразеологізми з іменами відомих історичних персонажів не завжди зберігають ім'я, адже іноді важливіше передати значення, а не власну назву. Переклад таких фразеологізмів зосереджує увагу на рисах характеру історичної особи, особливостях її чи його діяльності тощо. У таких випадках ім'я опускається, а разом із ним зникає і переносне значення ФО. Наприклад, той же Цезар є втіленням володаря, вищого правителя, тому фразеологізм *appeal to Caesar* буде перекладатися як «звернутися, апелювати до вищої влади». У цьому

випадку переклад ґрунтується на загальному значенні фразеологізму, а не на значенні його окремих компонентів. Національні історичні герої стають причинами значних труднощів для перекладача. Вони невідомі носіям мови перекладу, тому мають бути замінені або, як у всіх наших випадках, опущені, зберігаючи при цьому загальне значення фразеологізму. Наприклад, Крічтон є невідомим українцям шотландським вченим 16 ст. (*admirable Crichton* – «учена, освічена людина, учений муж»); Кокер є автором англійського підручника з арифметики 17 ст. (*according to Cocker* – «правильно, точно, за всіма правилами»). У таких випадках поряд з іменем втрачається й переносне значення оригінального фразеологізму з антропонімом.

Імена літературних персонажів у фразеологізмах, як і історичних осіб, можуть бути відомі лише окремим країнам або всьому світу. Персонажі, що згадані в маловідомих творах, опускаються: *Mrs. Grundy* – персонаж комедії Т. Мортона *"Speed the Ploug'"* (*what will Mrs. Grundy say?* – «що скажуть люди?»); *Darby* та *Joan* – імена героїв балади Г. Вудфолла (*Darby and Joan* – «нерозлучна стара пара»), *Jekyll and Hyde* – Р. Стівенсон *"Strange Case of Dr. Jekyll and Mr Hyde"*(*Jekyll and Hyde* – «хто-небудь, хто поєднує в собі гарне і погане»); *Richmond* – це герой п'єси У. Шекспіра *"Richard III"* (*another Richmond in the field* – «ще один несподіваний суперник»). Як і у випадку з історичними особистостями, втрата антропоніма призводить до повної втрати фразеологізмом переносного значення. Персонажі класичних літературних творів можуть перекладатися двома способами: зі збереженням імені або з його втратою. При аналізі перекладу фразеологізмів з іменами літературних персонажів ми виявили, що навіть імена відомих українцям героїв не завжди зберігаються при перекладі: *do a Crusoe on one* – «залишити когось на безлюдному острові, залишити когось на самоті». Як і у випадку з Цезарем, за Робінзоном Крузо закріпилася певна характеристика та слава. Усім відомо, що він є втіленням самотності, людини, що залишилася сама на безлюдному острові. Люди можуть не пам'ятати його імені, але одразу зрозуміють про кого йде мова, якщо згадати ці ознаки. Розумніше перекласти фразеологізм, зберігаючи значення та загальні характеристики, навіть незважаючи на втрату імені або переносного значення при перекладі [4].

Найменшу кількість труднощів при перекладі фразеологізмів з антропонімом викликають *релігійні персонажі та героїв міфів*. Англомовне населення та українці здебільшого мають спільні релігійні погляди. Принаймні вони мають спільне святе писання – Біблію. Те ж саме стосується міфологічних персонажів. Якщо вони є героями загальновідомих грецьких міфів, то імена таких героїв також

відомі українцям. Коли героями фразеологізмів стають персонажі Біблії або таких міфів, то вони майже без винятків при перекладі зберігаються разом із власним іменем та значенням: *Abraham's bosom* – «лоно Авраама»; *Achilles' heel (the heel of Achilles)* – «Ахіллесова п'ята»; *Adam's apple* – «Адамове яблуко»; *Adam's son* – «син Адама»; *bed of Procrustes (the Procrustean bed; Procrustes' bed)* – «Прокрустове ложе»; *Augean stable* – «Авгієві стайні»; *daughter of Eve* – «дочка Єви», *doubting Thomas* – «Хома невірний». У всіх перерахованих прикладах та в більшості фразеологізмів з антропонімом, представлених іменами релігійних або міфічних персонажів, нашої вибірки при перекладі обов'язково зберігається ім'я власне, а також переносне значення, яке є спільним для обох культур. Прикладом, коли втрачаються обидві згадані характеристики, може бути фразеологізм *Adam's race* – «людство, рід людський». Це пов'язано з оригінальним значенням ФО, носієм якого є не окремий компонент фразеологізму, тобто ім'я, а весь фразеологізм загалом. Зміст не набуває переносного значення в українській мові, але цілком передає головну ідею. Тим не менш, не можна говорити про повну відсутність труднощів при перекладі релігійних та міфологічних ФО, адже як культурне явище, релігія та міфологія також мають свої обмеження. Наприклад, переклад релігійних фразеологізмів напряму залежить від релігії країни мови оригіналу та перекладу. Наприклад, при перекладі імен з Корану українською мовою буде відбуватися втрата імені та переносного значення, адже мусульманська релігія не є розповсюдженою в Україні.

У фразеологізмах з антропонімами часто представлені *імена пересічних жителів країн* мов оригіналу. Зазвичай ці імена є збірними образами, які відображають специфічні риси якоїсь групи людей. Такі імена можуть бути унікальними для кожного народу, і у такому випадку рідко існують в інших культурах. При перекладі вони опускаються, призводячи автоматично до втрати переносного значення ФО: *every Tom, Dick and Harry* – «звичайна людина»; *real McCoy* – «справжня річ»; *nervous Nellie* – «сором'язливий, нерішучий чоловік»; *weary Willie* – «неенергійна, апатична, млява людина».

Проведення цього дослідження дозволило дійти **висновку**, що природа антропоніма безпосередньо впливає на переклад фразеологізму. Вона визначає, чи буде ФО в мові перекладу зберігати переносне значення та чи буде збережене ім'я власне. Якщо компонент фразеологізму у вигляді власної назви відноситься до загальної культури, частіше за все відбувається збереження імені та переносного значення та навпаки – національні реалії не передаються іншою мовою в оригінальному вигляді та призводять до втрати імені

та переносного значення. Однак це твердження не є аксіомою, адже існують виключення, які залежать від загального значення окремих ФО. Отже, антропоніми є культурним явищем, яке може спричинити складнощі при перекладі. Культура визначає процес перекладу, а переклад – як культура буде передана іншою мовою.

Результати, отримані в процесі перекладу та аналізу, підлягають подальшому вивченню та підтвердженню. Вони є актуальними, адже переклад фразеологічних одиниць є важливою частиною обміну знаннями між країнами. **Перспективами** нашого дослідження є необхідність подальшого визначення особливостей перекладу англомовних фразеологічних одиниць з антропонімом іншими мовами, зокрема українською, та вивчення інших аспектів впливу на переклад ФО з антропонімом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник. Київ : Знання, 2005. 1056 с. 2. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка : уч. пос. для фак. иностр. яз. – 3-е изд., стереотип. Дубна : Феникс+, 2005. 488 с. 3. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии. Москва : Наука, 1978. 198 с. 4. Ребрій О. В., Тіліга А. Ю. Особливості відтворення фразеологічної складової фантастичної художньої картини світу в англо-українському перекладі. Нова філологія. 2010. №41. С. 234–241.

УДК 811.111’255.4’373.23

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДІВ ВЛАСНИХ НАЗВ В ЖАНРІ ФЕНТЕЗІ

Путівцев О.К., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено встановленню стратегій англо-українських перекладів власних назв на матеріалі фентезійної трилогії романів Джона Рональна Руела Толкіна «Володар Перснів» та їх українських перекладів авторства О. Мокровольського, А. Немірової, О. Фешовець і К. Оніщук.

Ключові слова: власні назви, стратегії, художній переклад.

Путивцев А.К., Мартынюк А. П. Стратегии англо-украинских переводов имен собственных в жанре фэнтези. Статья посвящена определению стратегий англо-украинских переводов имен собственных на материале фэнтезийной трилогии романов Джона Рональда Руэла Толкина «Властелин Колец» и их украинских переводов авторства А. Мокровольского, А. Немировой, А. Фешовец и К. Онищук.

Ключевые слова: имена собственные, стратегии, художественный перевод.

Putivtsev O.K., Martyniuk A.P. Strategies of the English-Ukrainian translation of proper nouns in the fantasy genre. The article is dedicated to the designation of strategies of the English-Ukrainian translations of proper nouns on the material of John Ronald Reuel Tolkien's novel "The Lord of the Rings" and their Ukrainian translations by O. Mokrovolsky, A. Nemirova, O. Feshovets and K. Onischuk.

Key words: fiction translation, proper nouns, strategies.

Актуальність дослідження полягає в представленому аналізі стратегій перекладу власних назв на матеріалі художнього тексту жанру фентезі. Беручи до уваги зростаючий інтерес до жанру фентезі як такого й потребу висвітлення особливостей перекладу таких текстів, вважаємо цю тему актуальною для наукового дослідження. Актуальність проблеми передачі онімів українською мовою породжує серед лінгвістів попит до глибшого вивчення проблеми адаптації чужомовних власних назв. Хоча цьому питанню вже приділялася увага з боку наукової спільноти, ми вважаємо що ця проблематика заслуговує право на подальше дослідження та вивчення.

Об'єктом дослідження є власні назви в оригіналі та перекладах, а ***предметом*** – стратегії англо-українського перекладу власних назв. ***Мета*** цієї праці – зіставний кількісний аналіз застосування різних перекладацьких способів відтворення онімів в романі «Володар Перснів» Дж. Р. Р. Толкіна задля з'ясування використаних стратегій перекладів. ***Матеріалом*** для аналізу є фентезійна трилогія «Володар Перснів» за авторством Дж. Р. Р. Толкіна», а також варіанти її україномовного перекладу за авторством О. Мокровольського [6], А. Немірової [5], О. Фешовець [8] і К. Оніщук [7].

Методи дослідження. Загальнонаукові методи дослідження: аналіз, класифікація, дедукція, індукція. Лінгвістичні методи: структурний аналіз (визначення поняття трансформації та надання їх класифікації) та семантичний аналіз (аналіз текстів з метою виокремлення специфічних граматичних конструкцій та лексичних

одиниць, задля пошуку використаних перекладацьких трансформацій під час виконання їх перекладу). Провідним методом дослідження у нашій роботі виступає порівняльний перекладацький аналіз.

Наукова новизна обумовлена аналізом стратегій перекладу власних назв на матеріалі фентезійного роману «Володар Перснів», який, незважаючи на численну популярність з точки зору як перекладачів російськомовних, так й україномовних, залишає по собі неоднозначні перекладацькі рішення та великий простір для творчості перекладача, що має певні підстави для дослідження причин застосування перекладацьких прийомів.

Ономастика – це наука про власні імена всіх типів, про закономірності їх розвитку як елементу мови та функціонування. Ономастика за основою своєю є лінгвістичною та включає культурологічний, соціологічний, літературознавчий, історичний, географічний та етнографічний компоненти, котрі допомагають ідентифікувати специфіку об'єктів та наданих ним імен, а також аналізувати традиції, що пов'язані цими іменами [4].

Головною функцією власної назви за правом залишається бути вказівкою на певний предмет, власна назва здатна зберігати свою семантику при повному затемненні її етимологічного значення, тобто при повній неможливості пов'язати її з абсолютно яким завгодно словом з однієї й тієї ж мови.

Л. Бархударов зазначає що переклад власних назв у художньому тексті завжди має на меті досягнення комунікативно-функціональної ефективності. В такому випадку розумним є говорити про використання безеквівалентної лексики [1, с. 93]. Хоча трансформація такої лексики є однією з найскладніших задач, її переклад є необхідним для досягнення ефективного впливу та створення позитивного враження у читача. Власне, сам термін «безеквівалентна лексика», котрим указані власні назви, тим не менш зовсім не свідчить про те, що такі слова чи словосполучення неможливо перекласти взагалі. В.С. Виноградов вважає, що прості власні назви зазвичай транслітеруються або транскрибуються [2, с. 149].

У результаті аналізу корпусу власних назв було зроблено деякі уточнення до класифікації способів їх відтворення. Зауваження, наведені нижче, конкретизують методику, обрану у цій праці щодо класифікації конкретних перекладацьких рішень до того чи іншого способу відтворення.

1. За С. Влаховим і С. Флоріним [3, с. 90] онім чи реалію часто відтворюють загальнішим еквівалентом із ресурсів цільової мови (узагальнення): *Were*-**worms** [9, с. 19] – **чудовиська**-*перевертні* [5, с. 23] (порівн. із калькою **змії**-*перевертні* [8, с. 34]). Проте аналіз творів

Дж. Р. Р. Толкіна показав, що іноді відповідник має вужче значення: *the Elf***stone** [9, с. 421] це *Ельфійський* **берил** [6, с. 361].

2. Розширити трактування семантичної експлікації. Це не тільки додавання до відповідника власної назви стислого пояснення [16, с. 10] (як у випадку з *the Pelennor* [9, с. 22] де це **рівнина** *Пеленнор* [6, с. 22]), але також додавання перекладачем такої інформації, що пов'язана з його власним знаннями сюжету й контексту твору (у прикладі назви *the Gate* [9, с. 269] де це розкрито як *Ворота Мордору* [5, с. 218], тут перекладач уточнює читачеві, які саме *ворота* маються на увазі.

3. Варто зробити уточнення між калькою та семантичним неологізмом. Їх застосовують до промовистих онімів, а відповідники створюють на підставі семантики оригінальної одиниці. Проте у калькованому еквіваленті простежуємо строгішу відповідність оригіналові: *Buckland* [9, с. 7] це *Цаповий Край* [8, с. 16], *Цапів Край* [8, с. 18], *Цапокрай* [7, с. 18]. Натомість, коли йдеться про семантичний неологізм, то один з компонентів власної назви досить часто калькують, але інша частина залишається для неоднозначною: так, *Gold***berry** [9, с. 134] це *Золот***инка** [5, с. 132] (а не *Золото***ягідка**). Однак неологізми створюють на матеріалі мови перекладу, вони привертають певну увагу своєю неординарністю (так у випадку з *Thistlewool* [9, с. 176] це *Pen'ях***оу** [5, с. 167]; а *dwarves* [9, с. 2] це *ґноми* [8, с. 13] – бачимо спробу відрізнити досить суворий народ Середзем'я від гномів, котрі нам відомі з фольклору. Іноді неологізми імітують типові українські власні назви: як у випадку зі словом *Frogmorton* [9, с. 303] де це перекладено як *Жаболот***ин** [7, с. 442].

О. Мокровольський часто проявляє творчість у перекладі, зокрема, створюючи оніми (наприклад, *Rohan* [9, с. 15] це *Ристалія-Рокань* [6, с. 13], де *Ристалія* з натяком на *рись* і породжує асоціації з кіньми, якими славився цей край). О. Мокровольський найчастіше уникає транскодування, докладаючи всіх зусиль для перенесення читача в знайоме мовно-культурне середовище. Так, свято гобітів у час літнього сонцестояння він перетворює на українське (**Lithe***, that is at* **Midsummer** [9, с. 11] де це *Перегин* **Літа***, себто на* **Івана Купала** [6, с. 20]), а оніми без виразної семантики часто заміняє на промовисті (**Saru***man* [9, с. 75] – **Соро***ман* [6, с. 57]). Творчість О. Мокровольського, мабуть, вплинула на хронологічно пізніший переклад А. Немірової. Нами спостережено значну кількість збігів варіантів відтворення онімів А. Неміровою з перекладацькими рішеннями попередника, як наприклад *Isengarders* [9, с. 42] це *Саруманові* **лакузи** [6, с. 32], *саруманові* **підлабузники** [5, с. 36]; *Lady of Rohan* [9, с. 136] це **краса** *Ристалії* [6, с. 103], **краса** *Рохану* [5, с. 111].

О. Мокровольський часто вдається до комбінованої реномінації (*the Hornburg* [9, с. 143] це *Горнбург,* **«Фортеця Рога»** [6, с. 107]) і експлікації (*the Window of the Sunset* [9, с. 317] це **водоспад** *Вікно Призахідного Сонця* [6, с. 217]), додатково пояснюючи зміст авторських одиниць.

Хоча в усіх без винятку перекладачів трапляються декілька варіантів перекладу окремих онімів, в А. Немірової масштаби цього явища найбільші, що засвідчує нестійкість відповідників оригінальних онімів. Прикладами є відповідності *the White* **Downs** [9, с. 7, 19, с. 266] це *Біле* **Узгір'я** [5, с. 15], *Біле* **Нагір'я** [5, с. 19], *Білі* **Пагорби** [5, с. 294]; *Belfala***s** [9, с. 5; 19, с. 4] це *Белфалас* [5, с. 12], *Белфала***т** [5, с. 6]; *Tuckborough* [9, с. 7] це *Ласий Двір* [5, с. 15], *Зайгород* [5, с. 29], *Туквич* [5, с. 277].

Характерною рисою перекладу А. Немірової є також схильність до обмеження варіативності, деонімізації (*the Bridge of Stonebows* [7, с. 5] це *кам'яний міст* [5, с. 13]), гіпо-гіперонімічного перекладу *(the Council of the* **Wise** [9, с. 57] це *Рада* **Най***мудріших* [5, с. 62]), уподібнення (*the* **Silver** *Tree* [9, с. 15] це **Біле** *древо* [5, с. 14], *the White***skins** [9, с. 47] це *Біло***волосі** [5, с. 40]) і нульового перекладу. З цих причин, незважаючи на значний творчий потенціал, А. Немірова дещо програє, порівняно з іншими перекладачами, в умінні підібрати максимально точні відповідники авторської лексики без звуження, розширення або помітних змін відповідних образів.

Особливість відтворення онімів О. Фешовець – це найвища частота транскодування (наприклад, *Fanuilos* [9, с. 266] це *Фануїлос* [8, с. 226]). Перекладачка строго дотримується відповідних правил і найрідше з усіх вдається до модифікації (порівн. *And ril* [9, с. 310] це *Андуріл* [8, с. 263] із *Андріл* [5, с. 294; 39, с. 283]), що свідчить про орієнтацію радше на оригінал, аніж на цільову мову та культуру. Це додатково підтверджують відсутність новоутворених онімів з додатковим тлумаченням, а також нечасте застосування семантичної експлікації (*the Rammas* [9, с. 84] це **мур** *Раммас* [8, с. 759], *Whitwell* [9, с. 29] це **село** *Білостоки* [8, с. 717]) тобто способів, націлених на полегшення розуміння тексту. Зазначимо, що рівень вживання семантичних неологізмів (*Treebeard* [9, с. 61] це *Древлен* [18, с. 433]) в О. Фешовець теж найнижчий. Іноді вона вдається до обмеження варіативності; зрідка різні оніми оригіналу отримують спільні відповідники: *Etten***moors** [9, с. 226], *the Etten***dales** [7, с. 229] це *Еттенське* **Нагір'я** [8, с. 193, с. 195].

У перекладі К. Оніщук високою є частота модифікації на основі змістового перекладу, що ґрунтується на типовому українському словотворі: *Bolg***er** [9, с. 29] це *Випр***ин** [7, с. 51], *Underhill* [9, с. 69] це

*Підгорб***ин** [7, с. 113], *Buckland***er** [9, с. 24] це *цапокра***єць** [7, с. 42]. З іншого боку, К. Оніщук майже повністю уникає семантичних експлікацій на зразок *Willow-man* [9, с. 142] це *Вербочоловік*, **старець-витівник** [7, с. 220], а також мінімізує застосування деонімізації (*Outside* [9, с. 293] це *ззовні* [7, с. 428]), гіпо- гіперонімічного перекладу (*the* **Silvan** *Elves* [9, с. 380] це **пра***лісні ельфи* [7, с. 572], де уточнено, що ліс старий), обмеження варіативності (*the Gore* [9, с. 389], *the Tongue* [9, с. 418] це *Клин* [7, с. 586, с. 629]). Нарешті, К. Оніщук привносить у текст перекладу окремі оригінальні графеми, притаманні «мовам» Середзем'я, тобто вживає неповну транслокацію. Це додатково очужує переклад: *Orod-na-Thon* [9, с. 71] це *Ород-на-Тон* [7, с. 104], *Amon Din* [9, с. 4] це *Амон-Дін* [7, с. 11].

Нижче ми додали таблицю з відсотковими відношеннями випадків очуження та одомашнення при перекладі аналізованих власних назв.

Таблиця 1

Масштаби очуження/одомашнення власних назв в перекладах Дж. Р. Р. Толкіна

Способи відтворення	О. Мокровольський	А. Немірова	О. Фешовець	К. Оніщук
Очуження	25,1%	28,1%	34,4%	36,7%
Одомашнення	74,9%	71,9%	65,6%	63,3%

Проведене нами дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Власні назви є однією з мовних універсалій, результатом багатовікового досвіду номінації на основі сукупності різноманітних ономастичних моделей, чиє походження, в першу чергу, пов'язане з екстралінгвістичними факторами, як приклад можна привести такі, як найдавніші традиції й звичаї найменування, різноманітні етнічні та культурні процеси, що мали місце в історії розвитку певної спільноти.

2. У перекладах власних назв роману «Володар Перснів» Дж. Р. Р. Толкіна переважає стратегії одомашнення.

3. Ступінь очуження перекладів власних назв варіюється, а, у свою чергу, кількість авторської лексики, що піддається вилученню, понижуються в хронологічній послідовності видання перекладів: починаючи з «переказу» О. Мокровольського, переходячи до перекладу А. Немірова, потім до О. Фешовець й закінчуючи варіантом історії з пера К. Оніщук. В усіх перекладах, окрім перекладів роману К. Оніщук і, частково, О. Фешовець, домінує підхід лінгвокультурної адаптації, а в перекладі роману О. Мокровольського він

поєднується з частковою віковою адаптацією. В останньому перекладі спостерігаємо помітні деформації оригінального ідіостилю автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : УРСС, 2010. 240 с. 2. Виноградов В. С. Введение в переводоведение. Москва : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с. 3. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 343 с. 4. Ермолович Д. И. Методика межъязыковой передачи имён собственных. Москва : ВЦП, 2009. 86 с. 5. Толкієн Дж. Р. Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1–3 / Дж. Р. Р. Толкієн. [пер. з англ. А. В. Немірової]. Харків: Фоліо, 2003. Кн. 1: 429 с. ; Кн. 2: 319 с. ; Кн. 3: 398 с. 6. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перснів. У 3-х ч. / Дж. Р. Р. Толкін. [пер. з англ. О. Мокровольського]. Київ : Школа, 2002. Ч. 1. 398 с.; Ч. 2. 271 с.; Ч. 3. 270 с. 7. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перснів. У 3-х ч. : пер. з англ. К. Оніщук. Львів: Астролябія, 2013. Ч. 1. 704 с.; Ч. 2. 576 с.; Ч. 3: 704 с. 8. Толкін Дж. Р. Р. Володар Перстенів : пер. з англ. О. Фешовець. Львів : Астролябія, 2006. 1088 с. 9. Tolkien J. R. R. The Lord of the Rings. Parts 1–3 / J. R. R. Tolkien. New York : Ballantine Books, 2006. Part 1. 462 p.; Part 2. 402 p.; Part 3. 494 p.

УДК 811.161.2’255:791

ПЕРЕКЛАД КУЛЬТУРНО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КІНОФІЛЬМІВ)

Сасіна А. Г., Лук’янова Т. Г. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено питанням адекватного субтитрованого перекладу художніх фільмів з української мови англійською; досліджуються особливості перекладу реалій (культурно-маркованої лексики). У світлі культурного переносу розглядаються теоретичні засади

кіноперекладу, детально висвітлюються поняття кінотексту, мови кіно, кіносценарію. У роботі надається характеристика особливостям субтитрування, аналізуються дослідження у сфері кіноперекладознавства, розглядаються основні види кіноперекладу, його проблеми та обґрунтовується вибір оптимальної стратегії перекладу.

Ключові слова: кінопереклад, кіносценарій, кінотекст, мова кіно, реалії, субтитри.

Сасина А. Г., Лукьянова Т. Г. Перевод культурно-маркированных единиц (на материале украинско-английского перевода кинофильмов). Статья посвящена вопросам адекватного субтитрованного перевода художественных фильмов с украинского языка на английский; исследуются особенности перевода реалий (культурно-маркированной лексики). В свете культурного переноса рассматриваются теоретические аспекты киноперевода, освещаются понятия кинотекста, языка кино, киносценария. В работе дается характеристика особенностям субтитрирования, рассматриваются основные исследования в сфере киноперевободоведения, анализируются основные виды киноперевода и его проблемы, аргументируется выбор оптимальной стратегии перевода.

Ключевые слова: киноперевод, киносценарий, кинотекст, реалии, субтитры, язык кино.

Sasina A. H., Lukianova T. H. Translation of culture-bound units (based on the Ukrainian-English translation of films). The article addresses the problem of adequate translation of feature film subtitles from Ukrainian into English. We analyze problematic issues of ranslating culture-bound language units (realia), look at the theoretical issues of film translation via cultural transfer. We also consider such concepts as film text and language, film script and subtitling. We analyze the main types of film translation and its problems as well as adaptive strategies of translation.

Key words: film language, film script, film text, film translation, realia, subtitling.

Актуальність нашої роботи зумовлена розвитком українського телебачення та кіно, а отже, й необхідністю перекладу україномовних фільмів англійською мовою. **Мета** роботи полягає в аналізі особливостей адекватного перекладу реалій, які є культурно-маркованими одиницями, з української мови англійською. **Об'єкт** дослідження – україномовні реалії, *предмет* – засоби їх відтворення англійською мовою. **Матеріалом** роботи обрано кінофільми «Пропала грамота» Бориса Івченка, «Тіні забутих предків» Сергія Параджанова, «Чорна рада» Миколи Засєєва-Руденка.

Кіно є полісеміотичним явищем й основним джерелом інформації про соціальні та культурні особливості народу, естетичним явищем сучасної культури, засобом освіти та народного виховання. Потреба в кіноперекладі виникла разом з появою кінематографу. Метою такого перекладу є «здійснення міжмовної естетичної комунікації шляхом інтерпретації тексту оригіналу, який реалізовано в новому тексті новою мовою» [1, с. 19]. Кіноперекладі – особливий тип аудіовізуального перекладу, який передає зміст через слухо-зоровий канали і різноманітні види кодів синхронно з тим, що зображено на екрані, а отже, саме кінотекст є найбільш типовою формою креолізованого тексту [3, с. 180–186]. Поза певної культурної епохи, без урахування фонової інформації та знань реципієнта, кінотекст сприймається важко.

Перекладач володіє фоновими знаннями, які є неоднорідними. Слід обов'язково зважати на те, що мови передають унікальний менталітет, необхідно вивчати культуру, звичаї та традиції носіїв культури. Важливий компонент фонових знань – міфологія і фольклор [4, с. 193–200]. Завданням перекладача є передача колориту іншомовної культури. Це можливо зробити за допомогою перекладу культурно-специфічних лексичних одиниць. Перекладач самостійно обирає засоби та стратегії перекладу, тому що переклад є творчим процесом.

Реалії – одиниці безеквівалентної лексики – передають національний чи історичний колорит. В інших мовах вони не мають точних відповідників [2, с. 55]. Реалії мають національне забарвлення та відображають соціальний, історичний, культурний контексти. Вони передають інформацію про етнос та культуру, яка важко сприймається реципієнтами іншої культури через відсутність аналогів. Діалектизми називають місцеві реалії та надають колориту літературній мові. Зазвичай, при перенесенні реалії на іншу мову, вони не перекладаються, а транслітеруються, оскільки належать до «неперекладних при перекладі». С. Влахов і С. Флорін називають такі способи перекладу реалій: –транслітерація/транскрипція; – власне переклад:

1) неологізми (семантичний неологізм, освоєння, калька, напівкалька);

2) заміна реалії;

3) приблизний переклад (опис, пояснення, функціональний аналог, тлумачення, родо-видова заміна);

4) контекстуальний переклад [2].

Труднощі при перекладі також викликають лексичні лакуни, оскільки в мові перекладу можуть бути відсутні відповідники, які

б передавали національний колорит цих лексичних одиниць. Компенсація і заповнення стають у нагоді для вирішення цієї проблеми. Важливо пам'ятати про адекватний переклад, еквівалентність та збереження національного колориту діалектизмів, зважаючи на доцільність такого перекладу.

Для того, щоб носіям іншомовної культури був зрозумілим переклад, при роботі з реаліями, лакунами та діалектами вдаються до лінгвокультурної адаптації та трансформації.

Повний прислівниковий еквівалент, частковий еквівалентний переклад та описовий переклад, підбір псевдоприслівникового відповідника та калькування використовують для адекватної передачі малих форм.

Особливості українсько-англійського перекладу національно-маркованих одиниць полягають у відсутності сталих відповідностей. При перекладі реалії необхідно враховувати її важливість в контексті, місце та характер в лексичній системі, крім того, дотримуватись вимог субтитрування.

Завданнями роботи були аналіз робіт вітчизняних та зарубіжних теоретиків перекладу в кіно; виділення та аналіз культурно-маркованих одиниць та їх переклад, класифікація реалій і вибір способу їх перекладу.

Отже, беручи до уваги особливість діалекту гуцулів у фільмі «Тіні забутих предків», при перекладі реалій найчастіше зустрічаються одиниці класу побут, наприклад: *постоли*, *запаска*, *мереживні капчури*, *кожух;* класу духовна культура, наприклад: *ворожіння, чорнокнижник* та підкласу міфологія: наприклад, *мольфар*, *щезник*.

При українсько-англійському перекладі найчастіше зустрічаємо такі способи перекладу: еквівалентний відповідник – 43 % (наприклад: худібка – *cattle*; полонина – *pasture*; співаночка – *song*) та аналоговий відповідник – 43 % (наприклад: кожух – *rag*; денцівка – *pipe*; корчма – *tavern*).

У субтитрованому фільмі «Пропала грамота» найчастіше фіксуємо реалії класу етнічний об'єкт підкласу прізвисько (наприклад: *лобуряки*, *душогуб* тощо), підкласу їжа (наприклад: *вареник*, *пампушка* тощо), а також підкласу носії влади (наприклад: *голова – mayor*, *гетьман*, *цариця* тощо).

При перекладі найчастіше використовують відповідник за родом та видом й стратегію одомашнення (60 %). Наприклад:

Це козаче ***панство*** *наше. / Then there is our Cossack* ***nobility****.*

Друге місце займає еквівалентний відповідник / одомашнення (26 %). Наприклад:

Запрошую вас всіх до своєї ***господи****! / I invite everyone to my* ***household****.*

Чого б не потішити людей ***побрехенькою****? / Why would not tell people the* ***tale****?*

Також перекладачі використовують транскодування та стратегію очуження (9 %). Наприклад: ***Гетьман – Hetman; оселедець – oseledets***.

У фільмі «Пропала грамота», з метою адаптувати переклад під іншомовну та іншокультурну аудиторію, найчастіше використовують стратегію одомашнення – 58 %, наприклад: лови – *hunting*, пампушка – *doughnut*. На другому місці – стратегія очуження – 38 %, наприклад: сало – *salo,* вареник – *varenyk*.

При аналізі реалій у субтитрах власного перекладу фільму «Чорна рада», зазначимо, що ми найчастіше зустрічаємо реалії класу об'єкт фізичної географії, наприклад: *Ніжин, Волинь, Переяслав*; класу суспільно-політичне життя підкласу титул, наприклад: *княгиня, князь, боярин* та підклас соціальний стан, наприклад: *міщанин, селянин, гетьманство*; клас військові реалії підклас військові службовці, наприклад: *осавул, сотник* тощо.

При перекладі субтитрів ми найчастіше обирали еквівалентний відповідник (42 %). Наприклад:

Не віддавай, батьку, ***булаву*** *нікому.* / Don't give your *mace* to anyone, Father.

Другим способом перекладу є транскрипція (12 %). Наприклад:

Звільніть від ***ярма*** *польського* ***Полісся, Покуття, Поділля, Волинь****.* / Liberate from the Polish *yoke Polissia*, *Pokuttia*, *Podillia*, *Volyn*.

Третьою за частотністю є транслітерація (10 %). Наприклад: ***Отаман*** *– otaman*.

Стратегія одомашнення використана у 67 %, наприклад: булава – *mace,* кайдани – *shackles,* господа – *house*. Друга за частотністю – очуження – 33 %, наприклад: Чорна рада – *Chorna Rada*.

Висновок. Перекладач у кіно обирає прийоми, способи та стратегії передачі реалій, залежно від лінгвістичної, контекстної, аудіовізуальної ситуації та необхідності її збереження з огляду на задум колективного автора. Стратегії одомашнення, очуження та нейтралізації рівномірно використовуються перекладачем, однак стратегія одомашнення є частотнішою через необхідність адаптувати переклад під іншомовну та іншокультурну аудиторію. **Перспективи** дослідження полягають у продовженні вивчення особливостей перекладу культурно-маркованих лексичних одиниць у сфері кіноперекладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы. Москва : КДУ, 2004. 240 с. 2. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе : монографія. 2-е изд. испр. и доп. Москва : Высшая школа, 1986. 416 с. 3. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция. Оптимизация речевого воздействия. Москва : Высшая школа, 1990. С. 180–186. 4. Черноватий Л. М., Варенко Т. К. Вплив структури фонових знань перекладача на інтерпретацію міфологічних алюзій. Вісник СумДУ. 2004. № 4 (63). С. 193–200.

УДК 811.111'255

ПОВТОРНІ ПЕРЕКЛАДИ 1930-х-50-х РОКІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ

Сербіна Є. В., Кальниченко О. А. (доцент)

Харківський національний університет імені В. Н.Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті аналізуються повторні переклади та нові редакції перекладів українською мовою з англійської 1930-х–50-х років як засіб дослідження не лише зміни норм та стратегій перекладу, а й сталінської культурної політики взагалі. Показано, як проводилася політика перекладу в УРСР та як за допомогою нових перекладів та редакцій здійснювалася русифікація та провінціалізація української мови.

Ключові слова: норма перекладу, переклад, повторні переклади, русифікація, стратегія перекладу, Україна

Сербина Е. В., Кальниченко А. А. Повторные переводы 1930-х-50-х годов с английского языка в украинской традиции. В статье анализируются повторные переводы и новые редакции переводов на украинский язык с английского в 1930-х-50-х годах как средства исследования не только изменения норм и стратегий перевода, а и сталинской культурной политики в целом. Показано, как проводилась политика перевода в УССР и как с помощью новых переводов и редакций осуществлялась русификация и провинциализация украинского языка.

Ключевые слова: норма перевода, перевод, повторные переводы, русификация, стратегия перевода, Украина

Serbina Y. V., Kalnychenko O. A. Retranslations of the 1930s-1950s from the English language in Ukrainian tradition. The article deals with the retranslations of English language literature in Ukraine in the 1930s – 1950s as not only a means of investigation into changes of translation norms and strategies, but as a means of investigation into Stalinist cultural policies in general. The article has shown how the translation policy was implemented in the Ukrainian SSR and how Russification and provincialization of the Ukrainian language was carried by means of retranslations and new editions.

Key words: norms of translation, retranslation, Russification, strategy of translation, translation, Ukraine.

Сьогодні питання повторних перекладів отримало широкий інтерес з боку науковців, при чому особливо цікавими є повторні переклади, що були здійснено на території України у 1930-х - 1950-х роках, адже це період, що характеризується не лише спадом перекладацької активності й зацікавленості в перекладах із західноєвропейських мов, але й появою численних повторних перекладів та нових редакцій (модернізацій, корекцій) нещодавно виданих творів [5; 6]. Повторні переклади (множинність перекладів) художніх творів можуть бути корисними для низки дослідницьких питань у перекладознавстві, адже розгляд перекладів, що були виконані на одну й ту саму джерельну мову в різні періоди часу, дозволяє нам прослідкувати нові тенденції та зміни в перекладацьких стратегіях та нормах [3]. Таким чином, ми можемо зробити відповідні висновки про вплив на переклад культурного та політичного контексту в країні, що і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

Об'єктом дослідження стали повторні переклади та нові редакції українських перекладів художньої літератури, здійснені у 1930-х – 1950-х роках, а **предметом аналізу** зміни, опущення та додавання в перекладах, як маркери поворотних змін в методах перекладу в зазначений період. **Метою** роботи є визначення характеру змін, доповнень та пропусків у повторних редакціях перекладів, та причини їх появи.

Матеріалами дослідження були обрані українські переклади романів: *The Gadfly* Етель Войнич («Ґедзь» в українському перекладі Марії Лисиченко 1929 року / «Овід» в українському перекладі Марії Рябової 1935 року/ «Овод» в російському перекладі Наталії Волжиної 1958 року); «Мартін Іден» Джека Лондона в перекладах Дмитра

Лисиченка (1930) та Марії Рябової (1936); «Залізна п'ята» Джека Лондона в українських версіях 1923 року (перекладач Остап Нитка), 1933 року (за редакції Ю. Збарської) і 1959 року (без імені перекладача).

Мета роботи та предмет дослідження зумовили необхідність комплексного використання різних **методів***:* описового методу, на базі якого, сформульовано спостереження, щодо зібраного фактичного матеріалу; методу порівняльного перекладацького аналізу тексту оригіналу та двох перекладів, здійснених в різний час для встановлення методу (глобальної стратегії) кожного перекладу та умов застосування цього методу.

Вивчення перекладацької практики та особистої історії життя письменників-перекладачів у Радянській Україні здатне розширити горизонти нашого розуміння як стратегій перекладу, так і радянської культурної політики, зокрема, як зазначав Іван Дзюба, боротьби з українською школою перекладу, як «важливою складовою стратегії провінціалізації української літератури та вихолощення української мови до стадії її непотрібності» [1, с. 10]. Систематизацію історичних подій в перекладацькій сфері на території України запропонував у середині 1960-х років.

Григорій Кочур, виокремлюючи, зокрема, перші п'ятнадцять років після 1917, як період, що характеризується значним піднесенням в області перекладу, а також поштовхом у розвитку перекладознавства, та 7-8 років до війни та після, час спаду перекладацької активності, численних перевидань та повторних перекладів, часто з російської мови, як мови посередника [7]. Після того, як більшовицька влада встановилась в Україні, ВКП(б) проголосила державну підтримку українській мові та її використанню в усіх сферах суспільного, господарчого, адміністративного та культурного життя в УСРС і розпочала політику коренізації (українізації) республіканського партійного апарату та основних владних інституцій з метою зберегти свою владу в Україні [8]. Українізація викликало небачених розквіт перекладацької справи, і 1920-ті роки – початок 1930-х увійшли в історію України як десятиріччя національного відродження, коли були здійснені сотні перекладів з десятків мов, як живих так і мертвих [5].

Перші чіткі сигнали про відмову від українізації з'явилися 1929 року, коли ДПУ розпочало арешти української інтелігенції старшого покоління. А згідно з американським істориком Джеймсом Мейсом, «у травні 1930 року Москва розпочала кампанію проти націоналістичних ухилів в Україні.....Україна вступила в трагічний період тотальної русифікаці, коли перехід на російську мову означав демонстрацію політичної лояльності до режиму [10, с. 35 – переклад наш].

Відтоді режим намагається відкрито регулювати літературний процес, і мова йде не лише про вибір текстів для перекладу, а й навіть про перекладацький метод. Це породжує таку ситуацію, коли нещодавно перекладені тексти заново перекладають українською, щоб наблизити їх до російської мови, особливо після численних публікацій із звинуваченнями у бік «перекладачів-націоналістів». Увагу до «перекладачів-шкідників» художньої літератури було привернуто ще в газетному дописі з промовистою назвою «Забута ділянка» про засідання виробничого сектору Харківського Місцевого комітету письменників з перекладачами художньої літератури. За словами автора допису, який підписався А. Хм-кий, «загострення класової боротьби, шалений опір політиці партії й радвлади з боку куркульських елементів, широко виявившись на ділянці культури, дали, зокрема яскраві прояви на мовному фронті, особливо на ділянці перекладної літератури. Тут констатуються факти явного шкідництва, фашистсько- націоналістичні вилазки класового ворога, тут є цілий ряд ідеологічних зривів. Не дивно, що класовий ворог спрямував свої удари на ділянці перекладу, діючи тут як одверто нахабно, так і приховано, «тихою сапою. Адже він правильно зважив значення перекладної літератури, як могутнього засобу єднання трудящих в інтернаціональному світовому масштабі, він правильно зрозумів, яке значення має галузь перекладної літератури для поширення соціалістичної культури в різноязичному великому Радянському Союзі» [2]. Яким чином здійснювалося, скажімо, шкідництво стосовно перекладу творів Горького пояснював відомий літератор Андрій Панів: «В перекладі повісті «Мати» того часу ми мали: «корчму» (трактир), «гендляр» (торговец), «замислено» (вдумчиво), «смак до їжі» (апетит), «напинала» (занавіски) і т.д. і т. д. За всяку ціну опускалися слова подібні до російських, вигадувалися слова, що псують і ритм, і стиль мови, як от «смак до їжі» тощо. Цим не тільки спотворювано великого майстра й стиліста, тим збіднювалася українська мова, бо за цими рецептами заборонялося такі слова, як «красивий», «хороший», «город», «старик», «двоюрідний брат», «жалко», «похоже», «могучий». І все тільки тому, що ці слова однаково звучать і по російському, дарма, що вони є у всіх словниках, дарма, що вони звучать у живій мові широких українських трудящих мас» [9]. Прикладом ще однієї погромницької публікації стала стаття «Як Пилипенко перекручував Шолохова» підписана Євгеном Касяненком, відомим перекладачем та авіаконструктором, в якій аналізувався неопублікований переклад першої частини «Піднятої цілини» Михайла Шолохова, виконаний Сергієм Пилипенком (1891 – 1934), який на той момент вже був заарештований і розстріляний. Євген Касянен-

ко (1889 – 1938), перший перекладач опублікованої «Піднятої цілини», якого також незабаром заарештують, розкриває систему методів, які Пилипенко застосовував, викривляючи Шолохова: «Система методів, вжитих Пилипенком у процесі цього псування, відзначається немалою різноманітністю: тут і перекручення політичного змісту окремих місць, і зниження стилю образів, і нацдемівщина, і безпардонне насипання нарочитих русизмів, і вульгаризація, і розперезана халтура і т.д. і т.і.» [4]. Але Касяненко робить висновок, що: «Шкідників спіймали на тім, що вони слова спільних коренів з руською мовою замінюють вигаданими словами, напр. «мережа» замість «сітки», «з'ясовувати» замість «пояснювати, роз'яснювати, вияснювати». Після того, як партія завдала їм удара й на мовному фронті, вони негайно ж повернулися на 180°і замінюють русизмами безліч загальновживаних українських слів, ледве тільки їхні корені не спільні з руськими. Викликаючи невдоволення читачів, що натикаються на такі притягнені за чуба русизми, шкідники ширять поголоски, що до цього їх змушує партія, ведучи лінію на русифікацію української мови» [4]. І він робить висновок, що «зіпсута й перекручена всіма цими методами «Піднята цілина» мусила стати, очевидно, директивним зразком з боку класового ворога на те, як треба псувати перекладну українську радянську літературу надалі, в нових умовах підвищеної класової пильності» [4].

Такі й аналогічні ним публікації, які звинувачували перекладачів не в тому, що переклад десь є неточним, а в шкідництві та в контрреволюції, спричинили масове переписування вже існуючих перекладів, у тому числі й з англійської мови. Серед повторних перекладів англомовних романів українською мовою нами для аналізу було обрано роман Етель Войніч *The Gadfly*, виданий під назвою «Ґедзь» у перекладі Маріїї Лисиченко 1929 року, і повторний переклад цього самого твору вже під назвою «Овід» 1935 року у перекладі Марії Рябової; переклад роману Джека Лондона «Мартін Іден» 1930 року у перекладі Дмитра Лисиченка та 1936 року у перекладі вже згаданої Марії Рябової та роман «Залізна п'ята» Джека Лондона у версіях 1923 року, 1933 року та 1959 року.

«Ґедзь» 1929 р. переклад Марії Лисиченко	«Овод» 1935 р. переклад Марії Рябової
*Артур сидів у **книгозбірні** духовної семінарії в Пізі, проглядаючи купу **писаних казань**. Був гарячий червневий вечір, і вікна стояли розчинені навстіж.*	*Артур сидів у **бібліотеці** духовної семінаріїв Пізі і проглядав купу **рукописних проповідей**. Був гарячий червневий вечір, і вікна з **напівприхиленими для прохолоди віконницями** стояли розчинені.*

Це був голос природженого ***промовця****, багатий на відтінки.*	*Це був голос прироженного* ***оратора****, багатий на відтінки.*

Використання питомо українських слів демонструє переклад 1929 року. А от переклад 1935 року звертається до інтернаціональної лексики, і можна знайти велику кількість русифікованої лексики, тобто такої, що співпадає з російською, використання якої призводить до втрати мовної ідентичності в перекладі та елементі піднесеної мови, яку зазвичай використовують духовні чини. Переглянувши вищенаведені приклади, варто зауважити, що мовні формулювання у більш пізньому перекладі скоріш схожі по граматичній структурі та лексиці на російські. Якщо зробити переклад тексту Рябової на російську мову і порівняти цей текст з російським перекладом Наталії Волжиної, то можна помітити майже повне спів падіння.

“Овід” (Ovid), 1935, Марія Рябова	Переклад на російську тексту Рябової	“Овод”, 1958, пер. на РМ Наталії Волжиної
Артур сидів у ***бібліотеці*** *духовної семінарії в Пізі і переглядав купу* ***рукописних проповідей****.*	*Артур сидел в* ***библиотеке*** *духовной семинарии в Пизе и просматривал стопку* ***рукописных проповедей****.*	*Артур сидел в* ***библиотеке*** *духовной семинарии в Пизе и просматривал стопку* ***рукописных проповедей****.*
... Це був голос природженого ***оратора****, багатий на відтінки.*	*... Это был голос прирожденного* ***оратора****, богатый оттенками.*	*...Это был голос прирождённого* ***оратора****, гибкий, богатый оттенками...*
Джулі довела б *мене* ***до божевілля****.*	*Джули* ***довела бы*** *меня* ***до сумасшествия****.*	*Джули довела бы меня* ***до сумасшествия.***
Вночі я встав і пішов у ***материну кімнату .....*** *Я* ***опустився на коліна*** *і чекав* ***цілу*** *ніч.*	*Ночью я встал и пошел в* ***комнату матери*** *Я* ***опустился на колени*** *и ждал —* ***всю*** *ночь.*	*В ту ночь я поднялся с постели и пошёл в* ***комнату матери…****Я упал на колени и ждал — всю ночь.*

Подібну картину ми спостерігаємо і у випадку з перекладами роману Джека Лондона «Мартін Іден» Дмитра Лисиченка (1930) та Марії Рябової (1936).

Ніщо ніколи не ***відмінювалося*** *тут: ні люди, ні* ***родинні портрети****, ні важкі меблі або* ***огидливі барельєфи****, ні вульгерне чванство* ***статками****, ні* ***мертвий*** *вигляд усього.*	*Ніщо в ньому не* ***мінялося****: ні люди, ні* ***фамільні портрети****, ні важкі меблі, ні вульгарне чванство* ***багатством****, ні загальний* ***неживий*** *вигляд.*

Приклад з новою редакцією роману Джека Лондона «Залізна п'ята» засвідчує ту ж картину наближення перекладу до російської мови.

Джек Лондон, «Залізна п'ята», 1933, за ред.. Барської та Молодих	Джек Лондон, «Залізна п'ята», 1959, імя перекладача чи редактора не вказано
Тільки за обідом ***разів зо два стостерегла****, як* ***заблищали йому очі****...*	*Хоч за обідом* ***один чи два рази звернула увагу*** *на (...)* ***іскорки в його очах****...*
Я ***не знаюся*** *на тонкощах релігійних суперечок.*	*Я* ***не маю досвіду*** *у тонкощах філософських суперечок.*
Вони ***тлумачили*** *голод і* ***моровицю****, як кару божу.*	*Вони* ***проголошували*** *голод і* ***чуму*** *божою карою.*
Ернест ***викликав попів на герць****.*	*Ернест* ***кидав виклик присутнім служителям церкви****.*
Робітнича кляса без вас ***швидше дасть собі раду****, аніж з вами.*	*Без вас робітничому класу* ***буде краще****, ніж з вами.*
І, мов скалічену коняку, ви викинули його на ***битий шлях****, щоб умирав.*	*Після цього ви викинули його на* ***вулицю*** *вмирати з голоду.*
Він ***повагом*** *глянув на мене міркуючи і захитав головою.*	*Він* ***задумливо*** *глянув на мене.*

Зміни в нових перекладах та редакціях західних авторів, визнаних класиками, свідчать про зміни в методі (глобальній стратегії) перекладу, коли орієнтація на першоджерело перемінюється на орієнтацію на нового радянського читача. Ці процеси супроводжувалися намаганнями радянського уряду очистити українську мову від європеїзмів, незнаних у російській мові, та включенням деяких суто російських слів і конструкцій, всілякими потугами перетворити її на регіональну. **Перспективи** дослідження ми вбачаємо у подальшому аналогічному аналізі повторних перекладів та нових редакцій на прикладах інших художніх творів.

Література

1. Дзюба І. Григорій Кочур триває. Григорій Кочур і український переклад. Ірпінь: Перун, 2004. С. 8-10. 2. Забута ділянка літератури: нарада перекладачів художньої літератури: Харків, 17 листопада. Літературна газета. 1933. 10 грудня. С. 4. 3. Кальниченко О. А., Зарубіна З. В. Повторні переклади в Україні у 1920-і - 1950-і роки. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. 2017. Вип. 154. Серія: Філологічні науки. С. 336-343. 4. Касяненко Є. Як Пилипенко пе-

рекручував Шолохова. Літературна газета. 1934. 20 серпня. С. 1. 5. Коломієць Л. Український художній переклад 20-х - 30-х років. Вінниця: Нова Книга, 2015. 459 с. 6. Коптилов В. В., Кочур Г. П. Пятьдесят лет украинского перевода (Краткий исторический очерк). Григорій Кочур. Література та переклад. Т. 1. Київ: Смолоскип, 2008. С.127-141. 7. Кочур Г. П. Здобутки і перспективи. Всесвіт. 1968. № 1. С. 92-97. 8. Кульчицький С. В. Зміст радянської українізації 20-х років: Між двома війнами. Сучасність. 1998. №9. С. 36-37. 9. Панів А. Твори О. М. Горького українською мовою. Літературна газета. 1934. 12 серпня. 10. Mace J. E. Socialist and Communist Models. Ukrainian Statehood in the Twentieth Century: Historical and Political Analysis. Kyiv: Political Thought, 1996. P. 3-38.

УДК 811.111'255'373.2:821.111(73)-312.9.09

ЕКВІВАЛЕНТНІСТЬ ТА АДЕКВАТНІСТЬ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН (на матеріалі творчості С. Кінга)

Сітченко О. В., Тащенко Г. В. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті вивчено проблему співвідношення еквівалентності та адекватності при перекладі прецедентних імен. Досліджено залежність рівня встановленої адекватності від культурної специфіки прецедентного оніму. Розглянуто успішність перекладацького коментаря як засобу досягнення адекватності при відтворенні прецедентних імен.

Ключові слова: адекватність, еквівалентність, перекладацька трансформація, прецедентне ім'я, спосіб перекладу.

Ситченко О. В., Тащенко А. В. Эквивалентность и адекватность при переводе прецедентных имен (на материале творчества С. Кинга). В статье изучена проблема соотношения эквивалентности и адекватности при переводе прецедентных имен. Исследована зависимость уровня установленной адекватности от культурной специфики прецедентного онима. Рассмотрена успешность переводческого ком-

ментария как средства достижения адекватности при воспроизведении прецедентных имен.

Ключевые слова: адекватность, переводческая трансформация, прецедентное имя, способ перевода, эквивалентность.

Sytchenko O. V., Tashchenko G. V. Equivalence and adequacy of precedent names translation (based on literary works by S. King). The article focuses on the issue of correlation between equivalence and adequacy of precedent names translation. The dependence of the achieved adequacy on the cultural specifics of precedent names is studied. The paper considers the efficiency of the translation commentary as a means of establishing the adequacy in rendering precedent name.

Key words: adequacy, equivalence, precedent name, translation method, translation transformation,

Від початку перекладацької діяльності поставало питання розробки критеріїв якості виконаних перекладів. З розвитком перекладознавства як самостійної теоретичної дисципліни виникає поняття еквівалентності, яке спочатку здебільшого позначає відповідність на лексичному рівні, оскільки походить від теорії закономірних відповідників Я. Й. Рецкера [1]. Проте з часом стало очевидним, що лише мовної еквівалентності не достатньо, оскільки вона не завжди забезпечує ефективність міжкультурної комунікації. Відтак, акцент зміщується на цільового читача як представника іншого культурного простору, що позначено т. зв. культурним поворотом у перекладознавстві (*“cultural turn”*) [3]. Унаслідок, розширюється вивчення культурно маркованої лексики, до якої, зокрема, належать прецедентні імена (далі – ПІ). **Актуальності** набуває розгляд співвідношення між еквівалентністю та адекватністю їх відтворення, оскільки еквівалентність перекладу ПІ далеко не завжди є запорукою його адекватності.

Об’єктом дослідження є ПІ як клас онімів, які актуалізують культурно специфічні смисли на основі порівняння з попередніми реальними або вигаданими ситуаціями, які набули ціннісного значення для окремого соціуму. **Предметом** розвідки виступають способи досягнення еквівалентності та адекватності при перекладі ПІ. Дослідження проведено на **матеріалі** творів С. Кінга.

Культура визначається як «сукупність значень, цінностей, моральних норм, способів мислення, моделей поведінки, усталених уявлень та мовних виразів, стилів життя тощо, які забезпечують ідентифікацію окремої нації – держави, спільноти або соціальної групи» (цит. за [6]). Відмінності у баченні світу представниками різних со-

ціумів призводять до труднощів при перекладі, для подолання яких недостатньо встановити еквівалентність лише з лінгвістичної точки зору. У зв'язку із цим формується поняття культурної еквівалентності, тобто перекладу тексту, що забезпечив би його доступність для сприйняття іншою лінгвокультурною спільнотою, що ставить нові вимоги до перекладачів. Окрім суто мовної компетентності перекладач повинен володіти «культурною грамотністю, комунікативною та крос-культурною компетентністю» [4], оскільки інтерпретації підлягають «соціо-культурні значення за крос-культурної взаємодії, що сприяє передачі знань між культурами» [там само].

Метою компенсації культурних відмінностей є забезпечення еквівалентного впливу на цільову аудиторію, що у вітчизняному перекладознавстві призводить до появи терміну «адекватність» тобто функціональну відповідність тексту оригіналу та перекладу. Відтак, адекватність перекладу охоплює також і прагматичну складову, еквівалентність впливу на читача [5, с. 48], чого неможливо досягти без збереження культурної специфіки повідомлення автора. У результаті перекладач повинен враховувати «не тільки еквівалентність лексичного значення, але й досліджувати вищі рівні змісту, контекст, семантику та прагматику» [2].

З точки зору відтворення ПІ особливого значення набуває аналіз культурного фону того чи іншого повідомлення, визначення джерела того чи іншого прецеденту, причин його вживання у відповідному контексті, а також того, наскільки притаманним воно виявиться для цільової культури.

Якщо ПІ набуло загально світового значення та є відомим для представника будь-якого культурного простору сучасності, встановлення еквівалентності на лексичному рівні забезпечить також культурну еквівалентність та адекватність перекладу імені. Фонові знання цільової аудиторії будуть достатніми, щоб вірно інтерпретувати смисл оніму, а отже його культурну специфіку не буде порушено. При цьому збереження прецедентності у приймаючій культурі дасть ПІ можливість виконувати у тексті перекладу функцію аналогічну оригінальній одиниці.

Прикладом такої ситуації може слугувати наступна:

«*Jack Torrance, the Eugene O'Neill of his generation, the American* ***Shakespeare****!" Wendy said, smiling* (King, The Shining).

Джек Торренс, Юджин О'Ніл свого покоління, американський ***Шекспір****! – усміхаючись, проголосила Венді* (Кінг, Сяйво, переклад О. Красюка).

С. Кінг порівнює талант одного зі своїх персонажів з В. Шекспіром, найвидатнішим британським драматургом, чий вплив як

на літературу, так і на театр в цілому важко переоцінити, як і його роль у формуванні стандартизованої англійської мови. Постать В. Шекспіра отримала всесвітнє визнання, тому ПІ не залишиться невідомим для українського читача, що дає перекладачеві можливість застосувати прямий відповідник. Такий спосіб перекладу забезпечує як еквівалентність, так і адекватність відтворення ПІ, тобто його прагматичну складову.

Перекладацьких трансформацій ПІ потребують у випадку, якщо смисл, що вони актуалізують для цільової культури, відрізняється від того, що передбачав автор, зокрема з точки зору ціннісного компоненту; якщо смисл, що в оригіналі переданий через ПІ, не є релевантним для культури перекладу; або якщо вжитий онім не отримав у ній статусу прецедентного. У такому випадку еквівалентність не свідчитиме про адекватність відтворення ПІ без урахування бар'єрів культурологічного характеру.

Одним з можливих способів компенсації відсутнього блоку фонових знань у цільового читача є трансформація додавання. Перекладач вводить внутрішньо- або позатекстовий коментар, який дозволяє уникнути пробілів у сприйнятті повідомлення. У наступному прикладі вжито ПІ міжнаціонального характеру на позначення відомого фільму Дж. Франкенхаймера, що отримав численні нагороди. Проте перекладач доходить висновку, що онім може виявитися невідомим пересічному сучасному українцю, що не знайомий з надбаннями світового кіномистецтва попередніх періодів. Він надає роз'яснення, що це – «фільм 1962 року – про життя Роберта Страуда, ув'язненого у в'язниці чоловіка, відомого як Птахолов з Алькатрасу. Він тримав у своїй камері птахів, через що і отримав своє прізвисько». Перекладацький коментар забезпечує адекватність передачі ПІ, оскільки містить інформацію, необхідну для повноцінного розуміння смислу оніму, а відтак і його ролі у контексті повідомлення.

He wasn't any ***Birdman of Alcatraz****; he just had this pigeon* (King, Rita Hayworth and Shawshank Redemption).

Він був ніякий не ***Птахолов з Алькатрасу,*** *просто тримав у себе голуба* (Кінг, Рита Гейворт і втеча з Шоушенку, переклад О. Красюка).

Водночас перекладацький коментар слугує засобом забезпечення адекватності, лише якщо він є релевантним для комунікативної ситуації, у якій вживається ПІ. Іноді перекладацький коментар не повністю розкриває смисл ПІ, або не сприяє його розумінню взагалі. Так, у наведеному прикладі перекладач, справедливо вважаючи, що ПІ, введене автором, не буде належним чином інтерпретоване читачем перекладу, пропонує наступний коментар: «Сеєрз Дороті Лі (1893–1957) – англійська письменниця, філолог, драматург і пере-

кладач. Здобула славу завдяки своїм детективним романам. Пітер Вімзі та Гаррієт Вейн – головні герої романів». Водночас у самому тексті додається уточнення, що ідеться про персонажа книги, оскільки *"to the life"* відтворюється як «що наче зійшов зі сторінок роману». Позатекстовий коментар фактично не забезпечує жодної додаткової інформації про британського детектива, героя творів Сеєрз Дороті Лі, що у подальшому для багатьох авторів став прототипом джентльмена, що розкриває злочини заради власної втіхи.

It occurred to him now that this was her brainchild, ***Lord Peter Wimsey****, to the life* (King, Rita Hayworth and Shawshank Redemption).

Тож тієї миті йому спало на думку, що перед ним – викапаний плід її фантазії, ***лорд Пітер Вімзі,*** *що наче зійшов зі сторінок роману* (Кінг, Рита Гейворт і втеча з Шоушенку, переклад О. Красюка).

Відповідно адекватність перекладу встановлюється лише частково, оскільки вибір автора на користь такого ПІ жодним чином не обґрунтовується. Перед читачем постає образ одягнутого з голочки британського джентльмена з метеликом та парасолькою, однак непрозорим залишається, що саме таким описала лорда Пітера Вімзі письменниця, що й обумовило рішення С. Кінга.

У наступному прикладі розглядається переклад, еквівалентний з лінгвістичної точки зору, що однак не супроводжується встановленням адекватності на функціональному рівні:

I was in fact named Arthur by my father, who greatly admired the stories of Arthur Conan Doyle, It has never been ***Doo-Zander****, nor* ***Himmler****, nor* ***Father Christmas.*** *I was a reserve lieutenant in the war. I never joined the Nazi party. In the battle of Berlin I fought for three years.* (King, Apt Pupil).

Власне, Артуром назвав мене батько, тому що він був великим прихильником творів Артура Конан Дойла. Ніколи мене не звали ні ***Цу-Зандером,*** *ні* ***Гіммлером****, ні* ***Санта-Клаусом****. Під час війни я був лейтенантом запасу. До партії нацистів ніколи не вступав. У боях за Берлін я воював три роки* (Кінг, Здібний учень).

Автор наводить три ПІ, що вимагають різного обсягу знань. Перший онім функціонує лише у межах самого твору, тому не викличе труднощів у читача. Всесвітньовідомим є ПІ "*Father Christmas",* що перекладач все ж вирішує американізувати, відтворюючи його як «Санта-Клаус». Проте постать Гіммлера, одного з провідних лідерів нацистської Німеччини, є менш відомою для тих, хто не знається на історії. Доцільним було б додавання принаймні базової інформацію про те, ким була ця людина, однак перекладач не вважає потрібними жодні експлікативні дії, що не дає читачеві цілісного образу персонажа.

Висновки. Результати перекладацького аналізу показують, що встановлення еквівалентності та адекватності при перекладі ПІ без-

посередньо залежить від того, чи зберігається прецедентність оніму у цільовій культурі. Якщо переклад ПІ, що є еквівалентним на лінгвістичному рівні, не забезпечує адекватності, перекладач вдається до трансформацій оригінальних одиниць, зокрема трансформації додавання. Його успішність безпосередньо залежить від доцільності з огляду на контекст повідомлення, що передбачає функціональну адекватність перекладу. **Перспектива** подальших досліджень полягає у вивченні співвідношення еквівалентності та адекватності на ширшому матеріалі, що репрезентуватиме культури з більш значними відмінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с. 2. Al-Masri H. Translation and Cultural Equivalence: A Study of Translation Losses in Arabic Literary Texts. Journal of Language & Translation. 2009. Vol. 10. № 1. P. 7–44. DOI: 10.22425/jul.2009.10.1.7. URL: https://www.researchgate.net/publication /314085045_Translation_and_Cultural_Equivalence_A_Study_of_Translation_Losses_in_Arabic_Literary_Texts 3. Bassnett S., Lefevere A. Translation, history, and culture. London : Pinter Publishers, 1990. 199 p. 4. Muñoz-Calvo M., Buesa-Gomez C. ***Translation and Cultural Identity. Selected*** *Essays on Translation and Cross-Cultural Communication. Newcastle : Cambridge Scholars, 2010. P. 107–127. URL: https://www.cambridgescholars.com/download/sample/61310 5. Newmark P. A Textbook of Translation. Hertfordshire: Prentice Hall International. 1988. 292 p. 6.* ***Ukpong E. D. Social and Cultural Barriers in Translation.*** *Human and Social Studies. Research and Practice. 2017. Vol. 6, Issue 1. P. 77–87. DOI: 10.1515/hssr-2017-0006. URL: https://www.degruyter.com/downloadpdf /j/hssr.2017.6.issue-1/hssr-2017-0006/hssr-2017-0006.pdf.*

УДК 81`25

АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД РЕАЛІЙ ТА КВАЗІ-РЕАЛІЙ (НА МАТЕРІАЛІ СЕРІЇ РОМАНІВ ПРО ПРИГОДИ ГАРРІ ПОТТЕРА ДЖ. РОЛІНГ)

Соляк Л. В., Коваленко Л. А. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Стаття присвячена дослідженню англо-українського перекладу реалій та квазі-реалій фентезійного світу Дж. Ролінг. В ході дослідження було виявлено основні способи перекладу реалій та квазі-реалій. Дослідження показало, що серед способів перекладу найчастіше використовувались калькування, транскодування і компенсація.

Ключові слова: квазі-реалія, реалія, спосіб перекладу, фентезі.

Соляк Л. В., Коваленко Л. А. Англо-украинский перевод реалий и квази-реалий (на материале серии романов о приключениях Гарри Поттера Дж. Ролинг). Статья посвящена исследованию англо-украинского перевода реалий и квази-реалий фэнтезийного мира Дж. Ролинг. В ходе исследования были выявлены основные способы перевода реалий и квази-реалий. Исследование показало, что среди способов перевода наиболее часто использовались калькирование, транскодирование и компенсация.

Ключевые слова: квази-реалия, реалия, способ перевода, фэнтези.

Solyak L.V., Kovalenko L. A. English-Ukrainian translation of realia and quasi-realia (based on the series of novels about the adventures of Harry Potter by J. Rowling). The article is dedicated to the English-Ukrainian translation of realia and quasi-realia in J. Rowing`s fantasy world. During the study, the main methods of translation of realia and quasi-realia were identified. The research demonstrated that among the methods of translation the most frequent are calquing, transcoding and compensation.

Key words: fantasy, quasi-realia, realia, translation method.

На сьогодні помітним є зростаючий інтерес до жанру фантастики. Головною особливістю творів цього жанру є створення автором власного світу, в якому існують свої закони, живуть незвичайні істоти, і магія є звичайною справою, і ця особливість фантастичного жанру потребує особливих стратегій перекладу. Питання про передачу реалій у фентезійних творах на різні мови все ж залишається

не до кінця вивченим. Таким чином, **актуальність дослідження** обумовлена зростаючою популярністю жанру фентезі, особливо популярністю творів, які були обрані в якості матеріалу дослідження, та важливістю проблеми перекладу реалій взагалі.

Об'єктом дослідження є реалії та квазі-реалії, які наявні у творах Дж. Ролінг про пригоди Гаррі Поттер та їхні відповідники в українському варіанті перекладу цих творів. **Предметом дослідження** є способи англо-українського перекладу цих реалій. **Мета дослідження**: дослідити та охарактеризувати способи перекладу реалій та квазі-реалій у творах Дж. Ролінг. **Матеріалом дослідження** є англомовна серія фантастичних романів британської письменниці Дж. Ролінг про Гаррі Поттера та переклади, виконані такими перекладачами, як В. Морозов, О. Негребецький, І. Малкович.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в ньому способи англо-українського способу перекладу квазі-реалій було вивчено вперше в межах фентезійного світу романів про Гаррі Поттера Дж. Ролінг. Теоретичне значення роботи полягає в тому, що результати допоможуть глибше зрозуміти способи, які застосовуються для перекладу реалій та квазі-реалій.

Реалії – це слова чи словосполучення, що є характерними для певного середовища чи культури. Передаючи колорит того середовища, такі слова не можуть мати точних відповідників у інших мовах і тому спричиняють труднощі під час перекладу. Реалія – є досить складним матеріальним, мовним, граматичним і лексичним поняттям, що немає єдиної класифікації яка б охопила всі фактори пов'язані з нею [2, с. 438].

Квазіреалії – це слова, за допомогою яких автор створює неповторний, фантастичний світ, надає особливостей, характерних тільки для цього світу та відрізняє його від реального, буденного. Ці вигадані поняття покликані яскраво описувати культуру, традиції, природу, народ і все, що є невід'ємною частиною фантастичного світу [1, с. 188-131].

У серії романів Дж. Ролінг реалії та квазіреалії представлені наступними групами:

– закляття (налічує 87 реалій, 27.2%). Для цієї групи характерне походження від латинських слів: «Accio» походить від слова «accio» – «закликаю, запрошую», «Diffindo» від латинського слова «diffindo» – «розколювати, розщеплювати»;
– предмети пов'язані з навчанням (32 реалії, 10%). Для реалій даної групи характерне закінчення «-ncy», наприклад: «Occlumency», «Arithmancy», а також у цій групі наявні авторські неологізми: «The Principle of Rematerialization», «Muggle Studies»;

– люди (містить 37 реалій, 11.5%). В основному ця група представлена словами, що складаються з двох чи більше основ, наприклад: Dirt-veined Muggle, Muggle-born;
– фантастичні створіння (21 реалія, 6.5%). Реалії даної групи характерні складні слова: Crookshanks, Merchieftainess та слова, які були запозичені із легенд чи міфів, наприклад: «Veela» – в південно-слов'янської міфології жіночі духи;
– географічні місця (налічує 27 реалій, 8.4%). Для таких реалій характерне утворення від англійських слів та реальних об'єктів, які існують у нашому світі. Наприклад: «Azkaban» походить від назв в'язниць «Alcatraz» і «Abaddon», реалія «Mould-on-the-Wold» схожа на назву англійського ринкового містечка Стоун-Уолд (Stow-on-the-Wold);
– чарівні предмети та явища (50 реалій, 15.6%). Група представлена реаліями, які є авторськими неологізмами, що утворені шляхом об'єднання слів, наприклад: Self-Inking quill, Headless Hat. Також для цієї групи притаманне походження від латинських слів, наприклад: Accio Wand, Horocrux;
– соціальні організації (21 реалія, 6.6%). В основі таких реалій знаходяться організації, які існують у реальному світі, та були трансформовані для фентезійного світу: Auror Office, The Department for the Regulation and Control of Magical Creatures;
– їжа (налічує 15 реалій, 4.7%). У цій групі наявні реалії, які походять від латинських слів, наприклад: Bottle of Felix Felicis, Veritaserum;
– професії (7 реалій, 2.1%). Такі реалії утворені на основі реальних та фентезійних понять, наприклад: Defense Against the Dark Arts teacher, Head of Auror office;
– предмети одягу (7 реалій, 2.1%). Реалії цієї групи були утворені від звичайних слів, котрі отримали додаткові властивості, наприклад: Invisibility Cloack, The Sorting Hat;
– фразеологізми і фразеологічні вирази (7 реалій, 2.1%). Такі реалії походять від міфів чи легенд, наприклад: Merlin`s beard, Merlin`s pants. «Merlin» (Мерлін) – це чарівник британських легенд та кельтських міфів;
– хвороби (3 реалії, 0.9%). Походять від назв хвороб реального світу, наприклад: Dragon pox, Loser`s Lurgy;
– книги (4 реалій, 1.3%). Назви таких реалій містять імена чи назви персонажів фентезійного світу, наприклад: «Break with a Banshee», «The Wizard and the Hopping Pot»,
– мови (дана група налічує лише 2 реалії, 0.6%). «Parseltongue» походить від старого слово, що означає «людина, яка має про-

блему з ротом, наприклад: заяча губа». «Mermish» походить від слова «mermaid», що означає «русалка».

– Ми відібрали 320 реалій та квазі-реалій та проаналізували їх способи перекладу. Для передачі реалій та квазі-реалій використовувався наступні способи (за основу ми взяли класифікацію, яку запропонував В. Н. Комісаров [3, с. 345]):
– змішаний спосіб перекладу, наприклад: Defense Against the Dark Arts teacher – Вчитель захисту від темних мистецтв (Калькування з перестановкою), Diagon Alley – Алея Діаґон (Транслітерація+калькування з перестановкою), Parseltongue – Парселмова (Транслітерація+калькування)
– калькування, наприклад: Twelve Fail-Safe Ways to Charm Witches – Дванадцять абсолютно надійних способів причарувати відьму, Merlin`s beard – Мерлінова борода транслітерація,
– компенсація: Babbitty Rabbitty and her Cackling Stump – «Бебіті Ребіті та її реготлива кукса, Piece of cake – Пара дрібниць, Sod's Law – Закон підлості
– транскрибування, наприклад: Snitch – Снич, Bludger – Бладжер, Borgin and Burkes – Борджин і Беркес, Cokewort – Коукворт;
– транслітерація: Gringotts – Ґрінґотс, Mimbulus Mimbletonia – Мімбулус Мімблетонія, Boggart – Боггарт;
– адаптивне транскодування, наприклад: Quaffle – Квафела, Degnoming – Дегномізація, Gernumbly – Ґернумблюс;

Нами було встановлено, що найчастіше для передачі реалій та квазіреалій використовувався змішаний спосіб – 34% (110 реалій), потім калькування – 27% (86 реалії), транслітерація – 15% (49 реалії), компенсація – 11% (35 реалій), транскрибування – 7% (23 реалії), адаптивне транскодування – 5% (17 реалій).

Висновки. Як свідчать результати дослідження, для передачі реалій та квазі-реалій фентезійного світу Дж. Ролінг про пригоди Гаррі Поттера найбільше використовувався змішаний спосіб перекладу та калькування. **Перспектива** дослідження полягає у можливості використання матеріалів у теорії і практиці перекладу для вивчення аналізу передачі реалій, при викладанні перекладацьких дисциплін, а також при розробці навчальних та методичних посібників з питань художнього перекладу.

Література

1. Божко Е. М. Квазиреалии мира фэнтези, их классификация и роль в воздействии текста перевода на получателя. Научно-технические ведомости СПбГПУ.

Серия. «Гуманитарные и общественные науки». Санкт-Петербург, 2011. С. 188-191. 2. Виноградов В. С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. Москва : Издательство Московского университета, 1978. 174 с. 3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2000. 424 с. 4. Ролінг Дж. Гаррі Поттер і Напівкровний Принц: пер. Морозов В. / за ред. Негребецького О., Малковича І. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. 567 с. 5. Ролінг Дж. Гаррі Поттер і Орден Фенікса: пер. Морозов В. / за ред. Негребецького О., Малковича І. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 816 с. 6. Ролінг Дж. Гаррі Поттер і Смертельні Реліквії пер. Морозов В. / за ред. Негребецького О., Малковича І. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2007. 640 с. 7. Rowling J. K. Harry Potter and the Deathly Hallows. New York: Scholastic, 2007. 578 p. 8. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-blood Prince. New York: Scholastic, 2005. 820 p. 9. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. New York: Scholastic, 2003. 652 p.

УДК 811.111’255.4’373

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІМЕН ГОЛОВНИХ ГЕРОЇВ У КАЗКАХ ДЖ. К. РОЛІНГ

Танаджи Л. А., Коваленко Л. А. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

У статті розглядаються основні особливості ономастикону літературних казок Дж. К. Ролінг. Аналізується складність передачі імен персонажів, яка полягає в тому, що перекладач має справу з циклом, тобто не має змоги осягнути одразу весь твір, щоб зрозуміти авторський задум, а має сприймати його книжку за книжкою, виступаючи звичайним читачем.

Ключові слова: лакуни, мова, номінація, ономастика, ономастикон, реалії.

Танаджи Л. А., Коваленко Л. А. Особенности перевода имен главных героев в сказках Дж. К. Роулинг. В статье рассматриваются основные

особенности ономастикона литературных сказок Дж. К. Роулинг. Анализируется сложность передачи имен персонажей, которая заключается в том, что переводчик имеет дело с циклом, то есть лишен возможности постичь сразу все произведение, чтобы понять авторский замысел, а должен воспринимать его книгу за книгой, выступая обычным читателем.

Ключевые слова: лакуны, номинация, ономастика, ономастикон, реалии, язык.

Tanadzhy L. V., Kovalenko L. A. Features of translating the main characters' names in the fairy tales by J. K. Rowling. The article deals with the main features of the onomasticon of the literary tales by J. K. Rowling. The complexity of the interpretation of the characters' names lies in the fact that the translator is dealing with a literary cycle, that is, (s)he is deprived of the opportunity to comprehend the entire work at once in order to understand the author's intent, but must take it book by book as a regular reader.

Key words: lacuna, language, nomination, onomasticon, onomastics, realias.

Актуальність. Мовні одиниці, які являють собою культурно-марковану лексику, ставали предметом докладного розгляду в рамках перекладацьких, лінгвокультурологічних і міжкультурних досліджень протягом останніх десятиліть, але багато важливих проблем в цій галузі залишаються невирішеними. Слід сказати про те, що в більшості випадків такі мовні одиниці розглядаються поза художнього твору, і мало уваги приділяється розгляду їх функцій в художньому тексті. Здається, що з позицій практичного перекладознавства вивчення функцій культуронімів в художньому тексті є дуже важливим, оскільки вибір способу адаптації культурно-маркованої лексики при перекладі, безумовно, залежить від того, яку роль відіграє вона в художньому творі [2, с. 116].

Обє'ктом дослідження є оніми, вилучені методом наскрізної вибірки з циклу англомовних літературних казок Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера та їх відповідники українською мовою. **Предметом** є особливості передачі ономастикону англомовних казкових творів українською мовою. **Мета статті** – аналіз особливостей перекладу українською мовою імен головних героїв в літературних казках Дж. К. Ролінг.

Головними персонажами літературних казок Дж. К. Ролінг про Гаррі Поттера виступають двоє персонажів: хлопчик-чарівник Гаррі Поттер і його запеклий ворог – чорний чаклун Лорд Волдеморт.

Основним принципом аналізу імен головних персонажів є їх розгляд в мікро- та макроконтексті, відповідно на рівні речення, роману чи циклу [4, с. 58-64]. Основними визначальними для імен головних персонажів є дві риси. З одного боку, це велика відмінність героїв, а з іншого – їх неменша подібність. Цю схожість неодноразово відмічають різні герої, і навіть сам головний негативний персонаж. Обидва герої сироти, обох виховували магли, обидва володіють рідкісним даром – зміїною мовою.

Вищеперелічені схожі риси знаходять відбиток у подібності імен головних персонажів. Повне ім'я Гаррі – *Harry James Potter*, повне ім'я Волдеморта, отримане ним при народжені, – *Tom Marvolo Riddle*. По-перше, обидва прізвища мають глибокі корені в англійській мові, оскільки сягають аж давньоанглійського періоду. Так, в етимологічному словнику знаходимо, що potter давньоанглійською pottere, походить від pot, і означає «гончар» [16, с. 323], *a riddle* походить від *r dels*, і означає «загадка» [16, с. 355]. Можна зробити висновок, що, очевидно, сім'ї обох персонажів мають англійське походження, тобто є частиною англомовного (а саме британського) світу.

По-друге, обидва герої отримали імена на честь своїх батьків: батька Гаррі звали Джеймсом, а батька Волдеморта – Томом. Крім того, обидва імені (Том і Гаррі) в англомовній культурі сприймаються, як імена на позначення звичайної середньостатистичної людини [1, с. 956]. Так, наприклад, в англо-українському фразеологічному словнику знаходимо: *Tom, Dick and (or) Harry* – рядові, звичайні люди; кожна людина, будь-яка людина (пор. Іванов, Петров, Сидоров) [1, с. 956]. Тобто імена Гаррі і Том для англомовних читачів – імена дуже звичайні, нічим не примітні. В тексті роману дядько Гаррі так сам собі коментує ім'я хлопчика:

Potter wasn't such an unusual name. He was sure there were lots of people called Potter who had a son called Harry [12, с.9].

Поттер – не таке уже й рідкісне прізвище. Є безліч людей, які мають не тільки це прізвище, а й сина на ім'я Гаррі [5, с.8].

Проте на цьому подібність персонажів вичерпується і починається те, що їх різнить. Волдеморт сприймає ім'я, отримане ним при народжені, як образу, оскільки для нього воно є символом його належності до немагічного світу, світу людей, робить його звичайною людиною.

Отже, не бажаючи носити таке звичайне, людське ім'я, як Том Редл, головний негативний персонаж вирішив створити собі нове ім'я, і творить його за допомогою анаграми: з *Tom Marvolo Riddle* отримавши *I am Lord Voldemort*. Цей випадок становить певну складність для передачі, оскільки контекст вимагає від перекладача збе-

реження принципу утворення імені, описаного в контексті:

He pulled Harry's wand from his pocket and began to trace it through the air, writing three shimmering words:TOM MARVOLO RIDDLE Then he waved the wand once, and the letters of his name rearranged themselves: I AM LORD VOLDEMORT 'You see?' he whispered [13, с. 231].

Він витяг з кишені чарівну паличку Гаррі і почав креслити нею в повітрі, написавши три мерехтливі слова: ТОМ ЯРВОЛОД РЕДЛ. Тоді змахнув паличкою – і літери, з яких складалося його ім'я, помінялися місцями: Я ЛОРД ВОЛДЕМОРТ. - Бачиш? – прошепотів він [6, с. 318].

Українському перекладачеві повністю вдалося зберегти принцип побудови оніма.

Щоб уникнути називання Волдеморта на його справжнє ім'я, чарівники також використовують такі імена, як *He Who Must Not Be Named* / «Той-Кого-Не-Можна-Називати» та *Dark Lord* / «Лорд Темряви».

Цікавим тут буде і онім, який Волдеморт використовує на позначення своїх прибічників: *Death Eaters* / «Смертежери». А закляття, яким Темний лорд збирає їх, звучить *Morsmordre!* / «Морсмордре!» З французької цей вигук можна перекласти, як «відкусити від смерті», – ідеальний заклик для тих, хто пожирає смерть.

Значення цього та інших імен Волдеморта можна трактувати порізному, оскільки вони є складними, багатошаровими іменами, іменами, що розкривають свій потенціал поступово, на рівні речення, розділу, тексту або навіть всього циклу.

Що ж стосується Гаррі і його відносин з батьком, то тут спостерігаємо протилежну ситуацію. Хлопчик обожнює свого батька, і змушений захищати його від родичів з материної сторони, які постійно називають його нікчемним, нікудишнім, ледачим жебраком. В цьому контексті прізвище *Potter* сприймається з наступним словарним значенням: «безцільно проводити час, байдикувати» [11, с. 805].

Щодо «звичайності» Гарріного імені та прізвища, то воно сприймається скоріше як позитивна якість, оскільки задача автора – максимально наблизити юного читача до головного персонажа, так щоб дитині було легше уявити себе на місці головного героя. Таким чином, у книзі описуються пригоди звичайного хлопчика зі звичайним іменем, який до одинадцяти років навіть не знав, що він – чарівник.

Гаррі сам не вигадує собі ніяких псевдонімів, проте з усіх героїв роману він має найбільшу кількість варіантів імені. Одним з перших варіантів зустрічаємо *the Boy Who Lived* / «Хлопчик, що вижив», оскільки так називається перший розділ першої книжки і в ньому ми знайомимося з головним героєм та його передісторією, цим же іменем закінчується перший розділ.

Оскільки за сюжетом книги Гаррі зумів вижити після смертельного закляття, накладеного на нього найсильнішим чорним чаклуном Волдемортом, то чаклунська громада і стала називати Гаррі «Хлопчиком, що вижив». На основі цього імені було побудоване глузливе прізвисько Гаррі: *the Boy Who Scored* (дослівно «Хлопчик, що забив гол») / «хлопчик, що виграв», пов'язане з умінням Гаррі добре грати в спортивну магічну гру. Оскільки Гаррі був ключовим гравцем в команді, а пізніше і капітаном, і саме він міг набрати найбільшу кількість очок і тим самим, як правило, забезпечити виграш своїй команді, суперники не втрачали жодної нагоди сказати на його адресу щось уїдливе, чи покепкувати.

Таким же насмішливим спортивним прізвиськом стало і *Chosen Captain* (буквально «обраний капітан») / «капітан-обранець», утворене на базі імені *Chosen One* (буквально «обранець») / «Обранець», отримане Гаррі від людей, які вважали його обраним для боротьби і остаточної перемоги над Волдемортом:

«Where're you going?» Harry demanded. «Yeah, I'm really going to tell you, because it's your business, Potter,» sneered Malfoy. «You'd better hurry up, they'll be waiting for the Chosen Captain – the Boy Who Scored – whatever they call you these days» [15, с. 386].

- Куди йдеш? – вимогливо запитав Гаррі.

- Так я тобі, Поттере, й сказав. Карочє, не твоє собаче діло, - глузував Мелфой. Біжи-біжи, там уже всі ждуть, тіпа, капітана-обранця... хлопчика, що виграв... чи як там тебе, блін, ще тепер називають [8, с. 361].

Образливим прізвиськом є також і *Scarhead* (буквально «пошрамована голова») / «башка зі шрамом», отримане Гаррі за шрам на лобі, що залишився після того, як Волдеморт поцілив його смертельним закляттям:

«All right there, Scarhead?» yelled Malfoy, shooting underneath him as though to show off the speed of his broom [13, с. 126].

– Що, кайфуєш, башка зі шрамом? – крикнув Мелфой, проносячись під ним, мовби демонструючи швидкість своєї мітли [6, с. 174].

Частково з тієї самої причини Гаррі також називають *Crackpot* / «психопат-тер». І тоді на перший план виступає дослівний переклад *crack pot* як «тріснутий горщик», де «тріщина» – натяк на шрам Гаррі у формі блискавки, а *pot* – алюзія до прізвища *Potter*. Це ім'я використовують також і в іншому випадку, і тут на перший план виступає словарне значення слова *crackpot*, як «ненормальний, божевільний, навіжений» [11, с. 239]:

'Oooh, Crackpot's feeling cranky' said Peeves, pursuing Harry along the corridor, leering as he zoomed along above him. 'What is it this time, my fine

Potty friend? Hearing voices? Seeing visions? Speaking in -' Peeves blew a gigantic raspberry '– tongues?' [14, с. 274]

– Ой-ой-ой, наш психопат-тер сердиться, – глузував Півз, переслідуючи Гаррі в повітрі. – І що цього разу, мій друже Поттюнчику? Чуєш голоси? Бачиш видіння? Розмовляєш... – Півз висолопив язика і голосно засичав, – парсссел... мовами? [7, с. 235].

Це ім'я з'явилося у Гаррі, коли він розповів магічному суспільству про повернення Волдеморта, якого всі вважали мертвим протягом дванадцяти років. Зрозуміло, що ніхто в це не повірив, і всі почали вважати хлопця божевільним і небезпечним. Тому в тексті знаходимо цікавий приклад утворення фразеологізму на основі оніма, словосполучення *a tale worthy of Harry Potter* / «баєчка в стилі Гаррі Поттера», яким позначають якусь неймовірну, фантастичну розповідь.

Висновки. Вивчення номінації персонажів у художньому тексті та пов'язаних з нею явищ в мові є складною і багатоаспектною проблемою, яка входить в ряд дискусійних питань сучасної філології. Мовна номінація залежить від виокремлення з предмета об'єктивних ознак, які наблюдаються у всіх предметів даного класу і виражені, як правило, конкретними іменниками. Складність передачі імен персонажів циклу полягає в тому, що перекладач має справу з циклом, тобто не має змоги осягнути одразу весь твір, щоб зрозуміти авторський задум, а має сприймати його книжку за книжкою, виступаючи звичайним читачем. **Перспективи**. Проведений аналіз відкриває перспективи в опрацюванні літературної онімії як своєрідної підсистеми авторського ідіостилю та особливостей його збереження/втрати в перекладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український фразеологічний словник [уклад. К. Т. Баранцев]. 2-ге вид., випр. – Київ : Т-во «Знання» КОО, 2005. 1056 с. 2. Демьянков В. З. Интерпретация политического дискурса в СМИ. // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования. Москва : Издательство МГУ, 2003. С.116-125. 3. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. С. 94-99. 4. Марковина И. Ю. Метод установления лакун в исследовании этнопсихолингвистической специфики культуры // Вопросы психолингвистики. №2. 2004. С. 58-64. 5. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і філософський камінь [пер. з англ. Віктор Морозов за ред. Петра Таращука та Івана Малковича]. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002.

315 с. 6. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і Таємна кімната [пер. з англ. Віктор Морозов за ред. Петра Таращука та Івана Малковича]. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2002. 345 с. 7. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і Орден Фенікса [пер. з англ. Віктор Морозов за ред. Івана Малковича та Олекси Негребецького]. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2003. 813 с. 8. Ролінг Дж. К. Гаррі Поттер і напівкровний Принц [пер. з англ. Віктор Морозов за ред. Олекси Негребецького та Івана Малковича]. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2005. 574 с. 9. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Москва : Высшая школа, 2005. С. 92-104. 10. Шмелев Д. Н Способы номинации в современном русском языке // Избранные труды по русскому языку. Москва, 2002. 888 с. 11. Longman Dictionary of Contemporary English. Словарь современного английского языка: в 2-х томах. – Москва : Рус. яз., 1992. 1229 с. 12. Rowling J. K. Harry Potter and the Sorcerer's stone. Scholastic. First published 1998. 249 p. 13. Rowling J. K. Harry Potter and the Chamber of Secrets. Scholastic Inc., First American Edition, 341 p. 14. Rowling J. K. Harry Potter and the Order of the Phoenix. Scholastic Inc., US Edition, 870 p. 15. Rowling J. K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. Scholastic Inc., US Edition, 652 p. 16. Weekley Ernest. A Concise Etymological Dictionary of Modern English / Ernest Weekley. New York : E. P. DUTTON AND COMPANY, INC., 1952. 480 p.

УДК 81'25-051:378.147.091.33

ВІДДАЛЕНИЙ ПЕРЕКЛАД ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Темерева М. О., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено вивченню впливу відеоряду на якість виконання віддаленого перекладу, що є перспективним у плані подальшої побудови методики навчання віддаленого перекладу студентів магістерського рівня підготовки перекладацьких відділень. У статті

розглянуто структуру фахової компетентності перекладача, проаналізовано інструментальну субкомпетентність фахової компетентності перекладача, експериментально перевірено вплив відеоряду на якість віддаленого перекладу, виконуваного у послідовному режимі.

Ключові слова: віддалений переклад, фахова компетентність перекладача, фахова підготовка майбутніх перекладачів.

М. О. Темерева, А. С. Ольховская. Удалённый перевод как составляющая подготовки будущих переводчиков. Статья посвящена изучению влияния видеоряда на качество выполнения удаленного перевода, что является перспективным в плане дальнейшего построения методики обучения удаленного перевода студентов магистерского уровня переводческих отделений. В статье рассмотрена структура профессиональной компетентности переводчика, проанализирована инструментальная субкомпетентность профессиональной компетентности переводчика, экспериментально проверено влияние видеоряда на качество удаленного перевода, выполняемого в последовательном режиме.

Ключевые слова: удалённый перевод, профессиональная компетентность переводчика, профессиональная подготовка будущих переводчиков.

M. O. Temereva, A. S. Olkhovska. Remote interpreting as a component of the interpreters' professional training. The article deals with the study of the impact of video on the quality of the implementation of remote interpreting, which is promising in terms of further creation of methodology for teaching remote interpreting students of the master's level at translation departments. The article examines the structure of the interpreter's professional competence, analyzes the instrumental subcompetence of the interpreter's professional competence, experimentally verifies the influence of video on the quality of remote interpreting carried out in a consecutive mode.

Key words: remote interpreting, interpreter's professional competence, training of future interpreters.

Завдяки глобалізації, все більше компаній, що співпрацюють із зарубіжними фірмами або лише збираються, та звичайних людей звертаються до бюро перекладів та окремих перекладачів з метою отримання якісного перекладу. **Актуальність** дослідження зумовлена прогресом у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, який уможливив розвиток віддаленого перекладу, а також відсутністю науково обґрунтованих праць із упровадження віддаленого перекладу

до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці, постійно з'являються нові винаходи, а також модернізуються вже наявні пристрої та платформи, що сприяють поліпшенню та полегшенню життя людей. Такий прогрес впливає і на способи комунікації, які наразі дозволяють миттєво зв'язатись з людьми з інших країн або міст. Саме тому ці зміни вплинули і на ринок перекладацьких послуг, оскільки комунікація між перекладачем і замовником є однією з найголовніших складових якісного перекладу.

Разом з цим кількість перекладачів на ринку постійно збільшується, через що замовникам стає все важче обирати перекладача або бюро перекладів, до якого звернутися за послугою. Саме з цієї причини дуже важливим є питання щодо формування і розвитку фахової компетентності перекладача, особливо її технологічної складової.

Об'єктом дослідження виступає віддалений переклад, виконуваний у послідовному режимі. **Предметом** дослідження виступає вивчення впливу наявності відеоряду на якість віддаленого перекладу, виконуваного у послідовному режимі студентами-магістрантами перекладацького відділення. **Метою дослідження** є вивчення впливу наявності відеоряду на якість віддаленого перекладу, виконуваного у послідовному режимі студентами-магістрантами перекладацького відділення.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення цілої низки завдань: розглянути структуру фахової компетентності перекладача, проаналізувати інструментальну субкомпетентність фахової компетентності перекладача, експериментально перевірити вплив наявності відеоряду на якість віддаленого перекладу, виконуваного у послідовному режимі студентами-магістрантами перекладацького відділення.

Під час дослідження було порівняно Національний стандарт Великої Британії з усного перекладу [8] із змістом кваліфікаційних вимог до професії перекладача в Україні [2]. Виявилось, що в НСУП описана велика кількість вимог, які мають за основу вимоги ринку і якими можна послуговуватись при навчанні перекладачів. Також на основі цих вимог розробляються моделі фахової компетентності перекладача.

В нашому дослідженні ми беремо за основу модель фахової компетентності перекладача, запропоновану Л. М. Черноватим [3]. Він виокремив наступні складові фахової компетентності перекладача: білінгвальна компетентність; екстралінгвістична компетентність; особистісна компетентність; перекладацька компетентність; стратегічна компетентність.

Білінгвальна компетентність включає мовну та мовленнєву субкомпетентності. До екстралінгвістичної компетентності входять всі знання, що знаходяться поза межами лінгвістичних та перекладознавчих. До перекладацької компетентності входять знання, пов'язані із загальними принципами виконання перекладу, а також навички та уміння його здійснення. Сюди також входять інструментальна та дослідницька субкомпетентності. Особистісна компетентність включає: психофізіологічний компонент, морально-етичну субкомпетентність, субкомпетентність самовдосконалення, фахово-соціальна субкомпетентність.

Стратегічна компетентність розглядається як надкомпетентність, інтегроване уміння перекладати, що ґрунтується на координації решти компетентностей у процесі здійснення перекладацької діяльності [1].

В цьому дослідженні було більш детально розглянуто перекладацьку компетентність, а саме таку її складову, як інструментальну субкомпетентність. Було досліджено проблему технічного забезпечення перекладача, як у процесі виконання письмового (автоматизований та машинний переклад), так і у процесі виконання усного перекладу (засоби для здійснення віддаленого перекладу). На сьогоднішній день найпоширенішими можна назвати такі платформи та додатки для виконання письмового перекладу: SDL Trados Studio, Wordfast, AtrilD j Vu, OmegaT.

Основним технічним засобом усного перекладача є кабінка для синхронного перекладу. Провівши детальний розгляд технічних умов для здійснення синхронного перекладу та дослідивши технічні вимоги до кабінок перекладача для здійснення синхронного перекладу, визначені Європейськими стандартами [5], ми дійшли висновку, що віддалений переклад набирає популярності через складність установки такого обладнання на заходах, а також через їх вартість.

Дослідженням питання віддаленого перекладу займались такі вчені як П. Мозуракіс [7], С. Браун, Б. Мосер-Месер [6] та багато інших.

Віддалений переклад передбачає використання комунікаційних технологій задля отримання доступу до перекладача, який знаходиться в іншій кімнаті, будівлі, місті чи країні [4]. Тобто, людина може здійснити миттєвий або запланований заздалегідь аудіо- або відео дзвінок перекладачу зі свого смартфона, планшета або комп'ютера, отримати послідовний, синхронний або жестовий переклад в режимі двостороннього або багатостороннього зв'язку.

Наразі віддалений переклад набув широкої популярності у сфері охорони здоров'я, під час проведення конференцій, а також туристичних подорожей закордон.

Завдяки віддаленому перекладу працівники сфери охорони здоров'я мають можливість спілкуватися зі своїми пацієнтами цілодобово, для цього потрібно лише підключитись до перекладача за допомогою гаджетів.

Оскільки більшість перекладачів беруть оплату за мінімальну кількість годин, наразі з'явилась можливість розраховуватись із перекладачами виходячи із кількості наданих послуг – рахуються хвилини, протягом яких перекладач надавав свої послуги із віддаленого перекладу. Це досить поширена послуга серед медичних працівників, оскільки вона дає змогу лікарям без перешкод і мовного бар'єру спілкуватися із пацієнтами. Це також означає, що лікарі, особливо в надзвичайних ситуаціях, мають набагато вищу швидкість доступу до перекладачів. Лікарі та пацієнти можуть швидко та ефективно ділитися інформацією з кваліфікованими фахівцями. Це знижує загальний ризик через помилкове тлумачення або непорозуміння, розширюючи можливості надання медичних послуг для працівників і шляхи отримання цих послуг для пацієнтів.

Деякі системи пропонують лише переклад конференцій, інші компанії пропонують послуги перекладу 24/7, тобто миттєвий дзвінок перекладачу. Також, може бути як відео-, так і лише аудіодзвінки. Найбільш поширеними платформами для здійснення віддаленого перекладу є: Headvox, Interprefy, Cloud Interpreter, Voice Boxer, які використовуються найчастіше для: вебінарів; онлайн-тренінгів; віртуальних зустрічей; онлайн-конференцій; демонстрації товарів; оголошення компаній; презентації; запуску товарів.

З метою вивчення впливу наявності або відсутності відеоряду на якість виконання віддаленого перекладу було проведене експериментальне дослідження, перед початком якого сформульовано гіпотезу, яка ґрунтується на припущенні, що якість аудіо перекладу буде дещо нижча, ніж відеоперекладу, оскільки студенти не одразу розумітимуть який це захід і не побачать відразу усіх учасників.

Для проведення експерименту була відібрана частина з третіх президентських дебатів Дональда Трампа і Гілларі Клінтон від 20-го жовтня 2016 року. Спостерігаючи за студентами, було помічено, що під час відеоперекладу деякі робили менше записів, хоча і потім все ж показували досить непогані результати. Під час аудіоперекладу студенти спочатку не відразу могли зрозуміти що це за подія, які учасники в ній та яка тема, тому вони починали робити записи не з самого початку, іноді втрачаючи прецензійну інформацію, як, наприклад, імена учасників. Середня оцінка у студентів, що перекладали відео становить 4,05, у той час, як у студентів, що перекладали аудіо – 3,6 за п'ятибальною шкалою. Показники аудіоперекладу ви-

явились гіршими, тобто в результаті проведення експериментального дослідження гіпотеза, сформульована нами на початку підтвердилася.

Перспективою подальших досліджень є побудова методики навчання відділеного перекладу студентів магістерського рівня підготовки закладів вищої освіти із урахуванням отриманих нами даних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волчанська М. Д. Зміст понять «компетенція» і «компетентність» у галузі методики навчання. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. 2010. Вип. 17. С. 23–29. 2. Усний переклад: стандарти професії. URL: http://www.uta.org.ua/interpretation_standards (дата звернення: 29.09.18). 3. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу. Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с. 4. Braun S. Remote Interpreting. Routledge Handbook of Interpreting. 2015. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sabine_Braun3/publication/280305163_Remote_Interpreting/links/55b0c75f08ae32092e072c71/Remote-Interpreting.pdf. (дата звернення: 12.08.2018). 5. Main technical specifications for conference rooms with simultaneous interpreting. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/technical-specifications-for-conference-rooms-with-simultaneous-interpreting_2016_en.pdf. (дата звернення: 17.05.2018). 6. Moser-Mercer B. Remote interpreting: Assessment of human factors and performance parameters. URL: https://ecfsapi.fcc.gov/file/7521826425.pdf (дата звернення: 03. 07.2018). 7. Mouzourakis Panayotis. Remote interpreting: A technical perspective on recent experiments. Interpreting. 2006. Volume 8, Issue 1. p. 45–66 8. National Occupational Standards in Interpreting. URL: http://wiki.secteuretablissement.org/uploads/UK-National_Occupational_Standards_for_Interpreting.pdf (дата звернення: 08.04.2018).

УДК 811.111' 255

ВІДТВОРЕННЯ СТРАТЕГІЇ КОНФРОНТАЦІЇ В КОМУНІКАТИВНІЙ ПОВЕДІНЦІ ГЕРОЯ ТА АНТИГЕРОЯ В ПЕРЕКЛАДІ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ СКРИПТІВ АМЕРИКАНСЬКИХ КІНОФІЛЬМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ)

Філонова М. Ю., Каминін І. М. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено особливостям відтворення стратегії конфронтації в комунікативній поведінці героя та антигероя американського кінодискурсу. У статті розглядаються особливості кінодискурсу, співвідносяться стратегії й тактики як прояв мовленнєвої особистості. Особлива увага приділяється вербалізації стратегії конфронтації у мовленнєвій поведінці героя та антигероя, проводиться порівняльний аналіз особливостей відтворення конфронтаційного дискурсу в перекладі.

Ключові слова: антигерой, герой, дискурс, кінодискурс, конфронтація, перекладацькі трансформації, стратегія, тактика.

Филонова М. Ю., Камынин И. Н. Воспроизведение стратегии конфронтации в коммуникативном поведении героя и антигероя в переводе (на материале перевода скриптов американских кинофильмов на украинский язык). Статья посвящена особенностям воспроизведения стратегии конфронтации в коммуникативном поведении героя и антигероя американского кинодискурса. В статье рассматриваются особенности кинодискурса, соотносятся стратегии и тактики как проявление речевой личности. Особое внимание уделяется вербализации стратегии конфронтации в речевом поведении героя и антигероя, проводится сравнительный анализ особенностей воспроизведения конфронтационного дискурса в переводе.

Ключевые слова: антигерой, герой, дискурс, кинодискурс, конфронтація, переводческие трансформации, стратегия, тактика.

Filonova M. Y., Kamynin I. M. The reproduction of confrontation strategy in the communicative behavior of the hero and anti-hero in translation (based on the translation of American films scripts into Ukrainian). The article analyses the peculiarities of recreating the confrontation strategy in the communicative behavior of the hero and anti-hero in American cinema discourse. The article deals with the features of the film discourse,

correlates the strategies and tactics as a manifestation of speech personality. Comparative analysis of the peculiarities of confrontational discourse reproduction in Ukrainian translation is presented in the article.

Key words: anti-hero, cinema discourse, confrontation, discourse, hero, strategy, tactics, translation transformations.

Сучасний американський кінодискурс є лідером в світі кіномистецтва та виступає потужним передавачем культурних цінностей, який формує у свідомості людей певні стереотипи, що використовуються для інтерпретації світу і створення моделей власної поведінки. Одним із результатів культурного впливу американського кінематографу стає виникнення нової героїки, пов'язаної з образами героя (супергероя) та антигероя, кожен з яких має власні цінності, які він захищає у бою. Зустріч героя та антигероя зазвичай супроводжується конфліктною (конфронтаційною) комунікацією, метою якої є досягнення прагматичних намірів, які можуть суттєво відрізнятися. Конфронтаційна комунікація досягається за допомогою засобів, які сприяють напруженому протіканню інтеракції і націлені на створення ворожої атмосфери під час комунікативної взаємодії комунікантів, саме тому адекватний переклад стратегії конфронтації українською мовою повинен враховувати умови, в яких відбувається конфронтаційна комунікація. Питання, пов'язані з відтворенням комунікативних тактик і стратегій конфронтації в аспекті англо-українського перекладу, ще залишаються недостатньо розробленими, що доводить **актуальність** теми нашої статті. Відтворення конфронтаційної стратегії спілкування досліджувалося такими вченими, як, О. І. Гридасова [0], Т. В. Духовна [3], А. М. Зарецька [5] та ін., проте, питання реалізації та відтворення стратегії конфронтації в комунікативній поведінці героя та антигероя в американському кінодискурсі потребує подальшої розробки.

Метою статті є визначення засобів вербалізації та перекладу дискурсивної стратегії конфронтації та відповідних тактик, вживаних героєм та антигероєм.

Поява та швидкий розвиток сучасної лінгвістики тексту та дискурсології дали сучасній науці змогу розкрити комунікативний потенціал мови в різних галузях та культурах. Фокусування на мові було витіснено фокусуванням на характеристиках тексту та дискурсу, які співвідносяться з діяльністю людини. Вивченню характеристик, особливостей та типів дискурсу присвячено чималу кількість робіт зарубіжних та українських авторів, але на сьогодні між дослідниками немає загальної думки, що ж саме треба визначати т ерміном «дискурс».

І. С. Шевченко та О. І. Морозова розуміють дискурс як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, що постає як сукупність процесу та результату і включає як екстралінгвістичний, так і власне лінгвістичний аспект, в якому окрім тексту виділяється пресупозиція і контекст (прагматичний, соціальний, когнітивний), що зумовлює вибір мовних засобів [9, с. 38].

Кінодискурс є семіотично складним, динамічним процесом взаємодії автора та кінорецептора, тобто процесом інтерпретації фільму кіноглядачем і розуміння змісту, вкладеного в нього адресантом [7, с. 11]. За допомогою засобів кіномови кінодискурс існує в міжмовному та міжкультурному просторі та характеризується синтаксичністю, вербально-візуальною єдністю елементів, інтердискурсивністю, множинністю адресанта, контекстуальністю значень, іконічною точністю, синтетичністю [7, с. 11]. За змістовим критерієм кінодискурс поділяється на художній (ігрове кіно) та документальний.

Американський кінодискурс є особливим типом дискурсу, що є різновидом художнього кінодискурсу. Художній кінодискурс виступає результатом взаємодії колективного авторського задуму, складного комплексу можливих реакцій кіноглядача і кінотексту, що характеризується стилізованою розмовною мовою, вживанням просторічних виразів, жаргонів, діалектів. Мова художнього кінодискурсу рясніє лінгвістичними маркерами емоційності та інформативності, репрезентує менше оповіді, але загалом відбиває мовні комунікативні зразки сучасного носія мови.

Поняття комунікативних стратегій досліджували такі зарубіжні та вітчизняні лінгвісти, як Є. В. Клюєв [6], І. Є. Фролова [8], І. С. Шевченко [9] та інші. У процесі дослідження стратегічного мовлення в лінгвістиці, зокрема, аналізуючи поняття стратегії і тактики, ми стикаємося з певною теоретичною «лакуною». Йдеться про те, що в низці наукових робіт використовується різна термінологічна номінація: зустрічаються «мовленнєві», «комунікативні» і «дискурсивні» стратегії і тактики, але зазначені терміни вживаються як взаємозамінні та синонімічні.

Комунікативна стратегія розуміється як комунікативне надзавдання, продиктоване практичними цілями мовця. В ієрархії комунікативних стратегій дискурсу особливе місце відводиться мовленнєвій стратегії, а вершиною ієрархії стає так звана «глобальна стратегія», яка є загальною стратегією учасника мовленнєвої взаємодії. Дискурсивні стратегії розуміються як комунікативний намір мовця, який сформовано на підставі суспільного та індивідуального досвіду для досягнення власних індивідуальних потреб і бажань, та мовна об’єктивація цього наміру.

Свідомість і мова нерозривно пов'язані між собою. У психолінгвістичних дослідженнях основний акцент роблять на тому, що мовна особистість є носієм мовної свідомості. У структурі мовної особистості, як і дискурсивної особистості зокрема, існує мотиваційний рівень, прагматичні характеристики якого зумовлюють стратегічність її діяльності [8]. Відповідно до цього, дискурсивні особистості реалізуються за допомогою набору відповідних стратегій і тактик.

Стратегії дискурсу є комплексом заходів, які застосовуються адресантом з метою досягнення відповідного перлокутивного ефекту за допомогою певних мовленнєвих засобів. Стратегія здійснюється за допомогою використання цілої низки тактик. Основною метою опису стратегій є виділення типових тактик, які реалізують ту чи іншу стратегію. Одна стратегія може реалізовуватися декількома тактиками, а одна й та сама тактика може застосовуватися за реалізації різних стратегій.

І. Є. Фролова визначає конфліктний дискурс як цілеспрямовану, адресатно-орієнтовану, процесуальну і результативну конфліктну мовленнєву взаємодію, що має специфічний характер [8, с. 114–119]. Синонімічним є термін «конфронтаційний дискурс» [8, с. 115]. Основним критерієм конфліктного дискурсу є використання стратегії конфронтації, яка демонструє загальну настанову до протидії партнеру по комунікації.

Стратегія конфронтації використовуються героєм у дискурсивній взаємодії, яка характеризує відносини між героєм та антигероєм. Окрім цього, некооперативний характер носить взаємодія, за якої герой конфліктує з близькими, знаходячись на початку свого шляху та ще не обравши шлях служіння громаді. Також відповідні стратегії застосовуються, коли герой прагне припинити спілкування та в епізодах з монологічним мовленням, коли герой дає негативну оцінку власним діям. У межах нашого дослідження виділено стратегію конфронтації як одну з характерних стратегій, якими герой послуговується задля досягнення своїх цілей у наративі кінофільму.

Виділяємо такі тактики реалізації стратегії конфронтації, уживаної героями в американському кінодискурсі: **тактика докору** – непряме вираження несхвалення та інших варіантів негативної емоційно-оцінної модальності: FRIGGA: *How could you have done this?* («Thor»); **тактика звинувачення** – полягає в приписуванні опонентові провини, поданні ситуації в негативному світлі. Мовець намагається викрити супротивника, розкрити його негативні якості й наміри, наприклад: *BATMAN: You killed my parents.* («Batman»); **тактика покладання відповідальності на іншого** – навмисне усунення співрозмовника від своїх обов'язків шляхом їх перекладання на опонента: *THOR: And who proved wrong all who scoffed at the idea that a young maiden could*

be one of the fiercest warriors this Realm has ever known? SIF: I did. (Thor); **тактика погрози:** *BEN: You can't win, Darth. If you strike me down, I shall become more powerful than you can possibly imagine* («Star Wars 4»); **тактика демонстрації обурення:** *HAN: It's all a lot of simple tricks and nonsense.* («Star Wars 4»); **тактика переривання:** *LUKE:Will you shut up and listen to me?* («Star Wars 4»); **тактика тиску:** *THOR:You must do this. You must finish what you've started.* («Thor»); **тактика вимоги:** *ODIN: Listen to me!* («Thor»); **тактика апеляція до влади:** *THOR: You dare threaten me, Thor, with so puny a weapon?* («Thor»); **тактика домінування:** *HAN: What're you lookin' at? I know what I'm doing* («Star Wars 4»); **тактика дискредитації:** *NEO: Fuckin' idiots don't know shit* («The Matrix»); **тактика іронії:** *SUPERMAN: I don't need a geography lesson from you, Luthor* («Superman The Movie»); **тактика образи** – на мовному рівні висловлює негативне емоційне ставлення до об'єкта, його дій або рішень, передбачаючи експліцитно-негативну характеристику особистості: (34) *HAN: Damn fool. I knew that you were going to say that!* («Star Wars 4»); **тактика натяку**: *BEN: Who's the more foolish… the fool or the fool who follows him?* («Star Wars 4»); тактика ігнорування потреб: *(The Promoter comes rushing up out of the office, a large red welt growing on his cheek.) / PROMOTER: You coulda taken that guy apart! Now he's gonna get away with my money! / SPIDER-MAN: I missed the part where this is my problem* (Spider-Man).

Виділяємо такі тактики реалізації стратегії конфронтації, уживаної антигероями в американському кінодискурсі: **тактика докору:** *JOKER: You made me.* («Batman»); **тактика погрози:** *JOKER:Tell me something, my friend, you ever danced with the devil by the pale moonlight?* («Batman»); **тактика залякування:** *AGENT SMITH: And tell me, Mr. Anderson, what good is a phone call if you are unable to speak?* («The Matrix»); **тактика звинувачення:** *LOKI: Why? You were knee-deep in Jotunblood. Why would you take me?* («Thor»); **тактика обурення:** *JOKER: Listen, Bruce, NEVER rub another man's rhubarb! Get me?* («Batman»); **тактика переривання**: JACK: *Shut up and listen – Harvey Dent is sniffing around one of our companies* («Batman»); **тактика тиску:** *AGENT SMITH: Are orders that hard to follow? I'll say it again. Morpheus must be taken alive. Understand?* («The Matrix»); **тактика вимоги:** *JOKER: Wage war you BASTARDS!* («Batman»); **тактика апеляції до влади:** *VADER: When I left you, I was but the learner; now I am the master.* («Star Wars 4»); **тактика домінування:** *VADER: Your powers are weak, old man.* («Star Wars 4»); **тактика образи:** *JOKER: You little monkey! God, look at you. You're a mess.* («Batman»); **тактика іронії:** *JOKER: They're gonna be real mad at the costume shop when they see what you did to their suit* («Batman»); **тактика натяку:** *LOKI: Look at you, the Mighty Thor. With all your strength, what good does it do you now?* («Thor»); **тактика провокації:** *LOKI: I am not your brother. I never was* («Thor»)

Проведений в рамках цієї роботи аналіз показав, що стратегія конфронтації властива як героям, так і антигероям американського кінодискурсу для досягнення ними певної комунікативної мети. Дискурсивній поведінці героя властиві такі тактики, як докор, звинувачення, погрози, обурення, переривання, тиску, вимоги, апеляції до влади та домінування, дискредитації та іронії, образи й натяку, залежно від адресата та комунікативної ситуації. Для антигероя властиві тактики докору, погрози, залякування, звинувачення, обурення, переривання, тиску, вимоги, апеляції до влади, домінування, образи, іронії, натяку та провокації.

Конфронтаційна стратегія спілкування у дискурсі героя відтворюється у перекладі як використанням дослівного перекладу, так і шляхом використання різного роду лексичних, стилістичних та граматичних трансформацій. Проведений аналіз показав, що для відтворення стратегії конфронтації у дискурсі героя та антигероя американського кінодискурсу використовуються такі перекладацькі трансформації: опущення, перестановка, заміна, генералізація, конкретизація, антонімічний переклад, компенсація, членування речення, перебудова речення, додавання, об'єднання речень та транслітерація. Загальні тенденції відтворення стратегії конфронтації у дискурсі героя та антигероя в перекладі (див. Табл. 1):

Таблиця 1

Особливості відтворення стратегії конфронтації в поведінці героя та антигероя в американському кінодискурсі в українському перекладі

№	Прийом перекладу	Герой		Антигерой	
		Кількість	%	Кількість	%
1	дослівний переклад	34	40	21	33
2	опущення	11	13	8	13
3	перестановка	5	6	1	2
4	заміна	3	3	2	3
5	генералізація	1	1	2	3
6	конкретизація	2	2	2	3
7	антонімічний переклад	3	4	1	2
8	компенсація	16	19	16	25
9	членування речення	1	1	0	0
10	перебудова речення	5	6	4	6
11	додавання	3	4	4	6
12	об'єднання речень	1	1	1	2
13	транслітерація	0	0	1	2

Висновки. Стратегія конфронтації в дискурсі героя реалізується в межах таких тактик: докору, звинувачення, погрози, обурення, переривання, тиску, вимоги, апеляції до влади та домінування, дискредитації та іронії, образи й натяку, а також за допомогою комбінації цих тактик, тоді як у дискурсі антигероя конфронтаційна стратегія реалізується у межах таких тактик: докору, погрози, залякування, звинувачення, обурення, переривання, тиску, вимоги, апеляції до влади, домінування, образи, іронії, натяку та провокації, а також за допомогою їх комбінації.

Розглянувши лінгвістичні засоби конструювання тактик стратегії конфронтації, зазначимо, що до їх складу належать риторичні питання, метафори, ідіоми, негативно маркована лексика, нецензурна лексика тощо.

Проведений перекладацький аналіз особливостей відтворення стратегії конфронтації у дискурсі героя і антигероя показав, що найчастіше використовуються прийоми калькування, опущення та компенсації. Менш використовуваними є прийоми перестановки, заміни, генералізації, конкретизації, антонімічного перекладу, членування речення, додавання та об'єднання речення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гридасова О. І. Кінодискурс як об'єкт навчання кіно перекладу. Вісник Житомирського державного університету. 2014. Вип. 2 (74). Філологічні науки. С. 102–107. 2. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Барнаул: БГК им. И.А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. 308 с. 3. Духовная Т. В. Дискурс кинофильма: соотношение с понятием дискурса живой речи. Вестник Майкопского государственного технологического университета. 2014. №3. С. 22–25. 5. Зарецкая А. Н. Кинодискурс как особый вид дискурса. Вопросы теории индоевропейских языков. Пермь: Прикамский социальный ин-т, 2007. С. 18–24. 6. Клюев Е. В. Речевая коммуникация. Успешность речевого общения. Москва, 2002. 320 с. 7. Назмутдинова С. С. Гармония как переводческая категория: на мат. русского, английского, французского кинодискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец.: 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Тюмень, 2008. 21 с. 8. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 344 с. 9. Шевченко І. С.,

Морозова О. Т. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен: кол. монографія; під заг. ред. І. С. Шевченко. Харків: Константа, 2005. С. 21–28. 10. Batman 1989 (script). URL: https://sfy.ru/?script= batman_production (дата звернення 18.06.2018) 11. Star Wars 4 (script). URL: http://scifiscripts.com/scripts/star_wars_4.txt (дата звернення 18.06.2018) 12. Superman: the Movie (script). URL: http://scifiscripts.com/scripts/superman_I_shoot.txt (дата звернення 18.06.2018) 13. The Matrix (script). URL: http://www.imsdb.com/scripts/Matrix,-The.html (дата звернення 18.06.2018) 14. Thor 1 (script). URL: http://www.imsdb.com/scripts/Thor.html (дата звернення 18.06.2018).

УДК 811.111'255.4'373.612.2:821.111-34Уальд.09

СТРАТЕГІЇ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ КАЗОК ОСКАРА УАЙЛЬДА

Хамраєва Є. В., Мартинюк А.П. (докт. філол. наук.)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

Статтю присвячено аналізу стратегій англо-українського перекладу казок О. Уайльда, виконаного І. Корунцем. Особлива увага приділена перекладу реалій та метафор. Результати аналізу дозволяють зробити висновок, що прагматична мета художнього перекладу досягається стратегіями, які базуються на урахуванні прагматичних значень мовних одиниць, а саме: стилістичної характеристики, регістру, емоційного забарвлення, комунікативного навантаження, метафоричного значення, конотації, а також контексту.

Ключові слова: казка, метафора, переклад, реалія.

Хамраева Е. В., Мартынюк А. П. Стратегии англо-украинского перевода сказок Оскара Уальда. Статья посвящена анализу стратегий англо-украинского перевода сказок О. Уальда, выполненного И. Корунцом. Особенное внимание уделено переводу реалий и метафор. Результаты анализа позволяют сделать вывод, что прагматическая цель художественного перевода достигается стратегиями, базирующимися на учете прагматических значений языковых еди-

ниц: стилистической характеристики, регистра, эмоционального оттенка, коммуникативного задания, метафорического значения, а также контекста.

Ключевые слова: метафора, перевод, реалия, сказка.

Khamraieva Y. V., Martynyuk A. P. The strategies of English-Ukrainian translation of Oscar Wilde's fairy tales. The article presents the results of the analysis of O. Wilde's fairy tales translations performed by I. Korunets. Special attention is given to the translation of realia and metaphors. It is stated that pragmatic goal of translating fiction is reached through the strategies taking into account pragmatic meanings of linguistic units: stylistic characteristics, register, emotional colouring, communicative goal, metaphoric meaning and context.

Key words: fairy-tale, metaphor, realia, translation.

Традиційно переклади вивчалися з точки зору їх еквівалентності оригіналові. Головним стратегічним завданням перекладача є найбільш точна передача всієї сукупності елементів оригіналу й відтворення його жанрово-стилістичного характеру з метою спричинення комунікативного впливу на читача. Недостатність вивчення прагматичної адекватності перекладів з англійської мови на українську зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета дослідження полягає у визначенні прагматичних особливостей перекладу І. Корунцем казок О. Уайльда на основі їх перекладацького аналізу. **Об'єктом дослідження** є лексичні одиниці, що відбивають жанрово-стилістичну специфіку казок О. Уальда та їх українські відповідники, а **предметом** – стратегії досягнення адекватності перекладу таких одиниць. **Матеріалом** дослідження є 300 прикладів, відібраних з 9 казок О. Уайльда, та їх еквіваленти українською мовою у перекладі І. Корунця.

Переклад – це один із старіших видів людської діяльності. Вже на ранніх етапах перекладацької діяльності почали проявлятися дві протилежні тенденції. Говорячи про переклад релігійних текстів, робимо висновок, що при їх перекладі переважала тенденція до буквалізму. У перекладі усному та письмовому текстів нерелігійного характеру перекладачі могли вільно передавати оригінал, подекуди навіть нехтуючи певними деталями.

Адекватний або повноцінний переклад мислиться як такий, що відповідає оригіналові згідно його функцій, повноті передачі засобів перекладачем, тобто, наскільки повністю передана мова та стиль оригіналу. Функціональна точність, яка є складовою адекватного перекладу, дозволяє, а, іноді і вимагає відмови від певних формаль-

них та словникових відповідностей. Під еквівалентним перекладом розуміємо переклад, який передає зміст оригіналу на одному з рівнів еквівалентності. Адекватний переклад має бути еквівалентним, причому не обов'язково на всіх рівнях еквівалентності, але не кожен еквівалентний переклад може бути адекватним. Адекватність є ширшим поняттям, адекватність вимагає певного рівня еквівалентності, але не зводиться до неї [3, с. 121].

У процесі перекладу, поряд із зіставленням різних мовних систем, відбувається зіставлення різних культур. Як правило, тексти, адресовані носію вихідної мови, розраховані тільки на його сприйняття. Вони цілком і повністю виходять зі специфічних рис його психології, доступного йому обсягу інформації, особливостей оточуючої його соціально-культурної сфери [2, с. 106].

Казки О. Уайльда належать до літературних (авторських) казок, які використовують основні закони жанру. Вони являють собою і найбільш органічне втілення естетичних ідей письменника, і найбільш категоричне їх заперечення.

Казковість О. Уайльда актуалізується в анімалістських та чарівних казках. Композиція його казок є традиційною для цього жанру. Казка являє собою завершений текст, в якому всі комунікативно значущі частини взаємообумовлені.

Реалії – це слова, що позначають предмети, поняття й ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, що говорять на іншій мові [1, с. 92].

Характерними для казок Оскара Уайльда є вживання реалій, специфічних для жанру як літературної, авторської, так і народної казки. В нашій роботі ми виділили окремі види реалій, спираючись на ідеографічну, або тематичну класифікацію: 1) реалії, що позначають персонажів анімалістської казки; 2) реалії чарівного світу; 3) реалії, характерні для побуту казкових персонажів; 4) реалії, що належать до декоративного мистецтва; 5) біблейські реалії.

Вибір засобу перекладу реалій залежав від таких передумов, як характер тексту, його жанрово-стилістичні особливості, естетичне кредо автора, характер самої реалії, місце, що вона займає у іноземній мові та мові перекладу, самі мови, їх словотвірні можливості, літературні та мовні традиції.

У більшості випадків передача реалій здійснюється еквівалентними відповідниками української мови. Найбільш частотним такий спосіб перекладу реалій виявився в відтворенні реалій анімалістської казки: *Duck – качка, Water Rat – щур, Swallow – ластівка, Settish Giant – велетень.*

Традиційним є вживання зменшувальних суфіксів іменників у перекладі словосполучення *little* + *іменник*: *little* ***boy – хлоп'я, little swallow*** *– ластівка,little ducks – каченята.*

Іноді перекладач вдається до засобу додавання. Так, культурнопобутова реалія «*піраміди*» в тексті перекладу зображена експліцитно, але у перекладі уточнюється знаходження цих пірамід:

I'm off to the Pyramids. Good-bye! [5, с. 11]

– Тоді я лечу в Єгипет до пірамід. Прощавай! [4, с. 11]

Дуже цікавим з точки зору перекладу реалій є приклад з казки «Щасливий Принц». Персонажі – *Swallow & Reed* – які в оригіналі зображені перша чоловічою статтю, а друга – жіночою, в українському перекладі стають *Ластівкою* (жіноча стать) та *Очеретом* (чоловіча стать). Між тим англійське «her slender waist» або українське «гнучкий стан» скоріше є фізичною рисою, притаманною жінці:

Her slender waist

Гнучкий стан (Очерета)

До того жінка-очерет «заграє з вітерцем». Виникає деяка двозначність в українському варіанті, бо *Очерет* (чоловіча стать) заграє з *Вітерцем* (чоловіча стать), що суперечить англійському оригіналові:

She has no conversation, he said, and I'm afraid that she is a coquette, for she is always flirting with the wind [5, с. 18].

Характерними для естетичної манери декадентів є удаваність, ненатуральність, навмисна перестановка слів у фразі, яка має на увазі заміну епічності більш напруженим ліричним забарвленням. В перекладі не завжди дотримується відповідність стилеві оригінала. Можна відзначити різницю в стилі мовлення персонажів, який в англійському варіанті є більш піднесеним, а в українському – зниженим:

Will you come away with me? [5, с. 14]

- Ну що то як, полетиш зі мною? [4, с. 18]

I admit that she is domestic... [5, с.14]

- Та й сидень він... [4, с. 18]

How do you know? said the teacher ... [5, с. 34]

- Що це ви кажете? [4, с. 30]

І, навпаки, у нижченаведених прикладах український відповідник є більш літературним, ніж його англійський аналог:

Swallow! Little Swallow! Do as I command you [5, с. 19].

- Ластівонько! Ластівонько! Вволь мою волю! [4, с.13]

Український відповідник належить до літературного стилю, в той час як англійський є розмовним. Порівняємо «always» (назавжди) і українське «навіки».

I will stay with you always [5, с.4].

- *Залишуся біля тебе навіки!* [4, с. 37].

Зниження стилю в деяких випадках компенсується його піднесеністю в інших. Щоб досягнути рівноваги і зберегти загальний стиль казки перекладач балансує між двома мовами і між двома стилями.

Серед експресивних прийомів англійської мови важливе місце займає метафора – стилістичний засіб, ефект якого досягається шляхом зіставлення двох несумісних понять [1, с. 98]. Метафори поширені також і в українській мові.

Why what a good heart you have! [5, с. 24].

Ну що за золоте в тебе серце! [4, с. 43].

Якщо порівняти слолуки «a good heart» та «золоте серце», то на перший погляд кидається в око розбіжність нейтрального епітету «good» і метафоричного «золоте», але за стилем (розмовним) вони є відповідниками, бо вживання у цьому сенсі прикметника «золотий» є більш притаманним розмовному стилю. До того ж синтаксичні конструкції у двох мовах також відповідають цьому стилю.

Проаналізуємо поширену метафору у наступному прикладі:

The Snow covered up the grass with her great white cloak ... [5, с. 39]

Сніг накинув на траву свій широкий білий саван [4, с. 12].

Співвідношення англійського «white cloak» та українського «саван» можна назвати «контекстуально відповідним». У цьому випадку І. Корунець користується цим засобом, виходячи з культурологічних особливостей і більш поширеної в українській мові асоціації білого кольору з саваном. Слід зазначити, що українська метафора у перекладі має більш сталий характер в порівнянні з оригіналом.

Прагматична мета художнього перекладу досягається обраними перекладачем стратегіями і засобами, які базуються на урахуванні окремих прагматичних значень мовних одиниць, а саме: стилістичної характеристики, регістру, емоційного забарвлення, комунікативного навантаження, метафоричного значення, конотації, а також контексту, екстралінгвістичного досвіду, соціолінгвістичних факторів.

Головним стратегічним завданням перекладача є найбільш точна передача всієї сукупності елементів оригіналу й відтворення його жанрово-стилістичного характеру з метою спричинення комунікативного впливу на читача. При аналізі прагматичної адекватності перекладу літературної казки ми використовували таку класифікацію типів прагматичних значень мовних одиниць: стилістична характеристика, регістр, емоційне забарвлення, комунікативне навантаження, метафоричне значення, конотація

Задля досягнення прагматичної адекватності перекладу використовуються заміни і відповідники. Якщо передача всіх елементів

оригіналу є неможливою, перекладач може вдаватись до замін, що є рівноцінними, і таким чином він створює у перекладі рівноцінний ефект. Досягнення одного й того ж ефекту може відбуватись за допомогою різних стилістичних засобів. Один і той самий стилістичний засіб може виконувати різні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Москва: Международные отношения, 1972. 140 с. 2. Бреус Е. В. Основы теории и практики перевода с русского языка на английский. Москва: УРАО, 1000. 108 с. 3. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвистические проблемы. Москва: Высшая школа, 1983. 304 с. 4.Уайльд О. Казки. Київ: Школа, 2000. 191 с. 5. Wilde O. Fairy tales. Moscow: Progress Publishers, 1979. 111 с.

УДК 811.111’255.4’42

СТРАТЕГИЯ ОТОБРАЖЕНИЯ ПРЕДИКАТНОЙ МОДАЛЬНОСТИ (НА МАТЕРИАЛЕ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ)

Шалух К., Ковальчук Н. Н. (канд. пед. наук)

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина
(кафедра переводоведения имени Николая Лукаша)

Статья посвящена выявлению стратегий отображения предикатной модальности на материале русскоязычных переводов англоязычных художественных текстов. Результаты анализа позволяют сделать вывод, что самым актуальным способом перевода на русский язык предикативной модальности в английских художественных текстах является перевод, осуществляемый с помощью замены модального глагола на смысловой глагол или вводную конструкцию, который встречается почти в половине проанализированных случаев.

Ключевые слова: модальность, перевод, стратегия.

Шалух К., Ковальчук Н. М. Стратегія відтворення предикатної модальності (на матеріалі російськомовних перекладів англомовних художніх творів). Статтю присвячено виявленню стратегій відтворення предикатної модальності на матеріалі російськомовних перекладів

англомовних художніх текстів. Результати аналізу дозволяють зробити висновок, що найбільш актуальним способом перекладу предикатної модальності в англійських художніх текстах на російську мову є переклад із заміною модального дієслова на іншу частину мови або вставну конструкцію, який має місце майже в половині проаналізованих випадків.

Ключові слова: модальність, переклад, стратегія.

Shalukh K., Kovalchuk N.M. The strategy of rendering predicative modality (based on the Russian translations of English fiction texts). The article is aimed at establishing the strategies of rendering predicative modality realised in Russian translations of English fiction texts. The results of the analysis prove that the most productive way of translating predicative modality is substituting the modal verb with a notional verb or parenthetical construction which is registered in almost half of the analysed cases.

Key words: modality, strategy, translation.

Перевод художественной литературы считается одним из самых сложных, так как требует от переводчика не только развитых профессиональных умений и навыков, знания реалий культуры автора текста, но и развитого воображения, ведь переводчик должен передать не только содержание произведения, но и воссоздать чувство, характер автора, красоту языка и стиль. Поэтому, после ознакомления с текстом оригинала, переводчику необходимо выбрать методы и способы, которыми он будет пользоваться при переводе, то есть определить свою стратегию и придерживаться ее. Нельзя недооценивать важность отдельных элементов, которые передают особенности высказываний, а также влияют на их структуру. Это касается и предикативной модальности.

Актуальность темы исследования обусловлена широкой применяемостью модальных глаголов. Они выражают возможность, необходимость, вероятность, желательность и т. д. Именно модальность передает реципиенту настроение рассказчика, степень важности высказанной субъектом мысли. Несмотря на распространенное употребление, а также большое количество научных исследований в этой области, перевод английских модальных глаголов на русский язык до сих пор вызывает трудности. Именно поэтому эта тема была выбрана для более тщательного исследования.

Цель исследования – выявить стратегии перевода предикативной модальности в английских художественных текстах. **Объектом** исследования есть английские модальные глаголы и их переводы на русский язык, а **предметом** стратегии перевода, используемые пере-

водчиком. **Материал** исследования составляют 300 примеров модальных глаголов из детективного произведения “The hound of the Baskervilles” А. Конан Дойля и их переводы на русский язык, выполненные Н. Волжиной.

Понятие стратегии перевода не новое для переводоведения, но обычно в работах, посвященных проблемам переводоведения, используют термин «действие переводчика», то есть использование переводчиком отдельных приемов, например, заимствования или субституции и др. [3; 5; 6].

В. Н. Комиссаров в работе «Современное переводоведение» отмечает, что «переводческая стратегия – это своеобразное переводческое мышление, которое лежит в основе действий переводчика» (надо делать все творчески, то есть хорошо) [4, с. 157].

При переводе произведений художественной литературы переводчик применяет как общие стратегии перевода, характерные и для других жанров перевода, так и специальные стратегии, наиболее подходящие для художественного перевода. Особенно важными моментами при этом является передача стиля произведения, мироощущения автора произведения, сохранение художественной ценности и эмоционального воздействия на читателя.

Модальность бывает объективной и субъективной и выражает отношение говорящего к содержанию сообщения. Наиболее распространенными значениями английских модальных глаголов есть возможность, намерение, запрет или разрешение, сомнение, необходимость, обязанность, приказ, обещание, рекомендация и угроза [1, с. 144].

Ознакомившись с текстами перевода и оригинала, мы пришли к выводу, что примерно четвертая часть модальных глаголов переводятся с помощью соответствующих русских модальных глаголов.

В предложении №1 мы можем наблюдать, как переводчик использует эквивалентный перевод модального глагола *may* в значении вероятности с помощью его русскоязычного аналога. Переводчик не нарушает структуру предложения автора:

1. *My good fellow; this is a very serious business, and you* ***may*** *find yourself in a pretty bad position if you try to hide anything from me* [7].

- Ну так вот, любезнейший, тут дело серьезное, и если вы станете скрывать что-нибудь от меня, то ***можете*** *оказаться в очень неприятном положении. Значит, он назвался сыщиком?* [2]

Ту же картину мы можем наблюдать и в примере №2.

2. *He is a professional brother of yours, and your presence* ***may*** *be of assistance to me* [7].

Вы же с ним коллеги, и ваше присутствие ***может*** *быть мне полезно* [2].

Кроме прямых соответствий в русском языке наблюдается перевод глагола *may* как части глагольного сказуемого с помощью вставных конструкций:

3. *It* ***may*** *have been–yes, by Jove, it is a curly-haired spaniel* [7].

Возможно*, что…Боже мой! Ну, конечно, курчавый спаниель!* [2]

4. *You* ***may*** *have observed that I twice strolled over to the window while Dr. Mortimer was reading his legend* [7].

Вы, ***наверно****, обратили внимание, что я дважды подходил к окну, пока доктор Мортимер читал свою легенду?* [2]

Так в предложениях № 3 и 4 модальный глагол заменяется вставными конструкциями «возможно» и «наверно». Эти конструкции точно передают значение модального глагола ***may***.

Вторым по степени распространения способом перевода оказалось извлечение модального глагола при переводе. Этот способ применялся в 34% случаев. Рассмотрим следующие примеры.

5. *That* ***may*** *point to carelessness or it* ***may*** *point to agitation and hurry upon the part of the cutter* [7].

Это указывает на небрежность автора письма, а может быть, и на волнение или спешку [2].

Модальный глагол ***may*** в значении вероятности полностью опускается в первой части предложения, тогда как во второй он компенсируется словосочетанием «может быть». Скорее всего, опущение первого глагола сделано во избежание повтора.

6. *You see, if I am to be squire down there I* ***must*** *dress the part, and it* ***may*** *be that I have got a little careless in my ways out West* [7].

Дело в том, что если уж человеку суждено стать владельцем большого поместья, так и одеваться надо соответственно, а я несколько пренебрегал своим туалетом, живя на Западе [2].

В примерах № 7 и 8 ***shall*** используется для вежливой формы вопроса, опять же, подобная манерность в высказываниях вполне обыденна для реалий английского общества начала 20-го века, тогда как перевод смотрится значительно беднее, сухо передавая лишь главный смысл предложения.

7. ***Shall*** *I have a cab called* [7]?

Позвать вам кэб? [2]

8. ***Shall*** *I run on and stop them* [7]?

- *Догнать их?* [2]

При переводе посредством изъятия модального глагола, переводчик передавал сообщения чаще всего с помощью смыслового глагола в форме будущего времени или безличного предложения.

Еще одним способом перевода является замена модального глагола на другую часть речи или на модальные частицы. Также были применены такие приемы как антонимический перевод, перевод безличным предложением с простым сказуемым, перевод другим модальным или немодальным глаголом, прилагательным и причастием, а также неизменные сказуемые.

9. *He had taken this legend which I have read you exceedingly to heart—so much so that, although he* ***would*** *walk in his own grounds, nothing would induce him to go out upon the moor at night* [7].

Он верил в эту легенду, которую я вам прочитал, и, ***гуляя*** *по своим владениям, не решался выходить на болота ночью* [2].

Здесь глагол ***would*** используется для обозначения действия, которое было привычно в прошлом, но сейчас не происходит (по аналогии с *used to*). В переводе это значение не сохраняется за неимением подобной конструкции в русском языке. Описательный перевод был бы чересчур громоздким.

Также редко можно встретить предложения, в которых модальный глагол заменяется на смысловой глагол:

10. ***May*** *I inquire who has the honor to be the first* [7]?

Разрешите *полюбопытствовать, кто имеет честь быть первым?* [2].

В этом случае вежливая форма вопроса, выраженная модальным глаголом ***may***, в переводе передается глаголом *разрешите*, который также передает вежливую просьбу.

11. *"At least I* ***might*** *go the length of saying that there is some evidence that this may be so* [7]."

Во всяком случае, я ***осмелюсь*** *утверждать, что это возможно* [2].

В примере №11 модальный глагол ***might*** в значении вероятности заменяется глаголом *осмеливаться*. Такая компенсация оправдана, так как передает суть высказывания.

12. *That* ***may*** *point to carelessness or it* ***may*** *point to agitation and hurry upon the part of the cutter* [7].

Это указывает на небрежность автора письма, а ***может быть****, и на волнение или спешку* [2].

В этом примере можем проследить, как Н. Волжина, в свойственной ей манере не передавать все модальные глаголы предложения в тексте оригинала, опускает первый глагол ***may***, а второй переводит за счет вводного словосочетания *может быть*. В данном случае предположение в первой части предложения становится утверждением, что подчеркивает самоуверенность Холмса, хотя в оригинале такая цель не ставилась.

На основании проведенного анализа, мы можем сделать вывод, что самым актуальным способом перевода предикативной модальности в английских художественных текстах на русский язык является перевод, осуществляемый с помощью замены модального глагола на смысловой глагол или вводную конструкцию, который встречается почти в половине проанализированных случаев.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка (синтаксис). Москва: Высшая школа, 1981. 208 с. 2. Дойл А. К. Собака Баскервилей. URL: http://www.lib.ru/AKONANDOJL/ sh_baskr.txt_with-big-pictures.html. 3. Комиссаров В. Н. Слово о переводе. Москва : Наука, 1973. 427 с. 4.Комиссаров В. Н. Современное переводоведение. Москва : ЭТС, 2002. 66 с. 5.Рецкер Я. И. Перевод и переводческая практика. Москва : Международные отношения, 1974. 216 с. 6. Швейцер А. Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. Москва: Наука, 1988. 247 с. 7. Doyle A. C. The Hound of the Baskervilles. URL: http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/DoYHoun.html.

УДК 811.11:811.161.2’25 Лір

ПРОБЛЕМИ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ НОНСЕНСУ (НА МАТЕРІАЛІ ЛІМЕРИКІВ Е. ЛІРА)

Щолокова О. В., Коваленко Л. А. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(кафедра перекладознавства імени Миколи Лукаша)

Статтю присвячено проблемам перекладу англійської поезії нонсенсу українською мовою та способам їх вирішення на матеріалі лімериків Е. Ліра та перекладів, виконаних О. Мокровольським, а також аналізу найбільш поширених способів їх перекладу. Зроблено висновок, що основним завданням для перекладача є відтворення емоційного забарвлення та гумористичного ефекту тексту джерела цільовою мовою.

Ключові слова: компенсація, лімерик, мовна гра, нонсенс, стратегія доместикації

Щёлокова Е. В., Коваленко Л. А. Проблемы англо-украинского перевода поэзии нонсенса (на материале лимериков Э. Лира) Статья посвящена проблемам перевода английской поэзии нонсенса на украинский язык и способам их решения на материале лимериков Е. Лира и их переводов, выполненных А. Мокровольским, а также анализу наиболее распространенных способов их перевода. Сделан вывод, что основной задачей для переводчика является передача эмоциональной окраски и юмористического эффекта текста источника на целевом языке.

Ключевые слова: компенсація, лимерик, нонсенс, стратегия доместикации, языковая игра

Shcholokova O. V., Kovalenko L. A. English-Ukrainian translations of nonsense poems (based on E. Lear's limericks) The present article deals with the problems of rendering English nonsense poetry into Ukrainian and the ways of solving them on the material of E. Lear's limericks and their translations by O. Mokrovolskyi. The most common methods of translation of nonsense poetry are analyzed. It is concluded that the main task for the translator is to reproduce emotional colouring, stylistic originality and humorous effect of the source text in the target language.

Key words: compensation, domestication, language game, limerick, nonsense.

Актуальність даного дослідження обумовлюється відсутністю наукових праць та досліджень, що спрямовані на літературу нонсенсу, а саме поезію нонсенсу. **Об'єктом** дослідження є віршований нонсенс, який ми розглядаємо у якості прояву мовної гри з позиції перекладу. **Предметом** дослідження є жанрово-стилістичні та структурно-семантичні особливості репродукції українською мовою англійської нонсенсної поезії. **Новизна** дослідження визначається тим, що ця галузь є малодослідженою, до того ж в існуючих роботах переважно розглядаються проблеми перекладу російською мовою. **Метою** дослідження виступає визначення основних перекладацьких стратегій відтворення поезії нонсенсу українською мовою.

Як відомо, останнім часом науковці приділяють чималий інтерес до літератури нонсенсу. Дослідники, які працюють у різних гуманітарних галузях, таких як літературознавство, перекладознавство, філософія, тощо у своїх наукових роботах починають розглядати цю тему.

Поняття нонсенсу прийнято тлумачити як безглуздість, нісенітниця, відсутність сенсу. Дане поняття вважається видом алогізму, лексичної або логічної помилки [10]. Сам термін "нонсенс" походить з Великої Британії 18–19 сторіч.

Література нонсенсу у якості окремого жанру визнається як художня форма у 19 сторіччі. Вважається, що література нонсенсу бере початок та розкривається в період Вікторіанської епохи, яка відома досить жорстким ставленням до прийнятих норм, моралізмом, надмірною вимогою до досконалого дотримання сталих догматів, таких як громадський обов'язок та опінія. На фоні суцільної втоми від вищезгаданого популяризується збірка нонсенсних віршей письменника та художника Едварда Ліра "A Book of Nonsense" [8], яка хоча й була перш за все орієнтована на дитячу аудиторію, але прийшлась до смаку також й дорослим. Зараз Твори Ліра знайомі читачеві по всьому світові. Перекладом його лімериків українською мовою займався перш за все український перекладач Олександр Мокровольський ("Небилиці") [5].

Як ми вже зазначили, нонсенс в першу чергу є різновидом мовної гри, у якій порушуються ті або інші існуючі моделі: лексичні, логічні, правила буття, тощо. Для отримання більш чіткого розуміння даного явища ми за дослідницею мовної гри Л. А. Богуславською класифікуємо нонсенс за чотирма категоріями: лінгвальний нонсенс (лексичний, граматичний, референційний та стилістичний), лінгвоетологічний, логічний та онтологічний. У кожній з категорій нонсенс реалізується згідно до випадку порушення норм, потрібних для його породження [3, с. 78].

Переклад віршованого нонсенсу, як і будь якої поезії, є вельми складним процесом, який потребує від перекладача не тільки перекладацьких та поетичних навичок, але й знання культури та реалій країни походження тексту оригіналу. Через різницю у мовах та культурах різних країн, можна припустити, що переклад не тільки не може бути ідентичним оригіналові, більш того, він буде суттєво відрізнятися. За для передачі таких відмінностей та виконання адекватного перекладу, перекладачеві необхідно застосовувати різні перекладацькі прийоми та стратегії. В першу чергу потрібно визначитися, що необхідно передати на перекладі: форму тексту оригіналу або його сутність. Для цієї мети застосовуються дві основні стратегії перекладу: доместикації та форенізації, які базуються на лінгвістичному та культурному аспектах перекладу. Вперше ці терміни застосував Л. Венуті. Він розуміє доместикацію як «етноценричну зміну тексту перекладу, за якої вона скорочується, а акцент робиться на культурних цінностях мови перекладу, автор наближується до читача, у той час, як форенізація – це підхід, за якого за якого акцент робиться на збереженні іноземних мовних та культурних цінностей, і таким чином читач наближується до автора» [9, с. 240]. Ці два поняття першочергово спираються на відмінності культур країн. За-

стосовуючи доместикацію, перекладач замінює реалію тексту оригіналу на культурну одиницю тексту перекладу, та навпаки, під час форенізації особливість культури тексту джерела не зникає та переноситься в текст перекладу. Треба підкреслити, що на перекладі не може існувати цілковитої доместикації або форенізації, переклад – це зазвичай поєднання даних стратегій.

Під час перекладу літературного нонсенсу так само виникає потреба передачі мовної гри, яка постійно з'являється в тексті оригіналу та може бути виражена каламбурами, вигаданими словами, словами гібридами, словами реаліями, тощо. Для передачі таких проблемних моментів зазвичай перекладач застосовує прийом перекладацької компенсації. Н. В. Коміссаров визначає компенсацію як «спосіб перекладу, за якого елементи смислу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, тотожна передача яких є неможливою, а отже, такі, що втрачаються при перекладі, передаються у тексті перекладу елементами іншого порядку, причому необов'язково у тому самому місці тексту, що й в оригіналі» [4, с. 28]. Деякі науковці намагалися класифікувати види компенсації, серед них І. А. Алєксєєва, С. А. Циркунова, Л. В. Брєєва, А. А.Бутенко, тощо [6; 1; 2]. У нашому дослідженні ми класифікуємо компенсацію за М. А. Яковлєвою, яка поділяла її на горизонтальну (одиниці мови оригіналу передаються засобами того самого рівня), вертикальну (мовні одиниці перекладаються за допомогою засобів іншого рівня), контактну (відтворення компенсованої одиниці у тому самому місці, що й в тексті джерела) та дистантну (відтворення в іншому місці одиниці на перекладі) [7, с. 55]

Проаналізувавши отримані дані про переклад віршованого нонсенсу, ми порівняли та проаналізували лімерики Едварда Ліра в оригіналі та у перекладі Олександра Мокровольського. Наведемо один з прикладів:

Оригінал	Переклад О. Мокровольського
There was a Young Lady of Tyre, *Who swept the loud chords of a lyre;* *At the sound of each sweep* *She enraptured the deep,* *And enchanted the city of Tyre.*	*Хто не знає лірниці в Тірі,* *Що мітлою грає на лірі?* *Як мітлою зачепить –* *Всіх охоплює трепет* *У преславному, древньому Тірі.*

У даному перекладі не змінюється поетична форма вірша. Перекладач вдається до **членування складного речення** і як результат отримуємо два речення, одне з яких містить риторичне запитання. Дієслівний присудок "*there was*" в перекладі **опускається**, текст перекладу отримує інші граматичні ознаки. За для застосування пере-

кладачем **контактної вертикальної компенсації,** він звертає увагу на контекст повного оригінального вірша: словосполучення "*Young Lady*" перекладено як "*лірниця*". Едвард Лір, як відомо, був не тільки геніальним поетом, художником та майстром мовної гри, але також й великим гумористом. На авторській ілюстрації до цього вірша зображена дівчина, що грає на лірі у досить чудернацькій манері: за допомогою мітли. Він підкреслив тим самим нонсенсність ситуації та свою любов до каламбурів.

Англійське дієслово "sweep" має декілька значень, одне з яких "підмітати", так само таким терміном позначається один з методів гри на струнних інструментах. Переклавши рядок "*who swept the loud chords of a lyre*", як "*що мітлою грає на лірі",* Мокровольський вирішив одразу дві проблеми: він одночасно передав абсурдність того, що відбувається та зумів передати сутність дій головної героїні за допомогою **контактної вертикальної компенсації**. Дієслово "*enrapture*", яке наявне в тексті має словниковий еквівалент "викликати захоплення". Перекладач вирішує передати його словосполученням "*охоплює трепет*", що є прикладом дотримання **стратегії доместикації,** адже це словосполучення зазвичай вживається в розмовній мові Далі йде **опущення**: віршове "*the deep*", яке в оригіналі посилається на географічне положення міста Тір, зникає. **Додавання** прикметників "преславний, древній" в перекладі останнього рядка є допустимими та також відповідають дійсності, беручи до уваги історію міста Тір. Вірш можна вважати прикладом **стилістичного нонсенсу** через буквальну інтерпретацію подій тексту оригіналу.

Цей приклад є доволі показовим та дозволяє зробити **висновок**, що у більшості перекладів перекладач дотримується стратегії доместикації та використання компенсації на перекладі. Для його перекладів характерне збереження жанрово-стилістичних рис оригінальних лімериків, успішна передача гумористичної складової та абсурдності того, що відбувається. **Перспектива** можливості застосування результатів аналізу та висновків дослідження в різноманітних дослідженнях та курсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение: Учебное пособие для студентов филологических и лингвистических факультетов высших учебных заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2004. 352 с. 2. Бреева Л. В., Бутенко А. А. Лексико-стилистические трансформации при переводе. Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20. Москва, 1999. 22 с. 3. Бо-

гуславська Л. А. Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українських перекладах: когнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Херсон, 2017. 246 с. 4. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Москва : Высшая школа, 1990. 253 с. 5. Лір Е. Небилиці : пер. з англ. О. Мокровольський. Київ: Веселка, 1989. 220 с. 6. Циркунова С. А. Использование приема компенсации при переводе игры слов. Перевод: традиции и современные технологии: сборник ст. / под ред. И. И. Убина. Москва: Всероссийский центр переводов научно-технической литературы и документации, 2002. С. 32–41. 7. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Москва, 2008. 130 с. 8. Lear E. A Book Of Nonsence. London: Warne & Routledge, 1846. 9.Venuti L. Strategies of translation / in M. Baker (ed.), Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London and New York: Routledge, 1998. P. 240–244. 10. Wikipedia = The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org.

Наукове видання

IN STATU NASCENDI
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей
Випуск 19

Українською, російською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.
Технічний редактор:
Художнє оформлення:

Підписано до друку 21.06.2018 р. Формат 60x84 1/16
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C
Ум. др. арк.14,25. Зам. № 19/25-04. Ціна договірна
Наклад 50 пр.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,

Надруковано: видавництво «НТМТ»
61022, м. Харків, пр. Леніна, 58, к. 106
Тел./факс: 763-03-72, 763-03-80
E-mail: ntmt@mail.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.